

ΠΡΩΤΟ ΜΕΡΟΣ
ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ, ΣΠΟΥΔΕΣ, ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ, ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗ
ΚΑΙ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

1. ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑΣ
2. ΣΠΟΥΔΕΣ και ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ.....
3. ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΕΡΓΟ
4. ΔΙΔΑΚΤΙΚΟ ΕΡΓΟ
5. ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ
 - I. ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΣΥΝΕΔΡΙΩΝ, ΗΜΕΡΙΔΩΝ, ΔΙΗΜΕΡΙΔΩΝ
 - II. ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΣΕ ΣΥΝΕΔΡΙΑ
 - III. ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΣΕ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΕΣ ΗΜΕΡΙΔΕΣ, ΔΙΗΜΕΡΙΔΕΣ
 - IV. ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΣΕ ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΕΣ ΕΠΙΤΡΟΠΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΚΠΟΝΗΣΗ ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΩΝ ΔΙΑΤΡΙΒΩΝ και MASTERS
 - A. ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΣΕ ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΕΣ ΔΙΑΤΡΙΒΕΣ
 - B. ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΣΕ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ (MASTERS) ΣΤΟ ΤΜΗΜΑ ΓΛΩΣΣΑΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΠΑΡΕΥΞΕΙΝΙΩΝ ΧΩΡΩΝ
 - Γ. ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΣΕ ΠΡΟΠΤΥΧΙΑΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ ΣΤΟ ΤΜΗΜΑ ΓΛΩΣΣΑΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΠΑΡΕΥΞΕΙΝΙΩΝ ΧΩΡΩΝ.....
 - Δ. ΜΕΛΟΣ 3ΜΕΛΩΝ ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΩΝ ΕΠΙΤΡΟΠΩΝ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΚΠΟΝΗΣΗ ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΩΝ ΔΙΑΤΡΙΒΩΝ
 - Ε. ΜΕΛΟΣ 7ΜΕΛΩΝ ΕΠΙΤΡΟΠΩΝ ΚΡΙΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤ. ΔΙΑΤΡΙΒΩΝ
 - ΣΤ. ΣΥΝΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΣΕ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ (MASTERS)
 - V. ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΣΕ ΕΚΛΕΚΤΟΡΙΚΑ ΣΩΜΑΤΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΛΗΡΩΣΗ ΘΕΣΕΩΝ Δ.Ε.Π. ΚΑΙ ΤΗΝ ΕΞΕΛΙΞΗ ΣΥΝΑΔΕΛΦΩΝ ΣΤΟ ΤΜΗΜΑ ΓΛΩΣΣΑΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΠΑΡΕΥΞΕΙΝΙΩΝ ΧΩΡΩΝ ΚΑΙ ΣΕ ΑΛΛΑ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΑ ΤΜΗΜΑΤΑ
 - VI. ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΣΕ ΕΠΙΤΡΟΠΕΣ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ ΜΕΛΩΝ ΑΛΛΩΝ ΠΑΝ/ΜΙΩΝ, ΣΕ ΕΠΙΤΡΟΠΕΣ ΤΟΥ Ι.Κ.Υ. ΚΑΙ ΣΕ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΕΙΣ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΩΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ
 - VII. ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΣΕ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ. ΣΥΝΤΟΝΙΣΜΟΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ
6. ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΣΕ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΕΣ ΕΤΑΙΡΙΕΣ ΚΑΙ ΣΥΛΛΟΓΟΥΣ. ΑΛΛΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ
7. ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟ ΚΑΙ ΑΛΛΟ ΕΡΓΟ ΣΤΟ ΤΜΗΜΑ ΓΛΩΣΣΑΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΠΑΡΕΥΞΕΙΝΙΩΝ ΧΩΡΩΝ
8. ΟΜΙΛΙΕΣ, ΔΙΑΛΕΞΕΙΣ, ΕΚΛΑΪΚΕΥΤΙΚΟ ΕΡΓΟ

ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΕΡΟΣ
ΣΥΓΓΡΑΦΙΚΟ ΕΡΓΟ

- I. ΑΥΤΟΤΕΛΕΙΣ ΜΕΛΕΤΕΣ, ΜΟΝΟΓΡΑΦΙΕΣ
- II. ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΑ ΣΕ ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΣΥΝΕΔΡΙΩΝ, ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ, ΤΙΜΗΤΙΚΟΥΣ ΚΑΙ ΣΥΛΛΟΓΙΚΟΥΣ ΤΟΜΟΥΣ
- III. ΜΕΛΕΤΕΣ ΥΠΟ ΕΚΔΟΣΙΝ
- IV. ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΣΥΓΚΡΟΤΗΣΕΩΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΩΝ ΤΟΜΩΝ
- V. ΠΡΟΛΟΓΟΙ, ΒΙΒΛΙΟΠΑΡΟΥΣΙΑΣΕΙΣ, ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΕΣ,
- VI. ΑΛΛΑ ΑΥΤΟΤΕΛΗ ΒΙΒΛΙΑ ΚΑΙ ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΑ (άρθρα)

ΠΡΩΤΟ ΜΕΡΟΣ
ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ, ΣΠΟΥΔΕΣ, ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ, ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗ
ΚΑΙ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

1. ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑΣ

Επώνυμο: Σέργης

Όνομα: Μανόλης

Όνομα πατρός: Γεώργιος

Ημερομηνία γεννήσεως: 5 Φεβρουαρίου 1957 (30 Ιανουαρίου, η ορθή)

Οικογενειακή κατάσταση: Έγγαμος, πατέρας δυο αγοριών

Τηλέφωνο οικίας: 210. 50 22 648

Ηλεκτρονικές δ/νσεις: m.g.sergis@gmail.com

2. ΣΠΟΥΔΕΣ ΚΑΙ ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ

- **1975:** Απολυτήριο Γυμνασίου Νάξου με βαθμολογία «Άριστα».
- **1975-1979:** Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών (Τμήμα Φιλολογικό). Αποφοίτηση με βαθμό πτυχίου «Λίαν καλώς».
- **1995-1997:** Εισαγωγή (κατόπιν εξετάσεων) στο μεταπτυχιακό τμήμα του Παιδαγωγικού Τμήματος της Δημοτικής Εκπαιδεύσεως του Πανεπιστημίου Αθηνών, στην κατεύθυνση «Διδακτική Ιστορίας και Πολιτιστική Παράδοση». Κάτοχος του Μεταπτυχιακού Διπλώματος Ειδικότητας (Master) στη Διδακτική της Ιστορίας και στην Πολιτιστική Παράδοση (Λαογραφία), με βαθμό «άριστα» (Ιανουάριος 1997).
- **2000:** Διδάκτωρ της Λαογραφίας, με βαθμό «άριστα», για την εργασία *Εφημερίδες και Λαογραφία. Η ταυτότητα μιας τοπικής εφημερίδας. Διαθλάσεις της Ιστορίας και της Ελληνικής κοινωνίας του 19^{ου} αι. και των αρχών του 20^{ου} αιώνα*.
- **28 Νοεμβρίου 2003:** Εκλογή μου ως Επίκουρου Καθηγητή Λαογραφίας επί θητεία, από την Προσωρινή Γενική Συνέλευση και το Εκλεκτορικό Σώμα του Τμήματος Γλώσσας, Φιλολογίας και Πολιτισμού Παρευξινίων Χωρών του Δημοκριτείου Παν/μίου Θράκης.
- **5 Σεπτεμβρίου 2005:** Ορκωμοσία ως Επίκουρου Καθηγητή Λαογραφίας επί θητεία στο ίδιο Τμήμα.

- **28 Μαΐου 2009:** Μονιμοποίησή μου ως Επίκουρου Καθηγητή Λαογραφίας (αριθμ. 403/ 28. 5. 2009, ΦΕΚ τχ. Γ').
- **31 Δεκεμβρίου 2012:** Αναπληρωτής Καθηγητής Λαογραφίας (ΦΕΚ 1405, τχ. Γ', 31. 12. 2012).
- **9 Ιουνίου 2016:** Καθηγητής Λαογραφίας (ΦΕΚ 519, τχ. Γ', σ. 3626).
- **31 Αυγούστου 2019:** Αφυπηρέτηση από το Δημοκρίτειο Παν/μιο Θράκης.
- **22.4. 2021:** Ομότιμος Καθηγητής (αριθμ. αποφ. 20/48/22.4.2021) της Συγκλήτου του Δημοκριτείου Πανεπιστημίου Θράκης, μετά από πρόταση του Τμήματος Γλώσσας, Φιλολογίας και Πολιτισμού Παρευξινίων Χωρών.

3. ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΕΡΓΟ

- **1988-1990:** αρχειακή έρευνα στα *Γενικά Αρχεία του Κράτους* και στο *Ιστορικό Αρχείο* της Χώρας Νάξου για τη σύνθεση των εργασιών μου που σχετίζονται με την τεκμηρίωση της ιστορικής πορείας του γενέθλιου τόπου (Γλινάδου Νάξου) και των γύρω του (χαμένων από δεκαετίες), άγνωστων στη ναξιακή ιστορία, οικισμών, που είδαν με τις εργασίες μου για πρώτη φορά το φως της δημοσιότητας. Οι πολυετείς αναδιηρήσεις μου στα αρχεία (που εξακολουθώ σε κάθε ευκαιρία να πραγματοποιώ) θεωρώ ότι συνέβαλαν (πέραν της εξοικείωσής μου με την παλαιογραφία) στην «ευγενική» μου σχέση με την *Αρχειακή Λαογραφία*.
- **1988-1990:** Τριετής επιτόπια λαογραφική έρευνα καθ' όλη τη διάρκεια των θερινών διακοπών (Ιούλιος - Αύγουστος) στο Γλινάδο Νάξου για τη συλλογή του υλικού το οποίο απετέλεσε τη βάση των *Λαογραφικών και Εθνογραφικών από το Γλινάδο Νάξου* (βλ. ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ, ΑΥΤΟΤΕΛΕΙΣ ΜΕΛΕΤΕΣ, ΜΟΝΟΓΡΑΦΙΕΣ, αριθμ. 1).
- **1997-2000:** Αρχειακή έρευνα σε αρχεία Τύπου (Μπενάκειος Βιβλιοθήκη, Βιβλιοθήκη της Βουλής των Ελλήνων, Ε.Λ.Ι.Α., Ιστορικό Αρχείο της Χώρας Νάξου, κ.α.), προκειμένου να εντοπίσω όλα τα φύλλα της εφημ. *Αιγαίον* και να αποδελτιώσω τα απαραίτητα για την εκπόνηση της διδακτορικής διατριβής μου κείμενα.
- **2004-2007:** Αρχειακή έρευνα στο Ε.Λ.Ι.Α., όπου μελέτησα το αρχείο του Μιχαήλ Μητσάκη (1860-1916), και στη Βιβλιοθήκη της Βουλής των Ελλήνων (πρώην «Καπνεργοστάσιο») σε εφημερίδες και περιοδικά της περιόδου 1880-1916,

προκειμένου να εντοπίσω κείμενα (λογοτεχνικά, κριτικά, άρθρα, επιστολές, κ.λπ.) τού εν λόγω λογοτέχνη και να τα εκδώσω (με ανάθεση του Ιδρύματος Κώστα και Ελένης Ουράνη). Αποτέλεσμά της είναι οι δύο κυκλοφορηθέντες τόμοι τους οποίους υπογράφω ως επιστημονικός και τυπογραφικός επιμελητής (βλ. εδώ ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ, IV. ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΣΥΓΚΡΟΤΗΣΕΩΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΩΝ ΤΟΜΩΝ, αριθμ. 2).

- **2005-2015:** Κατά τις καλοκαιρινές μου διακοπές (ή σε κάθε ευκαιρία που μου παρουσιάζεται) πραγματοποίησα και εξακολουθώ να πραγματοποιώ επιτόπιες λαογραφικές έρευνες στην ιδιαίτερή μου πατρίδα Νάξο, για την σύνθεση όσων εργασιών μου αναφέρονται σ' αυτήν. Ταυτοχρόνως, επισκέπτομαι το εκεί *Ιστορικό Αρχείο* της Χώρας και αποδελτιώνω πολύτιμα έγγραφα λαογραφικού ενδιαφέροντος. Ανάλογες πολυήμερες επισκέψεις έχω πραγματοποιήσει στις **βιβλιοθήκες και τα Ιστορικά Αρχεία της Σύρου, της Σάμου, της Καβάλας** για την εκπόνηση αντίστοιχων εργασιών μου.
- **2005-2019:** με τη συνεργασία 5μελούς συνήθως ομάδας φοιτητών μου (ανανεούμενης ανά νέο 6μηνο σπουδών) διεξήγαγα επιτόπια λαογραφική έρευνα (και με *συμμετοχική παρατήρηση*) στο ποντιακό χωριό Θρυλόριο Ροδόπης, με αντικείμενο τη μελέτη της εκεί *ποντιακής συλλογικής ταυτότητας* από το 1923 μέχρι προσφάτως. Οι μέχρι σήμερα επιστημονικές δημοσιεύσεις μου για το χωριό είναι:
(1) «Η αποκατάσταση των προσφύγων στη δυτική Θράκη (1923-1930): 'σκηνές' από την εγκατάσταση των Ποντίων στο Θρυλόριο Κομοτηνής», στον τόμο Μ. Γ. Βαρβούνης (επιμ.), *Θράκη. Ιστορική και λαογραφική προσέγγιση του λαϊκού πολιτισμού της*, Αλήθεια, Αθήνα 2006, 311-344. (2) «Ένα χωριό ποντιακό κε μπορεί να έχ' ένα ξένο όνομα: ιδεολογήματα, παρετυμολογίες και ιστορική ερμηνεία του τοπωνυμίου ενός ποντιακού χωριού της Ροδόπης», στον τόμο Μ. Γ. Σέργης (επιμ.), *Πόντος. Θέματα λαογραφίας του ποντιακού ελληνισμού*, Αλήθεια, Αθήνα 2008, 373-389. (3) «Σα ταφία: μια αναμνηστήρια τελετουργία από το Θρυλόριο Ροδόπης», στον τόμο Γ. Παπάζογλου (επιμ.), *Ανατολική Μακεδονία-Θράκη. Λαογραφικό οδοιπορικό*, Περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας-Θράκης, [Κομοτηνή 2008], 130-135. (4) «“Η περιπέτεια” μιας τοπικής ταυτότητας: πραγματικοί και συμβολικοί ανταγωνισμοί σε ένα ποντιακό χωριό της Ροδόπης (1923-1970)», στον τόμο Ιάκ. Ακτσόγλου, Ευ. Θωμαδάκη, Γ. Σαλακίδης, Μ. Σέργης (επιμ.), *Εύπλοια. Εόρτιος τόμος για την δεκαετηρίδα του Τμήματος Γλώσσας, Φιλολογίας και Πολιτισμού Παρευξινίων Χωρών*, Αφοι Κυριακίδη,

Θεσσαλονίκη 2010, 249-269. (5) «The divided social memory of the greek civil war in a village of Rodopi (Western Thrace), *Erytheia* 33 (2012), 265-298. (6) «Memories and oblivion: An occupied village of Rodopi (Western Thrace, Greece, 1941-1944», *Vestnik Antropologii / Journal of Anthropology* 2/34 (2016), 127-151. Βλ. και σχετικά άρθρα μου στην εφημ. *Παρατηρητής της Θράκης*. «Παράλληλες διαδρομές» της παραπάνω ερευνητικής διαδικασίας αποτελούν οι μέχρι σήμερα έρευνές μου:

- **Στα αρχεία της Υπηρεσίας Διπλωματικού και Ιστορικού Αρχείου του Ελληνικού Υπουργείου Εσωτερικών**, με θέμα την εγκατάσταση των Ποντίων στο Θυλόριο Κομοτηνής,
- **στο ατακτοποιητό αρχείο της κοινότητας Θυλορίου** (μελέτη σημαντικών ιστορικών εγγράφων, αποφάσεων Δημοτ. Συμβουλίων, κ.λπ.) κατά την περίοδο 2005-2019. Σήμερα έχει μεταφερθεί στα ΓΑΚ Κομοτηνής
- **στη Γενεύη, στο United Nations Office, Palais des Nations, Records and Archives Unit**, από 24-28 Ιουλίου 2006, για να ερευνήσω την εγκατάσταση των Ποντίων στο Θυλόριο και την αποκατάστασή τους, όπως αυτή καταγράφηκε από την τότε *Κοινωνία των Εθνών*.
- **2014-2019:** Αρχειακή έρευνα στα ΓΑΚ Κομοτηνής, με αντικείμενο μελέτης τις κοινότητες των Αρμενίων της Κομοτηνής και της Ξάνθης, τόσο για τις ανάγκες της εκδόσεως του τόμου *Από το Αραράτ στον Όλυμπο...* (βλ. εδώ IV, ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΩΝ ΤΟΜΩΝ) όσο κυρίως για την εκπόνηση μονογραφιών σχετικών με αυτές τις δύο κοινότητες των «δικών μας άλλων».
- **2016-2021:** Αρχειακή έρευνα στο *Ιστορικό Αρχείο Νάξου*, προκειμένου να συγκεντρώσω το απαραίτητο υλικό (α) για τη συγγραφή της μονογραφίας μου *Η καλλιέργεια του καπνού στη Νάξο (19^{ος} αι. - 1950)....*, (β) για την ανασύνθεση όψεων της ιστορίας του ιστορικού Γυμνασίου Νάξου.
- **2020-2021:** Αρχειακή έρευνα στα χ/φα της Εθνικής Βιβλιοθήκης της Ελλάδος, στο πλαίσιο της εκδόσεως δύο, πολύ σημαντικών για τη λαογραφία της Νάξου, πολυσέλιδων εργασιών του με θέματα (α) την απολεσθείσα (μέχρι σήμερα) *Τραγέδια του Αγ. Γεωργίου* (θρησκευτικό δράμα του Ιησουιτών της Νάξου), (β) την παλαιότερη ανέκδοτη ναξιακή ομοιοκατάληκτη ρίμα (μέσα 18^{ου} αι.) με θέμα το *Μαρτύριο του Χριστού και το Πάθος της Θεοτόκου*.
- **2020-2021:** Αρχειακή έρευνα στα *Αρχεία των Αγωνιστών του Αγώνα* στην Εθνική Βιβλιοθήκη.

- **2022:** Αρχειακή έρευνα στο *Ιστορικό Αρχείο της Νάξου* για την ανασύνθεση όψεων της ιστορίας του Αθλητικού Ομίλου «Πανναξιακός» (2016-2022), κ.ά.

4. ΔΙΔΑΚΤΙΚΟ ΕΡΓΟ

4.1. ΜΕΣΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

- 1) **1982-1992, 1998-1999, 2003-2005:** Υπηρέτησα ως φιλόλογος σε Δημόσια Λύκεια της Δυτικής Αττικής.
- 2) **1992-1995:** Αποσπάστηκα ως επιστημονικός συνεργάτης στο *Κέντρο Συντάξεως του Ιστορικού Λεξικού της Ακαδημίας Αθηνών*. Στο Κέντρο αυτό ασχολήθηκα με: αποδελτίωση χειρογράφων, ληματογράφηση, τακτοποίηση Αρχείου, κ.λπ. Επιπλέον, πραγματοποίησα δύο αποστολές συλλογής γλωσσικού υλικού, στην Τήλο και στον Άγ. Ευστράτιο. Καρπός της πρώτης είναι το υπ' αριθμ. 1332 χειρόγραφο που κατέθεσα στο Αρχείο του Κέντρου και της δεύτερης το υπ' αριθμ. 1350. Αμφότερα περιέχουν γλωσσική ύλη ποικίλου περιεχομένου και είναι εκτάσεως 411 και 349 σελίδων αντιστοίχως.
- 3) **2001-2002:** Απόσπαση, ως επιστημονικός συνεργάτης, στο *Παιδαγωγικό Ινστιτούτο* (Π. Ι.). Στο επιστημονικό αυτό Κέντρο, στο Τμήμα Β'θμιας Εκπαιδύσεως ειδικότερα, ορίστηκα υπεύθυνος για την *Αρχαία Ελληνική Λογοτεχνία των Α' και Β' τάξεων του Γυμνασίου* από μετάφραση. Συνέχεια αυτής της δραστηριότητάς μου ήταν η συμμετοχή μου στη σύνταξη του τόμου με τις *Οδηγίες για τη διδασκαλία των φιλολογικών Μαθημάτων στο Γυμνάσιο* του σχολικού έτους 2002-2003.

Στο ίδιο Κέντρο:

- a) έλαβα ενεργό μέρος στο Σεμινάριο ενημέρωσης των Σχολικών συμβούλων στα νέα σχολικά βιβλία του Π.Ι. (CARAVEL, 11-12 Δεκεμβρίου 2001) και στο νέο πρόγραμμα «Ευέλικτη ζώνη - Καινοτόμες Δράσεις» του Π.Ι. που εφαρμόστηκε από το σχολικό έτος 2001-2002 πειραματικά σε 52 Γυμνάσια της χώρας.
- b) Συμμετείχα ως *εισηγητής-επιμορφωτής* στα σχετικά σεμινάρια που οργάνωσε το Π.Ι. στους καθηγητές στην Αθήνα (21.2.2002), στη Θεσσαλονίκη (27.2.2002) και στην Πάτρα (4.3.2002), με θέμα εισήγησης «*Λαϊκό παραδοσιακό θέατρο με έμφαση στον караγκιόζή*». Το παραπάνω θέμα, υπό μορφή «σχεδίου μαθήματος», συμπεριελήφθη ως υποδειγματικό στο σχολικό βιβλίο για τον καθηγητή *Οδηγός σχεδίων εργασίας (Πολυθεματικό βιβλίο, Ευέλικτη Ζώνη,*

Διαθεματικότητα), έκδοση του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου, Αθήνα 2002, σελίδες 86-87.

- c) Συμμετείχα ως *αξιολογητής* του παραπάνω προγράμματος («Ευέλικτη ζώνη - Καινοτόμες Δράσεις») και επισκέφθηκα δύο φορές (κατά τη *διαμορφωτική* και την *τελική* αξιολόγηση του προγράμματος) τα σχολεία της Μητροπόλεως Καρδίτσας και των Μεγάλων Καλυβίων Τρικάλων, στις 1-2 Απριλίου και 22-23 του ίδιου μήνα του έτους 2002.
 - d) Συμμετείχα στην έκδοση του Πολυθεματικού βιβλίου για την Ευέλικτη Ζώνη Καινοτόμων Δράσεων *Ανιχνεύοντας το Σήμερα Προετοιμάζουμε το Αύριο*, της Γ΄ Γυμνασίου (2001).
 - e) Παρακολούθησα τις ημερίδες με θέμα «Επιμορφωτικό σεμινάριο-Διάλογος για το Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών Υποχρεωτικής Εκπαίδευσης» που έγιναν στην Αθήνα και την Τρίπολη στις 22. 2. 2002 και 20. 4. 2002 αντιστοίχως.
- 4) **2002-2003:** Απόσπαση εκ νέου, ως επιστημονικός συνεργάτης, στο *Κέντρο Συντάξεως του Ιστορικού Λεξικού της Ακαδημίας Αθηνών*, όπου συμμετείχα στο επιστημονικό του πρόγραμμα «Σύνταξη Λημματολογίου του Ιστορικού Λεξικού της Ακαδημίας Αθηνών».

Εκτός του διδακτικού μου έργου στη Μ. Εκπαίδευση, συμμετείχα ως **βαθμολογητής** στο μάθημα των *Αρχαίων Ελληνικών* σε τρεις διαγωνισμούς (1998, 2000 και 2003) που πραγματοποίησε το Α.Σ.Ε.Π. για την πρόσληψη φιλόλογων στη Β΄θμια εκπαίδευση.

4.2. ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

4.2.1. ΠΡΙΝ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΚΛΟΓΗ ΜΟΥ ΩΣ ΕΠΙΚΟΥΡΟΥ ΚΑΘΗΓΗΤΗ

1997-1998, 1998-1999, 1999-2000, 2003-2004, 2004, 2005: Μετά από ανάθεση των καθηγητών κ.κ. Μιχαήλ Μερακλή και Μηνά Αλ. Αλεξιάδη edίδαξα υπέρ τις 300 διδακτικές ώρες *Κοινωνική Λαογραφία* («Παράδοση και νεωτερικότητα στο λαϊκό πολιτισμό») στα Κέντρα Επιμόρφωσης Αθηνών, Αργυρούπολης, Νίκαιας, Κορίνθου, Κυθήρων, Γυθείου και Νάξου, στο πλαίσιο του προγράμματος «Ακαδημαϊκή και Επαγγελματική Αναβάθμιση Εκπαιδευτικών Α΄θμιας Εκπαίδευσης».

4.2.2. ΑΥΤΟΝΟΜΗ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ

2004-2005: Εδίδαξα επί ένα εξάμηνο το μάθημα *Λαογραφία του ποντιακού Ελληνισμού* με σύμβαση, βάσει του Π.Δ. 407/80, στο Τμήμα Γλώσσας, Φιλολογίας και Πολιτισμού Παρευξεινίων Χωρών.

2005-2006: Εδίδαξα επί ένα εξάμηνο το γνωστικό αντικείμενο «Παραδοσιακή θρησκευτική συμπεριφορά» στους φοιτητές του Ε' και Ζ' εξαμήνου του Τμήματος Ιστορίας και Εθνολογίας του Δ. Π. Θράκης, αντικαθιστών τον απουσιάζοντα με εκπαιδευτική άδεια συν. Μ. Βαρβούνη, με απόφαση της Γ.Σ. του οικείου Τμήματος.

2005-2019: Σε **ΠΡΟΠΤΥΧΙΑΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ**, στο Τμήμα Γλώσσας, Φιλολογίας και Πολιτισμού Παρευξεινίων Χωρών του Δημοκριτείου Παν/μίου Θράκης, εδίδαξα τα εξής μαθήματα:

1. Εισαγωγή στη Λαογραφία (2005-2019)
2. Λαογραφία του ποντιακού Ελληνισμού Ι (2005-2019)
3. Λαογραφία του ποντιακού Ελληνισμού ΙΙ (2005-2007)
4. Ελληνοβαλκανική Συγκριτική Λαογραφία (2005-2019)
5. Θρησκευτική Λαογραφία στην Ελλάδα και στα Βαλκάνια (2007-2010)
6. Φιλολογική Λαογραφία στην Ελλάδα και στα Βαλκάνια (2009-2016)
7. Επιστημονική Τεχνογραφία (2006-2010)
8. Ρουμανική Ιστορία Ι και ΙΙ (2011-2016).
9. Αστική Λαογραφία στην Ελλάδα και στα Βαλκάνια (2019).

2006-2015: Σε **ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ**, στο Τμήμα Γλώσσας, Φιλολογίας και Πολιτισμού Παρευξεινίων Χωρών, **ΣΠΟΥΔΕΣ ΣΤΟΝ ΠΑΡΕΥΞΕΙΝΙΟ ΧΩΡΟ** εδίδαξα:

- καθ' όλο το Β' εξάμηνο (εαρινό) τού 2006-2007 το γνωστικό αντικείμενο «Θέματα συγκριτικής ελληνοβαλκανικής Λαογραφίας: Παράδοση και νεωτερικότητα»
- καθ' όλο το αντίστοιχο τού 2008-2009 το γνωστικό αντικείμενο «Εισαγωγή στην Κοινωνική Λαογραφία»
- καθ' όλο το αντίστοιχο ετών 2010-2015 το γνωστικό αντικείμενο «Φιλολογική Λαογραφία: Παράδοση και νεωτερικότητα».

2021: Στο **νέο ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ** του Τμήματος Γλώσσας, Φιλολογίας και Πολιτισμού Παρευξεινίων Χωρών (**ΠΑΡΕΥΞΕΙΝΙΟΣ ΧΩΡΟΣ ΚΑΙ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ**)

εδίδαξα το γνωστικό αντικείμενο «Η λαογραφική και εθνογραφική έρευνα στον Παρευξείνιο χώρο».

2015-2021: Σε **ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ**, στο Διακρατικό, Διεπιστημονικό, Διατμηματικό Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών με τίτλο: Ψυχοπαιδαγωγικές, διαδασκτικές και διαπολιτισμικές προσεγγίσεις στις Ανθρωπιστικές Σπουδές, του Τμήματος Γλώσσας, Φιλολογίας και Πολιτισμού Παρευξείνιων Χωρών του Δημοκριτείου Παν/μίου Θράκης ΚΑΙ του Facolta di Scienze Della Formazione Suor Orsola Benincasa de Napoli.

4.2.3. ΔΙΑΛΕΞΕΙΣ ΜΑΘΗΜΑΤΑ ΣΕ ΑΛΛΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑ, ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΑ, ΚΑΙ ΣΕ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΤΟΥ ΤΜΗΜΑΤΟΣ ΠΑΡΕΥΞΕΙΝΙΩΝ

📖 Τον Μάιο του 2003 έδωσα διάλεξη στους μεταπτυχιακούς φοιτητές του Τμήματος Φιλολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής του Παν/μίου Αθηνών με θέμα: *Εφημερίδες και Λαογραφία*, μετά από πρόσκληση της καθηγήτριας Αικατ. Κορρέ

📖 Στις 20 Ιανουαρίου 2011 έδωσα διάλεξη στους μεταπτυχιακούς φοιτητές του Π.Τ.Δ.Ε. του Παν/μίου Αθηνών με θέμα: *Πολιτιστική βιογραφία των αντικειμένων με αφορμή τα ημερολόγια τοίχου των πολιτιστικών συλλόγων*, μετά από πρόσκληση της διδάσκουσας κ. Ρέας Κακάμπουρα

📖 στις 27 Οκτωβρίου 2011 έδωσα διάλεξη στους μεταπτυχιακούς φοιτητές του Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής του Παν/μίου Ιωαννίνων με θέμα: *Ηχος και Λαογραφία (ηχοτοπία)*, μετά από πρόσκληση του Μεταπτυχιακού Τμήματος

📖 Διάλεξη με θέμα «Ηχητικές τεχνολογίες (κινητά μέσα επικοινωνίας) στην καθημερινή μας κινητικότητα: συμβολή στη μελέτη των ηχοτοπιών», στους φοιτητές του Τομέα Λαογραφίας του Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας του Παν/μίου Ιωαννίνων, στο πλαίσιο του προπτυχιακού μαθήματος της τότε Αναπλ. Καθηγήτριας Μαρίας Βρέλλη *Παραδοσιακή λαϊκή Τέχνη: τα έργα των χεριών*, μετά από πρόσκληση του Μεταπτυχιακού Τμήματος (21 Ιανουαρίου 2014).

📖 Σειρά μαθημάτων με θέμα «Νεοελληνικό λαϊκό θέατρο», στο πλαίσιο επιτόπιων ερευνών και επισκέψεων που διοργάνωσαν στην Κάρπαθο (9 - 16 Νοε. 2014) ο Τομέας Βυζαντινής Φιλολογίας και Λαογραφίας του Τμήματος Φιλολογίας του Ε.Κ.Π.Α. και το Ινστιτούτο Λαϊκού Πολιτισμού Καρπάθου.

📖 Σειρά μαθημάτων (διδασκαλία) στο πιστοποιημένο πρόγραμμα ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΛΟΓΟΣ του Τμήματος Γλώσσας Φιλολογίας και Πολιτισμού Παρευξείνιων Χωρών (υπεύθυνη Μαρία Δημάση) με θέμα «ΔΙΑΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΤΗΣ ΕΤΕΡΟΤΗΤΑΣ ΚΑΙ ΚΑΤΑΠΟΛΕΜΗΣΗ ΤΟΥ ΡΑΤΣΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ ΣΧΟΛΙΚΗΣ ΒΙΑΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ». Τα μαθήματά μου είχαν τον γενικό τίτλο: «Λαογραφία, Λαϊκός Πολιτισμός και Διαπολιτισμική Εκπαίδευση» (Ιανουάριος 2015)

📖 Σειρά μαθημάτων (διδασκαλία) στο πιστοποιημένο πρόγραμμα Π.Ε.Γ.Α. του Τμήματος Γλώσσας Φιλολογίας και Πολιτισμού Παρευξείνιων Χωρών (υπεύθυνος Κ. Μπότσαρης), με θέματα: «Λαϊκή τέχνη» και «Μουσεία, μνημεία, αρχαιολογικοί χώροι» (Σεπτέμβριος 2015).

📖 Σειρά (δωρεάν) μαθημάτων (ως ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΣ ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ) στο πλαίσιο του Τριετούς Προγράμματος Σπουδών 2017-2021 με θέμα «Εισαγωγή στην Επιστήμη του Λαϊκού Πολιτισμού», που συνδιοργάνωσε (με άλλους φορείς) η Ακαδημία Λαϊκού Πολιτισμού και Τοπικής Ιστορίας του πολιτιστικού φορέα «ΜΑΓΝΗΤΩΝ ΚΙΒΩΤΟΣ» της Ιεράς Μητροπόλεως ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΟΣ & ΑΛΜΥΡΟΥ. Ειδικότερα:

Α. Του εξαμηνιαίου μαθήματος «Εισαγωγή στη Λαογραφία» για το Α' (Εαρινό) Εξάμηνο Σπουδών (2017-2018) και για το Β' (Χειμερινό) Εξάμηνο Σπουδών (2018) και

Β. του εξαμηνιαίου μαθήματος «Φιλολογική Λαογραφία» για το Γ' (Εαρινό) Εξάμηνο Σπουδών (2019) και για το (Χειμερινό) Εξάμηνο Σπουδών (2019-2020).

Οι διαλέξεις στην *Ακαδημία Λαϊκού Πολιτισμού και Τοπικής Ιστορίας* είχαν ως θέματα τα εξής:

- «Η γένεση μιας νέας επιστήμης: Το κοινωνικό και ιδεολογικό πλαίσιο· ο γερμανικός ρομαντισμός και ο ιδιότυπος αντίστοιχος ελληνικός· θεματολογία της ελληνικής Λαογραφίας», Βόλος (24.2.2018).

- «Ιστορικοσυγκριτική και ιστορικοκοινωνική μέθοδοι της Λαογραφίας «εργαλεία» της ιστορικοκοινωνικής μεθόδου· προφορικότητα και εγγραμματοσύνη στο λαϊκό πολιτισμό», με τηλεδιάσκεψη (17.3.2018).

- «Λαϊκές παραδόσεις», Βόλος (16.2.2019).

📖 Σειρά (δωρεάν) μαθημάτων Λαογραφίας σε συναδέλφους της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης που οργάνωσε το 3^ο ΠΕΚΕΣ Αττικής (Φεβρουάριος-Μάιος 2020, διά ζώσης και μέσω τηλεδιασκέψεων).

📖 Σειρά (δωρεάν) μαθημάτων στο «Κ.Ε.Κ. Γεννηματάς» (Μάρτιος και Απρίλιος 2020) διάρκειας 12 ωρών ως επιστημονικός υπεύθυνος του σεμιναριακού προγράμματος

πρόγραμμα «Μαθήματα Σύγχρονης Λαογραφίας στους εκπαιδευτικούς της Α΄θμιας Εκπαίδευσης της Περιφέρειας Ν. Αιγαίου».

📖 Σειρά (δωρεάν) μαθημάτων στο «Κ.Ε.Κ. Γεννηματάς» (Μάρτιος και Απρίλιος 2022) διάρκειας 6 ωρών ως επιστημονικός υπεύθυνος του σεμιναριακού προγράμματος πρόγραμμα «Μαθήματα Σύγχρονης Λαογραφίας στους εκπαιδευτικούς της Α΄θμιας Εκπαίδευσης και Β΄θμιας Εκπαίδευσης της Νάξου».

5. ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

Ι. ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΣΥΝΕΔΡΙΩΝ, ΗΜΕΡΙΔΩΝ, ΔΙΗΜΕΡΙΔΩΝ

1. Συνδιοργάνωση (με Ναξιώτες λογίους) του **Ε΄ Πανελληνίου Συνεδρίου** με θέμα: **Η ΝΑΞΟΣ ΔΙΑ ΜΕΣΟΥ ΤΩΝ ΑΙΩΝΩΝ** (Πολιτιστικό Κέντρο Απεράθου, 30 Αυγούστου - 1 Σεπτεμβρίου 2013).
2. Συνδιοργάνωση (με τους συναδέλφους Μ. Βαρβούνη, Δ. Δαμιανού, Ν. Κωνσταντινίδη, Γαρυφ. Θεοδορίδου) του **συνεδρίου «3η Συνάντηση Πανεπιστημιακών λαογράφων των ελληνικών Α.Ε.Ι.»** (Κομοτηνή, 4-6 Οκτωβρίου 2013), με θέμα: **Η διαχείριση της παράδοσης. Ο λαϊκός πολιτισμός ανάμεσα στον φολκλωρισμό, στην πολιτιστική βιομηχανία και στις τεχνολογίες αιχμής».**
3. Συνδιοργάνωση (με τους συναδέλφους Ελ. Χαρατσίδα και Γαρυφ. Θεοδορίδου) του διεθνούς συνεδρίου με θέμα: **«Ρωσική και Αρμενική Λαογραφία: Παράδοση και Νεωτερικότητα (19ος -αρχές 21^{ου} αιώνα)»**, στο Τμήμα Γλώσσας Φιλολογίας και Πολιτισμού Παρευξείνιων Χωρών, στις 30 - 31 Οκτ. και 1 Νοε. 2015.
4. Συνδιοργάνωση (με τον Σύλλογο φοιτητών του Τμήματος Γλώσσας Φιλολογίας και Πολιτισμού Παρευξείνιων Χωρών) **διημερίδας με θέμα: Θράκη (20^{ός} - αρχές 21^{ου} αιώνα: Χώρος, κοινωνία, ιστορία και πολιτισμοί**, στο εν λόγω Τμήμα, στις 17 και 18 Ιανουαρίου 2014. Εισήγηση με θέμα: «Από το “παραδοσιακό” λαϊκό θέατρο στην πλήρη θεατροποίησή του: το παράδειγμα του “Κιτί Γοτσά” στο Θρυλόριο Ροδόπης. Συμβολή στη μελέτη της διαχείρισης της πολιτισμικής παράδοσης».
5. Συνδιοργάνωση (με τον Σύλλογο Ποντίων Φοιτητών Κομοτηνής) **επιστημονικής ημερίδας με θέμα «Όψεις της Ιστορίας και της Λαογραφίας του ποντιακού ελληνισμού»**, στο Τμήμα Γλώσσας Φιλολογίας και Πολιτισμού Παρευξείνιων Χωρών, την 29η Μαΐου 2014. Εισήγηση με θέμα: «Μνήμες και λήθη της βουλγαρικής Κατοχής (1941-44 στο Θρυλόριο Ροδόπης)».

6. Συνδιοργάνωση (με τον Σύλλογο φοιτητών του Τμήματος Γλώσσας Φιλολογίας και Πολιτισμού Παρευξείνιων Χωρών) της **Α΄ Επιστημονικής Συνάντησης Φοιτητών** του Τμήματος Γλώσσας Φιλολογίας και Πολιτισμού Παρευξείνιων Χωρών με θέμα: «*Θράκη: Χώρος, ιστορία, πολιτισμοί, ταυτότητες (Διαχρονική θεώρηση)*», στην Κομοτηνή, στις 25.5.2017.
7. Συνδιοργάνωση (με τον Σύλλογο φοιτητών του Τμήματος Γλώσσας Φιλολογίας και Πολιτισμού Παρευξείνιων Χωρών) της **Β΄ Επιστημονικής Συνάντησης Φοιτητών** του Τμήματος Γλώσσας Φιλολογίας και Πολιτισμού Παρευξείνιων Χωρών με θέμα: «*Θράκη: Χώρος, ιστορία, πολιτισμοί, ταυτότητες (Διαχρονική θεώρηση)*», στην Κομοτηνή, στις 21.11.2018.
8. Συνδιοργάνωση (με συν. της Ελληνικής Ονοματολογικής Εταιρείας) του **6^{ου} Πανελληνίου Ονοματολογικού Συνεδρίου** με θέμα «Ονοματολογικά της Μικράς Ασίας, Ίμβρου και Τενέδου», στην Αθήνα, 2-4 Νοεμβρίου 2018.
9. Συνδιοργάνωση του Διεθνούς Συνεδρίου «**Η «ιστορική» Θράκη υπό το πρίσμα των εθνογλωσσολογικών μελετών**», που οργάνωσε το Τμήμα Γλώσσας Φιλολογίας και Πολιτισμού Παρευξείνιων Χωρών στην Κομοτηνή, 6-8 Οκτ. 2018.
10. Συνδιοργάνωση (ως μέλος του Δ.Σ. της Ελληνικής Ονοματολογικής Εταιρείας) του **7^{ου} Συνεδρίου «Ονοματολογικά Νάξου και Μικρών Κυκλάδων**», που οργάνωσε η Εταιρεία στη Νάξο, 1-3 Οκτωβρίου 2021.
11. Συνδιοργάνωση (με τους/τις Αλ. Σφυρόερα, Μ. Ξεφτέρη, Λ. Θεόφιλο, Κ. Κουτσογιαννάκη, Κ. Πολυμενοπούλου, Στ. Λεκάκη, Αθ. Κωτσάκη του **7^{ου} Συνεδρίου Πανελληνίου Συνεδρίου** με θέμα: **Η ΝΑΞΟΣ ΔΙΑ ΜΕΣΟΥ ΤΩΝ ΑΙΩΝΩΝ** (Γλινάδο, 2023).

II. ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΣΕ ΣΥΝΕΔΡΙΑ

1. **Α΄ Πανελλήνιο Συνέδριο με θέμα «Η Νάξος διά μέσου των αιώνων**», Φιλώτι, 3-6 Σεπτεμβρίου 1992. Ανακοίνωση: «*Τοπωνύμια Γλινάδου*».
2. **Β΄ Πανελλήνιο Συνέδριο με θέμα «Η Νάξος διά μέσου των αιώνων**». Χαλκί, 4-7 Σεπτεμβρίου 1997. Ανακοίνωση: «*“Λαογραφικά των εκλογών” (1920 - 1981) από το Γλινάδο Νάξου. Συμβολή στη “Λαογραφία των εκλογών”*».
3. **Α΄ Διεθνές Σιφναϊκό Συνέδριο**, Σίφνος, 25-28 Ιουνίου 1998. Ανακοίνωση: «*Η Σίφνος των αρχών τους δεκαετίας του 1880 στο έργο του Άγγλου περιηγητή J. Th. Bent “Cyclades, or Life Among the Insular Greeks”*».

4. **Α΄ Διεθνές Συνέδριο Κυθηραϊκών Μελετών**, Κύθηρα, 20-24 Σεπτεμβρίου 2000.
Ανακοίνωση: «*“Λαογραφικά των εκλογών” από τα Κύθηρα (τέλη 19^{ου} αι.): η μαρτυρία των τοπικών εφημερίδων*».
5. **Συνέδριο Σαμιακών Μελετών «Η Σάμος κατά τον 20^ο αιώνα»**, Σάμος, 11-12 Νοεμβρίου 2000. Ανακοίνωση: «*Ψυχαγωγία και διασκέδαση στην αστική κοινότητα τους Σάμου κατά τη δεκαετία 1930 - 1939: η μαρτυρία του τοπικού Τύπου*».
6. **Β΄ Διεθνές Συνέδριο Καρπαθιακής Λαογραφίας**, Κάρπαθος, 26-29 Σεπτεμβρίου 2001. Ανακοίνωση: «*Το Δελτίον του Λυκείου Ελληνίδων Καρπάθου «Η Αθηνά» (1954-1960). Λαογραφική θεώρηση*».
7. **Πανελλήνιο Συνέδριο** με θέμα «*Ο Τύπος στη Σάμο: αναπαραστάσεις τους τοπικής κοινωνίας (19^{ος} - 20^{ος} αιώνες)*». Τίτλος ανακοίνωσης: «*“Αιγαίον” Σάμου: πολιτική και ιδεολογική ταυτότητα. Διαδρομή μιας 30ετίας (λαογραφική μελέτη)*».
8. **Συνέδριο «Λαογραφία και Ιστορία»** της Πανελλήνιας Ένωσης Φιλολόγων (Π.Ε.Φ., Αθήνα, 7-9 Νοεμβρίου 2002, Γαλλικό Ινστιτούτο Αθηνών). Τίτλος ανακοίνωσης: «*Από τη λαϊκή στη λογοτεχνική αυτοβιογραφία: Η περίπτωση του “Γερνάω επιτυχώς” του Γ. Σκαμπαρδώνη. Συμβολή στις σχέσεις της Λαογραφίας με τη Λογοτεχνία και την Ιστορία*».
9. **Διεθνές Επιστημονικό Συνέδριο «Παχώμιος Ρουσάνος: 450 χρόνια από την κοίμησή του (+1553)»**. Τίτλος ανακοίνωσης «*Οι όροι “Ελλην”, “Γραικός”, “Ρωμαίος”, “Ελλάς”, “Μακεδονία”, “Ρωμανία”, “Αχαΐα” και παράγωγά τους στο συγγραφικό έργο του Παχωμίου Ρουσάνου (1508 - 1553)*».
10. **Γ΄ Πανελλήνιο Συνέδριο με θέμα «Η Νάξος διά μέσου των αιώνων»**, Κόρωνος 4-7 Σεπτ. 2003. Ανακοίνωση: «*Τοπική ταυτότητα και λογιосύνη: η περίπτωση της Κορώνου Νάξου (αρχές 20ού αιώνα-1940) και του Ιωάννη Αντ. Χουζούρη στο βιβλίο του «Λαϊκή ποίηση για την Κόρωνο Νάξου και την ιστορία της*».
11. **Διεθνές Επιστημονικό Συνέδριο** με θέμα «*Ο Νικόλαος Γ. Πολίτης και το Κέντρον Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας*». Τίτλος ανακοίνωσης: «*Οι απόψεις του Ν. Γ. Πολίτη για τις παραστάσεις αρχαίων ελληνικών δραμάτων*».
12. **Επιστημονική Συνάντηση** με θέμα «*Η Γη-Μήτρα ζωής και δημιουργίας*». Τίτλος ανακοίνωσης: «*Η ιστορικότητα του τοπίου: Το παράδειγμα μιας αγροτικής κοινότητας της Νάξου, 1953-2003*».

13. **Συνέδριο με θέμα «Ο Ναζιακός Τύπος: Χθες, Σήμερα, Αύριο».** Τίτλος ανακοίνωσης «Όψεις της Ναζιακής κοινωνίας και του μετασχηματισμού της (1900-1915) μέσα από τις διαφημίσεις του τοπικού Τύπου».
14. **Συνέδριο «Λαογραφία και Ιστορία» της Πανελλήνιας Ένωσης Φιλολόγων** (Αθήνα, 7-9 Νοε. 2002, Γαλλικό Ινστιτούτο Αθηνών). Τίτλος ανακοίνωσης: «Από τη λαϊκή στη λογοτεχνική αυτοβιογραφία: Η περίπτωση του “Γερνάω επιτυχώς” του Γ. Σκαμπαρδώνη. Συμβολή στις σχέσεις της Λαογραφίας με τη Λογοτεχνία και την Ιστορία».
15. **Επιστημονικό Συνέδριο Τήνου «Ονοματολογικά Κυκλάδων»,** με θέμα εισηγήσεως «Η λειτουργία του παρωνυμίου σε μια ναζιακή αγροτική κοινότητα».
16. **Γ΄ Διεθνές Συνέδριο Καρπαθιακής Λαογραφίας** (αφιερωμένο στη μνήμη του ακαδημαϊκού Γεωργίου Μ. Μιχαηλίδη-Νουάρου), με θέμα εισηγήσεως «Τοπική ταυτότητα, όψεις της κοινωνικής ζωής, “συνέχειες” και “μεταβολές” του “παραδοσιακού”: Η περίπτωση του Μεσοχωρίου Καρπάθου στη δεκαετία του 1950».
17. **Πανελλήνιο Συνέδριο «Ο λαϊκός πολιτισμός στο Πανεπιστήμιο»,** με θέμα εισηγήσεως «Η Λαογραφία στο Τμήμα Γλώσσας Φιλολογίας και Πολιτισμού Παρευξενίων Χωρών του Δ. Π. Θράκης».
18. **2^η Συνάντηση Ελλήνων Πανεπιστημιακών Λαογράφων, «Η έρευνα και η διδασκαλία του υλικού λαϊκού πολιτισμού στα ελληνικά Πανεπιστήμια»,** με θέμα «“Ημερολόγια τοίχου” των εθνικοτοπικών συλλόγων: η περίπτωση των εν Αθήναις ναζιακών συλλόγων, 1980-2007».
19. **ΚΗ΄ Πανελλήνιο Ιστορικό Συνέδριο** (Θεσσαλονίκη, 25-27 Μαΐου 2007), με θέμα : George Divine Treloar, ο αρμοστής της Κοινωνίας των Εθνών (1922-1926) και η προσφορά του στον ελληνισμό της ανατολικής και δυτικής Θράκης».
20. **Δ΄ Πανελλήνιο Συνέδριο με θέμα «Η Νάξος διά μέσου των αιώνων»,** Κωμιακή Νάξου, 4-7 Σεπτεμβρίου 2008. Ανακοίνωση: «Προς το Γερσανί, από τους δρόμους της Ιστορίας και της Κοινωνικής Λαογραφίας: μετονομασία ενός τοπωνυμίου, παρετυμολογία, ιδεολογήματα».
21. **Πανελλήνιο Συνέδριο με θέμα «100 χρόνια ελληνικής Λαογραφίας, 1909-2009».** Θέμα εισήγησης: «Ηχοτοπία (soundscapes) της Αθήνας (1880-1896) στο συγγραφικό έργο του Μιχαήλ Μητσάκη. Συμβολή στη διεύρυνση της θεματολογίας της Κοινωνικής Λαογραφίας».

22. **Β' Διεθνές Συμπόσιο για την ιστορία και τον πολιτισμό της Πρέβεζας**, (Πρέβεζα, 16-20 Σεπτεμβρίου 2009). Ανακοίνωση: «Η εφημερίδα *Αγών Πρεβέζης* ως μέσον έκφρασης του “συγκρουσιακού κύκλου” των δεκαετιών 1950 και 1960 στην Πρέβεζα και την Ήπειρο, και άλλα στοιχεία της ταυτότητάς της».
23. **Διεθνές Επιστημονικό Συνέδριο με θέμα : Λαϊκός πολιτισμός και έντεχνος λόγος (ποίηση, πεζογραφία, θέατρο)**. Ανακοίνωση: «‘Μας έβαλαν τα ποτάμια μπροστά αφ’ όντις έρθαν στα χωριά αυτοί οι αντίχριστοι’: μνήμες ηπειρωτισσών γυναικών από τον Εμφύλιο στο πεζογράφημα του λογοτέχνη Σωτήρη Δημητρίου *Σαν το λίγο το νερό*».
24. **Συνέδριο Ελληνικής Ονοματολογικής Εταιρείας**, με αφορμή τον εορτασμό της Τριακονταετηρίδος της (1980-2010), στις 27 Ιανουαρίου 2010. Θέμα ανακοίνωσης: «Πτυχές της κοινωνικής ζωής μιας αγροτικής ναξιακής κοινότητας μέσα από τη μελέτη σύγχρονων παρωνυμίων της (1960-2010). Πρόταση για μια λειτουργική κατηγοριοποίηση των παρωνυμίων».
25. **Επιστημονική Συνάντηση με θέμα «Η φωτιά πηγή ζωής, δύναμης και καθαρισμού»**, που συνδιοργάνωσαν το Μουσείο Ελληνικής Λαϊκής Τέχνης και οι Φίλοι του Μουσείου Ελληνικής Λαϊκής Τέχνης (Αθήνα, 1-3 Απριλίου 2011). Ανακοίνωση: «Φωτιά και ‘ιεροί’ επισκέπτες: η περίπτωση των καλικαντζάρων και της προξενήτρας».
26. **Συνέδριο με θέμα «Μετακινήσεις πληθυσμών στην Ελλάδα της δεκαετίας του 1940»**. Ανακοίνωση: «‘Βιαίως’ ή ‘εκουσίως’» μετακινήθεντες: *Η διχασμένη κοινωνική μνήμη του Εμφυλίου στο Θρυλόριο Ροδόπης*».
27. **Επιστημονικό Συνέδριο με θέμα «Η ιατρική από την παράδοση στην επιστήμη. Σχέσεις αμφίδρομες**». Εισήγηση: «Από την λαϊκή στην ‘εκ των ένδον’ σάτιρα των ιατρών: Αλληλοελεγχόμενοι ιατροί, ιατρικές πρακτικές, ιατρική και πολιτική, και άλλα κοινωνικά συμπαρομαρτούντα στη Σπάρτη της δεκαετίας του 1870».
28. **Ε' Πανελλήνιο Συνέδριο με θέμα «Η Νάξος διά μέσου των αιώνων»**, Απεράθου Νάξου (31 Αυγούστου - 2 Σεπτεμβρίου 2013). Εισήγηση με θέμα: «Προς νέες πηγές μελέτης του λαϊκού πολιτισμού: «Τα βιβλία συμβάντων των κοινοτικών φυλάκων». Το παράδειγμα του αγροφύλακα Κωμιακής Γεωργίου Κ. Χωριανόπουλου».
29. **Διεθνές συνέδριο Ανθρωπολόγων και Εθνολόγων Ρωσίας** (Εκατερίνμπουργκ, 7-10 Ιουλίου 2015). Εισήγηση: «Memories and oblivion: An occupied village of Rodopi (Western Thrace, Greece, 1941-1944)».

30. Διεθνές συνέδριο με θέμα «Ταυτότητες: γλώσσα και λογοτεχνία». Εισήγηση: «Ταυτότητες από την κοινωνία του στρατού, στο διήγημα του Διονύση Χαριτόπουλου *Πρόβες Πολέμου*. Συμβολή στη μελέτη των “Λαογραφικών της στρατιωτικής ζωής”».
31. Διεθνές συνέδριο με θέμα «Ρωσική και Αρμενική Λαογραφία: Παράδοση και Νεωτερικότητα (19^{ος} - αρχές 21^{ου} αιώνα)». Εισήγηση: «Το Ηρώο της Γενοκτονίας των Αρμενίων στην Αθήνα: τα σύμβολά του και οι (ανα)νοηματοδοτήσεις τους».
32. «Μύθοι και μυθικά πρόσωπα της Θράκης». Εισήγηση με θέμα: «Από τον μύθο στις μυθολογίες. Ο Ορφεύς στο Ροδολίβος Σερρών σήμερα: λογιосύνη, πολιτιστικές βιομηχανίες και τοπική ταυτότητα».
33. «Από το μικροτοπωνυμικό του Αγερσανιού, στο 7^ο Πανελλήνιο Συνέδριο της Ελληνικής Ονοματολογικής Εταιρείας, Νάξος, 1-3 Οκτωβρίου 2021.
34. «Η καλλιέργεια του καπνού στη Νάξο (19^{ος} αι. - 1950): Ιστορική αναδρομή. Συμβολή στη μελέτη της ναξιακής οικονομίας», στο Δ΄ Διεθνές Κυκλαδολογικό Συνέδριο της Εταιρείας Κυκλαδικών Μελετών, Τήνος 22-25 Σεπτεμβρίου 2021.
35. «Λαογραφική θεώρηση του σύγχρονου ‘πολιτισμού της ελιάς’ στη Θράκη, με σημείο αναφοράς το ελαιοτριβείο *Κύκλωπας* στη Μάκρη Αλεξανδρουπόλεως. Συμβολή στην μελέτη του ‘κόσμου της εργασίας’ και της διαχείρισης μιας οικογενειακής επιχείρησης την εποχή της οικονομικής κρίσης», στο Διεθνές Επιστημονικό Συνέδριο *Αλεξανδρούπολη: Η ιστορία της πόλης και της γύρω περιοχής της*, Αλεξανδρούπολη 15-17 Οκτ. 2021.
36. «Αναπαραστάσεις όψεων του εθνικού αγώνα του 1821 σε μελοποιημένα ποιήματα συγχρόνων ελλήνων ποιητών, με έμφαση στην περίπτωση του ήρωα Μακρυγιάννη», στο συνέδριο *Ο Εθνικός Αγώνας του 1821* (17-19 Δεκεμβρ. 2021).

III. ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΣΕ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΕΣ ΗΜΕΡΙΔΕΣ / ΔΙΗΜΕΡΙΔΕΣ

- I. Εισήγηση με θέμα «Τύπος και Λαογραφία», κατ’ ανάθεσιν του προεδρείου της Ελληνικής Λαογραφικής Εταιρείας, την 1^η Δεκεμβρίου 2003, στο πλαίσιο των επιμορφωτικών εισηγήσεων της Ε.Λ.Ε. Το θέμα της εκδήλωσης ήταν «Ο Τύπος και η Λαογραφία».

- II. Εισήγηση προς τα μέλη της Ελληνικής Λαογραφικής Εταιρείας, στις 27.11.2006, **«Τακτοποιώντας το αρχείο της Ελληνικής Λαογραφικής Εταιρείας: ημερολόγια τοίχου πολιτιστικών συλλόγων».**
- III. Εισήγηση με θέμα **«Από το Θρυλόριο στο Θρυλόρειο: παρετυμολογία, ιδεολογία και ιστορική ερμηνεία»**, στον Μορφωτικό Όμιλο Κομοτηνής, στις 26.2.2007.
- IV. Ομιλία με θέμα **«Το Δωδεκάμερο ως διαβατήρια περίοδος στον εθνικό κύκλο του χρόνου: παραδείγματα από την ελληνική και τη βουλγαρική λαογραφία»**, την Πέμπτη 10.1.2008, στην αίθουσα του Φιλολογικού Συλλόγου *Παρνασσός*.
- V. Εισήγηση με θέμα **«Το δημοτικό τραγούδι ως κείμενο από λαογραφική σκοπιά: Παραδείγματα από κείμενα της Ν.Ε. Λογοτεχνίας του Λυκείου»**, στην Π.ΕΦ. Ν. Ξάνθης, μετά από πρόσκληση του Συνδέσμου Φιλολόγων Ξάνθης και του σχολικού συμβούλου κ. Μιχ. Μαλαμίδα, στις 9.4.2008.
- VI. Ομιλία με θέμα **«Σύγχρονη Λαογραφία και Οικολογία»**, στο ίδρυμα Θρακικής Τέχνης και Παράδοσης (12 Αποστόλων και Οδ. Ανδρούτσου, Ξάνθη), τη Δευτέρα 19 Μαΐου 2008, με πρόσκληση του Ιδρύματος.
- VII. Διάλεξη με θέμα **«Εθιμα του Πάσχα από τη Θράκη. Σύγχρονη θεώρηση ενός χριστιανικού και αρχαϊκού θρησκευτικού πολιτισμού»**, στην αίθουσα του Θρακικού Ωδείου Κομοτηνής, που οργάνωσαν οι Φίλοι του Ιδρύματος Θρακικής Τέχνης και Παράδοσης, η Δημοτική Κοινωφελής Επιχείρηση Πολιτιστικής Ανάπτυξης Κομοτηνής, την Τρίτη, 31 Μαρτίου 2009.
- VIII. Εισήγηση με θέμα: **«Από τη μελέτη του ‘λαού της υπαίθρου’ σε αυτήν του ‘λαού των άστεων’: Ενδεικτικά θέματα Αστικής Λαογραφίας προς πραγμάτευση»**, στην επιστημονική ημερίδα «Η έρευνα του λαϊκού πολιτισμού στο σύγχρονο σχολείο», που οργάνωσαν οι Διευθύνσεις Εκπαίδευσης της Ροδόπης (πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας δια των υπεύθυνων τους των σχολικών δραστηριοτήτων) στην Κομοτηνή, στις 20 Νοε. 2013.
- IX. Εισήγηση με θέμα: **«Από το ‘παραδοσιακό’ λαϊκό θέατρο στην πλήρη θεατροποίησή του: το παράδειγμα του «Κιτί Γοτσά» στο Θρυλόριο Ροδόπης. Συμβολή στη μελέτη της διαχείρισης της πολιτισμικής παράδοσης»**, στην διημερίδα που διοργάνωσε στο Τμήμα Γλώσσας Φιλολογίας και Πολιτισμού Παρευξινίων Χωρών ο Σύλλογος των φοιτητών του με θέμα *Θράκη (20^{ός} - αρχές 21^{ου} αιώνα): χώρος, κοινωνία, ιστορία και πολιτισμοί*, στις 17-18 Ιανουαρίου 2014.
- X. Εισήγηση με θέμα: **«Για τη διαχείριση της παράδοσης: ένα παράδειγμα από το Θρυλόριο Κομοτηνής»**, στην επιστημονική ημερίδα «Επτά εισηγήσεις από τη

θεματολογία του ‘παραδοσιακού’ και του ‘νεωτερικού’ (ειδικότερα του ‘popular’) λαϊκού πολιτισμού», που οργάνωσε η Ακαδημία Θρακικής Τέχνης και Παράδοσης στην Ξάνθη (21 Φεβρουαρίου 2014).

- XI. Εισήγηση με θέμα **«Θυσίες σκύλων στη Θράκη (20^{ος} αιώνας-δεκαετία 1970): Από τη θυσιαστική πράξη στο θέαμα»**, στην ημερίδα που οργάνωσαν ο Δήμος Κομοτηνής (Δημοτική Κοινωφελής Επιχείρηση Πολιτισμού-Παιδείας-Αθλητισμού Κομοτηνής) και η Εταιρεία Παιδαγωγικών Επιστημών Κομοτηνής, στο πλαίσιο των εορτών: Ελευθέρια Θράκης 2014, το Σάββατο 10 Μαΐου 2014, με θέμα *Ο πολιτισμός στον Νομό Ροδόπης*, στην αίθουσα Εκδηλώσεων Ιδρύματος Παπανικολάου, στην Κομοτηνή.
- XII. Εισήγηση με θέμα: **«Μνήμες και λήθη της βουλγαρικής κατοχής (1941-1944) στο Θρυλόριο Κομοτηνής»**, στην επιστημονική ημερίδα «Όψεις της Ιστορίας και της Λαογραφίας του ποντιακού ελληνισμού», που διοργάνωσε ο Σύλλογος Ποντίων Φοιτητών Κομοτηνής την 29η Μαΐου 2014.
- XIII. Ομιλία με θέμα **«Προφορική Ιστορία, ιστορικότητα της μνήμης, συλλογική και ατομική μνήμη»**, ως εισαγωγή στην διάλεξη της υποψ. δρος στο Τμήμα Γλώσσας, Φιλολογίας και Πολιτισμού Παρευξείνιων Χωρών κ. Γαρυφ. Γ. Θεοδωρίδου («Μνήμες της βουλγαρικής κατοχής στην Ξάνθη (1941-44): Η περίπτωση των αφηγήσεων του Γεωργίου Χρ. Θεοδωρίδη»), που έγινε στις 8 Οκτωβρίου 2014, στο Λαογραφικό και Ιστορικό Μουσείο Ξάνθης.
- XIV. Εισήγηση με θέμα: **«Μια ακόμη μυθιστορία για τον Βιζυηνό: «Το πρώτο φιλί. Ένα απόγευμα του Γεωργάκη Βιζυηνού στο χαρέμι του Αμπντούλ Αζίζ» (του Θ. Κοροβίνη), υπό λαογραφική έποψη»**, στο αφιέρωμα που συνδιοργάνωσαν η Δημοτική Κοινωφελής Επιχείρηση Πολιτισμού, Παιδείας, Αθλητισμού Κομοτηνής (ΔΚΕΠΠΑΚ) και οι Διευθύνσεις Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης Ροδόπης (μέσω των Γραφείων Σχολικών Δραστηριοτήτων) στον Γεώργιο Βιζυηνό, με τίτλο «Γεώργιος Βιζυηνός (1849-1896): 120 χρόνια μετά», στην Πολιτιστική Κυψέλη του Δήμου Κομοτηνής, στις 13 Ιανουαρίου 2016.
- XV. Εισήγηση με τίτλο: **«Ο Γεώργιος Μέγας του Εμμανουήλ Βαρβούνη»**, με αφορμή την έκδοση του τόμου *Ο Γεώργιος Α. Μέγας (1893-1976) και η επιστημονική οργάνωση των ελληνικών λαογραφικών σπουδών*, στην επιστημονική ημερίδα που διοργάνωσε η Ελληνική Λαογραφική Εταιρεία με θέμα: Ο Γ. Α. Μέγας και η Ελληνική Λαογραφία. Αφιέρωμα στα 40 χρόνια από την εκδημία του, στις 2 Απριλίου 2016, στο Πνευματικό Κέντρο του Δήμου Αθηναίων.

- XVI. Εισήγηση με θέμα «**Λαϊκό θέατρο**» στους Εκπαιδευτικούς της Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης Νομού Δράμας, στο πλαίσιο του προγράμματος *Λαογραφία και Εκπαίδευση* της Περιφερειακής Εκπαίδευσης Αν. Μακεδονίας – Θράκης, Δ/σης Π. Ε. Δράμας και Τμήματος Γλώσσας Φιλολογίας και Πολιτισμού Παρευξενίων Χωρών του Δ.Π.Θ. (Βλ. έγγραφο 497/Φ. Πολ. Θεμ. της 22ας Φεβρ. 2017).
- XVII. Εισήγηση με θέμα «**Λαϊκή τέχνη. Βασικές επισημάνσεις**», στον 4^ο Κύκλο του Μεταπτυχιακού Σεμιναρίου Καρπαθιακής Λαογραφίας, που διοργανώθηκε υπό την αιγίδα του Ινστιτούτου Λαϊκού Πολιτισμού του Τμήματος Φιλολογίας του Ε.Κ.Π.Α. στην Κάρπαθο, τον Μάιο 2018.
- XVIII. Εισήγηση με θέμα «**Αρχή σοφίας ονομάτων επίσκεψις: Τα ονόματα στη Λαογραφία**», στις «Επιμορφωτικές Συναντήσεις» του 3^{ου} ΠΕ.Κ.Ε.Σ. Αττικής με τους εκπαιδευτικούς της Α'βάθμιας Εκπαιδευσεως (συντονιστής ο δρ Λαογραφίας Νικ. Καρπούζης), την 4^η Δεκεμβρίου 2019, στο Συνεδριακό Κέντρο Χαϊδαρίου.
- XIX. Εισήγηση με θέμα «**Αρχή σοφίας ονομάτων επίσκεψις: Τα ονόματα στη Λαογραφία**», στις «Επιμορφωτικές Συναντήσεις» του 3^{ου} ΠΕ.Κ.Ε.Σ. Αττικής με τους εκπαιδευτικούς της Α'βάθμιας Εκπαιδευσεως (συντονιστής ο δρ Λαογραφίας Νικ. Καρπούζης), την 5^η Δεκεμβρίου 2019, στο ΚΥΒΕ Περιστερίου.
- XX. Εισήγηση με θέμα «**Ποίηση και ιδεολογία. Αναπαραστάσεις του 1821 σε μελοποιημένα τραγούδια σύγχρονων ελλήνων ποιητών. Αναλυτική παρουσίαση τριών σχετικών περιπτώσεων**», στη διαδικτυακή επιμορφωτική συνάντηση που οργάνωσαν οι υπεύθυνοι για τις Πολιτιστικές Δράσεις των Δ/σεων Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης Νομού Ροδόπης με θέμα «Όψεις του Αγώνα του 1821», στις 3 Μαρτίου 2021.
- XXI. Εισήγηση με θέμα «**Ποίηση και ιδεολογία. Αναπαραστάσεις του 1821 σε μελοποιημένα τραγούδια σύγχρονων ελλήνων ποιητών. Αναλυτική παρουσίαση τριών σχετικών περιπτώσεων**», στη διαδικτυακή επιμορφωτική συνάντηση που οργάνωσαν οι υπεύθυνοι για τις Πολιτιστικές Δράσεις Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης Δυτικής Αττικής, στις 25 Μαΐου 2021, με το ίδιο παραπάνω θέμα.
- XXII. Εισήγηση με θέμα «**“Στης Σμύρνης την καταστροφή...”**. *Η μνήμη της μέσα από ανέκδοτη αναφορά (Σεπτ. 1922) του Έλληνα Προξένου στη Νάπολη προς το Υπουργείον Εξωτερικών της Ελλάδας, βασισμένη σε προσφορικές μαρτυρίες ελλήνων προσφύγων*», στη διαδικτυακή επιμορφωτική συνάντηση με θέμα «Σύγχρονες αναγνώσεις του τραυματικού 1922 εκατόν χρόνια μετά», που οργάνωσαν οι Διευθύνσεις

Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης Ροδόπης, Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης Έβρου και Ροδόπης διά των υπευθύνων Σχολικών Δραστηριοτήτων, και το ΠΕ.ΚΕ.Σ. ΑΜΘ, διά της Συντονίστριας Εκπαίδευσης για την Αειφορία, στις 8 Μαρτίου 2022.

XXIII. Εισήγηση με θέμα «Ο Ιάκωβος Καμπανέλλης ως “λαογράφος”», στην ημερίδα που διοργάνωσε ο Δήμος Νάξου και Μικρών Κυκλάδων (υπό την αιγίδα του Υπουργείου Πολιτισμού), στο πλαίσιο του *Λογοτεχνικού Έτους Ιάκωβος Καμπανέλλης*, στο Μουσείο Καμπανέλλη της Χώρας, στις 21 Αυγούστου 2022.

XXIV. Εισήγηση με θέμα «Μνήμη της καταστροφής της Σμύρνης, μέσα από μια ανέκδοτη αναφορά (Σεπτ. 1922) του έλληνα Προξένου στη Νάπολη της Ιταλίας προς το Υπουργείο Εξωτερικών της Ελλάδας, βασισμένη σε προφορικές μαρτυρίες ελλήνων προσφύγων», στη διημερίδα με θέμα «Μικρασία: Τα ελεγεία του ξεριζωμού. Ιστορικά, λαογραφικά, λογοτεχνικά αποτυπώματα», που οργάνωσαν στη Λευκάδα (11-12 Νοε. 2022) ο Σύνδεσμος Φιλολόγων Λευκάδας, η Περιφερειακή Ενότητα Λευκάδας, (κ.ά.).

XXV.

IV. ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΣΕ ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΕΣ ΕΠΙΤΡΟΠΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΚΠΟΝΗΣΗ ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΩΝ ΔΙΑΤΡΙΒΩΝ και MASTERS

A. ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΣΤΙΣ ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΕΣ ΔΙΑΤΡΙΒΕΣ...

1. Του Νικ. Κωνσταντινίδη, με τίτλο *Ο καπνός στην περιοχή της Ξάνθης. Σύγχρονη λαογραφική θεώρηση*. Βλ. έγγραφο 317/28.2.2008 του Τμήματος Γλώσσας Φιλολογίας και Πολιτισμού Παρευξείνιων Χωρών. Υποστηρίχθηκε στις 23. 6. 2013.

2. Της Μαρίας Τριπερίνα, με τίτλο *Έθιμα και τελετουργίες του ετήσιου εορτολογικού κύκλου των Ελλήνων του Πόντου (μέσα 19^{ου} αι.-1923)*. Υποστηρίχθηκε στις 15. 10. 2014

3. Της Γαρυφαλλιάς Θεοδωρίδου, με τίτλο *Η λαϊκή προσευχή στον ιερό και τον καθημερινό χρόνο των ορθοδόξων χριστιανών στο νομό Ξάνθης (1950-2015)*. Υποστηρίχθηκε στις 7.12.2017.

4. Του Χρίστου Τσανασίδη, με τίτλο *Διαγωνισμός της Eurovision και λαϊκός πολιτισμός (1989-2017)*. Υποστηρίχθηκε στις 3 Νοε. 2022.

B. ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΣΤΙΣ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ (Μάστερς) ΣΤΟ ΤΜΗΜΑ ΓΛΩΣΣΑΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΠΑΡΕΥΞΕΙΝΙΩΝ ΧΩΡΩΝ (ενδεικτικές αναφορές)

- της Σοφίας Αϊδίνου, *Αγροτική οικονομία στον μικρασιατικό Πόντο (1856-1922)*,
- της Νεκταρίας Δρίνη, *Προφορική ιστορία και Λαογραφία. Κοινωνικές μνήμες και λήθη από την περίοδο της βουλγαρικής κατοχής (1941-44) και του εμφυλίου πολέμου (1946-47) στο Ν. Σιδηροχώρι Ροδόπης*,
- της Μαρίας Αϊδίνου, *Κυζδερβενιώτες Νομού Ροδόπης: Καταγωγή, εγκατάσταση στον ελλαδικό χώρο, ταυτότητες*,
- της Ξένιας Διαμαντοπούλου, *Μνήμες και λήθη της σταλινικής περιόδου στους επαναπατρισμένους από το Καζακστάν Έλληνες*,
- της Ιωάννας Γκασδάρη, *Όψεις της σχολικής ζωής των δημόσιων δημοτικών σχολείων του νομού Ροδόπης (1950-1970)*,
- της Ιωάννας Τσακρίδη, *Η ταυτότητα μιας εφημερίδας της Κομοτηνής και οι διαθλάσεις της κοινωνικής ζωής της πόλης σ' αυτήν κατά την δεκαετία του 1980. Σύγχρονη λαογραφική θεώρηση*,
- 7. της Σοφίας Τσάλα, *Κινηματογράφος και Ιστορία: αναπαριστώντας τα γεγονότα του 1955 και του 1964 στην Κωνσταντινούπολη μέσα από τις ταινίες «Οι πληγές του φθινοπώρου» και «Πολιτική κουζίνα». Αξιοποίηση του κινηματογράφου στην διδακτική πράξη*,
- της Ευτυχίας Πελτεκίδου, *Λαογραφία και ring tones των κινητών τηλεφώνων: το πολιτισμικό τους ισοδύναμο στον αστικό χώρο της Θράκης σήμερα*,
- της Παρθενόπης Κελτσίδου, *Το φύλο της βίας στους Πομάκους (20^{ός} - αρχές 21^{ου} αιώνα): Σύγχρονη λαογραφική θεώρηση*,
- της Μιχαέλας Χατζηκαλινινίδου, *Λαϊκός πολιτισμός και εγχειρίδια διδασκαλίας της Νέας Ελληνικής Γλώσσας στην Α' και Β' Δημοτικού. Διαπολιτισμικές διδακτικές προσεγγίσεις, στο Διακρατικό, Διαπανεπιστημιακό, Διατμηματικό Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών Ψυχοπαιδαγωγικές, διδακτικές και διαπολιτισμικές προσεγγίσεις στις ανθρωπιστικές επιστήμες του Τμήματος Γλώσσας, Φιλολογίας και Πολιτισμού Παρευξείνιων Χωρών (2019)*,
- της Ασημένιας Τάσσου, *Η αξιοποίηση του λαϊκού πολιτισμού σε πολυπολιτισμικές τάξεις του δημοτικού σχολείου: Η περίπτωση των λαϊκών παραδόσεων, στο προαναφερθέν Διακρατικό, Διαπανεπιστημιακό, Διατμηματικό Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών (2019).*

- της Ζωής Καραβάτου, *Αξιοποίηση των έργων της λαϊκής λογοτεχνίας της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης σε πολιπολιτισμικές τάξεις*, στο προαναφερθέν Διακρατικό, Διαπανεπιστημιακό, Διατμηματικό Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών (17. 6. 2021).

Γ. ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΣΕ ΠΡΟ-ΠΤΥΧΙΑΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ ΣΤΟ ΤΜΗΜΑ ΓΛΩΣΣΑΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΠΑΡΕΥΞΕΙΝΙΩΝ ΧΩΡΩΝ

Καίτοι στο Τμήμα η εκπόνηση προπτυχιακών εργασιών δεν ήταν υποχρεωτική, επόπτευσα συνολικά από το 2005 κ.ε. περί τις 10, κυρίως μελέτες πεδίου, προς άσκηση των φοιτητών στην επιτόπια έρευνα.

Δ. ΜΕΛΟΣ 3ΜΕΛΩΝ ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΩΝ ΕΠΙΤΡΟΠΩΝ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΚΠΟΝΗΣΗ ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΩΝ ΔΙΑΤΡΙΒΩΝ

- της **Ελπινίκης Ταστάνη**, στο Τμήμα Ιστορίας και Εθνολογίας του Δ.Π. Θράκης, με θέμα *Αναπαραστάσεις της αστικής ζωής στη Λέσβο. Η περίπτωση του σατιρικού περιοδικού Τρίβολος (1931-1952)*,
- της **Αθηνάς Μαχά - Μπιζούμη**, στο Τμήμα Ιστορίας και Εθνολογίας του Δ.Π. Θράκης, με θέμα *Τα πτωχστά φουστάνια της Χίου (16^{ος} - αρχές 20^{ου} αι.). Πολυτυπία και παραλλαγές. Συμβολή στη μελέτη της ιστορικότητας των ενδυματολογικών συστημάτων του Αιγαίου*,
- του **Γεωργίου Ναθαναήλ**, στο Τμήμα Ιστορίας και Εθνολογίας του Δ.Π. Θράκης, με θέμα *Ελληνική λαϊκή φορεσιά και Έλληνες ζωγράφοι κατά το 19^ο αιώνα*,
- του **π. Παντελεήμονος Μουτάφη** (νυν Μητροπολίτου Κομοτηνής και Μαρωνείας), στο Τμήμα Ιστορίας και Εθνολογίας του Δ.Π. Θράκης, με θέμα *Η παραδοσιακή θρησκευτικότητα των κατοίκων της Θράκης: Η περίπτωση των Αβδήρων*,
- του **π. Θωμά Ανδρέου**, στο Τμήμα Ιστορίας και Εθνολογίας του Δ.Π. Θράκης, με θέμα *Λαϊκή θρησκευτική τιμή των νεομαρτύρων στην Ανατολική Μακεδονία και την Θράκη*,
- της **Κασσιανής Κονταξή**, στο Τμήμα Φιλολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής του Παν/μίου Αθηνών, με θέμα *Αναπαραστάσεις του γυναικείου φύλου σε εφημερίδες*

της πόλης του Αγρινίου κατά την περίοδο 1950-1984. Λαογραφική και ανθρωπολογική προσέγγιση,

- της **Αικ. Ανδριανού**, με θέμα *Το επώνυμο κόσμημα στην Ελλάδα, 20^{ός} - 21^{ος} αιώνας. Τα χρυσά έργα του Ηλία Λαλαούνη*, στο Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής του Παν/μίου Ιωαννίνων.

Ε. ΜΕΛΟΣ 7ΜΕΛΩΝ ΕΠΙΤΡΟΠΩΝ ΚΡΙΣΕΩΣ

ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΩΝ ΔΙΑΤΡΙΒΩΝ (ενδεικτικά)

1. του Γ. **Βοζίκα** με θέμα: *Το πανηγύρι της αγίας Μαρίας στην Ηλιούπολη....*, Αθήνα 2006 (Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης του Παν/μίου Αθηνών, Π.Τ.Δ.Ε.),

2. του Ν. **Καρπούζη** με θέμα: *Αργοστόλι Κεφαλληνίας. Μεταβολές στη σύγχρονη ζωή μιας επαρχιακής πόλης*, στο Π.Τ.Δ.Ε. του Παν/μίου Αθηνών, Αθήνα 2007,

3. του Β. **Γεργατσούλη** με θέμα *Η λειτουργικότητα του ανεκδοτολογικού λόγου στην κοινωνία της Καρπάθου. Λαογραφικές προεκτάσεις* (Π.Τ.Δ.Ε. του Παν/μίου Αθηνών),

4. της Αγγελικής **Κομποχόλη**, με θέμα *Θρησκευτική και κοσμική λαϊκή διήγηση. Αλληλεπιδράσεις. Το παράδειγμα του αγίου Ιωάννη Καλυβίτη* (Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης του Παν/μίου Αθηνών),

5. του Γ. **Κούζα**, με θέμα *Οι ζητιάνοι του αστικού χώρου. Μελέτη μιας περιθωριακής ομάδας στον δήμο Περιστερίου*, Εθνικό και Καποδιστριακό Παν/μιο Αθηνών, Τομέας Βυζαντινής Φιλολογίας και Λαογραφίας, Αθήνα 2015,

6. του Κυριάκου **Τριπολιτσιώτη**, με θέμα *Ο γυναικείος περιοδικός Τύπος και η ένδυση στην Ελλάδα κατά την μεταπολεμική περίοδο. Η περίπτωση του περιοδικού ΓΥΝΑΙΚΑ (1950-1975)*, της Φιλοσοφικής Σχολής του Παν/μίου Ιωαννίνων,

7. της **Λαμπρινής Κονταξή**, στο Τμήμα Βαλκανικών, Σλαβικών και Ανατολικών Σπουδών του Παν/μίου Μακεδονίας, με θέμα *Εθιμικές εκδηλώσεις στον χώρο της Βαλκανικής. Το λαϊκό δρώμενο του Λαζάρου*,

8. της Μυροφόρας **Ευσταθιάδου**, στο Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης του ΕΚΠΑ, με θέμα *Ταξιδεύοντας στον Πόντο: Μια ιδιότυπη μορφή τουρισμού της νοσταλγίας*,

9. του Παναγιώτη **Βελτανισιάν**, με θέμα *Η ταυτότητα της Σαλαμίνας από τα τέλη του 17^{ου} αι. έως και τα μέσα του 19^{ου} αι. Μια ιστορική-λαογραφική προσέγγιση μέσα από δικαιοπρακτικά έγγραφα αρχείων, προφορικές παραδόσεις, περιηγητικά κείμενα και άλλες*

πρωτογενείς πηγές, Εθνικό και Καποδιστριακό Παν/μιο Αθηνών, Τομέας Βυζαντινής Φιλολογίας και Λαογραφίας,

10. της Μαρίας **Μπομποτά**, με θέμα *Η αθροστομία στην Ελλάδα: Από την ευφορία στην προσβολή*, Εθνικό και Καποδιστριακό Παν/μιο Αθηνών, Τομέας Βυζαντινής Φιλολογίας και Λαογραφίας, Αθήνα 2018,

11. της Μαγδαληνής **Πατσαβούρα**, με θέμα *Στοιχεία του λαϊκού πολιτισμού στο έργο της Ζυράννας Ζατέλη (προσέγγιση, διαχείριση, επιρροή). Ένα παράδειγμα Εφαρμοσμένης Λαογραφίας*, Εθνικό και Καποδιστριακό Παν/μιο Αθηνών, Τομέας Βυζαντινής Φιλολογίας και Λαογραφίας, Αθήνα 2018.

ΣΤ. ΣΥΝΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΣΕ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ

(ενδεικτικές αναφορές)

- I. της Φ. Αναστασιάδου, με θέμα «Αναγνωστικές θεωρίες: η διδασκαλία της λογοτεχνίας στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση», στο Τμήμα Γλώσσας Φιλολογίας και Πολιτισμού Παρευξινίων Χωρών
- II. του Νεκτ. Νταλτσίδη, με θέμα «Η λατρεία της Μητέρας Θεάς στον Πόντο και στη Μ. Ασία και Οικολογία», ό.π.
- III. του Γ. Πάππα, με θέμα «Γλωσσική εκπαίδευση ενηλίκων στην Ελλάδα: προγράμματα γλωσσικού γραμματισμού στα ΣΔΕ (Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας)», ό.π.
- IV. της Σωτ. Μητακίδου, με θέμα «Η θέση της λογοτεχνίας στα εγχειρίδια διδασκαλίας της τουρκικής γλώσσας στα Μειονοτικά Δημοτικά Σχολεία», ό.π.
- V. της Ιω. Μπόρα, με θέμα «Οι αξίες στα εγχειρίδια διδασκαλίας της ελληνικής γλώσσας στα Μειονοτικά Δημοτικά Σχολεία», ό.π.
- VI. του Πασχάλη Καβαλιώτη, με θέμα: «Το γυναικείο φύλο στις μουσουλμανικές μειονότητες της Θράκης», ό.π.
- VII. του Δημ. Κωνσταντινίδη, με θέμα: «Ο ρόλος του κουκλοθέατρου στη διδασκαλία της ελληνικής γλώσσας σε παλιννοστούντες και αλλοδαπούς μαθητές από τις παρευξινίες χώρες στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση», ό.π.
- VIII. της Κρυστ. Τσακμακίδου, με θέμα: «Η χρήση της ισλαμικής μαντίλας ως φαινόμενο πολιτισμικής ιδιαιτερότητας: η περίπτωση της Τουρκίας», ό.π.
- IX. της Μαρίας Μπάρκα, με θέμα: «Γκράφιτι και συνθήματα στους τοίχους της Πανεπιστημιούπολης Ιωαννίνων (2010-2011). Συμβολή στην έρευνα της Νεωτερικής Λαογραφίας», στο Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας του Παν/μίου Ιωαννίνων

- X. της Αλεξάνδρας Γκουλιάμα, με θέμα: «Η διδασκαλία της ελληνικής γλώσσας και η διαχείριση της γλωσσικής ετερότητας στο σύγχρονο ελληνικό Γυμνάσιο», στο Τμήμα Γλώσσας Φιλολογίας και Πολιτισμού Παρευξείνιων Χωρών
- XI. του Ματθαίου Σταμούλη, με θέμα: «Άνθρωποι και έργα των χειρών σήμερα: ο μαχαιροποιός Παναγιώτης Ρηγάλος και τα μαχαίρια του στο χωριό Καραϊσκάκης Αιτωλοακαρνανίας», στο Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας του Παν/μίου Ιωαννίνων
- XII. της Δήμητρας Χατζιωαννίδου, με τίτλο «Κηροπλαστική και κηροπλάστες στα Γιάννενα (20^{ος} αι. - αρχές 21^{ου}), ό.π.
- XIII. της Ευαγγελίας Γερογιάννη, με θέμα: *Οι τοπικές ενδυμασίες της Εύβοιας. Παρελθόν και παρόν (Λειτουργία, εγκατάλειψη, μουσειακή παρουσία, ό.π.*
- XIV. της Αγλαΐας Κρίκη, με θέμα: *Ενδυματολογικά των Ελλήνων της Ανατολικής Ρωμυλίας: Από το Τας Τεπέ του Καβακλί στην Ανάβρα Καρδίτσας. Λειτουργία, επιβίωση, εγκατάλειψη, αναβίωση, μνήμη της Μαρίας Μπάρκα, με θέμα: Τα γκραφίτι στην Πανεπιστημιούπολη Ιωαννίνων (2010-2011). Συμβολή στην έρευνα της ελληνικής Νεωτερικής Λαογραφίας, ό.π.*
- XV. της Ευαγγελίας Γιανγκαλή-Καραουλάνη, με θέμα: *Η διδασκαλία της Ν. Ελληνικής στο Λύκειο υπό το πρίσμα της παιδαγωγικής των πολυγραμματισμών: Θεωρητική πλαισίωση, πρακτικές εφαρμογές, στο Διακρατικό, Διαπανεπιστημιακό, Διατμηματικό Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών Ψυχοπαιδαγωγικές, διδακτικές και διαπολιτισμικές προσεγγίσεις στις ανθρωπιστικές επιστήμες του Τμήματος Γλώσσας, Φιλολογίας και Πολιτισμού Παρευξείνιων Χωρών, (επόπτρια η κα Δημάση)*
- XVI. της Βασιλικής Βρεττανίδου, *Διαπολιτισμικές, διδακτικές προσεγγίσεις στο μάθημα της Μελέτης Περιβάλλοντος στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση στο σύγχρονο πολυπολιτισμικό περιβάλλον: Θεωρητική πλαισίωση και πρακτικές εφαρμογές, ό.π.*
- XVII. της Άννας Χατζή, με θέμα: «Ο ελληνικός πολιτισμός στην ποίηση του Οδ. Ελύτη: Διαπολιτισμική διδακτική αξιοποίηση σε τυπικές και μη τυπικές δομές εκπαίδευσης», ό.π.
- XVIII. της Άννας Ουζούνη, με θέμα: «Αγωγή για την ειρήνη και την εκπαίδευση. Η διδακτική αξιοποίηση αναφορών στο εγχειρίδιο Ιστορίας της Στ' Δημοτικού, ό.π. (2019).

V. ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΣΕ ΕΚΛΕΚΤΟΡΙΚΑ ΣΩΜΑΤΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΛΗΡΩΣΗ ΘΕΣΕΩΝ Δ.Ε.Π. ΚΑΙ ΤΗΝ ΕΞΕΛΙΞΗ ΣΥΝΑΔΕΛΦΩΝ ΣΤΟ ΤΜΗΜΑ ΓΛΩΣΣΑΣ

ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΠΑΡΕΥΞΕΙΝΙΩΝ ΧΩΡΩΝ ΚΑΙ ΣΕ ΆΛΛΑ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΑ ΤΜΗΜΑΤΑ (ενδεικτικές αναφορές)

► Ως Επίκουρος και Αναπληρωτής Καθηγητής *αυτοδικαίως* συμμετείχα σε όλα τα εκλεκτορικά σώματα που συστάθηκαν στο Τμήμα Γλώσσας Φιλολογίας και Πολιτισμού Παρευξεινίων Χωρών για την εκλογή νέων συναδέλφων (χαμηλότερης ή ίσης βαθμίδας με τη δική μου) ή την εξέλιξη άλλων.

► **Τακτικό μέλος** (εξωτερικός εκλέκτωρ) του Εκλεκτορικού Σώματος για την πλήρωση μιας θέσης ΔΕΠ στη βαθμίδα του Επίκ. Καθηγητή στο γνωστικό αντικείμενο «Ελληνική Λαογραφία» στο Π.Τ.Δ.Ε. του Παν/μίου Αθηνών (εκλογή Ρέας Κακάμπουρα.

► **Τακτικό μέλος** (εξωτερικός εκλέκτωρ) του Εκλεκτορικού Σώματος για την εκλογή μέλους ΔΕΠ στην βαθμίδα του λέκτορα ή Επίκ. Καθηγητή με γνωστικό αντικείμενο «Λαογραφία: λαϊκή Λογοτεχνία». Στην εν λόγω εκλογή δεν ήμουν παρών, επειδή στο Τμήμα Γλώσσας Φιλολογίας και Πολιτισμού Παρευξεινίων Χωρών την ίδια ώρα ελάμβανε χώρα η εξέλιξη της συν. Μαρίας Δημάση.

► **Τακτικό μέλος** (εξωτερικός εκλέκτωρ) του Εκλεκτορικού Σώματος για την μονιμοποίηση στη βαθμίδα του Επίκ. Καθηγητή στο γνωστικό αντικείμενο «Ελληνική Λαογραφία», στο Π.Τ.Δ.Ε. του Παν/μίου Αθηνών, της Ρέας Κακάμπουρα.

► **Αναπληρωματικό μέλος** του σώματος εξωτερικών εκλεκτόρων για την εξέλιξη του λέκτορα Ι. Πραντσίδη του Αριστοτελείου Παν/μίου Θεσσαλονίκης σε θέση επίκ. Καθηγ. με γνωστικό αντικείμενο «Ελληνικοί Παραδοσιακοί Χοροί».

► **Τακτικό μέλος** (εξωτερικός εκλέκτωρ) του Εκλεκτορικού Σώματος για την μονιμοποίηση στη βαθμίδα του Αναπλ. Καθηγητή στο γνωστικό αντικείμενο «Λαογραφία», στο Τμήμα Ιστορίας, Αρχαιολογίας και Διαχείρισης Πολιτισμικών Αγαθών του Παν/μίου Πελοποννήσου Αριστείδη Δουλαβέρα.

► **Τακτικό μέλος** (εξωτερικός εκλέκτωρ) του Εκλεκτορικού Σώματος για την πλήρωση μιας θέσης στη βαθμίδα του Λέκτορος στο γνωστικό αντικείμενο «Λαογραφία με έμφαση στον υλικό πολιτισμό και στην Τέχνη», στο Τμήμα Πλαστικών Τεχνών και Επιστημών Τέχνης της Σχολής Καλών Τεχνών στο Παν/μιο Ιωαννίνων.

► **Αναπληρωματικό μέλος** του σώματος εξωτερικών εκλεκτόρων για την εξέλιξη στη βαθμίδα του Αναπλ. Καθηγητή της Μ. Γκασούκα, της Σχολής Ανθρωπιστικών Επιστημών του Παν/μίου Αιγαίου.

► **Αναπληρωματικό μέλος** του σώματος εξωτερικών εκλεκτόρων για την μονιμοποίηση στη βαθμίδα του Επίκουρου Καθηγητή στο γνωστικό αντικείμενο

«Συγκριτική Κοινωνιολογία στον Βαλκανικό Χώρο» της κ. Αικατερίνης Μάρκου, της Σχολής Κλασικών και Ανθρωπιστικών Επιστημών, του Τμήματος Ιστορίας και Εθνολογίας του Δ.Π.Θ.

► **Αναπληρωματικό Εσωτερικό μέλος** του σώματος εκλεκτόρων για την εξέλιξη του Β. Δαλκαβούκη, στο Τμήμα Ιστορίας και Εθνολογίας του Δ. Π. Θράκης.

► **Τακτικό μέλος** (εξωτερικός εκλέκτωρ) του Εκλεκτορικού Σώματος για την εξέλιξη στη βαθμίδα του Επίκουρου Καθηγητή του συν. Γεωργίου Κατσαδώρου, στο Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης του Παν/μίου Αιγαίου.

► **Μέλος Τριμελούς Εισηγητικής Επιτροπής** για την εξέλιξη στη βαθμίδα του Αναπλ. Καθηγητή του Γ. Κατσαδώρου, στο Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης του Παν/μίου Αιγαίου.

► **Τακτικό μέλος** (εξωτερικός εκλέκτωρ) του Εκλεκτορικού Σώματος για την εξέλιξη στην βαθμίδα της Καθηγήτριας της Μαρίας Γκασούκα, στο Τμήμα Επιστημών Προσχολικής Αγωγής (κλπ.) του Πανεπιστημίου Αιγαίου.

► **Μέλος της Τριμελούς Εισηγητικής Επιτροπής** για πλήρωση μιας θέσης στη βαθμίδα του Επίκουρου, στο Τμήμα Ιστορίας και Εθνολογίας της κ. Νάντιας Μαχά Μπιζούμη.

► **Τακτικό μέλος** (εξωτερικός εκλέκτωρ) του Εκλεκτορικού Σώματος για την εξέλιξη στη βαθμίδα του Αναπλ. Καθηγητή στο γνωστικό αντικείμενο «Ελληνική Λαογραφία», στο Π.Τ.Δ.Ε. του Παν/μίου Αθηνών, της Ρέας Κακάμπουρα.

► **Αναπληρωματικό μέλος** του σώματος εκλεκτόρων για την εξέλιξη της Αναπλ. Καθηγήτριας Μαρίας Βεργέτη σε θέση Καθηγητή με γνωστικό αντικείμενο «Κοινωνιολογία» στο Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης του Δ. Π. Θράκης.

► **Τακτικό μέλος** (εξωτερικός εκλέκτωρ) του Εκλεκτορικού Σώματος για την εξέλιξη στη βαθμίδα του Επίκουρου Καθηγητή της Ρενάτας Δαλιανούδη, στο Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας του Παν/μίου Ιωαννίνων.

► **Τακτικό μέλος** (εξωτερικός εκλέκτωρ) του Εκλεκτορικού Σώματος για την εξέλιξη στη βαθμίδα του Καθηγητή του συν. Πολύκαρπου Καραμούζη, στο Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης του Παν/μίου Αιγαίου.

► **Αναπληρωματικό μέλος** του σώματος εκλεκτόρων για την μονιμοποίηση του Ιω. Μπακιρτζή, στο Τμήμα Ιστορίας και Εθνολογίας του Δ. Π. Θράκης.

► **Αναπληρωματικό μέλος** του σώματος εκλεκτόρων για την εξέλιξη στη βαθμίδα του Καθηγητή του Εμμ. Σπυριδάκη, στο Τμήμα Κοινωνιολογίας και Εκπαιδευτικής

πολιτικής του Παν/μίου Πελοποννήσου, στο γνωστικό αντικείμενο *Κοινωνική Ανθρωπολογία των εργασιακών σχέσεων*.

► **Μέλος της Τριμελούς Εισηγητικής Επιτροπής** του Εκλεκτορικού Σώματος για την εξέλιξη στην βαθμίδα του Αναπληρωτή Καθηγητή του συν. Ελευθερίου Χαρατσίδα, στο Τμήμα Γλώσσας, Φιλολογίας και Πολιτισμού Παρευξινίων Χωρών.

VI. ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΣΕ ΕΠΙΤΡΟΠΕΣ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΕΩΝ ΜΕΛΩΝ ΑΛΛΩΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΩΝ, ΣΕ ΕΠΙΤΡΟΠΕΣ ΤΟΥ Ι.Κ.Υ. ΚΑΙ ΣΕ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΕΙΣ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΩΝ ΠΡΟΤΑΣΕΩΝ

- Μέλος της εξεταστικής επιτροπής κρίσεως υποψηφίων υποτρόφων Ι.Κ.Υ. για το 2009, στο γνωστικό αντικείμενο *Λαογραφία*, στο μάθημα «Ο κύκλος της ζωής».
- Μέλος της εξεταστικής επιτροπής κρίσεως υποψηφίων υποτρόφων Ι.Κ.Υ. για το 2010, στο γνωστικό αντικείμενο *Λαογραφία*, στο μάθημα «Ο κύκλος της ζωής».
- Μέλος της κριτικής επιτροπής που συστάθηκε από το Ι.Κ.Υ. (για την αξιολόγηση προτάσεως μεταδιδακτορικής έρευνας στην Ελλάδα) και συγκεκριμένα για την κρίση της προτάσεως του υποψ. Δ. Σ. Γεωργακόπουλου, με θέμα «Το Χρονικό των Ιωαννίνων. Εισαγωγή, κριτική έκδοση».
- Αξιολογητής (ανώνυμος κριτής, reviewer) της ερευνητικής πρότασης που υποβλήθηκε στο ΙΔΡΥΜΑ ΠΡΟΩΘΗΣΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ, στον τομέα Ανθρωπιστικές Επιστήμες, με θέμα: *Η θρησκευτική Λαογραφία στην Ιερά Μητρόπολη Τριμυθούντος*.
- Τακτικό μέλος της Επιτροπής Αξιολόγησης υποψηφίων μελών Σ.Ε.Π. της θεματικής ενότητας ΕΛΠ 40 (για τα ακαδημαϊκά έτη 2014-2017) του Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου (με τον Μανόλη Βαρβούνη).
- ΣΤ. Αξιολογητής της πρότασης (Συντόμου Προγράμματος Σπουδών) που υπεβλήθη από τον Δημ. Γουλιμάρη στο Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο με τίτλο *Ο παραδοσιακός χορός ως πολιτισμική έκφραση. Η έρευνα, η χορευτική πρακτική και η διαχείρισή της* (1. 2. 2017).

VII. ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΣΕ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ. ΣΥΝΤΟΝΙΣΜΟΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

1. Συμμετείχα ως μέλος της επιστημονικής ομάδας (υπεύθυνη η Μαρία Δημάση) που επιμελείτο την ΠΡΑΚΤΙΚΗ ΑΣΚΗΣΗ ΦΟΙΤΗΤΩΝ του Τμήματος Γλώσσας Φιλολογίας και Πολιτισμού Παρευξείνιων Χωρών

2. Συμμετείχα στο εκπαιδευτικό πρόγραμμα «Νέες τεχνολογίες και πρόσβαση στον πολιτισμό και την τοπική ιστορία για άτομα με αναπηρίες. Η περίπτωση των ατόμων με προβλήματα όρασης», του Τμήματος Γλώσσας Φιλολογίας και Πολιτισμού Παρευξείνιων Χωρών. Υπάγεται στο γενικότερο πρόγραμμα του Υπουργείου Παιδείας με τίτλο ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗΣ ΑΕΙ ΓΙΑ ΕΠΙΚΑΙΡΟΠΟΙΗΣΗ ΓΝΩΣΕΩΝ ΑΠΟΦΟΙΤΩΝ ΑΕΙ (Π.Ε.Γ.Α.).

3. Συντόνισα (αμισθί) ως Πρόεδρος της Επιστημονικής Επιτροπής το εκπαιδευτικό πρόγραμμα «Τοπική Ιστορία», της Περιφερειακής Εκπαίδευσης Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης..

6. ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΣΕ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΕΣ ΕΤΑΙΡΙΕΣ ΚΑΙ ΣΥΛΛΟΓΟΥΣ.

ΆΛΛΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

Είμαι ενεργό μέλος:

- της *Ελληνικής Ονοματολογικής Εταιρείας*, από το 1991. Μέλος του Δ.Σ. της από το 2016,
- της *Ελληνικής Λαογραφικής Εταιρείας*, από τον Ιανουάριο του 1997. Μέλος του Δ.Σ. της από το 2011,
- της *Πανελλήνιας Ένωσης Φιλολόγων*, από το 1984,
- του *Φιλολογικού Συλλόγου Παρνασσός*, από το 2002,
- του *Εργαστηρίου Λαογραφίας και Κοινωνικής Ανθρωπολογίας* του Τμήματος Ιστορίας και Εθνολογίας του Δ.Π. Θράκης (μέχρι το 2019),
- της *Εταιρείας Κυκλαδικών Μελετών*, από το 2000.

Επίσης:

α. Διετέλεσα **Μέλος της Συντακτικής Επιτροπής** του ηλεκτρονικού περιοδικού του Τμήματος Γλώσσας Φιλολογίας και Πολιτισμού Παρευξείνιων Χωρών *MARE PONTICUM* (μέχρι την αφυπηρέτησή μου).

β. Είμαι **Μέλος της Συντακτικής Επιτροπής των Ναξιακών** (ιστορικού-λαογραφικού περιοδικού και επετηρίδας από το 2011, τους στήλες του οποίου/οποίας τίμησαν με τους εργασίες τους διαπρεπείς Έλληνες και Νάξιοι πνευματικοί άνθρωποι.

γ. Διετέλεσα Μέλος όλων των Διοικητικών Συμβουλίων του Προοδευτικού Ομίλου Γλινάδου Νάξου από το 1976 μέχρι το 2016. Ο Όμιλος είναι πολιτιστικός, έχει πραγματοποιήσει πολλά κοινωφελή έργα στο χωριό (νέο Κοινοτικό Κατάστημα, Πνευματικό Κέντρο, Νηπιαγωγείο, Αγροτικό Ιατρείο, κ.ά.), εκδόσεις (ένα βιβλίο και την εφημερίδα «Παρέμβαση»), κ.ά.

7. ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟ ΚΑΙ ΑΛΛΟ ΕΡΓΟ ΣΤΟ ΤΜΗΜΑ ΓΛΩΣΣΑΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΠΑΡΕΥΞΕΙΝΙΩΝ ΧΩΡΩΝ

Α. συμμετοχή σε Επιτροπές (ενδεικτικές αναφορές)

2005

1. Αναπληρωματικό μέλος της Επιτροπής Προχείρων διαγωνισμών που αφορούν προμήθειες πάσης φύσεως οργάνων και υλικών και εκτελέσεως μικροεργασιών του Τμήματος, 2. Τακτικό μέλος της Επιτροπής παραλαβής βιβλίων, περιοδικών και εκτελέσεως βιβλιοδεσιών του 2006, 3. Τακτικό μέλος της επιτροπής εξοπλισμού, στελέχωσης και λειτουργίας της Βιβλιοθήκης, 4. Τακτικό μέλος της επιτροπής εκδόσεων του Τμήματος, 5. Τακτικό μέλος της επιτροπής για τα διδακτικά βιβλία του Τμήματος, 6. **Τακτικό μέλος της επιτροπής καταθέσεως μελετών και προτάσεων για την οργάνωση προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών του Τμήματος.**

2006

7. Τακτικό μέλος της επιτροπής Επιλογής Εισακτέων του προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών του Τμήματος, 8. Τακτικό μέλος της επιτροπής αξιολόγησης υποψηφίων διδασκόντων βάσει του Π.Δ. 407/80, 9. Τακτικό μέλος της Επιτροπής παραλαβής βιβλίων, περιοδικών και εκτελέσεως μικροεργασιών του Τμήματος το 2007, 10. Τακτικό μέλος της Επιτροπής παραλαβής πάσης φύσεως οργάνων, ειδών και υλικών και εκτελέσεως μικροεργασιών για τις ανάγκες του προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών του Τμήματος του 2007, 11. **Μέλος της Επιτροπής Προγράμματος Σπουδών, 12. Μέλος της Επιτροπής Αξιολόγησης των αποτελεσμάτων των κατατακτηρίων εξετάσεων του 2006.**

2007

13. Μέλος της Συντονιστικής Επιτροπής του προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών του Τμήματος, 14. Μέλος της επιτροπής επιλογής εισακτέων του

προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών του Τμήματος, 15. Τακτικό μέλος της επιτροπής εκδόσεων του Τμήματος, 16. Τακτικό μέλος της επιτροπής εξοπλισμού, στελέχωσης και λειτουργίας της Βιβλιοθήκης, 17. Μέλος της Επιτροπής που ολοκλήρωσε την πρόταση που υπέβαλα και ανέπτυξα διά μακρών προφορικά και εγγράφως προς τον Πρόεδρο και τα μέλη της Γενικής Συνέλευσης του Τμήματος για την Επαγγελματική Κατοχύρωση των πτυχιούχων του Τμήματος, 18. Μέλος της Επιτροπής Αξιολόγησης των αποτελεσμάτων των κατατακτηρίων εξετάσεων του 2007, 19. Τακτικό μέλος της Επιτροπής παραλαβής πάσης φύσεως οργάνων, ειδών και υλικών και εκτελέσεως μικροεργασιών για τις ανάγκες του προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών του Τμήματος του 2008, 20. Τακτικό μέλος της Επιτροπής παραλαβής πάσης φύσεως οργάνων, ειδών και υλικών και εκτελέσεως μικροεργασιών του 2008, 21. Τακτικό μέλος της επιτροπής εξοπλισμού, στελέχωσης και λειτουργίας της Βιβλιοθήκης, 22. Τακτικό μέλος της επιτροπής εκδόσεων του Τμήματος, 23. Αναπληρωματικό μέλος της Επιτροπής παραλαβής πάσης φύσεως οργάνων, ειδών και υλικών και εκτελέσεως μικροεργασιών για τις ανάγκες του Τμήματος το 2008, 24. Τακτικό μέλος της Επιτροπής παραλαβής πάσης φύσεως οργάνων, ειδών και υλικών και εκτελέσεως μικροεργασιών για τις ανάγκες του προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών του Τμήματος του 2008, 25. Μέλος της Επιτροπής Αξιολόγησης των αποτελεσμάτων των κατατακτηρίων εξετάσεων του 2007-2008.

2008

26. Μέλος της 3μελούς Εποπτεύουσας Επιστημονικής Επιτροπής για τη λειτουργία του Πειραματικού Σχολείου Ν. Σιδηροχωρίου Ροδόπης, 27. Αναπληρωματικό μέλος της Επιτροπής Ποιοτικής και Ποσοτικής Παραλαβής Διδακτικών Βιβλίων, Συγγραμμάτων και Σημειώσεων για το ακαδ. έτος 2008-2009, 28. Τακτικό μέλος της Επιτροπής Πρόχειρων Διαγωνισμών πάσης φύσεως οργάνων, ειδών και υλικών και εκτελέσεως μικροεργασιών για το έτος 2009, 29. Μέλος της Επιτροπής Αξιολόγησης των αποτελεσμάτων των κατατακτηρίων εξετάσεων του 2008-2009, 30. Μέλος της Επιτροπής Επιλογής Εισακτέων του Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών του Τμήματος για το ακαδ. έτος 2008-2009, 31. Μέλος της Επιτροπής για τη διερεύνηση πιθανής εκδόσεως εόρτιου τόμου επί τη 10ετηρίδι του Τμήματος, 32. Μέλος της Επιτροπής Αξιολόγησης Υποψηφίων διδασκόντων του νόμου 407/80, 33. Υπεύθυνος βιβλιοθήκης, 34. Υπεύθυνος εκδόσεων του Τμήματος, 35. Μέλος Επιτροπής Προγράμματος.

2009

36. Μέλος της Επιτροπής αξιολόγησης υποψηφίων διδασκόντων βάσει του Π.Δ. 407/80 για το ακαδ. έτος 2009-10, 37. Αναπληρωματικό μέλος της Επιτροπής Προχείρου Διαγωνισμού για την προμήθεια Λογισμικών, 38. Μέλος της 4μελούς Συντακτικής Επιτροπής για την έκδοση Εόρτιου Τόμου επί τη 10ετηρίδι του Τμήματος, 39. Μέλος της Επιτροπής Αξιολόγησης των αποτελεσμάτων των κατατακτηρίων εξετάσεων του 2009-2010, 40. Αναπληρωματικό μέλος της Επιτροπής παραλαβής πάσης φύσεως οργάνων, ειδών και υλικών και εκτελέσεως μικροεργασιών για τις ανάγκες του Τμήματος το 2010, 41. Μέλος της Επιτροπής Επιλογής Εισακτέων του προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών του Τμήματος για το ακαδ. έτος 2009-10, 42. Αναπληρωματικό μέλος της Επιτροπής παραλαβής βιβλίων, περιοδικών και εκτελέσεως βιβλιοδεσιών του 2010, 43. Τακτικό μέλος της επιτροπής εκδόσεων του Τμήματος για το ακαδ. έτος 2009-10, 44. Τακτικό μέλος της επιτροπής εξοπλισμού, στελέχωσης και λειτουργίας της Βιβλιοθήκης για το ακαδ. έτος 2009-10, 45. Τακτικό μέλος της επιτροπής εκδόσεων για το ακαδ. έτος 2009-2010 (214/27.10.2009).

2010

46. Μέλος της Επιτροπής αξιολόγησης υποψηφίων διδασκόντων βάσει του Π.Δ. 407/80 για το ακαδ. έτος 2010-11, 47. Μέλος της Επιτροπής Επιλογής Εισακτέων του προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών του Τμήματος για το ακαδ. έτος 2010-11, 48. Αναπληρωματικό μέλος της Επιτροπής Προχείρων Διαγωνισμών πάσης φύσεως οργάνων, ειδών και υλικών και εκτελέσεως μικροεργασιών για τις ανάγκες του Τμήματος το 2011, 49. Τακτικό μέλος της Επιτροπής παραλαβής βιβλίων, περιοδικών και εκτελέσεως βιβλιοδεσιών του 2011.

2011

50. Μέλος της Επιτροπής Επιλογής Εισακτέων του προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών του Τμήματος για το ακαδ. έτος 2011-12, 51. Τακτικό μέλος της Επιτροπής Παραλαβής πάσης φύσεως οργάνων, ειδών και υλικών και εκτελέσεως μικροεργασιών για τις ανάγκες του Τμήματος το 2012, 52. Υπεύθυνος βιβλιοθήκης, 53. Υπεύθυνος εκδόσεων του Τμήματος, 54. Μέλος Επιτροπής Προγράμματος, 55. Μέλος της Επιτροπής Αξιολόγησης υποψηφίων διδασκόντων στο Τμήμα βάσει του Π.Δ. 407/80.

2012

56. Τακτικό μέλος της Επιτροπής Παραλαβής πάσης φύσεως οργάνων, ειδών και υλικών και εκτελέσεως μικροεργασιών για τις ανάγκες του Τμήματος το 2012, 57. Υπεύθυνος της Ρωσικής Κατεύθυνσης του Τμήματος, αρμοδιότητα που κατείχα μέχρι

τον Οκτώβριο του 2014, 58. Μέλος της Επιτροπής Επιλογής Εισακτέων του προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών του Τμήματος για το ακαδ. έτος 2012-13, 59. Μέλος της Επιτροπής Αξιολόγησης υποψ. διασκόντων την ρωσική γλώσσα στο Τμήμα, βάσει του Π.Δ. 407/80 για το ακαδ. έτος 2012-13, 60. Μέλος της Επιτροπής Αξιολόγησης υποψ. διδασκόντων την Κλασική Αρχαιολογία στο Τμήμα, βάσει του Π.Δ. 407/80 για το ακαδ. έτος 2012-13, 61. Υπεύθυνος βιβλιοθήκης για τα έτη 2012-13, 62. Υπεύθυνος εκδόσεων του Τμήματος, 63. Υπεύθυνος του προγράμματος Προπτυχιακών Σπουδών, 64. Μέλος της Επιτροπής Επιλογής Εισακτέων του προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών του Τμήματος για το ακαδ. έτος 2012-13 ως Α' βαθμολογητής των γραπτών των φοιτητών στο μάθημα της Λαογραφίας, 65. Τακτικό μέλος της Επιτροπής παραλαβής βιβλίων, περιοδικών και εκτελέσεως βιβλιοδεσιών του 2013.

2013

66. Μέλος της Επιτροπής Αξιολόγησης υποψ. διασκόντων την ρωσική γλώσσα στο Τμήμα, βάσει του Π.Δ. 407/80 για το ακαδ. έτος 2012-13.

2014

67. Τακτικό μέλος της Επιτροπής Παραλαβής πάσης φύσεως οργάνων, ειδών και υλικών και εκτελέσεως μικροεργασιών για τις ανάγκες του Τμήματος το 2015, 68. Μέλος της Επιτροπής Επιλογής Εισακτέων του προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών του Τμήματος για το ακαδ. έτος 2014-15, 69. Υπεύθυνος βιβλιοθήκης για τα έτη 2014-16, 70. Μέλος της Επιτροπής Οδηγού Σπουδών του Τμήματος, 71. Μέλος της Επιτροπής Αναμόρφωσης του Προγράμματος Σπουδών του Τμήματος. Παρέμεινα μέχρι το 2019, 72. Υπεύθυνος της Ρουμανικής Κατεύθυνσης του Τμήματος. Παρέμεινα μέχρι το 2016, 73. Υπεύθυνος διαχείρισης προγράμματος επιτηρήσεων εξεταστικών περιόδων. Παρέμεινα μέχρι τον Ιούνιο 2016.

2015

74. Μέλος της Επιτροπής Αξιολόγησης υποψ. διασκόντων την ρουμανική γλώσσα στο Τμήμα, βάσει του Π.Δ. 407/80 για το ακαδ. έτος 2015-16.

2016

75. Τακτικό μέλος της Επιτροπής Παραλαβής διδακτικών βιβλίων.

2017-2019

75. Μέλος της Επιτροπής για τη συζήτηση σχετικά με την επιστημονική ταυτότητα και την ονομασία του Τμήματος, 76. Μέλος της Διδρυματικής Επιτροπής του ΔΔΔΠΜΣ «Ψυχοπαιδαγωγικές, Διδακτικές και Διαπολιτισμικές

προσεγγίσεις στις Ανθρωπιστικές Επιστήμες», 77. Πρόεδρος της Επιτροπής Βιβλιοθήκης για το 2017-18, 78. Μέλος της Επιτροπής κατατάξεων για το ακαδημαϊκό έτος 2018-19.

Β. Δημιουργία Λαογραφικού Αρχείου

Έθεσα τις βάσεις της δημιουργίας ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΟΥ ΑΡΧΕΙΟΥ με την κατάθεση σ' αυτό των πρώτων 400 χ/φων με λαογραφική ύλη κυρίως από τους τόπους καταγωγής των φοιτητών του Α' εξαμήνου των ακαδ. ετών 2006-2019.

Γ. Εμπλουτισμός της βιβλιοθήκης

Με εκκλήσεις μου μέσω του Τύπου, με επιστολές μου προς σημαίνοντα πρόσωπα της ποντιακής κοινότητας στην Ελλάδα (λόγω της διδασκαλίας μαθημάτων σχετικών με την ποντιακή Λαογραφία), με ανάλογες προς την *Ελληνική Λαογραφική Εταιρεία* επέτυχα να εμπλουτίσω τη βιβλιοθήκη του Τμήματος Γλώσσας Φιλολογίας και Πολιτισμού Παρευξενίων Χωρών:

1. Με βιβλία τοπικών ποντιακών συλλόγων, με βιβλία ιδιωτών Ποντίων λαογράφων,
2. με σειρές ξενόγλωσσων περιοδικών, *δωρεά της Ελληνικής Λαογραφικής Εταιρείας*, όπως οι παρακάτω δυσεύρετες σειρές με δεκάδες εκδεδομένα τεύχη (π.χ. Narodno stvaralastvo Folklore, Bulletin du Musee Ethnographique de Beograd (στη σερβική), Balcanica, Revista de Ethnografie si Folklor, Bulgarski Folklor, κ.ά.),
3. με δεκάδες βιβλία από εκδοτικούς οίκους Αθηνών και Θεσσαλονίκης, με θαυμαστή την προσφορά των Αφών Κυριακίδη (υπέρ τους 150 τίτλους), κυρίως σε ό,τι αφορά στο ποντιακής θεματολογίας βιβλίο.

Δ. Σύνταξη και υποβολή πρότασης για την Επαγγελματική Κατοχύρωση των πτυχιούχων του Τμήματος

Υπέβαλα - ανέπτυξα δια μακρών (προφορικά και εγγράφως) πρόταση προς τον Πρόεδρο και τα μέλη της Γενικής Συνέλευσης του Τμήματος Γλώσσας Φιλολογίας και Πολιτισμού Παρευξενίων Χωρών για την Επαγγελματική Κατοχύρωση των πτυχιούχων του Τμήματος.

Ε. Ορισμός μου ως Αντιπροέδρου του Τμήματος (2016-2018)

Με την υπ' αριθμ. πρωτ. ΔΠΘ/ΔΔΚ/18854/2392 της 26^{ης} Μαΐου 2016 Πράξη του Πρυτάνεως του ΔΠΘ (μετά την ανακήρυξη του Τμήματος ως αυτονόμου) ορίστηκε **αντιπρόεδρος** του με κύριο έργο την διαχείριση των τρεχόντων ζητημάτων του (μέχρι 31 Αυγούστου 2016) και την ομαλή πορεία του προς την εκλογή Προέδρου (που πραγματοποιήθηκε την 22^α Ιουνίου 2016). Με εντολή της νέας Προέδρου του Τμήματος Μαρίας ΔΗΜΑΣΗ ορίστηκε **μόνιμος Αντιπρόεδρος του Τμήματος**.

ΣΤ. Οργάνωση της αναγόρευσης του Ομοτ. Καθηγητή των Παν/μίων Ιωαννίνων και Αθηνών κ. Μιχ. Μερακλή ως ΕΠΙΤΙΜΟΥ ΔΙΔΑΚΤΟΡΑ του Τμήματος Γλώσσας, Φιλολογίας και Πολιτισμού Παρευξινίων Χωρών, που πραγματοποιήθηκε στις 3 Απριλίου 2019.

8. ΟΜΙΛΙΕΣ, ΕΚΛΑΪΚΕΥΤΙΚΟ ΕΡΓΟ

(ενδεικτικές αναφορές)

- «Λαογραφικές πληροφορίες για τη Νάξο του 1883 στο έργο του περιηγητή J. Th. Bent, “The Cyclades, or Life Among the Insular Greeks” στα «Διονύσια» του Δήμου Νάξου, τον Αύγουστο του 1995.
- Στην Α΄ Φιλολογική Ημερίδα «Βαλκάνια - Γλώσσα - Πολιτισμός» που οργάνωσαν η Ιερά Μητρόπολις Περιστερίου και το 3^ο Γραφείο Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης, με θέμα: «**Κύριλλος και Μεθόδιος. Οι ιεραπόστολοι των Σλάβων**».
- «**Χριστουγεννιάτικα ελληνικά έθιμα**» (τηλεοπτ. σταθμός ΚΑΝΑΛΙ 5), Χριστούγεννα 1995, με πρόσκληση του σταθμού.
- Σε ημερίδα με θέμα «**Το φαινόμενο του φολκλωρισμού σήμερα**», που διοργάνωσε ο Σύλλογος Μεσωτών - Σκαδιωτών, στο Πνευματικό Κέντρο του Δ. Γαλασίου, στις 31.3.1996.
- Σε ημερίδα με θέμα «**Νέοι και παράδοση**», που οργάνωσε ο Σύλλογος Μεσωτών - Σκαδιωτών, στο *Πνευματικό Κέντρο Δήμου Γαλασίου*, στις 25.5.1997. Θέμα ομιλίας: «**Παράδοση: Ακροβασία πάνω στο τεντωμένο σχοινί του ορισμού της**».
- «**Έθιμα των Φώτων**» (ραδιοφωνικός SKY), Ιανουάριος 1998, με πρόσκληση του σταθμού.

- Ομιλία στο Πνευματικό Κέντρο του Δήμου Γαλατσίου, στις 12 Απριλίου 1998, με θέμα: **«Συνοπτική παρουσίαση δύο χ/φων λαογραφίας του Παν/μίου Αθηνών από το Σκαδό Νάξου, με έμφαση σε βασικά σημεία του περιεχομένου τους»**, κατόπιν προσκλήσεως του Συλλόγου Σκαδιωτών Νάξου.
- **«Πασχαλινά νεοελληνικά έθιμα»** (ραδιοφωνικός σταθμός SKY), Πάσχα 1998, με πρόσκληση του σταθμού.
- **«Λαογραφικά για το τάβλι»** (ραδιοφωνικός σταθμός SKY), 27.9.1998, με πρόσκληση του σταθμού.
- **«Λαογραφικά για την ελληνική σημαία»** (ραδιοφωνικός σταθμός SKY), Οκτώβριος 1998, με πρόσκληση του σταθμού.
- **«Χριστουγεννιάτικα έθιμα της Νάξου»** (ραδιοφωνικός σταθμός EPT3), εκπομπή κας Χατζημιχαήλ, Δεκέμβριος 1999, με πρόσκληση του σταθμού.
- **«Λαογραφικά των ελληνικών εκλογών»** (ραδιοφωνικός σταθμός EPT 3), Μάρτιος 2000, με πρόσκληση του σταθμού.
- **«Πασχαλινά έθιμα»** (τηλεοπτικός σταθμός NET, εκπομπή *Διλήμματα*), 19.4.2000, με πρόσκληση του σταθμού.
- **«Ο τόπος και ο άνθρωπος»**, εισήγηση στο Ε΄ Πανναξιακό Συνέδριο της Ομοσπονδίας Ναξιακών Συλλόγων (Αθήνα, Μάιος 2001), το οποίο είχε ως γενικό θέμα «Τουρισμός και περιβάλλον».
- Ομιλία με θέμα **«Μανόλης Κατσούρης: ο λαογράφος του Κινιδάρου»**, στην τιμητική εκδήλωση που διοργάνωσε στις 18 Απριλίου 2005 ο Σύλλογος Κινιδαριωτών Νάξου «Άγιος Γεώργιος», στο *Πνευματικό Κέντρο Δήμου Γαλατσίου*.
- Ομιλία με θέμα **«20 χρόνια Ναξιακά. Το ιστορικό πλαίσιο της έκδοσής τους. Αναλογίες προς άλλα συναφή περιοδικά του ελλαδικού χώρου»**, στην αίθουσα της *Ιστορικής και Εθνολογικής Εταιρείας της Ελλάδος*, στις 19 Νοεμβρίου 2005, στο πλαίσιο για τον εορτασμό των 20 χρόνων του περιοδικού *Ναξιακά* (βλ. *Ναξιακά*, τχ 18/56, Σεπτ. - Νοέ. 2005), 101-103.
- Ομιλία με θέμα **«Ο γάμος ως διαβατήρια τελετουργία στον Μικρασιατικό Πόντο (μέσα 19^{ου} αιώνα - 1922)»**, στην *Εστία Νέας Σμύρνης*, στις 28.11.2005.
- Ομιλία με θέμα **«Ογδονταέξι χρόνια κοινοτικής ζωής στο Γλινάδο Νάξου. Ο θεσμός και τα πρόσωπα»**, στο πλαίσιο της εκδηλώσεως προς τιμήν των Γλιναδιωτών κοινοταρχών που οργάνωσαν στο Γλινάδο Νάξου ο *Προοδευτικός Όμιλος Γλινάδου Νάξου* και το Δημοτικό Διαμέρισμα του χωριού, στις 10 Αυγούστου 2006.

- Ομιλία με θέμα **«Ο Μανόλης Ψαρράς ως λαογράφος»**, στα εγκαίνια του Αθλοθεάτρου Φιλωτίου «Μανόλης Ψαρράς», στο Φιλώτι, στις 18 Αυγούστου 2006.
- Ομιλία με θέμα **«Ναξιακοί εθνικοτοπικοί σύλλογοι: 1974-2007»**, στις 10. 2. 2007, στην αίθουσα του Συλλόγου Απολλωνιατών Νάξου.
- **«Το Δωδεκάμερο ως διαβατήρια τελετουργία»** (τηλεοπτικός σταθμός 902), Χριστούγεννα 2007, με πρόσκληση του σταθμού.
- Ομιλία με θέμα: **«Από τον λογοτέχνη στο έργο του και τανάπαλιν: Χρίστος Σαμουηλίδης»**, στις 4 Ιουλίου 2008, στο Έκτακτο Παγκόσμιο Συνέδριο Ποντίων Ελλήνων που οργάνωσε η ΔΙ.ΣΥ.Π.Ε. (Διεθνής Συνομοσπονδία Ποντίων Ελλήνων), 4-6 Ιουλίου 2008.
- Ομιλία με θέμα **«Τοπωνύμια του Γλινάδου Νάξου»**, μετά από πρόσκληση του Προοδευτικού Ομίλου Γλινάδου Νάξου, στις 10 Αυγούστου 2014.
- Ομιλία με θέμα **«Η εφημερίδα Τα Δανακιώτικα Νέα. Λαογραφική θεώρηση»**, εισήγηση στην Α΄ Πολιτιστική Συνάντηση Δανακιωτών, με θέμα: *Τέσσερις επιστημονικές εισηγήσεις για τον Δανακό* (3 Αυγούστου 2014).
- Ομιλία με θέμα: **«Για τη διαχείριση της παράδοσης: ένα παράδειγμα από το Θρυλόριο Κομοτηνής»**, στην επιστημονική ημερίδα «Επτά εισηγήσεις από τη θεματολογία του ‘παραδοσιακού’ και του ‘νεωτερικού’ (ειδικότερα του ‘popular’) λαϊκού πολιτισμού», που οργάνωσε η Ακαδημία Θρακικής Τέχνης και Παράδοσης στην Ξάνθη (21 Φεβρουαρίου 2014).
- Ομιλία με θέμα: **«Προς μια Λαογραφία των τοπωνυμίων με μελέτη περίπτωσης τα τοπωνύμια του Γλινάδου Νάξου»**, μετά από πρόσκληση του Προοδευτικού Ομίλου Γλινάδου Νάξου, στις 10 Αυγούστου 2014.
- Ομιλία με θέμα **«Προφορική Ιστορία, ιστορικότητα της μνήμης, συλλογική και ατομική μνήμη»**, ως εισαγωγή στην διάλεξη της υποψ. δρος Γαρυφ. Γ. Θεοδωρίδου («Μνήμες της βουλγαρικής κατοχής στην Ξάνθη (1941-44): Η περίπτωση των αφηγήσεων του Γεωργίου Χρ. Θεοδωρίδη»), που έγινε στις 8 Οκτωβρίου 2014, στο *Λαογραφικό και Ιστορικό Μουσείο Ξάνθης*.
- Ομιλία με θέμα **«Η Έλσα Γαλανίδου-Μπαλφούσια ως λαογράφος. Παρουσίαση του τελευταίου βιβλίου της (Είς μνήμην. Ξεχωριστές προσωπικότητες του Ποντιακού Ελληνισμού που γνώρισα)»**, στην τιμητική εκδήλωση για την φιλόλογο και λαογράφο κ. Έλσα Γαλανίδου-Μπαλφούσια, στις 18 Οκτωβρίου 2015, στην αίθουσα εκδηλώσεων της Επιτροπής Ποντιακών Μελετών.

- Ομιλία με θέμα «**Λαϊκή τέχνη: Βασικές επισημάνσεις**», στο Δημαρχείο Νάξου, μετά από πρόσκληση του επιστημονικού *Ιστορικού Ομίλου Αρσός*, στις 2 Σεπτ. 2017.
- Ομιλία με θέμα «**Το Γλινάδο τιμά τους πεσόντες του στα πεδία των μαχών, με έμφαση στην περίπτωση του Μανόλη Ιω. Ζαχαράτου**», μετά από πρόσκληση του Προοδευτικού Ομίλου Γλινάδου Νάξου, στις 16 Αυγούστου 2018.
- Ομιλία με θέμα «**Ο "γεωργικός εθνικισμός" του Μεσοπολέμου και το Γυμνάσιο Νάξου, με αφορμή δυο κείμενα Ναξίων λογίων του 1927-1928**», στην εκδήλωση (20 Αυγούστου 2021) που οργάνωσε ο Δήμος Νάξου με θέμα «1921-2021: 100 χρόνια από την ίδρυση του Γυμνασίου Νάξου».
- Ομιλία με θέμα «**Μνήμη Ιωάννη Ν. Βενιέρη, δασκάλου**», μετά από πρόσκληση του Προοδευτικού Ομίλου Γλινάδου Νάξου, στις 13 Αυγούστου 2022.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ ΣΥΓΓΡΑΦΙΚΟ ΕΡΓΟ

I. ΑΥΤΟΤΕΛΕΙΣ ΜΕΛΕΤΕΣ, ΜΟΝΟΓΡΑΦΙΕΣ

1. *Λαογραφικά και εθνογραφικά από το Γλινάδο Νάξου*, έκδοση του Προοδευτικού Ομίλου Γλινάδου Νάξου, Αθήνα 1994, σσ. 675.

Στο βιβλίο αυτό, προϊόν 5ετούς επιτόπιας έρευνας, καταγράφω όλες τις πτυχές του λαϊκού πολιτισμού του χωριού Γλινάδο Νάξου. Η ύλη του δομείται σε δύο μεγάλα τμήματα (*Εθμική και Φιλολογική Λαογραφία*), ενώ συμπληρώνεται με ένα τρίτο, το οποίο περιέχει ανέκδοτα έγγραφα λαογραφικής σημασίας και περιεχομένου (πωλήσεις ακινήτων, διαζύγια, προικοσύμφωνα, εκλογές τοπικών αρχόντων, δάνεια, εμβατικά, διορισμό αλμπίτρων, πίνακες απογραφών, κ.ά), φωτοτυπίες εγγράφων, χάρτη της Νάξου, κατάλογο πληροφορητών, βιβλιογραφία και αναλυτικό πίνακα περιεχομένων.

Στο Πρώτο Τμήμα (σσ. 15-484) αναπτύσσω λεπτομερώς τα *βιοτικά θέματα* της λαϊκής ζωής, δηλαδή κτίσματα και λαϊκή αρχιτεκτονική, τροφές και ποτά, οικιακή χειροτεχνία, ενδυμασία-καλλωπισμό, λαϊκή βιοτεχνία και επαγγέλματα, αγροτικό βίο (αγροτικές ασχολίες, εργαλεία, συστήματα αρδεύσεως, τρόπους διαχωρισμού των αγρών, ζώα αγροτικών ασχολιών, πτηνοτροφία, χοιροτροφία, οικήσεις των ζώων, κ.ά.), τους βίους (ποιμενικό, αλιευτικό, κυνηγετικό), τις αποκλειστικές γυναικείες ασχολίες, κ.λπ.

Στο ίδιο τμήμα περιλαμβάνεται ενδελεχής περιγραφή της *Κοινωνικής Οργάνωσης* του χωριού, δηλ. κοινοτική και οικογενειακή οργάνωση, στοιχεία λαϊκού δικαίου (οικογενειακού, κληρονομικού, εμπράγματος, ενοχικού, ποινικού), τρόπους ψυχαγωγίας και διασκέδασης και κοινωνικές σχέσεις των μελών της κοινότητας. Περιλαμβάνονται επίσης κεφάλαια όπως η καλλιτεχνική δημιουργία, οι τρεις σταθμοί της ανθρώπινης ζωής (γέννηση - γάμος - θάνατος), παιχνίδια των μικρών και των μεγάλων με τις απαραίτητες κατηγοριοποιήσεις τους, οι μεταφυσικές και φυσικές αναζητήσεις του γλιναδιώτικου λαού και οι συναφείς «λαϊκές επιστήμες» του (μετεωρολογία, αστρολογία, δημόδης ιατρική, μαντική, μαγεία, κ.λπ.). Η θρησκευτική συμπεριφορά του λαϊκού ανθρώπου (μέσα από τα λατρευτικά βιώματά του, τη δοξασιακή του λατρεία, τα πανηγύρια με τα πολυποίκιλα χαρακτηριστικά τους, το λαϊκό ετήσιο εορτολόγιο, τα περιστατικά λατρευτικά έθιμα) ολοκληρώνει το πρώτο αυτό Τμήμα.

Το δεύτερο, η *Φιλολογική Λαογραφία* (σσ. 485-626) περιλαμβάνει τις γλιναδιώτικες παραλλαγές όλων σχεδόν των ειδών των *Μνημείων του Λόγου*: παραδόσεις, μύθους και παραμύθια, παραλογές, «κοτσάκια» (δίστιχα, πολυποίκιλης θεματικής), δημοτικά ποικίλων κατηγοριών, παροιμίες και παροιμιακές φράσεις, αινίγματα, ευχές, όρκους, κατάρες, νανουρίσματα και «ταχταρίσματα», μοιρολόγια, κάλαντα, καθαρογλωσσήματα, βαπτιστικά ονόματα, επώνυμα, παρωνύμια, τοπωνύμια, κ.ά.

Το έργο, εκτός από τη συμβολή του στην καταγραφή του λαϊκού πολιτισμού του νησιού και στη μελέτη της κυκλαδικής εν γένει λαϊκής φυσιονομίας, αποτελεί επιπλέον με την παράθεση εκτενών αποσπασμάτων από τον *πηγαίο λαϊκό λόγο* ένα σημαντικό μνημείο της *λαϊκής γλώσσας του νησιού* και μια συστηματική προσπάθεια να συζευχθεί το πώς της έκφρασης και το τί του περιεχομένου της Λαογραφίας.

2. Γεώργιος Σχολάριος-Γεννάδιος Β'. Πρώτος μετά την Άλωση του 1453 οικουμενικός Πατριάρχης. Εθνοϊστορική μελέτη, εκδόσεις Δημιουργία, Αθήνα 1996, σσ. 126.

Στη μελέτη αυτή (*συμβολή στην επιστήμη της Εθνοϊστορίας αλλά και στη μελέτη των σχέσεων Λαογραφίας και Ιστορίας*) ερμηνεύω πέντε λαϊκές ιστορικές παραδόσεις (δημοσιευμένες και μη, οι περισσότερες των οποίων προέρχονται από τον ηγεμονικό και κυριαρχικό εκκλησιαστικό λόγο) σχετικές με τον Γεώργιο Σχολάριο. Εντοπίζω τα αίτια της δημιουργίας τους και τους λόγους για τους οποίους αποδόθηκαν στον πρώτο μετά την Άλωση της Πόλης (1453) Οικουμενικό Πατριάρχη. Οι παραδόσεις συσχετίζονται με

τις υπάρχουσες ιστορικές πηγές, εντοπίζεται ο ιστορικός τους πυρήνας, αλλά και τα παραμυθιακά στοιχεία που εισχώρησαν σ' αυτές, και αποδεικνύω ότι «αντιπροσωπεύουν» επακριβώς την πολυποίκιλα ερμηνευμένη από την Ιστορία, αμφίσημη, προσωπικότητα του συγκεκριμένου ανδρός.

Μετά τη σύντομη εισαγωγή (σσ. 5-9) παρατίθενται οι πέντε παραδόσεις και αναλύονται με βάση το στόχο που μόλις προαναφέρθηκε (σσ. 11-28). Ακολουθούν η *ερμηνεία των αιτίων* για τα οποία αποδόθηκαν αυτές οι παραδόσεις στον μετέπειτα πατριάρχη (σσ. 29-84), ένα σύντομο *επιλογικό σχόλιο* και το *Επίμετρο* (σσ. 87-97), με συμπληρωματικά στοιχεία για το βίο του, για να ολοκληρωθεί η προσωπικότητα του λογίου με στοιχεία που δεν αναδύθηκαν από την προηγηθείσα ανάλυση. Η μελέτη ολοκληρώνεται με *αγγλική περίληψη* (σσ. 99-100), *εκτενή βιβλιογραφία* (σσ. 105-124) και *κατάλογο περιεχομένων*.

Με τη μελέτη αυτή αποδεικνύω εμπράκτως πως η Λαογραφία συνδέεται στενότερα με τις άλλες ανθρωπιστικές επιστήμες, και πιο ειδικά με την Ιστορία, αφού παρουσιάζει την τελευταία όχι με την «επίσημη» εκδοχή της, αλλά με την κοινωνιολογική της αλήθεια, όπως δηλαδή ο λαός πιστεύει ότι αυτή είναι. Το σημαντικότερο πάντως, όπως προειπώθηκε, είναι ότι στην περίπτωση του Σχολαρίου αυτές οι δύο «Ιστορίες» εν πολλοίς ταυτίζονται.

3. Μια ανέκδοτη ρίμα του Ναξιώτη λαϊκού ποιητή Αντώνη Χουζούρη (λαογραφική μελέτη), Αθήνα 1996, σσ. 80.

Το βιβλίο αυτό αποτελεί συμβολή στη μελέτη του φαινομένου της λαϊκής ποίησης στη Νάξο, όπου το παραπάνω φαινόμενο, μέχρι και σήμερα, παρουσιάζει άνθηση. Το περιεχόμενό του, μετά τον *Πρόλογο* του Αν. Καθηγητή Λαογραφίας κ. Μηνά Αλεξιάδη (σσ. 11-13) και την *Εισαγωγή* του συγγραφέα (σσ. 15-20) στο φαινόμενο των λαϊκών ποιητών της Νάξου, διαρθρώνεται σε τρία κεφάλαια. Στο *πρώτο* (σσ. 21-32) παρατίθενται τα βιο-εργογραφικά του λαϊκού ποιητή Αντώνη Χουζούρη (1898-1985) και η κοινωνικοοικονομική περιρρέουσα ατμόσφαιρα της γενέτειράς του Κορώνου Νάξου· γίνεται λόγος για τον ιστορικό πυρήνα της ρίμας και την «περιπέτεια» της παράδοσης του κειμένου της. Στο *δεύτερο κεφάλαιο* (σσ. 33-62) δημοσιεύεται το ανέκδοτο ποιητικό ιστορικό κείμενο (απαρτίζεται από 282 στίχους) και έπονται οι (αναλυτικές) φιλολογικές, λαογραφικές τυπολογικές, στιχουργικές και πραγματιστικές παρατηρήσεις μου. Στο *τρίτο* (σσ. 63-66) αποτιμάται η ρίμα ως *ιστορική μαρτυρία της εποχής της*, αφού αποτελεί τη

μοναδική μαρτυρία για το συγκεκριμένο, άγνωστο μέχρι τη δημοσίευσή της ιστορικό συμβάν, τη σύλληψη δηλαδή, τη φυλάκιση και την (τελική) απελευθέρωση έντεκα Ναξίων συμριδεργατών την περίοδο του Διχασμού (1917).

Την εργασία συμπληρώνουν ο *Επίλογος* (μια γενική αξιολόγηση του λαϊκού στιχουργήματος, όπου κατατίθεται και η προβληματική των σχέσεων λαϊκής ποίησης και Ιστορίας), η εκτενής ειδική βιβλιογραφία (σσ. 69-75) και σκίτσα της εποχής κατά την οποία διαδραματίζονται τα ιστορούμενα άγνωστα συμβάντα του «εμφυλίου» του 1917.

4. «Λαογραφικά των εκλογών» (1920-1981) από ένα ναξιώτικο χωριό. Συμβολή στη «Λαογραφία των εκλογών» και στη μελέτη του κυκλαδικού χώρου, Αθήνα 1998, σσ. 128.

Η εργασία αυτή είναι η συμβολή στη μελέτη της συμπεριφοράς του ναξιώτη (κατ' επέκταση του κυκλαδίτη πολίτη-ψηφοφόρου) κατά τις εκλογικές περιόδους των βουλευτικών εκλογών στην Ελλάδα, από το 1920 μέχρι το 1981. Εντάσσεται στο πλαίσιο λαογραφικών μελετών σύγχρονων φαινομένων, άρα από την άποψη αυτή η μελέτη αποτελεί συμβολή στη σχετική βιβλιογραφία. Επιπλέον, επειδή στηρίζεται σε προσωπικές μαρτυρίες των πληροφορητών του χωριού, αποτελεί μια έμπρακτη σύνδεση της Ιστορίας με την *Προφορική Ιστορία*, αφού αναδεικνύει το πώς η λαϊκή γνώση της Ιστορίας μετουσιώνεται σε *συλλογική μνήμη*. Προλογίζεται από τον καθηγητή *Κοινωνικής Λαογραφίας* Μιχ. Μερακλή.

Μετά την *Εισαγωγή* (σσ. 11-18) η ύλη του (προϊόν 5ετούς συνεχούς επιτόπιας έρευνας), χωρίζεται σε τέσσερα κεφάλαια. Στα πρώτα τρία απ' αυτά (α' 19-25, β' 26-35 και γ' 36-54) δίνονται συνοπτικά το όλο πολιτικό, οικονομικό και κοινωνικό σκηνικό της περιόδου 1920-1981, μέσα από τη μελέτη του συστήματος της πατρωνίας, της λειτουργίας των κομμάτων, του κοινοβουλευτισμού σε πανελλήνιο επίπεδο· προσεγγίζονται αναλυτικότερα οι πελατειακές σχέσεις στο νησί της Νάξου και εντάσσεται το θέμα στον μικρόκοσμο του υπό μελέτη χωριού, του Γλινάδου, με την παράθεση ιστορικών, πολιτικών, πολιτισμικών και δημογραφικών στοιχείων σχετικών με αυτό, απαραίτητα στοιχεία για την *ερμηνεία* της εκλογικής συμπεριφοράς των κατοίκων του.

Στο *τέταρτο κεφάλαιο*, τον κορμό της εργασίας, παρουσιάζεται η λαϊκή συμπεριφορά, οι λαϊκές αντιδράσεις που λαμβάνουν χώρα από την αναγγελία της αφίξεως του υποψήφιου βουλευτή στο νησί μέχρι και τις επόμενες της εκλογικής αναμέτρησης

ημέρες. Αναλύονται, ειδικότερα, το ανθρώπινο, το επικοινωνιακό και το «παραστασιακό» σκηνικό που διαμορφώνονται στο λιμάνι της Χώρας, στην πλατεία του χωριού, στα καφενεία του, στους εκλογικούς συμποσιασμούς, στα σκώμματα των νικητών, στις μετεκλογικές «κηδείες», στην διαπόμπευση των ηττημένων, στα πολιτικά συνθήματα, στον παροιμιακό λόγο, κ.λπ.

Ειδικότερης σημασίας ενότητες αυτού του κεφαλαίου είναι οι προεκτάσεις που δίνονται στα «δρώμενα» των εκλογών, μέσα από το χαρακτήρα τους, τη στάση των γυναικών και των μικρών παιδιών σ' αυτές, τη φανερή και παρασκηνιακή προπαγάνδα (την *τραγικότητα* δηλ. των δρωμένων) και κυρίως μέσα από τις αναλογίες που παρουσιάζουν τα εκλογικά δρώμενα με άλλες λαϊκές εκδηλώσεις. Οι τελευταίες αποδεικνύουν τη θαυμαστή ικανότητα του λαϊκού ανθρώπου να προσαρμόζει συστατικά στοιχεία κάποιων εθίμων σε άλλα έθιμα, ακόμη και εντελώς διαφορετικά μεταξύ τους (το όμορφο παιχνίδι «των πολλών από τα ολίγα»). Έτσι εξετάζονται ως «περιφερόμενα μοτίβα» το «μπαϊράκι» των εκλογέων (η σημαία του «στρατού» των αντιπάλων μερών), τα αναρτημένα στις θύρες των ηττημένων χλευστικά αντικείμενα, η μετεκλογική εικονική κηδεία, τα κουφέτα και το ρύζι με τα οποία έραιναν τους υποψήφιους βουλευτές, το «σήκωμά» τους στα χέρια των οπαδών (πρβλ. την ανάρρηση των αυτοκρατόρων-βασιλέων), ο συμβολισμός των ανθέων και του θορύβου (π.χ., αποδοκιμασίες), κ.ά.

Αντί άλλου *Επιλόγου*, επιλέγω να συγκρίνω «παλιές» και σύγχρονες προεκλογικές περιόδους, με τα «νέα ήθη» των τελευταίων και τη σχετική ορολογία τους (debate, exit poll, gallop, image makers, timing, talk show, κ.ά.). Οι νέες λαϊκές συμπεριφορές και οι εκδηλώσεις τους αποτελούν φυσικά την αρχή μιας άλλης περιόδου, άρα διαγράφουν ήδη ένα νέο πεδίο λαογραφικής έρευνας, αυτό των *«Σύγχρονων λαογραφικών των εκλογών»*.

Την εργασία συμπληρώνουν εκτενής *βιβλιογραφία*, *κατάλογος πληροφορητών*, *χάρτης της Νάξου*, ενώ τη διανθίζει σχετικό σπάνιο *φωτογραφικό υλικό*.

5. Εφημερίδες και Λαογραφία. Η ταυτότητα μιας ναξιακής εφημερίδας. Διαθλάσεις της Ιστορίας και της ελληνικής κοινωνίας του 19^{ου} αι. και των αρχών του 20^{ου}, Αθήνα 2000, σσ. 560.

Το βιβλίο είναι *τμήμα* της διδακτορικής μου διατριβής. Όπως αναφέρω στη σκοποθεσία της διατριβής μου, μ' αυτήν καταθέτω τη δική μου πρόταση για τη μελέτη των σχέσεων *Τύπου - Λαογραφίας και Ιστορίας - Λαογραφίας*.

Όσον αφορά στην πρώτη σκοποθεσία, θεωρώ δεδομένο ότι οι παλαιότερες περί Τύπου (= των εφημερίδων) εργασίες ήταν κατά κανόνα ιστοριογραφικού προσανατολισμού: τις ενδιέφεραν η αναντίρρητα πολύτιμη καταγραφή κάποιων «ιστορικών δεδομένων» τους (χρόνος εμφάνισης της υπό εξέταση εφημερίδας, καταλογραφήσεις, χρόνος ζωής τους, περιοδολόγηση, κ.λπ.). Ο Τύπος αξιοποιήθηκε από τη Λαογραφία ως *πηγή πληροφοριών* και προσέθεσε στη βιβλιογραφία της νέα, σύγχρονα θέματα, όπως π.χ. οι εργασίες του Καθηγητή Μηνά Αλ. Αλεξιάδη για την *έντυπη λαϊκή ποίηση*. Το «νέο» που εισάγει η δική μου εργασία είναι η *μελέτη της εφημερίδας αυτής καθαυτής, ως αυτόνομου θέματος*. Εξετάζει δηλ. τις επιμέρους ιδεολογίες που διαμορφώνει, πώς τις συντηρεί και πώς τις μεταλλάσσει, ποιος είναι ο πιθανός παρεμβατικός ρόλος της σε συγκεκριμένες πολιτικές και κοινωνικές συνθήκες, πώς διοχετεύονται αυτές οι ιδεολογίες στο αναγνωστικό κοινό και πώς επηρεάζεται, αν επηρεάζεται τελικά, η ίδια η εφημερίδα από αυτό, στα πλαίσια της «ανατροφοδότησης» Τύπου και Κοινού.

Η δεύτερη συμβολή αυτού του βιβλίου πραγματώνεται με τη διερεύνηση των διαθλάσεων της Ιστορίας και της κοινωνίας των αρχών του 20^{ου} αιώνα, με τις αναμενόμενες ιστορικές αναδρομές που πραγματοποιεί η εφημερίδα στον πολύμορφο 19^ο αι. και στην πρώτη δεκαετία του 20^{ου}, στη Νάξο. Επιχειρείται λοιπόν μέσα από μια «ειδική ανάγνωση» της εφημερίδας να διασωθεί ο «διάλογός» της με την εποχή της. Το ενδιαφέρον εστιάζεται στη *συνολική στάση της εφημερίδας έναντι της ελληνικής κοινωνίας, στο πώς χρησιμοποιεί ιδεολογικά τη νεοελληνική Ιστορία, πώς δηλ. διαμεσολαβεί ο Τύπος ανάμεσα στην κοινωνία και την «κυρίαρχη» ιστορική αλήθεια*.

Δημιουργεί λοιπόν με τις καταγραφές της η εφημερίδα μιαν ενδιαφέρουσα «υποκειμενική» ιστορία. Με μια βασική προϋπόθεση: η κοινή γνώμη δεν ταυτίζεται με το λόγο του Τύπου, ο Τύπος δεν είναι η κοινή γνώμη, αλλά μια από τις εκφράσεις της. Διότι - διατυπώνεται εμφανέστατα στο βιβλίο - ότι η αναζήτηση του «τι πίστευαν τότε τα άτομα» πρέπει να γίνεται βάσει του «τι γνώριζαν για την εποχή τους», και όχι του «τι γνωρίζουμε εμείς σήμερα γι' αυτήν».

Αναλυτικότερα: στο *πρώτο κεφάλαιο* παρουσιάζονται οι εκδότες της εφημερίδας, εντεταγμένοι μέσα στην κοινωνική και οικονομική πραγματικότητα της Χώρας Νάξου των αρχών του αιώνα· ταυτόχρονα δίδονται ένα σύντομο ψυχογραφικό τους πορτραίτο και οι παράλληλες απασχολήσεις τους σε άλλους, μη εκδοτικούς τομείς. Στο *δεύτερο κεφάλαιο* γίνεται αναφορά σε κάποια «εξωτερικά» στοιχεία της ταυτότητας της εφημερίδας, ειλημμένα κυρίως από την προμετωπίδα του τίτλου της, το λογότυπό της και άλλα σχετικά. Η δομή και οι γενικές κατηγορίες της ποικίλης ύλης της είναι αντικείμενο

πραγμάτευσης στο *τρίτο κεφάλαιο*. Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται εδώ στην πρώτη σελίδα της, λόγω του γνωστού ειδικού της βάρους, στη σημασία του χρονογραφήματος, των «Κοινωνικών», στην παρουσία στηλών με έντονο τον «Παροναξιακό» τους χαρακτήρα, ως αποδείξεις των βασικών προγραμματικών της θέσεων, στις επιστημονικές και λαϊκο-φιλοσοφικές στήλες, κ.ά.

Στο *τέταρτο κεφάλαιο* εξετάζονται, όσον το δυνατόν πολύπλευρα και «ιεραρχικά», οι συνεργάτες της, και δίνεται ιδιαίτερη έμφαση στα ψευδώνυμά τους, με τους πολυποίκιλους συσχετισμούς και τις πολλές «αναγνώσεις» τους. Ο αγώνας των εκδοτών για την όλη διακίνηση του φύλλου και την αύξηση του αριθμού των συνδρομητών του και τα οικονομικά μεγέθη της εφημερίδας, με τις ποικίλες πηγές τους, ορατές και μη, είναι το αντικείμενο των *κεφαλαίων πέντε και έξι*. Στο *έβδομο κεφάλαιο* εξετάζεται, με πολλές, αλλά βάσιμες υποθέσεις, η οριζόντια και η κάθετη διατομή του κοινού της, αφού η οριστική απώλεια των καταλόγων των συνδρομητών στερήσει οριστικά μια πιο ενδελεχή θεώρηση του ζητήματος. Συνεξετάζεται εδώ μια βασική παράμετρος: η απουσία αλληλογραφίας μεταξύ κοινού και εφημερίδας, χαρακτηριστικό του μονοδιάστατου ιδεολογικού της λόγου. Από το όγδοο κεφάλαιο και εξής η διατριβή πραγματεύεται το ευρύτερο κεφάλαιο «ιδεολογία της εφημερίδας», η οποία εν συντομία συγκροτείται:

(α) από τις βασικές προγραμματικές διακηρύξεις του πρώτου κύριου άρθρου της (*κεφ. όγδοο*), (β) από την πολιτική και κομματική της γραμμή, δηλαδή την ένθερμη υποστήριξη στο Θρόνο, την προβολή συγκεκριμένων ναξίων πολιτικών (του Π. Πρωτοπαπαδάκη μέχρι το 1909, του Κ. Ραφτόπουλου αργότερα), τις ιδεολογικές μεταπτώσεις της, τη στάση της στις βουλευτικές και τοπικές εκλογές (*κεφ. ένατο*), (γ) από τις απόψεις της περί της αποστολής του Τύπου, αλλά και το έντονο οικονομικό και πολιτικό πλαίσιο της αντιπαράθεσής της με τα υπόλοιπα ναξιακά φύλλα (*κεφ. δέκατο*), (δ) από τον τρόπο με τον οποίο «διαχειρίζεται» την ελληνική αρχαιότητα και τη «συνέχεια» του έθνους, με την ανακάλυψη και χρήση του βυζαντινού Ελληνισμού ως συνεκτικού στοιχείου ανάμεσα στην αρχαιότητα και το 1821, την (κατ' αυτήν) απουσία ένδοξου παρόντος από την Ελλάδα, την άρση της ασυνέχειας του ελληνισμού μετά το 1909, κ.ά. (*κεφ. ενδέκατο*), (ε) από τα βασικά χαρακτηριστικά του εθνικιστικού της λόγου. Ο εθνικισμός της εξετάζεται εδώ πρωτίστως ως *αλυτρωτισμός* και ως προσπάθεια για εσωτερική κοινωνική και οικονομική ανασυγκρότηση του ελληνικού κράτους (*κεφ. δωδέκατο*). Στο ίδιο κεφάλαιο εξετάζονται οι δύο άλλοι θεματολογικοί ιδεολογικοί της άξονες, ο «Ναξιοτισμός» και ο «Κυκλαδισμός», ως συμπληρωματικά στοιχεία του

εθνισμού της, η προβολή δηλ. και η προώθηση των συμφερόντων της Νάξου και των Κυκλάδων, χωρίς όμως να αποσιωπάται το πολύ ενδιαφέρον θέμα του *τοπικισμού* στις μεταξύ των νησιών σχέσεις, με τις έντονες μεταξύ τους διαμάχες.

Στο τελευταίο κεφάλαιο, το 13^ο, ανα-συνθέτω την εικόνα της ελληνικής κοινωνίας, όπως την αντελήφθησαν και την κατέγραψαν οι συντελεστές της εφημερίδας: κρίνονται θεσμοί (κοινοβουλευτισμός, Εκκλησία, Δικαιοσύνη, Στρατός), αποτυπώνονται ιδεολογίες, ως *στάσεις* ή *νοοτροπίες*, με τις εντάσεις που φαίνονται να προκύπτουν ανάμεσα στα ιδεολογικά συστήματα της εφημερίδας και στην αντικειμενική πραγματικότητα· καταγράφονται επίσης πνευματικές τάσεις της εποχής, η εικόνα της γυναίκας στην ελληνική κοινωνία, η έξαρση της θρησκευτικής συνείδησης κατά τον 19^ο αι., η στάση της εφημερίδας έναντι της Ευρώπης (πάντοτε επίκαιρο ζήτημα), η πολιτιστική αστικοποίηση και οι αντιστάσεις σ' αυτήν, απόηχοι οικονομικών θεωριών, η εικόνα του θεάτρου στη Νάξο, κ.ά. Το συγκεκριμένο κεφάλαιο είναι δηλ. μια «άλλη Ιστορία» των ιδεολογιών και των εκφράσεών τους, ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα για τη λαογραφική επιστήμη.

6. Ο καθηγητής Δ. Β. Οικονομίδης και οι ελληνορουμανικές σπουδές.
Βιβλιογραφικός οδηγός, έκδοση της Ομοσπονδίας Ναξιακών Συλλόγων, Αθήνα 2003, σσ. 64.

Στο βιβλίο αυτό εξετάζω (με την παρουσίαση ενός βιβλιογραφικού οδηγού) τη συμβολή του αειμνήστου (+2010) λαογράφου Δημητρίου Β. Οικονομίδη στην «αλληλογνωριμία» της ελληνικής και της ρουμανικής Λαογραφίας, Φιλολογίας και Ιστορίας. Το «αλληλογνωριμία» παραπέμπει στο δυσπόστατο χαρακτήρα της πνευματικής συνεισφοράς του Δ. Β. Οικονομίδη στην έρευνα των ελληνορουμανικών πολιτιστικών πραγμάτων, αφού ο συγκεκριμένος επιστήμονας δεν αρκέστηκε στο να καταστήσει γνωστές στο ελληνικό λαογραφικό κοινό τη Λαογραφία, την Ιστορία και τη Φιλολογία της γείτονος χώρας, αλλά ενίσχυσε ποικιλοτρόπως τις εκεί ελληνικές σπουδές και κατέστησε προσιτές στους πνευματικούς κύκλους της συγκεκριμένης χώρας κάποιες πτυχές του Νέου Ελληνισμού.

Μετά από μια συνολική θεώρηση του λαογραφικού έργου του Δ. Β. Οικονομίδη (*Εισαγωγή*) παρατίθεται εξαντλητικά όλη η σχετική εργογραφία του που σχετίζεται με τις ελληνορουμανικές σπουδές, ταξινομημένη σε (1) επιστημονικές λαογραφικές μελέτες, (2) λαογραφικά άρθρα, (3) λαογραφικές βιβλιοκρισίες, (4) φιλολογικές και ιστορικές

μελέτες, με ιδιαίτερο (συνυπάρχον εξ άλλου) λαογραφικό ενδιαφέρον, (5) ιστορικά άρθρα, (6) μεταφράσεις ιστορικών εργασιών, (7) βιβλιοκρισίες ιστορικών βιβλίων και μονογραφιών. Προηγούνται δηλ. οι λαογραφικές εργασίες του που σχετίζονται με τη Ρουμανία και έπονται τα σχετικά άρθρα και οι λαογραφικές βιβλιοκρισίες του. Στο β' μέρος, με χρονολογική κατάταξη (όπως και στο α' μέρος), παρατίθενται τα ποικίλου φιλολογικού και ιστορικού περιεχομένου έργα του: Οι μελέτες, τα άρθρα, οι μεταφράσεις και οι βιβλιοκρισίες του. Ο χωρισμός τους είναι καθαρά συμβατικός, για τις ανάγκες της παρουσίασης του έργου του, αφού είναι γνωστές οι απόψεις του για τα επιτυχή αποτελέσματα της «διαπλοκής» των σχέσεων της Λαογραφίας με την Ιστορία.

Η εργασία δεν περιορίζεται σε μια απλή (υπό τύπον λημματολογήσεως) παρουσίαση της εργογραφίας του αείμνηστου λαογράφου· παραθέτω σύντομη περίληψη όλων των μελετών (και κάποιων σημαντικών άρθρων του), για μια πληρέστερη ενημέρωση του αναγνώστη επί των περιεχομένων τους.

Στο τρίτο μέρος του βιβλίου παρατίθεται ένα σύντομο βιογραφικό σημείωμα για τον Οικονομίδη.

7. Ακληρήματα: Οι αλληλοσατιρισμοί ως όψεις της ετερότητας στην αρχαία και στη νεότερη Ελλάδα, εκδόσεις Αντώνης Αναγνώστου, Αθήνα 2005, σσ. 268.

Οι εργασίες του βιβλίου είναι «ομοκεντρικές»· στρέφονται περί το θέμα των αρχαίων και νεότερων *ακληρημάτων*, των υποτιμητικών προσωνυμίων δηλαδή, των σκωμμάτων, τα οποία έθνη, χώρες, πόλεις, χωριά, κοινωνικές ομάδες κ.ά. απευθύνουν σε άλλες κοινωνίες και δη στις γειτονικές. Αποτελούν, λοιπόν, αυτές οι εργασίες ένα μικρό δείγμα της ιδιαίτερης «γλώσσας» της λαϊκής *κωμικής παράδοσης*, της διαχρονικής και πολυεθνικής «γλώσσας» του *λαϊκού κωμικού*, μας εισάγουν στην περιοχή του *λαϊκού γέλιου*, για το οποίο η «ακαδημαϊκή λαογραφία» δεν έχει μέχρι σήμερα δείξει το ανάλογο επιστημονικό ενδιαφέρον.

Η *σάτιρα* (αρχέγονο ανθρωπολογικό φαινόμενο) και τα «όπλα της δυσφημίας» στρέφονται ανέκαθεν σε γειτονικά χωριά και πόλεις (ως τοπικές αντιπαλότητες), σε έθνη και ξενικούς λαούς, σε γλωσσικές, κοινωνικές, πολιτικές, θρησκευτικές, εθνοτικές, «περιθωριακές», ποδοσφαιρικές ομάδες, εναντίον των *Άλλων* γενικά. Αρχαίοι, μεσαιωνικοί και νεότεροι Έλληνες, για να μείνουμε σ' αυτούς μόνον, ευεπίφοροι στον ψόγο των αληθινών ή των (κατά τη φαντασία τους) ελαττωμάτων ή ιδιαιτεροτήτων των άλλων, διαμιλλήθηκαν μεταξύ τους περί την κακολογία των γειτόνων τους, των ξένων,

αλλά και περί τη δυσφημία του εαυτού τους. Ο εθνοκεντρισμός και ο τοπικισμός (η «τοπική εκδοχή» του πρώτου) είναι οικουμενικά χαρακτηριστικά των ανθρώπινων κοινωνιών. Κάθε λαός έχει δημιουργήσει τους δικούς του μηχανισμούς απόρριψης, τη δική του «μυθολογία του αποκλεισμού», που μοιάζουν μεταξύ τους τόσο πολύ, όσο διαφέρουν οι λαοί στη σύγκρισή τους.

Βασική θέση που διαπερνά όλες τις εργασίες αυτού του βιβλίου είναι ότι η πολιτιστική ταυτότητα των μελών μιας κοινωνίας συγκροτείται και σε σχέση με τους Άλλους. Είμαστε ό,τι δεν είναι ο γείτονάς μας, ο ανταγωνιστής μας, οι Άλλοι είναι αυτό που δεν είμαστε εμείς· είναι κατασκευάσματα της «συλλογικότητας», αντιθετικά πάντοτε προς τη δική μας εξιδανικευμένη, συνήθως, εικόνα, ενώ την ίδια στιγμή οι σκόπτοντες εδραιώνουν ανάμεσα στα μέλη τους με πειστικό τρόπο τις συλλογικές αναπαραστάσεις της ταυτότητάς τους. Αυτό το θέμα πρυτανεύει στις εργασίες του βιβλίου: Όχι η πραγματική εικόνα του Άλλου αλλά η αναπαράστασή του στο δικό μας συλλογικό φαντασιακό, παρακολουθώ δηλαδή το πώς εσωτερικεύεται η εξωτερική πραγματικότητα.

Οι συγκεκριμένοι στερεότυποι υποτιμητικοί χαρακτηρισμοί που επέλεξα να παρουσιάσω, ως παραδείγματα σάτιρας του Άλλου, δεν είναι άλλο τι παρά αποτέλεσμα των πραγματικών ή των συμβολικών ανταγωνισμών μεταξύ των πόλεων - κρατών της αρχαίας Ελλάδας, των αρχαίων Ελλήνων και των «βαρβάρων», των Κυκλαδονήσων κατά τον 19^ο και 20^ο αιώνες και των χωριών της Νάξου, την ίδια περίοδο.

Στην Εισαγωγή παρουσιάζω το θεωρητικό υπόβαθρο στο οποίο οικοδομώ το επιμέρους πραγματολογικό υλικό των υπολοίπων τεσσάρων. Εκτός από την καθαρά λαογραφική ερμηνεία των πραγμάτων, παραθέτω και τα ιστορικά δεδομένα (της αρχαίας Ελλάδας και αυτής του 19^{ου} και 20^{ου} αι.), μέσα στα οποία αναπτύχθηκαν οι ανταγωνισμοί (υπαρκτοί ή συμβολικοί) και οι ποικίλες μορφές «αρνητικής αμοιβαιότητας» μεταξύ των «αντιπάλων» μερών, και φυσικά τα συναρτώ μ' αυτά. Κατ' εξαίρεση, η κοινωνικοπολιτική και οικονομική κατάσταση της Νάξου, ως ερμηνευτικό «προγεφύρωμα» του Πέμπτου Κεφαλαίου, ενσωματώνεται σ' αυτό, για καθαρά μεθοδολογικούς λόγους, επειδή δηλ. κρίνω ότι «δένει» αρμονικότερα με το περιβάλλον των εκεί παρουσιάζόμενων ακληρημάτων και τα ερμηνεύει σαφέστερα.

Στο Πρώτο Κεφάλαιο παρουσιάζω τη σημασία του αρχαιοελληνικού όρου ακληρήματα, όπως μαρτυρείται στην ελληνική γραμματεία από τον 3^ο αι. π.Χ. μέχρι και τον 10^ο αι. μ.Χ., περίοδο κατά την οποία τα λεξικά αποθησαυρίζουν τον όρο.

Στο Τρίτο Κεφάλαιο, παρουσιάζω κάποιους σατιρικούς χαρακτηρισμούς που απηύθυναν μέσω του καυστικού στερεοτυπικού παροιμιακού λόγου οι αρχαίοι Έλληνες

(με πρώτους τους Αθηναίους) προς «εαυτούς και αλλήλους», στους υπόλοιπους δηλ. Έλληνες και στους θεωρούμενους βαρβάρους λαούς του τότε γνωστού κόσμου. Εννοείται ότι οι «αποκλεισμοί» από το *ελληνικόν*, η καταλαλιά κατά Ελλήνων και ξένων είχε εκφραστεί πολλαπλώς, αφού η *ετερότητα* είναι πολυποίκιλη και εκφράζεται με πολλούς τρόπους· εμείς περιοριστήκαμε στις περιπτώσεις εκείνες που η *ετερότητα* μετατράπηκε σε παροιμιακό λόγο. Αποδελτίωσα όλες σχεδόν τις γνωστές συλλογές αρχαίων παροιμιών και αντίστοιχες εργασίες παροιμιολόγων ερευνητών, κατέγραψα τις παροιμίες που *αμέσως ή εμμέσως* σκώπτουν και ψέγουν κάποιες ελληνικές πόλεις-κράτη ή τους ξένους. Στο *Δεύτερο Κεφάλαιο* εξετάζω ξεχωριστά τα σκώμματα με τα οποία σατιρίζονταν την ίδια περίοδο οι αρχαίοι Κυκλαδίτες, «θύματα» κυρίως της αλαζονικής συμπεριφοράς και του πολιτισμικού «ιμπεριαλισμού» των Αθηναίων.

Στο *Τέταρτο Κεφάλαιο* παρουσιάζω τους αλληλοσατιρισμούς μεταξύ των κατοίκων των Κυκλαδονήσων κατά τον 19^ο και 20^ο αι., ενώ στο *Πέμπτο* τους αντίστοιχους (τα «χωρικά περιπαίγματα») μεταξύ των χωριών της Νάξου. Το υλικό των δύο αυτών κεφαλαίων προέρχεται (α) από πολυετή αναδίφηση σε πονήματα «τοπικής, κυκλαδικής Λαογραφίας», στο Αρχείο του *Ιστορικού Λεξικού* της Ακαδημίας Αθηνών, σε έργα γνωστών και εγκρίτων λογίων Ναξίων και Κυκλαδιτών, κ.ά. (β) από προφορικές μαρτυρίες πληροφορητών και (γ), προκειμένου για τη Νάξο, από μακροχρόνια επιτόπια έρευνα στα χωριά του νησιού. Θεωρώ λοιπόν ότι (μέσω των σατιρισμών) μελετώ όψεις της ναξιακής κοινωνίας *εκ των ένδον*, με όλες τις προϋποθέσεις που απαιτεί μια τέτοια (*etic*) προσέγγιση. Στο κεφάλαιο αυτό (το *Πέμπτο*) εξετάζω, με άλλα λόγια, τις κοινωνικές αναπαραστάσεις των χωριών, ποια είναι η εικόνα που είχε σχηματίσει κάθε χωριό για τον εαυτόν του, αλλά και ποια είναι η εικόνα του στα άλλα, γειτονικά και μη· προσεγγίζω το *πώς σχηματίζει η κάθε ναξιακή κοινότητα την τοπική της ταυτότητα δια μέσου και της ταυτότητας του Άλλου Αξιώτη*.

Άρα, από τις τεσσάρων ειδών (κατά τον Bialor) αντιθέσεις μάς ενδιαφέρουν εδώ οι *διακοινοτικές* (αυτές που παρατηρούνται μεταξύ γειτονικών κοινοτήτων ή μεγάλων επαρχιακών διαμερισμάτων) και οι *διαπολιτισμικές*, που αφορούν κυρίως τις αντιθέσεις μεταξύ Ελλήνων και ξένων και μεταξύ των ελληνικών πόλεων-κρατών (κεφ. 2 και 3).

Σε πολλές περιπτώσεις αλληλοσατιρισμών δίνω αντίστοιχα παραδείγματα από άλλες περιοχές του Ελληνισμού. Σκοπός αυτής της πρακτικής μας είναι να καταδείξω την ποικιλομορφία του *λαϊκού κωμικού πολιτισμού*, τις αστεϊρευτες λαϊκές πηγές της έμπνευσης, την ανεξάντλητη λαϊκή φαντασία. Έχει μεγάλη σημασία να εντοπίζεις μέσα

στο ίδιο μοτίβο τη λεπτή διαφορά της παραλλαγής, τις αποχρώσεις της, άλλη μια όψη της ετερότητας τελικά.

Εννοείται ότι ο γράφων δεν επιχειρεί να αποδείξει καμία συνάφεια μεταξύ της θεματολογίας των κεφαλαίων 2 και 3 και αυτής των 4 και 5. Η μόνη *συνέχεια* που διατρέχει όλα τα κεφάλαιά του είναι η διαρκώς ανανεούμενη σατιρική διάθεση του ανθρώπου, και «έτερον ουδέν»...

8. Διαβατήριες τελετουργίες στον Μικρασιατικό Πόντο (μέσα 19^{ου} αι. - 1922):
Γέννηση, γάμος, θάνατος, Ηρόδοτος, Αθήνα 2007, σσ. 347.

Η ιδιότυπη φυσιognωμία του λαϊκού ποντιακού πολιτισμού, που διατήρησε καθ' όλη την περίοδο της ιστορίας του πλήθος παλαιότερων λαογραφικών μορφών σε κάθε εκδήλωσή του και το ατυχές γεγονός ότι αυτός ο λαμπρός πολιτισμός δεν είχε ακόμη μελετηθεί επιστημονικά, πλην ελαχίστων εξαιρέσεων, ήταν οι κυριότεροι λόγοι να ασχοληθώ συστηματικά με την ποντιακή Λαογραφία.

Δύο προεισγωγικές επισημάνσεις: (α) όλα τα παρουσιαζόμενα εδώ έθιμα ανιχνεύθηκαν μεταξύ των ετών 1856 και 1922, άρα αναλύθηκαν και με τις τροποποιήσεις, τις αλλαγές, τις αλλοιώσεις που επέφερε σ' αυτά η μακρόσυρτη περίοδος των 70 περίπου ετών, καθοριστικών για τη διαμόρφωση της πολιτισμικής ιστορίας του Πόντου. Για την *Κοινωνική Λαογραφία* η *ιστορικότητα των λαογραφικών φαινομένων* είναι βασική αρχή μελέτης και ανάλυσης της ύλης της, (β) ο Πόντος αυτής της περιόδου δεν αντιμετωπίστηκε ως μια «ομογενοποιημένη» πολιτισμικά περιοχή. Υπήρχαν οι αγροτικές περιοχές του, οι οποίες ανθίσταντο σθεναρά στο «νεοτερικό» που ήδη επιβαλλόταν αργά, σταθερά, αλλά σχεδόν νομοτελειακά. Υπάρχαν όμως και οι «υπό αστικοποίηση» ή οι ήδη «αστικοποιημένες» παράλιες (κυρίως) περιοχές του.

Οι βασικές θεωρητικές αρχές επί των οποίων συνέθεσα το πόνημά μου ήταν οι κληρονομημένες και οι νεότερες περί *τελετουργιών, διαβατήριων τελετουργιών, ορίων και παράστασης* θεωρίες. Η βασική μου στόχευση ήταν να παρουσιάσω τις τρεις «μεγάλες στιγμές» τους ανθρώπινου βίου υπό το πρίσμα της ιδιότητάς τους ως *διαβατήριων τελετουργιών, παρακάμπτοντας άλλου είδους αναλυτικότερες θεωρήσεις τους, απαραίτητες ασφαλώς σε μια (υπό διαφορετική θεώρηση) μελέτη τους* (τονίζω εμφαντικά αυτή τη στοχοθεσία μου).

Χρησιμοποιώ εδώ τον όρο *τελετουργία* σύμφωνα με τον *σημειολογικό* ορισμό που έδωσε ο E. Leach. Η τελετουργία αντιμετωπίζεται εδώ ως *πρακτική, τρόπος επικοινωνίας*,

που χρησιμοποιεί πάμπολλα *σύμβολα* (πράξεις, κινήσεις, νεύματα, τραγούδια, επωδές, λέξεις, χορός, κ.ά.), τα οποία (με το συμπυκνωμένο «λόγο» τους) καθιστούν σαφή και ενισχύουν ταυτοχρόνως την κοινωνική δομή. Ως *τυπικές, επαναλαμβανόμενες, τελεστικές, συμβολικές πράξεις, παραστάσεις, δράσεις* μεταφέρουν μηνύματα, διέπονται από κανόνες του τύπου «κάποιος πρέπει να κάνει κάτι», έχουν την ιδιότητα (με την επανάληψή τους) να καθιστούν μια συγκεκριμένη πράξη *αχρονική*, να της δίδουν γενικότητα, καθολικότητα, οικουμενικό κύρος. Παρεμβάλλονται δυναμικά (και εκ των άνω) στη διαδικασία της παραγωγής και αναπαραγωγής της κοινωνικής ζωής, παράγουν το δικό της είδος *συμβολικής γνώσης*. Μέσα από συμβολικές πράξεις εξωτερικεύεται η κοινωνική δομή, επιβεβαιώνεται το σύστημα των κοινωνικά αποδεκτών σχέσεων ανάμεσα σε άτομα και ομάδες. Είναι γνωστό ότι η κοινωνική δομή αποτελείται από παγιωμένα σχήματα που σχετίζονται με ρόλους και με κανόνες που συνθέτουν και συνέχουν την κοινωνία (εξουσιαστικές σχέσεις, δικαιώματα, υποχρεώσεις, κοινωνικές αρετές). *Η τελετουργία επιβεβαιώνει τις διαφορές στάτους*, υπενθυμίζει τους μεταξύ των μελών διαχωρισμούς, αλλά και καθενός μέλους ξεχωριστά σε σχέση με ένα ευρύτερο σύστημα.

Με δεδομένο λοιπόν ότι οι διαβατήριες τελετουργίες έχουν διττό «περιεχόμενο» (συγκροτούνται από *δρώμενα* και έναν *συμβολικό ποιητικό, μουσικό λόγο, μυητικό, μαγικών διαστάσεων* φυσικά) κατά την ανάλυσή μου δίνω ιδιαίτερη έμφαση στον δεύτερο, ο οποίος συνοδεύει τις τελετουργίες, «ενισχύει» τις συμβολικές (και μαγικές) διαστάσεις τους, τις διεκπεραιώνει τελικά (βλ. τα λήμματα *τραγούδια, μοιρολόγια, νανουρίσματα* στο *Ευρετήριο*). Ειδική, εμφαντική μνεία, κάνω επίσης στη λειτουργία του *ονόματος*, η αλλαγή του οποίου λειτουργεί σε όλες τις περιπτώσεις ως *διαβατήριο μέσον*.

Στη συνέχεια αναλύω τον όρο *διαβατήριες τελετουργίες* (rites de passage), εκείνες δηλαδή που σχετίζονται με την μεταβολή της *κοινωνικής κατάστασης* των μελών μιας κοινότητας, εκείνες που συνόδευαν όλα τα *οριακά σημεία της κοινωνικής της ζωής των μελών* τους, όπως π.χ. τη γέννηση, την ενήβωση, το γάμο, το θάνατο, την ξενιτιά, κ.λπ., με ιδιαίτερη έμφαση στην «πρώτη φορά» (πρώτη εγκυμοσύνη/γέννηση, πρώτο δόντι, πρώτο βήμα, πρώτο κούρεμα, τα εγκαίνια κ.ά.) Είναι *τελετές εισόδου* σ' έναν άλλον κόσμο (*initiation*), εξασφαλίζουν στο άτομο ένα μόνιμο δικαίωμα συμμετοχής στη νέα του ομάδα ή στην νέα του κατάσταση: από το «ξένο» και «μιαρό» νεογέννητο και τη «μιαρή» μάνα της *περιθωριοποίησης* → στα αποδεκτά πλέον και ενσωματωμένα στην κοινωνία μέλη (σελ. 35-90)· από το ανύπανδρο ζεύγος → στο παντρεμένο (σελ. 119-176) με την οριστική συμβολική «συμφιλίωση» που επήλθε μετά τον «πολεμικό χαρακτήρα» όλων των προηγθέντων δρωμένων της *περιθωριοποίησης* και των ποιητικών

αντιστοίχων της φάσης του *χωρισμού*· από τη ζωή → στην ανυπαρξία του θανάτου (227-262) με πλήθος ενεργειών που αποσκοπούν στην προστασία των ζώντων συγγενών και της κοινότητας από τον νεκρό αλλά και την εύκολη μετάβαση της ψυχής και του σώματός του οριστικά στους δικούς τους κόσμους.

(β) συνόδευαν τα «επικίνδυνα», τα *μεταβατικά χρονικά σημεία* από τον «κύκλο του χρόνου». Αυτές βεβαίως δεν σχετίζονται (παρά μόνον παρεμπιπτόντως) με τη μελέτη μας.

Στην πραγμάτευσή μου εισέρχεται και η έννοια των *ορίων*, ως ένα είδος «νεκρής ζώνης», ένα είδος ενδιάμεσης κατάστασης, ως διφορούμενα, *άχρονα*, τα οποία, ως «σημεία επαφής», ξεχωρίζουν αλλά και ενώνουν τους δύο κόσμους. Οι τελετουργίες που σημειώνουν τη *διάβαση* από τη μια κατηγορία στην άλλη είναι ένα διάλειμμα *κοινωνικής αχρονίας*, είναι μια οριακή, κρίσιμη κατάσταση, άρα, τα *όρια* είναι «νεκρή ζώνη», γι' αυτό θεωρούνται αβέβαια και επικίνδυνα. Τα *τοπικά όρια* (π.χ. η πόρτα του σπιτιού, το κατώφλι, ή κάποιες μορφές έκφρασης συνόρων, όπως φωτιά, νερό, φυτά, κ.ά. *παρεμπίπτουν* στην εργασία μας, γι' αυτό και αναλύονται στα οικεία *Επίμετρά* της).

Έγινε προσπάθεια για μια *δομολειτουργική ερμηνεία* των λαογραφικών δεδομένων, με βάση την τριμερή δομή (α) *χωρισμό* (β) *διάβαση* (γ) και (επαν) *ενσωμάτωση*, όρους που πρωτοεισηγήθηκε ο A. van Gennep και συμπλήρωσαν νεότεροι ερευνητές, όπως π.χ. ο V. Turner με την έννοια της *μεθοριακότητας* (liminality), της *communitas* κ.λπ. (βλ. σελ. 304-310 του εν λόγω βιβλίου).

Τα τρία βασικά κεφάλαια της μελέτης συμπληρώνονται με:

1. ισάριθμα *Επίμετρα* (σελ. 107-115, 213-223, 295-310), τα οποία συμπληρώνουν τα νοήματα και τις ιδέες της βασικής στοχοθεσίας μου, με περιεχόμενα, π.χ., τα τελετουργικά εδέσματα και τα συμπόσια, τα διαβατήρια φυτά, τα διαβατήρια μέσα, την όρνιθα-σύμβολο της νύμφης, τον κριό-γαμπρό/κουμπάρο, το τελετουργικό *μασ'*, την εξαγορά της νύμφης, η μελέτη της *ιστορικότητας του θανάτου* από το 1940 κ.ε., κ.ά. Στο τελευταίο *Επίμετρο* (με αφορμή ένα «επώνυμο» ποίημα) παραθέτω εν συντομία τις περί θανάτου απόψεις διακεκριμένων σύγχρονων ερευνητών όπως των Gorer, Ariès, Vovet, κ.ά. (σελ. 297-304)

2. την παράθεση των «ενδιάμεσων» του γάμου και θανάτου (π.χ., *λογόπαρμαν*, προμηνύματα θανάτου, σημαντική κατά τον Ariès η μελέτη τους)

3. *βιβλιογραφία* (314-324)

4. *ευρετήριο λαογραφικών ονομάτων και πραγμάτων* (325-338)

5. *χάρτη του «ιστορικού» Πόντου* (340-341).

9. Εκκλησιαστικός λόγος και λαϊκός πολιτισμός τον 16^ο αιώνα: Η περίπτωση του Παχωμίου Ρουσάνου, Αφοι Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 2008, σελ. 300.

Η μονογραφία αυτή αποτελεί συμπληρωμένη, βελτιωμένη, αναπροσαρμοσμένη έκδοση ενός παλαιότερου πονήματος, με τίτλο *Ο Ζακύνθιος μοναχός Παχώμιος Ρουσάνος και ο λαϊκός πολιτισμός του 16^{ου} αιώνα* (βλ. εδώ ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ. VI. ΑΛΛΑ ΑΥΤΟΤΕΛΗ ΒΙΒΛΙΑ ΚΑΙ ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΑ). Το «καινούργιο» σ' αυτήν την έκδοση, εκτός του υλικού που προστέθηκε, είναι οι νέες παράμετροι ερμηνείας του διευρυμένου υλικού, η διαφορετική δηλαδή οπτική γωνία από την οποία αντιμετωπίζεται το έργο του λογίου.

Με το καθαρά λαογραφικό συγγραφικό έργο του μοναχού Παχωμίου Ρουσάνου (Π.Ρ.), ενός «*εκ των μεγαλύτερων επί Τουρκοκρατίας Ελλήνων λογίων...*» δεν είχε ασχοληθεί εις βάθος και έκταση μελετητής λαογράφος. Επιστημονική ανάλυση του θεολογικού του έργου έχει γίνει προ πολλού από τον Καρμίρη, σχετικές πρωτοποριακές ιστορικοφιλογολικές μελέτες έχουν δημοσιεύσει, π.χ., ο Φ. Δημητρακόπουλος, ο αείμνηστος Δ. Σοφινός, κ.ά.

Η δική μου μελέτη κρίνω ότι αποτελεί μια *πρώτη συστηματική εξέταση του «λαογράφου» Π.Ρ.*, με μια σύγχρονη λαογραφική θεώρηση του συγγραφικού του έργου, στο πνεύμα πάντοτε της σύγχρονης Λαογραφίας. Δεν είναι δηλαδή μια απλή παράθεση μορφών του λαϊκού πολιτισμού του 16^{ου} αι. που συναντώνται στο έργο του λογίου, αλλά η στάση του σ' αυτές, είναι μελέτη του πώς προσλαμβάνεται το «λαϊκό» στο έργο του. Παράλληλα, σκιαγραφούνται η προσωπικότητα του ίδιου του λογίου και ο ηγεμονικός λόγος της Εκκλησίας, ο οποίος παρεμβαίνει στη διαμόρφωση της λαϊκής κοσμοαντίληψης μέσα από το κήρυγμα και το συγγραφικό έργο του συγκεκριμένου «οργανικού διανοούμενου» του πολιτισμικού συστήματός της. Εννοείται ότι όλα αυτά δίνονται μέσα σε συγκεκριμένο ιστορικό πλαίσιο, αυτό του 16^{ου} αι., όπως «επιτάσσει» η *Σύγχρονη Λαογραφία* στη θεωρία της για την «ιστορικότητα των λαογραφικών φαινομένων». Εξετάζονται, π.χ. : βασικές ιδεολογίες και ιδεολογήματα της εποχής (το ζήτημα της σωτηρίας της ψυχής και της λύτρωσης του Γένους), οι αντιλήψεις του λογίου για την *θρησκευτική ετερότητα*, μέσα κυρίως από το κίνημα των αιρέσεων, η «πάλη» του με τον «αιρετικό» Καρτάνο και την «αίρεση» των ελληνιζόντων (κατά τη θρησκευτική τους συμπεριφορά) ορθοδόξων Ελλήνων, το πώς αντιμετωπίζει την «ελληνίζουσα» θρησκευτική συμπεριφορά των πιστών, το δριμύ του «κατηγόρω» κατά των εκτροπών

του μοναχισμού (εξετάζεται εδώ ως ιστορικό φαινόμενο), η θέση του λογίου έναντι της λαϊκής γλώσσας και του έντυπου λαϊκού βιβλίου, με τις αιτιάσεις του κατά των τυπογράφων της Βενετίας και των «ασέμνων» λαϊκών φυλλάδων, οι παιδαγωγικές του απόψεις, αφού υπηρέτησε και την εκπαίδευση της εποχής του, κ.ά.

Τέλος, γίνεται αναφορά σε αιρετικής κυρίως προελεύσεως *λαϊκές διηγήσεις* του 16^{ου} αι. που καταγράφονται στο έργο του (εξετάζεται η *λειτουργία* τους μέσα στο πλαίσιο του μαχητικού θεολογικού του λόγου, ο ρόλος τους δηλ. ως πολιτισμικών μαρτυριών), και διερευνάται η λειτουργία δύο λαϊκών λογοτεχνικών ειδών, του *παροιμιακού λόγου* και της *παρομοίωσης* στα κείμενά του.

10. Αστική Λαογραφία. Αναπαραστάσεις της Αθήνας (1880-1896) στο συγγραφικό έργο του Μιχαήλ Μητσάκη: Χώρος, κοινωνία, πολιτισμοί, ταυτότητες, Ηρόδοτος, Αθήνα 2016, σελ. 895.

Η παρούσα μονογραφία είναι η *αναπαράσταση* όψεων της Αθήνας κατά την περίοδο 1880-1896 στο λογοτεχνικό (αφηγηματικό, ποιητικό) και δημοσιογραφικό έργο του Μιχαήλ Μητσάκη (εφεξής: Μ.Μ.). Είναι η δική μου πρόταση για τη μελέτη της *Αστικής Λαογραφίας* με σημεία αναφοράς λογοτεχνικά κείμενα, τις «κειμενικές αναπαραστάσεις» της πόλης, με άλλα λόγια. Μελετώ, λοιπόν, με οδηγό τον flâneur Μ.Μ., τον *αστικό* πολιτισμό της πόλης. Μέθοδός μου είναι η *Ανάλυση Περιεχομένου* (Qualitative Content Analysis), ειδικότερα, η *Κριτική Ανάλυση Λόγου* (Critical Discourse Analysis του Ν. Fairclough).

Στην Αθήνα του παραδείγματός μου εμφανίζονται πάμπολλες *κατηγορίες* που φέρουν το επίθετο «νέες»: Ταυτότητες, συλλογικότητες, μορφές ψυχαγωγίας, διασκέδασης και κοινωνικότητας, αξίες, συνειδήσεις, μορφές κοινωνικής παθογένειας, αλλά και νέες μορφές ελέγχου (πολιτικού και κοινωνικού), νέες κοινωνικές σχέσεις, κ.λπ. Έχει πλέον δημιουργήσει τη δική της φυσιογνωμία, έχει συστήσει ένα *πρότυπο αστικής ζωής* και έγινε σύμβολό της, παρ' όλο που γίνεται συχνά λόγος από τον Μ.Μ. για μια ασύμπτωκτη ακόμη κοινωνία. Θεωρώ την Αθήνα της περιόδου 1880-1896 σε μια εποχή *μετάβασης*, *μεταιχμιακή*, αφορισμό που επαναλαμβάνει πολλές φορές ο Μ.Μ. Ο λογοτέχνης εμφανίζει στη νοηματοδότηση αυτής της ασταθούς πραγματικότητας (πόλης-ετεροτοπίας), της «ακατάρτιστης» κοινωνίας της, που λησμονεί το πολιτισμικό της παρελθόν της και προσπαθεί (πιθηκίζουσα «δυτικά» πολιτισμικά πρότυπα) να καταταγεί στο νεωτερικό ευρωπαϊκό γίγνεσθαι, χωρίς πραγματική αστική παράδοση.

Η Αθήνα στα τέλη του αιώνα είναι *ταυτόχρονα* ένα μεγάλο *αστεακό χωριό*, με την εισροή χιλιάδων εσωτερικών μεταναστών από τον αγροτικό χώρο. Οι μέτοικοι εξακολουθούν και στη νέα τους πατρίδα να βρίσκονται σε στενή επικοινωνία μαζί του, μέσω των νέων μορφών κοινωνικής δικτύωσης που εγκαθιδρύονται εκεί.

Μ.Μ. και Αθήνα σημαίνει πρωτίστως *μελέτη των σχέσεών του με τη νεωτερικότητα*. Οι αφηγηματικές και δημοσιογραφικές εγγραφές του Μ.Μ. αντιπροσωπεύουν κατ' ουσίαν τις αντιδράσεις του κατά των επείσακτων (ψευδο)νεωτερισμών, που εξοβελίζουν αξίες, ήθη και «βασικές αρχές» ενός ελληνικού, «πατριαρχικού» στην οργάνωσή του τρόπου ζωής. Ο καταγγελτικός λόγος του είναι *επιλεκτικός*: Είναι αρνητικός σε ορισμένες εκφάνσεις της *νεωτερικότητας*, σε εκείνες που το επείσακτο κυρίως εξ Εσπερίας *νεωτερικό* αντικαθιστά δοκιμασμένες στο χρόνο δράσεις, συμπεριφορές, μορφές κοινωνικής οργάνωσης, έθιμα, τοπογραφία της πόλης, μνήμες του παρελθόντος, κ.ά. Βασικό θέμα στην εργασία μου αποτελεί λοιπόν η *συνύπαρξη νεωτερικότητας και παράδοσης*.

Η εργασία διαρθρώνεται σε επτά *Κεφάλαια* και δύο *Παραρτήματα*. Στο **Πρώτο Κεφάλαιο** παραθέτω τα βασικά θεωρητικά ζητήματα που επανέρχονται διαρκώς στην παρούσα εργασία. Στις επιμέρους ενότητές του αναλύω (ενδεικτικά αναφέρω εδώ κάποια θέματα) την αμφιθυμία έναντι του αστικού φαινομένου στον ευρωπαϊκό χώρο, κατά τον 19. αι. μέχρι τις πρώτες δεκαετίες του 20^{ού}, τις *στάσεις* έναντι του αστικού φαινομένου που αναπτύχθηκαν σε δυο εθνικές λαογραφίες (γερμανική και αμερικανική), τις σχέσεις Λαογραφίας και Λογοτεχνίας, το *πανόραμα*, όχι ως πραγματολογικό δεδομένο, αλλά κυρίως επειδή κρίνω πως εκφράζει τη θεώρηση της Αθήνας από τον Μ.Μ. ως οπτικού αντικειμένου, τις κατευθυντήριες γραμμές της σκέψης μου *περί χώρου* (τη θεωρία της *κοινωνικής κατασκευής του*), την έννοια της *ετεροτοπίας*, κάποιες σκέψεις για τους όρους ιδιωτικό - δημόσιο - ημιδημόσιο και την εισβολή του πρώτου στο δεύτερο, την (κατά Ph. Hamon) πρόταση για τη μελέτη της δομής του αφηγηματικού λόγου, κ.ά.

Στο **Δεύτερο Κεφάλαιο** παραθέτω τα βιογραφικά στοιχεία του Μ.Μ. και όλα τα υπόλοιπα που κρίνω πως συμβάλλουν σε μια πληρέστερη εικονογράφησή του. Ιδιαίτερως αναλύω (με τεκμηριωμένα επιχειρήματα) τον *ελληνοκεντρικό και συγχρόνως κοσμοπολίτη* Μ.Μ., τον διάλογό του με τους Αρχαίους, την πολιτική του ταυτότητα, τις πρωτοπόρες απόψεις του περί το γλωσσικό ζήτημα, κ.ά.

Στο **Τρίτο** πραγματοποιώ την *αναφορικότητα* του Κύρκου Δοξιάδη, πραγματώνω τη σχέση και τη διάκριση μεταξύ των εξωτερικών αναφερομένων και των αναφερομένων στον μητσάκειο *λόγο*. Παραθέτω, με *λαογραφικά κριτήρια*, το *ιστορικό υλικό* εκείνο που

συμβάλλει στην ιστορική ανάπλαση της οικειοποίησης και της διαχείρισης του ιστορικού χώρου της πόλης, ο οποίος, εξ αιτίας της φορτισμένης του ιστορικής παράδοσης, καθόρισε εν πολλοίς τη χωροταξική εικόνα της παλιάς και της νέας της χωρικής έκτασης.

Στο **Τέταρτο Κεφάλαιο** παρουσιάζω την μετάλλαξη της τοπογραφίας και της αρχιτεκτονικής της Αθήνας, όπως αναπαριστάνονται στο έργο του Μ.Μ. Στο **Πέμπτο Κεφάλαιο** «*συστήνω*» εν πρώτοις τον συγγραφέα μας ως έναν από τους πρώτους *κοινωνικούς αναλυτές του ταξικού φαινομένου*. Ο «κοινωνιολόγος» Μ.Μ. διακρίνει την ύπαρξη τριών *στρωμάτων* μέσα στην πόλη, μια *διάκριση* βασισμένη σε ένα δικό του κριτήριο: την *incoherence* των βιοτικών έξεων των κατοίκων. Το *οικονομικό status* είναι κριτήριό του, δεν το θεωρεί όμως προϋπόθεση για την ένταξη σε μια απ' αυτές τις «τάξεις»/στρώματα. Η *λαϊκότητα* της Αθήνας συντίθεται από «παλαιά» και νέα ήθη, από νέες επιτελέσεις αυτών των ηθών, νέες συμπεριφορές. Ο λαός του κρύβει μέσα του το «παλιό» και το καινούργιο (θετικό ή αρνητικό αδιάφορο). Αναδεικνύει τη λαϊκότητα *in vino*, στην εξελιγμένη της μορφή, όπως την μπόλιασαν τα νέα ήθη και η πρωτεύουσα *ως χώρος της νόθας αστικοποίησης*. Στον *λαό* του ειδικότερα (αυτός είναι η γ' τάξη), που διεκδικεί τον δικό του *αυτόνομο* λόγο, ο Μ.Μ. «παρέχει βήμα» να μιλήσει, γίνεται ο αγαπημένος ήρωας των αφηγημάτων του, «διασπώμενος» σε δεκάδες *πραγματικούς, υπαρκτούς, λαϊκούς ήρωες*: απόκληρους, παρακατιανούς, τρελούς, φτωχούς, κουτσαβάκηδες, άπορα παιδιά, χαμίνια, λουστράκια, εφημεριδοπώλες, «πανοραματζήδες», «πλάνητες πωλητές τυχών», γυναίκες υπεράνω κάθε υποψίας, γυναίκες «εξεγερμένες», κ.λπ. Εξετάζω και τους χώρους συνάθροισης και διασκέδασης των τριών στρωμάτων με πολύ ενδιαφέροντα αποτελέσματα/ευρήματα. Οι χώροι των κοινωνικών συναθροίσεων είναι πιο περιεκτικοί, πιο ανοικτοί στη φιλοξενία των ετεροτήτων, η ταξικότητα δεν είναι εύκολα αναγνωρίσιμη. Τα κοινωνικά στεγανά είναι ως ένα σημείο χαλαρά, η κάθετη κινητικότητα είναι δυνατή, ιδίως από την «*δευτέραν τάξιν*» (όπως την ορίζει ο Μ.Μ., πιο «ρευστή» και μιμητική από τις άλλες) προς την «*ανωτέραν*». Τα κοινωνικά και πολιτικά όρια είναι σαφή, ευδιάκριτα, αλλά γίνονται ακαθόριστα, διαπερατά όταν πρόκειται για πολιτισμικές αλληλεπιδράσεις, η *πολιτισμική αλληλεπίδραση δηλαδή είναι αναπόφευκτη*. Αναλύω κυρίως τη *διαπερατότητα* της μουσικής και των τραγουδιών. Βλέπω αυτούς τους εκφραστικούς τρόπους ως *αντιδομές*, ως αντινομίες προς τα επιβαλλόμενα αντίστοιχα πρότυπα. Οι *εναλλακτικοί υποπολιτισμοί* της πόλης αμφισβητούν *εμμέσως* το παράδειγμα στο οποίο στηρίζεται ο «ηγεμονικός» πολιτισμός· από την άλλη, ο τελευταίος (ανέκαθεν θαρρώ) δεν χαρακτηρίζεται από την προσήλωσή του στο «νόμιμο γούστο» (έκανε το παν για να το αποκρύψει), αλλά στην

πολιτισμική πολυφαγία. Γενικότερα, μιας και στο Κεφ. 6 κάνω λόγο για κάποιες μορφές κοινωνικού αποκλεισμού, σημειώνω εδώ ότι κάθε οικιστική εγκατάσταση (εκτός των ακραίων καταστάσεων, ghetto π.χ.) εμπεριέχει όρους και όψεις αποκλεισμού, αλλά ταυτόχρονα και άμυνας, υπέρβασης των ανισοτήτων. Ασφαλώς, κάποιοι χώροι εντείνουν τους αποκλεισμούς. Επαναφέρω λοιπόν προς συζήτηση το θέμα των πολιτισμικών ορίων, όχι ως φραγμάτων, αλλά και ως σημείων συνάντησης και ζωνών επαφής

Στο **Έκτο Κεφάλαιο** «παρελαύνουν» αποκλεισμένες ομάδες, μια ποικιλία αποκλεισμένων «μικροπολιτισμών» και υποπολιτισμών. Παρουσιάζω (ειδικότερα) τον κόσμο της παιδικής ηλικίας, των τρελών, των γυναικών, του περιθωρίου (κουτσαβάκηδων, της σεξουαλικής ετερότητας), την πρόσληψη των (αλλοεθνών κυρίως) πλανόδιων μουσικών και της μουσικής τους από τους Αθηναίους.

Στο **Έβδομο** αναπαριστώ την ενορχήστρωση όψεων της αστικής ζωής ως παράστασης, τη *μετατροπή της αστικής ζωής σε θέαμα*. Ο λογοτέχνης Μ.Μ. καθιστά την ίδια την πόλη σκηνή θεάτρου και τους ανθρώπινους (και μη) χαρακτήρες του ηθοποιούς, τους περίεργους συνήθως θεατές τους ως θεατρικό κοινό. Επιχειρώ μια πιο λαογραφική προσέγγιση του θέματος: εκλαμβάνω αυτήν την λαμπρή θεατρικότητα των μητσακικών κειμένων ως μια μετατροπή των ηθών της πόλης σε θέαμα.

Στο **Παράρτημα 1** εκθέτω κατ' ουσίαν την αντίστιξη Αθήνα-ελληνική επαρχία. Η αναπαράσταση της δεύτερης (ελεύθερης και δούλης) φωτίζει με τον τρόπο της την αθηναϊκή κοινωνία, η πρωτεύουσα *ετεροπροσδιορίζεται* σε αναφορά προς αυτήν. Στο **Παράρτημα 2** παραθέτω φωτογραφικό υλικό σχετικό με την οικογένεια του Μ.Μ., έγγραφα σχετικά με την παιδική του ηλικία, χειρόγρατά του (από ελάχιστα διασωθέντα), κάποια από τα εκπονηθέντα σχέδια της πόλης, κ.ά.

12. Για μια Λαογραφία των Τοπωνυμίων. Τα τοπωνύμια («μικρο-τοπωνύμια») μιας αγροτικής κοινότητας της Νάξου ως «μελέτη περίπτωσης», Εκδοτικός Οίκος Κ. & Μ. Αντώνη Σταμούλη, Θεσσαλονίκη 2016, σσ. 208.

Η μελέτη είναι μια *σύγχρονη διεπιστημονική* λαογραφική (= ανθρωπολογική) θεώρηση των τοπωνυμίων / μικρο-τοπωνυμίων, που αναδεικνύει τη *Λαογραφία των Τοπωνυμίων* ως ένα ακόμη «εργαλείο μελέτης» της επιστήμης του λαϊκού πολιτισμού. Εν πρώτοις, σ' αυτήν προτείνεται μια *νέα ταξινόμηση* των τοπωνυμίων που εμφανίζει στις έννοιες κοινωνικές και οικονομικές δομές, νεωτερικότητα, όνομα, χώρος/τόπος και πρόσληψή τους από τους χρήστες τους, ό,τι αποκαλούμε τοπίο.

Τοπωνύμιο και αφήγηση είναι αλληλένδετες έννοιες. Στο μελετώμενο παράδειγμα δεν έχουμε αφηγήσεις περί των τοπωνυμίων καθεαυτών, αλλά περί των σχέσεων των φορέων τους με αυτά. Οι αφηγήσεις περί τοπωνυμίων κατέστησαν αφορμή για αυτοβιογραφικές αφηγήσεις, για αφηγηματικές τοπιο-γραφές (το τοπωνύμιο εξετάζεται εδώ και ως κείμενο, που επισφραγίζει υψηλής ποιότητας αισθητικές επιλογές). Δεν είχαν σχέση με τη διαδικασία της ονοματοθεσίας, αλλά με τη συμβιωτική σχέση των φορέων με τον χώρο τους, θραυσματοποιημένο σε εκατοντάδες τμήματα, όσα και τα μικροτοπωνύμια, για καθένα από τα οποία είχαν να καταθέσουν κάτι, ένα αντίστοιχο τμήμα της δικής τους ζωής. Ελάχιστες είναι οι καταγεγραμμένες μεταφυσικού χαρακτήρα αφηγήσεις των κατοίκων, όμως αποδομούν παντελώς την ά-λογη, μαγική λαϊκή σκέψη. Δεν συνάντησα μύθους, παραμύθια, παραδόσεις για τα τοπωνύμια. Εξαίρεση αποτελούν ελάχιστα που όντως παραμένουν συνδεδεμένα ακόμη στη μνήμη τους με αφηγήσεις των παιδικών τους χρόνων, περί φαντασμάτων, Καλών Κυουράδων, αερικών, δαιμονίων, κλπ., αλλά με την βασική (αναμενόμενη) διαφορά: Οι αφηγήσεις τους πλέον έχουν χαρακτήρα ορθολογιστικό και αυτοσαρκαστικό.

Επιπλέον εξετάζονται ζητήματα όπως: Η σχέση μεταξύ χώρου, ονόματος και ονοματοθετούσας κοινωνίας· τα τοπωνύμια ως φορείς ιδεολογίας, ιδεολογημάτων, εθνικών και τοπικών μυθολογιών, συμμετέχουν δηλαδή στο σχηματισμό του πολιτισμικού περιγράμματος μιας κοινότητας ή ενός ολόκληρου έθνους, ως αφορμές για την μελέτη της «πολιτικής γεωγραφίας/political geography», του «πολιτικού τοπίου/political landscape)», του εθνικού και κρατικού οικοδομήματος· το κατά πόσον «λαϊκή» είναι η ονοματοθεσία· τα τοπωνύμια ως φορείς ιδεολογίας, ιδεολογημάτων (εθνικών και τοπικών), οι μετονομασίες τους· η σχέση τους με την μνήμη (ιστορική, προγόνων, γενέθλιου χώρου, υπαρκτού ή φαντασιακού)· η οικολογική διάσταση του «παραδοσιακού» πολιτισμού μέσα και από την ενδελεχή μελέτη τους· η επιβεβλημένη (τελικά) διάκριση μεταξύ τοπωνυμίων και μικρο-τοπωνυμίων (= «ανεπίσημων κειμενικών τόπων»)· βασικά χαρακτηριστικά τους (π.χ., η απόλυτη αντιστοιχία σημαίνοντος και σημαινομένου κατά την δεδομένη ιστορική στιγμή του ονοματίσματος)· σύγκριση του μικρο-τοπωνυμικού πλούτου του ορεινού και του πεδινού χώρου (η «τρικυμιάδης» γεωμορφολογία του ενός εν σχέσει με την «ακύμαντη» του άλλου)· τοπωνύμια και (α) τουρισμός, (β) κινηματογράφος (ή κάθε μορφής πολιτιστική βιομηχανία), (γ) cyberspace, δ) αστικός χώρος (τα νεοπαγή του τοπωνύμια εκλαμβάνονται ως πολιτισμικές εκφάνσεις των νέων αστικών δομών και των σχέσεων

τού διαρκώς αναδιαμορφωνόμενου *τόπου* των άστεων με την νεωτερική και μετανεωτερική ελληνική κοινωνία).

Στην αρχή του πρώτου μέρους της εργασίας εντάσσω τον αναγνώστη στην ανθρωπογεωγραφία του Γλινάδου: Αναφέρομαι στην ονομασία του, στους πρώτους του οικιστές, στην *κοινωνική χρήση* του τοπίου του, στις πηγές των τοπωνυμίων που μελετώ· παραθέτω επίσης ελάχιστα (καθόσον γνωστά) στοιχεία για τη σχέση ονόματος, ονοματοθεσίας και Λαογραφίας.

Στο β' μέρος παρουσιάζω τα γλιναδιώτικα τοπωνύμια. Η παρουσίασή τους εμφανίζει στη γλωσσική και ιστορική τους ανάλυση.

13. «Νεοελληνικών επωνύμων λαογραφική επισκόπησης». Τα σύγχρονα επώνυμα μιας αγροτικής κοινότητας της Νάξου, Εκδοτικός Οίκος Κ. & Μ. Αντώνη Σταμούλη, Θεσσαλονίκη 2017, σσ. 227.

Στο **ΠΡΩΤΟ ΜΕΡΟΣ** της παρούσας εργασίας συζητώ – υπό λαογραφική και μόνον έποψη – κάποια ζητήματα που σχετίζονται με το νεοελληνικό επώνυμο. Αναπόφευκτα, επαναφέρω στη συζήτηση κάποια ήδη γνωστά από τις γλωσσολογικού χαρακτήρα πάμπολλες, παλαιότερες εργασίες γι' αυτό. Ο «καθαρευουσιάνικος» όρος *επισκόπησης* που επελέγη, δηλώνει επακριβώς τη συνοπτική εξέτασή του που επιχειρώ, επί άλλης βεβαίως βάσεως, καθαρά λαογραφικής, με νέες ιδέες και σκέψεις, με άλλους τρόπους θεώρησής του, με την πρόσθετη ανάδειξη σύγχρονων περί αυτό ζητημάτων, τα οποία αναπόφευκτα προέκυψαν από τις νεωτερικές συνθήκες που διαμορφώθηκαν στη νεώτερη νεοελληνική κοινωνία τις τελευταίες δεκαετίες.

Ως εκ τούτων, εντάσσω την παρούσα εργασία μου στις μελέτες της Σύγχρονης Λαογραφίας· κρίνω πως πρόκειται για μια διεπιστημονική θεώρηση, που χρησιμοποιεί (ισορροπημένα) τις μεθόδους, τα εργαλεία (π.χ. την Προφορική Ιστορία) και τα πορίσματα τόσο των επιμέρους ειδών της (της Αρχαικής εν προκειμένω και της Φιλολογικής), όσο και των συναφών προς αυτήν ανθρωπιστικών σπουδών: (Κυρίως) της Ιστορίας, της Κοινωνιογλωσσολογίας, της Κοινωνιολογίας, της Λογοτεχνίας και της Κοινωνικής Ανθρωπολογίας. *Είναι μια έμμεση πρόταση για το πού οφείλει να βαδίζει η επιστήμη της μελέτης του λαϊκού πολιτισμού σήμερα* όσον αφορά σε ένα (άλλοτε καθαρώς φιλολογικό) θέμα.

Απέφυγα να ξεχωρίσω στη δομή του κειμένου υποκεφάλαια και υποκατηγοριοποιήσεις των αναλυόμενων θεμάτων· επέλεξα μια πιο ελεύθερη διάταξη

της ύλης, κάτι σαν «σκόπιες σκέψεις», που όμως, τελικά, αναπόφευκτα, και αυτές ταξινομούνται, «υπακούουν» στην υπέρτατη λογική ενός επιστημονικού κειμένου.

Οι σποραδικές αναφορές μου σε άλλες εθνότητες και εθνотικές ομάδες (π.χ. Αρμενίους, Πομάκους) δεν είναι «εκτός θέματος». Επιλέγησαν σκοπίμως, για να αναδείξω και πάλιν τον κοινό δημιουργικό νου της ανθρωπότητας, το μεγαλείο της κοινής πρωταρχικής ανθρώπινης σκέψης, που έδωσε το ίδιο βάρος, την ίδια ξεχωριστή σημασία (σχεδόν με τους ίδιους τρόπους) στην επί-θετη ονοματοθεσία του προσώπου.

Στο **ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΕΡΟΣ** της αναλύονται τα *σύγχρονα* επώνυμα του Γλινάδου Νάξου. Ένα ή δύο από αυτά δεν υφίστανται σήμερα (2017), αφού εξέλιπαν οι αρχηγοί των αντίστοιχων οικογενειών χωρίς να αφήσουν αρσενικούς απογόνους. Καταχωρίστηκαν και αναλύθηκαν από σεβασμό προς τα θηλυκά εν ζωή μέλη τους. Εξετάζονται 32 επώνυμα. Από αυτά 18 είναι Παρωνυμικά, 9 προέρχονται από ονόματα, 3 είναι πατριδωνυμικά και 2 Επαγγελματικά. Επιβεβαιώνεται και πάλι δηλαδή από την περίπτωση μας ότι η πρώτη παραπάνω κατηγορία συγκεντρώνει, λόγω της «χωρικής εκτάσεώς» της (βλ. αναλυτικά στο ΠΡΩΤΟ ΜΕΡΟΣ), τον μεγαλύτερο αριθμό επωνύμων.

14. Ο ναός της Μεταμορφώσεως του Σωτήρος στο Γλινάδο Νάξου. Ψηφίδες από την ιστορία και τη λαογραφία του, Εκδοτικός Οίκος Κ. & Μ. Αντώνη Σταμούλη, Θεσσαλονίκη 2018, σελ. 136.

Στην παρούσα εργασία *αναπαριστάνεται* κατ' αρχάς η ιστορία του ναού της Μεταμορφώσεως του Σωτήρος στο Γλινάδο της Νάξου, του «Χριστού», όπως είναι ευρύτερα γνωστός στο νησί, από το 1650 μέχρι σήμερα. Από τα ιστορικά τεκμήρια που παρατίθενται αποδεικνύεται ότι ο ναός, κατά το αρχικό (αλλά μεγάλο) διάστημα του ιστορικού βίου του (1650 - τέλη του 18^{ου} αι.) ήταν *ιδιωτικός*. Ανήκε σε ορθοδόξους ιερωμένους, οι οποίοι τον μετεβίβαζαν σε μέλη της οικογένειάς τους *δικαιωματικά*, όπως αποφάνθηκαν και κατακύρωσαν με τις αποφάσεις τους τα κατά καιρούς «ιερά κριτήρια» που συνήλθαν για να κρίνουν περί του ιδιοκτησιακού του καθεστώτος. Οι ιερείς του ανήκαν στην ανώτερη κοινωνική τάξη της εποχής τους, η κοινωνική τους θέση προσδιοριζόταν πρωτίστως (α) από τον τίτλο τον οποίο έφεραν, ως εκφραστές της «Μεγάλης Παράδοσης» της Εκκλησίας, ως γνώστες, κάτοχοι και «διακινητές» του επίσημου εκκλησιαστικού λόγου, ως εκπρόσωποι της πολιτισμικής ηγεμονίας των κυρίαρχων κοινωνικών στρωμάτων, (β) από την οικονομική τους δύναμη, που απέρεε

από ποικίλες οικονομικές πηγές και προσόδους, (γ) από την άμεση σχέση που διατηρούσαν με τα μέλη της «κεντρικής» θρησκευτικής διοίκησης του νησιού.

Κάποιοι όμως αμφισβητούν την ισχύ των παραπάνω, εγείρουν τις δικές τους αξιώσεις και εναντιογνωμούν, προβάλλουν το επιχείρημα της *συγκυριότητάς* του από τους ίδιους. Είναι οι Περιχωρίτες των ιστορικών εγγράφων, οι Γλιναδιώτες, οι Λουλουδιώτες (κάτοικοι του μικροοικισμού του Λουλούδου), οι Τζιτζαμίτες (κάτοικοι του Τζιτζάμου) και οι Γαλαναδιώτες, οι οποίοι, ως συνιδιοκτήτες, θεωρούν τον ναό ιδιόν τους, προγονικόν· είναι οι εκπρόσωποι της «μικρής παράδοσης» και του «κατώτερου» πολιτισμού, που διεκδικούν ό,τι εκείνοι θεωρούν δίκαιο: Την εκκλησία των πατέρων τους. Όμως, σύμφωνα με τις πηγές που έφθασαν μέχρι σε μας και παρατίθενται εδώ, οι χωρικοί δεν είχαν δίκιο, κινδύνεψαν μάλιστα και με αφορισμό. Φαίνεται από τις πηγές ότι δεν διέθεταν τεκμήρια, παρά τον ενάντιο δικό τους ισχυρισμό ότι τέτοια υπήρχαν, σε συγκεκριμένη νοταρία. Αντιθέτως, οι αντίδικοί τους είχαν και παρουσίαζαν, σε κάθε εκδίκαση της υποθέσεως, τις δικές τους αποδείξεις. Στην ιστορία του «Χριστού» τον λόγο έχει *διαρκώς* η μία πλευρά, η ηγεμονική. Απουσιάζει ο αντίλογος, ή μάλλον υπάρχει, αλλά διαμεσολαβημένος, διά μέσου και πάλιν του λόγου της «αντιπάλου» μερίδας.

Άρα, ως πρώτο συμπέρασμα εξάγεται ότι ο «Χριστός» ήταν ανέκαθεν ένας *αμφισβητούμενος ιερός τόπος*. Του αποδίδονται επίσης οι χαρακτηρισμοί *πολυώνυμος* (στα έγγραφα παρουσιάζεται με ποικίλες ονομασίες), *κοινόχρηστος* (επί ένα περίπου αιώνα, οι «συγκάτοχοι» Περιχωρίτες τον χρησιμοποιούσαν από κοινού ως ενοριακό ναό) και *δύσχρηστος* (με την έννοια του ελάχιστα χρησιμοποιούμενου), μετά το 1970 πλέον, όταν ιδρύθηκε στο χωριό δεύτερος («εύχρηστος») ναός, εντός του κατοικημένου του χώρου, εν αντιθέσει προς τον «Χριστό», που απείχε από αυτόν κάποια χιλιόμετρα...

Στα τελευταία δύο κεφάλαια του βιβλίου παρουσιάζονται οι λαϊκές παραδόσεις οι σχετικές με τον ναό και κάποιες όψεις της ενοριακής ζωής του, δηλαδή της θρησκευτικής συμπεριφοράς του γλιναδιώτικου λαού, και (ειδικότερα) το πανηγύρι του (πραγματολογικά κυρίως στοιχεία για το ψυχαγωγικό του τμήμα, μέχρι το 1970). Οι λαογραφικές αυτές ψηφίδες συνθέτουν το δεύτερο, ας χαρακτηριστεί έτσι, τμήμα του.

Η ένταξη της ιδρύσεως του «Χριστού» εντός συγκεκριμένου χρονικού πλαισίου, η διερεύνηση της επιλογής του χώρου εντός του οποίου αυτός επελέγη να οικοδομηθεί, η σύνδεση του ναού με τη λαογραφία του, την προσωπική και οικογενειακή ζωή κάποιων ιερέων-λειτουργών του διαχρονικά, τη διερεύνηση των σχέσεων εξουσίας που αναπτύσσονται μεταξύ των διεκδικητών του, τη διασύνδεση κάποιων οικονομικών του

παραμέτρων με την οικονομία του χωριού, με τα αναπάντητα ερωτήματα που θέτουν οι ίδιες οι πηγές (δεν είναι οξύμωρο), με την μετατροπή (τελικά) της «στεγνής» ιστορικής αφήγησης των γεγονότων του βίου του σε «οικεία/θερμή» που επιχειρήθηκαν κατά την ανάλυση, συγκροτείται μια ακόμη πρόταση για την όσο το δυνατόν πολυμερή και πολυσχιδή μελέτη των σημαντικών αυτών καθιδρυμάτων της ελληνικής Ορθοδοξίας, και όχι μόνον φυσικά.

15. Οι «αθυρόστομες» παροιμίες της Διαλεχτής Ζευγώλη-Γλέζου από την Απείρανθο της Νάξου: Κριτική έκδοση. Σκέψεις για την «αθυροστομία», την γυναικεία σεξουαλικότητα, τον έρωτα και την «ανδρική κυριαρχία» στην «παραδοσιακή» ελληνική κοινωνία, Εκδοτικός Οίκος Κ. & Μ. Σταμούλη / Ιωάννης Χαρπαντίδης, Θεσσαλονίκη 2019, σσ. 166.

Η παρούσα εργασία είναι πρωτίστως μια συμβολή στη μελέτη των παροιμιών από τη Νάξο. Ειδικότερα, θα μπορούσε να την χαρακτηρίσει κάποιος ως συνέχεια / συμπλήρωμα του «κλασικού» έργου της αείμνηστης Διαλεχτής Ζευγώλη-Γλέζου (1907-1996, εφεξής: Δ. Ζ.-Γλ.) *Παροιμίες από την Απείρανθο της Νάξου*, Παράρτημα 6 του περιοδικού *Λαογραφία*. Ταυτοχρόνως, από τη φύση της η εργασία συμβάλλει στη μελέτη της ελληνικής λαϊκής «παραδοσιακής» αθυροστομίας που εκδηλωνόταν στην καθημερινότητα του «παραδοσιακού» ανθρώπου (του Ναξιώτη εν προκειμένω, του Απεραθίτη ειδικότερα), η μελέτη της οποίας ανήκει στα desiderata της εν λόγω βιβλιογραφίας.

Πρόκειται για την έκδοση 39 «αθυρόστομων» παροιμιακών κειμένων από την Απείρανθο, τις οποίες η προαναφερθείσα συλλογέας είχε συγκεντρώσει και αποστέλλει στο τότε Κέντρο Συντάξεως του Ιστορικού Λεξικού της Ακαδημίας Αθηνών, νυν Κέντρον Ερεύνης των Νεοελληνικών Διαλέκτων και Ιδιωμάτων - Ι.Λ.Ν.Ε.

Καθιστώ εξ αρχής σαφές ότι η «αθυρόστομη» παροιμία ουδεμία σχεδόν σχέση έχει με την εθιμικά επιβεβλημένη, εθιμικά καθορισμένη λαϊκή αθυροστομία συγκεκριμένων ημερών ή περιόδων του «κύκλου του χρόνου» της προβιομηχανικής ελληνικής κοινωνίας.

Η εργασία δεν σκοπεύει στη γλωσσική ή τη μορφοσυντακτική ανάλυση των «ασέμων» παροιμιακών κειμένων της Δ. Ζ.-Γλ. **Στόχος** μου είναι:

1. να παρουσιάσω το παροιμιακό υλικό,

2. να το κατατάξω ορθότερα σε ένα από τα γενικά είδη στα οποία διαπρεπείς έλληνες λαογράφοι κατέταξαν τον παροιμιακό λόγο, 3. να αντλήσω πολύτιμες (θεωρητικού ενδιαφέροντος) πληροφορίες μέσα από το υλικό που συνοδεύει τα παροιμιακά κείμενα της συλλογής, 4. να διατυπώσω κάποιες σκέψεις μου για τον έρωτα και τον ερωτισμό στην «παραδοσιακή» ελληνική κοινότητα, με αφορμή την έκδοση των αθυρόστομων παροιμιών της Δ. Ζ.-Γλ., δηλαδή, με άλλα λόγια, «κειμένων υπογεγραμμένων» από τον ανδρικό, κυριαρχικό θεσμικό λόγο. Οι αθυρόστομες παροιμίες είναι ένας ιδιότυπος, λόγω ύφους, ανδρικός ερωτικός λόγος, 5. να υποβάλω προς συζήτηση κάποιες σκέψεις για τη μελέτη της παροιμίας. Έχουν προταθεί κατά καιρούς αρκετά υποδείγματα για μελέτης της σε συγχρονικό (τονίζω) επίπεδο. Η δική μου βασίζεται κυρίως στην πρόταση του Peter Sietel να ερευνούμε (a) the interaction situation, in which the proverb is spoken, (b) the proverb situation, which is the situation presented literally in the proverb, and (c) the context situation, to which the proverb refers.

Το ΤΡΙΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ, το πλέον «αιχμηρό», αποτελεί ύμνο στις γυναίκες του «παραδοσιακού» μας πολιτισμού που έδρασαν μέχρι την πρώτη μεταπολεμική δεκαετία· σ' αυτό αναδεικνύω τον ενδιαφέροντα, δημιουργικό καθ' όλα (αλλά σιωπηρό) κόσμο τους μέσα σε ένα περιβάλλον «ανδρικό», φαινομενικά πανίσχυρο έν πολλοίς (όπως πιστεύω)· ενάντια σε όσα έχουν γραφεί μέχρι σήμερα από φεμινίστριες ερευνήτριες. Αναλύω το γυναικείο μεγαλείο (ή εμμέσως την τραγωδία τους σήμερα), επειδή δήθεν η ανθρώπινη εμπειρία και γνώση έχει οικοδομηθεί υπό τις επιταγές της ανδρικής διάνοιας.

16. Τηλεόραση και σύγχρονος λαϊκός πολιτισμός (με αφορμή τα 50 έτη λειτουργίας της Δημόσιας Τηλεόρασης, 1966-2016), Εκδοτικός Οίκος Κ. & Μ. Σταμούλη / Ιωάννης Χαρπαντίδης, Θεσσαλονίκη 2020, σσ. 429.

Η παρούσα εργασία μελετώ την *αναπαράσταση* όψεων του ελληνικού λαϊκού πολιτισμού από την τηλεόραση, ένα από τα οχήματα της ελληνικής νεωτερικότητας από τη δεκαετία του 1960 κ.ε. Δεν αρκούμε στο να εντοπίσω και να καταγράψω τα στοιχεία αυτών των όψεων, αλλά εισέρχομαι σε πιο «δύσβατα εδάφη»: Αναλύω

- το πώς ενσωματώνονται και πώς λειτουργούν τα «παραδοσιακά» και τα νεωτερικά στοιχεία στις δημιουργούμενες «υβριδικού χαρακτήρα» τηλεοπτικές κατασκευές
- σε ποιες αισθητικές επιλογές συγχωνεύονται,
- πώς μεταποιούνται και υπερβαίνουν την αρχική τους υπόσταση, κλπ.

Πρωτίστως τη Λαογραφία ενδιαφέρει η μελέτη της *ποιητικής* αυτών των νέων *σκηνοθεσιών*, η *αισθητική* τους (αφού διαμορφώνουν έναν «νέο κανόνα»), αλλά κυρίως η *νέα τους λειτουργία* στο ευρύ «καταναλωτικό» τους κοινό, πρωτίστως την ψυχαγωγία του. Το ενδιαφέρον είναι να ανακαλύπτουμε κάθε φορά τη διαδικασία της διαμορφώσεως του νέου: Τι εξοβελίζει και τι κρατά από το παραδοσιακό ή το σύγχρονο μαζικό; Ποιο μετουσιώνει;

Αυτό που τροφοδοτεί την Λαογραφία σήμερα και την ανανεώνει είναι κυρίως η *καταγραφή και η μελέτη των νέων λειτουργιών των παλιών εθιμικών μορφών-φαινομένων και των νέων ηθών του λαού*. Τα δημιουργούμενα μορφώματα δεν είναι νεωτερικά, αν ως τέτοια χαρακτηρίσουμε κάθε *πρωτότυπο* δημιούργημα. Δεν είναι όμως πρωτότυπα, κείνται στο *ενδιάμεσο*, διότι η βάση τους εδράζεται – έστω και κατ' ολίγον – στις πρότερες κλασικές τους μορφές, ενώ έχουν λησμονηθεί επιπλέον τόσο η παλιά τους λειτουργία όσο και οι γενεσιουργές τους αιτίες.

Ο «παραδοσιακός» πολιτισμός μείωσε ήδη από την αρχή της λειτουργίας της τηλεόρασης στην Ελλάδα τη συμμετοχή του στις σχηματιζόμενες νέες του *τηλεοπτικές* μορφές. Στη μικρή οθόνη αναπαριστάνονται πλέον οι εκφάνσεις του ως *popular* (δημοφιλούς, μαζικού, σύγχρονου λαϊκού πολιτισμού, όπως επιθυμεί ο καθείς να τον ονομάσει), *υβριδικού* χαρακτήρα εν πολλοίς, και με τις άλλες του μορφές, αυτές που αναπτύσσω στο οικείο σημείο της εργασίας.

Άφησε όμως αυτός ο «παραδοσιακός» πολιτισμός τις ιδέες του, τα ήθη του, και φυσικά τις συμπεριφορές των φορέων του ως μια τεράστια παρακαταθήκη για το μέλλον. Αυτές τις «Μεγάλες Ουσίες» του αναζητώ στα ποικίλα τηλεοπτικά προγράμματα (στις ειδήσεις, στις «κουτσομπολίστικες» εκπομπές της, στα παιχνίδια, στους κάθε λογής διαγωνισμούς της, στις ποικιλόμορφες μυθοπλαστικές αφηγήσεις της, στις αθλητικές της εκπομπές, στις «φολκλορικές» αναβιώσεις του, κ.ά.). Η τηλεόραση αξιοποιεί προϋπάρχουσες πολιτισμικές υποδομές, από τις οποίες αντλεί το υλικό της, ή δημιουργεί νέες, τις οποίες *αναπαριστά* και πάλιν φυσικά, με μια διαρκή ανατροφοδότηση, σε μια αμφίδρομη σχέση. Βεβαίως, αυτονόητο είναι ότι πίσω από την αφηρημένη έννοια της υποκρύπτονται άνθρωποι, ιδεολογίες, προσωπικές επιλογές, κλπ. και ότι τα πολιτισμικά πρότυπα μιας κοινωνίας, οι κουλτούρες και οι υποκουλτούρες συνεχώς αναδιαμορφώνονται, ως αντανάκλαση συνθέσεων ή συγκρούσεων εθνικών και τοπικών πολιτιστικών πρακτικών, νεωτερισμών, ατομικών και συλλογικών επιλογών.

Την πολιτιστική αναπαράσταση μορφών του σύγχρονου διευρυμένου λαϊκού πολιτισμού από την τηλεόραση ερευνώ, δηλαδή την αναπαραγωγή πολιτισμικών

δεδομένων ως πολιτιστικών και τη συνακόλουθη μεταβίβασή τους στους αποδέκτες / χρήστες. Άρα, ο σύγχρονος λαϊκός πολιτισμός είναι επανασκηνοθετημένος, αν αναλογισθούμε ότι πάντοτε ήταν σκηνοθετημένος *ποιητικά*, με τις ανατροπές των παραλλαγών ή των μικροαλλαγών στην καθιερωμένη θεατρική του τάξη (την παράδοση).

Εξυπακούεται ότι είναι αδύνατον να συμπεριλάβω στο πόνημά μου όλες τις εκφράσεις του σύγχρονου νεοελληνικού λαϊκού πολιτισμού και να μελετήσω τις αναπαραστάσεις τους σε όλα τα τηλεοπτικά είδη της ελληνικής τηλεόρασης από το 1966 μέχρι το 2016. Επέλεξα αυτές που έκρινα ως τις πλέον ενδιαφέρουσες.

Η εργασία χωρίζεται σε τρία κεφάλαια: Στο πρώτο, το θεωρητικό, καταγράφω εν συντομία πέντε ζητήματα που αφορούν (α) στην επιστήμη της Λαογραφίας, στη σχέση της με την τηλεόραση, (β) στην επικοινωνία γενικώς, και στον ρόλο της τηλεόρασης σε αυτήν.

Στο δεύτερο *αναπαριστώ* εν συντομία τις κοινωνικο-πολιτικές συνθήκες της περιόδου 1966-2016, για τους ευνόητους στους λαογράφους λόγους.

Στο τρίτο, το κύριο μέρος της, πραγματώνω όσα προαναφέρθηκαν εδώ. Υποδιαιρείται σε 19 υποκεφάλαια, στο καθένα εκ των οποίων αναλύεται ένα ζήτημα. Αναφέρω ενδεικτικά: Τηλεόραση και παιδική ηλικία, τηλεόραση και κοινωνικό φύλο. Τηλεοπτικές εξεικονίσεις της ομοφυλοφιλίας, Νέες μορφές αφηγηματικότητας, η τηλεόραση ως εικονικό καφενείο, ο κόσμος των «πρωινάδικων» και των «βραδινάδικων», στον ρόλο της προξενήτρας, ο ηλεκτρονικός ιεροκήρυξ, αθλητισμός και τηλεόραση, κλπ.

17. Μελέτες ναξιακής Λαογραφίας, τ. Α΄. Το δρώμενο των Κορδελάτων – Κορδελάδων – Φουστανελάδων – Λεβεντών – Τσολιάδων. Διαχρονική θεώρηση, Εκδοτικός Οίκος Κ. & Μ. Σταμούλη, Θεσσαλονίκη 2021, σσ. 111.

Στο ΠΡΩΤΟ ΜΕΡΟΣ της εργασίας αναλύεται η σημερινή λειτουργία του δρωμένου των Κορδελάτων - Κορδελάδων - Φουστανελάδων - Λεβεντών - Τσολιάδων στη Νάξο, ως επιτέλεση διαφόρων ταυτοτήτων, επειδή αυτή η λειτουργία (όπως κρίνV) χαρακτηρίζει ανέκαθεν το δρώμενο.

Στο ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΕΡΟΣ της διερευνώ τον «αρχαϊκό» χαρακτήρα του δρωμένου. Επικεντρώνω την ερευνητική μου πορεία στην ανάλυση της εθιμικής φορεσιάς των συμμετεχόντων σε αυτό ανδρών, στον στρατιωτικό του χαρακτήρα, στη σύγκριση με ανάλογα από τον ελλαδικό χώρο θεάματα, στην «επίσκεψη» των κατά τόπους ονομασιών του, στην ανάλυση της τελευταίας «σκηνής» του, κ.ά., και οδηγούμαι στο εξής

συμπέρασμα: Μας παραπέμπει στην αρχέγονη πρακτική της αρπαγής γυναικών, σε αυτήν την *αρσενική γαμική πρακτική βίας* με στόχο την παρέμβαση στη διαδικασία ελέγχου της κοινωνικής αναπαραγωγής· δηλαδή, ο μεταμφιεσμένος σε γυναίκες ανδρικός θίασος *έπαιζε θέατρο* και επέλεγε την συγκεκριμένη παράσταση. Η όλη λαϊκή αποκριάτικη παράσταση περιελάμβανε (τις σχετικές με το πνεύμα των ημερών) συμβολικές δράσεις ευγονικού χαρακτήρα, συμπληρώθηκε δε αργότερα (με την πάροδο των ετών) με συναφείς αποκριάτικες «σκηνές». Και εξελίχθηκε έτι περαιτέρω, κατά τις μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο δεκαετίες, με νέες «σκηνές», νέα πρόσωπα (γυναίκες μέλη του θιάσου), νέες λειτουργίες και χρήσεις, άκρως ενδιαφέρουσες για τη Σύγχρονη Λαογραφία.

Στο ΕΠΙΜΕΤΡΟ της εργασίας παρουσιάζεται αναλυτικά η σημερινή ψυχαγωγική, κοινωνιοψυχολογική, οικονομική λειτουργία του δρωμένου, εντεταγμένη σε ένα σύντομο θεωρητικό πλαίσιο σχετικό με τον (ανα)σκηνοθετημένο λαϊκό πολιτισμό, τη διαχείριση της Παράδοσης και τους σημερινούς της φορείς, τις «ειδικές πρακτικές» του πολιτιστικού τουρισμού, και την κατά Λένι-Strauss γιαγιά, την ανθρωπολογική αρχέγονη, δηλαδή, διάσταση τής οικείας αυτής μορφής, επειδή, στην εκ πρώτης όψεως ασυνάρτητη με το θέμα παρουσία της, ο συγγραφέας εντοπίζει στο δρώμενο μια άκρως ενδιαφέρουσα επιβίωση πανάρχαιων ρόλων της.

18. Μελέτες Ναζιακής Λαογραφίας, τ. Β΄. Η καπνοκαλλιέργεια στη Νάξο (αρχές 19^{ου} αι.- 1950). Σύγχρονη λαογραφική θεώρηση, Εκδοτικός Οίκος Κ. & Μ. Σταμούλη, Θεσσαλονίκη 2022, σσ. 341.

Πρόκειται για μια *σύγχρονη λαογραφική θεώρηση*, αφού το υπό ανάλυση θέμα εξετάζεται *έν τόπω και χρόνω συγκεκριμένω* και αφορά σε ένα σημαντικό, οικονομικό, κοινωνικό, πολιτικό και πολιτιστικό ζήτημα του ναξιακού κόσμου.

Η δραστηριότητα περί τον καπνό στη Νάξο δημιούργησε, επί μία 25ετία τουλάχιστον (κυρίως 1922-1950), έναν *προσωρινό* «καπνικό κόσμο», ασχέτως αν η καλλιέργεια αυτού του παραγωγικού φυτού υφίστατο στο νησί τουλάχιστον από τις αρχές του 19^{ου} αι. Δεν έγινε «κυριαρχικό» για όλο το νησί, εξ αιτίας κυρίως των εδαφολογικών και κλιματικών όρων που απαιτεί η καλλιέργειά του, αλλά και κάποιων ιστορικών και κοινωνικών συγκυριών, όπως αναλύω στο οικείο σημείο της. Ο καπνός υπήρξε η οδός διά της οποίας η Νάξος συνδέθηκε άλλη μια φορά με την εθνική (τουλάχιστον) οικονομία, αλλά και με τη διεθνή.

Διακρίνω **τέσσερις περιόδους** στην ιστορία του ναξιακού καπνού:

1. Την προδρομική (αρχές 19^{ου} αιώνα-1905).
2. Την πρώτη περίοδο (1905-1922), στην οποία διαλάμπει η ατομική-ιδιωτική πρωτοβουλία, του Δημητρίου Παλαιολόγου συγκεκριμένα.
3. Την περίοδο της ακμής (1922-1940), με όλα τα σχετικά προβλήματα που αντιμετωπίζει το προϊόν στην ελλαδική του διάσταση (υπερκαλλιέργεια, κρίση υπερπαραγωγής και απορροφήσεως), αλλά και στην παγκόσμια. Προβλήματα που όμως υπερκεράστηκαν, με το λιγότερο (κρίνω) οικονομικό κόστος, έν συγκρίσει προς το παγκόσμιο οικονομικό κραχ. Εντοπίζω, ειδικότερα, την περίοδο της ύφεσης μεταξύ των ετών 1928-1933.
4. Την περίοδο της σταδιακής παρακμής (1940-1950).

Μια **δεύτερη παρατήρηση** αφορά στην εκπόνηση της εργασίας: Σχετίζεται με την έλλειψη ιστορικών πηγών και άλλων τεκμηρίων κατά την προδρομική, αλλά και κατά την πρώτη περίοδο, όπως τις καθ-όρισα και τις οριοθέτησα παραπάνω. Καθίσταται σαφές λοιπόν, ότι εκ των πραγμάτων **η εργασία εμφανίζει στην περίοδο του Μεσοπολέμου**, αφού (συγκριτικά) διαθέτουμε τις περισσότερες και ποικιλότερες πηγές γι' αυτήν και επειδή αποτελεί την αποδοτικότερη περίοδο της καπνοκαλλιέργειας στο νησί, περίοδο κατά την οποία συνέβαλε τα μέγιστα στην οικονομία κάποιων ναξιακών χωριών. Γνώριζα επίσης εξ αρχής ότι δεν επρόκειτο να έχω την αρωγή του **τοπικού Τύπου** στη μελέτη μεγάλου τμήματος της πρώτης περιόδου της ναξιακής καπνικής ιστορίας, από το 1915 έως το 1924. Μηδαμινή ήταν επίσης η βιβλιογραφική αρωγή που μου παρείχαν ανάλογες με αυτήν εδώ εργασίες που *υπέθεσα* πως υφίσταντο **για τα εγγύτερα στη Νάξο καπνοπαραγωγή Κυκλαδονήσια**, για να ανακαλύψω τυχόν *ομοιότητες* και να εικάσω με περισσότερη βεβαιότητα κάποια αδιευκρίνιστα περί του ναξιακού καπνού σημεία. Η έρευνα της «καπνικής» βιβλιογραφίας στα νησιά **Σύρο, Τήνο, Άνδρο, Θήρα, Κέα, Μήλο, Αμοργό** ουδέν στοιχείο απέδωσε! Ούτε ένα ολιγοσέλιδο άρθρο!

Συγκέντρωνα, λοιπόν, **τουλάχιστον επί μία 5ετία, ψηφίδα-ψηφίδα** την ελάχιστη κατατεθειμένη περί των ναξιακών καπνών γνώση του παρελθόντος, για να συνθέσω το *μωσαϊκό* που παρουσιάζω στο μετά χείρας πόνημα.

Ως εκ τούτων, **βασικές πηγές της παρούσας εργασίας** αποτέλεσαν:

1. Το αρχειακό υλικό που άντλησα:
 - (α) από το Ιστορικόν Αρχείον Νάξου, ειδικότερα από το εκεί κατατεθειμένο Αρχείον της Κοινότητος Νάξου, της Χώρας δηλαδή, στην οποία, λόγω του ρόλου της ως πρωτεύουσας του νησιού, συγκεντρωνόταν όλη η «γραφειοκρατική» αλληλογραφία με

τις κρατικές αρχές, τις καπνοπαραγωγές κοινότητες του νησιού, με το Γραφείον Προστασίας Ελληνικού Καπνού Βόλου, την Κεντρική Επιτροπή Αγοράς και Διαχειρίσεως Καπνών, το Γραφείον Φορολογίας Καπνού Κυκλάδων, κ.ά. υπηρεσίες. (β) από το μεταφερόμενο στα Γ.Α.Κ. Αθηνών από τον Βόλο αρχείο του Γραφείου Προστασίας Ελληνικού Καπνού που αφορά στη Νάξο

2. Οι προφορικές μαρτυρίες των πληροφορητών μου, ανδρών και γυναικών, την «ύστατη ώρα».

Η μελέτη χωρίζεται σε **έξι κεφάλαια**: Στο **Πρώτο** επικεντρώνω τον ενδιαφέρον μου στην καπνική πολιτική που ακολούθησε το ελληνικό Κράτος κατά την περίοδο 1900-1950. Αναφέρομαι στα κυριότερα νομοθετικά και διοικητικά μέτρα που ελήφθησαν και ενδιαφέρουν οπωσδήποτε τη μελέτη της ναξιακής καπνοκαλλιέργειας. Το παραπάνω θεματολόγιο το διανθίσω με σύντομες αναφορές μου στα μεγάλα (αλλά γνωστά) εθνικά και διεθνή γεγονότα, καθοριστικού χαρακτήρα στην όλη πολιτική και οικονομική ζωή της Ελλάδας.

Στο **Δεύτερο Κεφάλαιο** αναπαριστάνω επιγραμματικά κάποια γενικά σχήματα που αφορούν στην οικονομία του νησιού, στα χρονίζοντα προβλήματα που συνδέονται με αυτήν, στα πρώτα βήματα του εκσυγχρονισμού του και στο πέραςμά του στη *νεωτερικότητα* όχι φυσικά για να εξαντλήσω σε λίγες σελίδες τα ανεξάντλητα θέματά τους, αλλά απλούστατα για να εντάξω το κύριο θέμα τού μετά χείρας τόμου (την καπνοκαλλιέργεια) στο ευρύτερο ναξιακό κοινωνικοοικονομικό πλαίσιο, όπως απαιτεί μια σύγχρονη λαογραφική έρευνα.

Στο **Τρίτο** (το ιστορικό τμήμα της, απαραίτητο συστατικό στοιχείο μιας λαογραφικής ανάλυσης) παρουσιάζω την ιστορική διαδρομή της καπνοκαλλιέργειας στη Νάξο. Έχω φροντίσει, για προφανείς λόγους, στο Πρώτο Κεφάλαιο, η παρουσίαση να συνδυάζεται με τα πανελληνίως και διεθνώς συμβαίνοντα στον κόσμο του καπνού.

Στο **Τέταρτο** παρουσιάζω τον «κύκλο της ζωής» (ας μού επιτραπεί ο όρος) ενός καπνοφύτου, από την ύπαρξη του στο εσωτερικό ενός *ελαχίστων διαστάσεων και δυσδιάκριτου* καπνοσπόρου μέχρι την αποξήρανσή του, τη μετατροπή του σε *μπαλότο* και τη μεταφορά του στην αποθήκη του μεσάζοντος ναξιώτη εμπόρου, από όπου ετοιμαζόταν να αναχωρήσει για το εργοστάσιο ενός έλληνα καπνεμπόρου ή για το Εξωτερικό.

Στο **Πέμπτο** εξετάζω τις εργασιακές σχέσεις, τον οικογενειακό και έμφυλο χαρακτήρα της καπνοπαραγωγής, το όλον κύκλωμα της διακίνησής της, τον ρόλο των Τραπεζών, τις παραβάσεις της νομιμότητας (καλλιεργητών και εξουσιαστικών

παραγόντων, των εμπορών κυρίως), τη διακύμανση των τιμών τους, τα καπνοχώραφα ως κοινωνικούς χώρους, κ.ά.

Στο **Έκτο Κεφάλαιο** επανέρχομαι στο σήμερα και επιχειρώ να ανακαλύψω (*ματαίως*) τις *μνήμες* (υλικές και μη) της *καπνοπαραγωγής στο νησί*, ειδικά στη Χώρα του. Αποδείχθηκε μια «βουβή» πόλη που κρατά ερμητικά κλειστά τα (ολοφάνερα κάποτε) υλικά δεδομένα μιας παρωχημένης εποχής, τα ίχνη της οποίας φαίνεται πως άρχισαν να εξαλείφονται (ποικιλοτρόπως) αμέσως μετά το 1950. Μαζί της, δυστυχώς, εξαλείφθηκε και όλος εκείνος ο κόσμος (πλην ελαχίστων εξαιρέσεων) που έζησε, έστω και για λίγο διάστημα, τον παλμό της καπνικής ζωής της πόλης. Στη Χώρα, σε πολλά της τοπόσημα, «σε βρίσκει η ιστορία» (παραφράζω τον ποιητή), η αρχαϊκή, η αρχαιοελληνική, η μεσαιωνική, η νεώτερη, όχι πάντως η ιστορία του καπνού. Έγινε καπνός κι εχάθη...

Την εργασία συμπληρώνουν, ως είθισται, ένας σύντομος **Επίλογος**, η **Βιβλιογραφία** (Πηγές, Μελετήματα) και ένα **Ευρετήριο** λαογραφικών όρων.

19. Μελέτες Ναζιακής Λαογραφίας, τ. Δ΄. Λαογραφία των (μικρο)τοπωνυμίων: «Γλωσσολογική ύλη» από το Αγερσανί, Εκδοτικός Οίκος Κ. & Μ. Σταμούλη, Θεσσαλονίκη 2022, σσ. 179.

II. ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΑ ΣΕ ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΣΥΝΕΔΡΙΩΝ, ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ, ΤΙΜΗΤΙΚΟΥΣ ΚΑΙ ΣΥΛΛΟΓΙΚΟΥΣ ΤΟΜΟΥΣ

1. «Τοπωνύμια Γλινάδου», *Πρακτικά του Α΄ Πανελληνίου Συνεδρίου με θέμα Η Νάξος διά μέσων των αιώνων*, Φιλώτι, 3-6 Σεπτεμβρίου 1992. Επιμέλεια: Ιω. Προμπονάς - Στέφ. Ψαρράς, Αθήνα 1994, 863-926.

Η εργασία αυτή έχει διπλό στόχο: Αφενός την καταγραφή, ετυμολογική ανάλυση και την παρουσίαση της πρώτης ιστορικής μαρτυρίας (όπου οι πηγές βοηθούν) των τοπωνυμίων του Γλινάδου Νάξου, αφετέρου τη *λαογραφική τους ερμηνεία*, αφού ένα από τα προσφιλή θέματα της *Φιλολογικής Λαογραφίας* είναι η μελέτη των λέξεων και των ονομάτων που ενέχουν ειδική λαογραφική σημασία.

Μετά την παράθεση κάποιων ιστορικών στοιχείων για το συγκεκριμένο χωριό και των πηγών από τις οποίες αντλήθηκε το υλικό της συγγραφής (ανέκδοτοι κώδικες των Γενικών Αρχείων του Κράτους και του Ιστορικού Αρχείου Νάξου, εκδεδομένα έγγραφα, ιστορικά συγγράμματα, ζώσα τοπωνυμική παράδοση, κ.λπ.), κατηγοριοποιώ το υλικό σε

οκτώ (8) ομάδες (σελ. 863-865): Τοπωνύμια προερχόμενα από ονόματα παλαιών και νέων ιδιοκτητών γης, από την ύπαρξη κτισμάτων (ναωνυμικά κυρίως), από την καλλιέργεια, τη χρήση του τόπου και τη θέση τους, από τη φύση του εδάφους και τη διαμόρφωσή του, από την ύπαρξη ή μη υδάτων, φυτωνυμικά, ζωωνυμικά και μια τελευταία γενική κατηγορία, για όσα δεν υπάγονται στις παραπάνω.

Έν συνεχεία αναλύω ξεχωριστά κάθε ομάδα-κατηγορία. Έμφαση στις περισσότερες των περιπτώσεων δίνεται στην απώτερη ιστορική τους μαρτυρία (με αναφορά στην πηγή που την τεκμηριώνει), στην ετυμολογία τους, στη λαογραφική τους ερμηνεία, στις πιθανές μετωνομασίες, στην επιβίωσή τους μέχρι σήμερα, κ.λπ.

Η εργασία τιμήθηκε με έπαινο από την *Ελληνική Ονοματολογική Εταιρεία*.

2. «Παραλλαγές ευτράπελων διηγήσεων από την Απείρανθο της Νάξου», *Απεραθίτικα*, τ. 2/17 (Οκτώβριος - Δεκέμβριος 1998), 53-70.

Η εργασία αυτή είναι μια συμβολή σ' ένα «παρεξηγημένο» μέχρι πρότινος ζήτημα της Λαογραφίας, αυτό των ευτράπελων διηγήσεων, αφού μόλις το 1980 ο καθηγητής Μ. Μερακλής τις ανέσυρε από την αφάνεια και απέδειξε ότι με τη ρεαλιστική τους αμεσότητα αποδίδουν μια πιο αντικειμενική εικόνα της παραδοσιακής ελληνικής κοινωνίας, αφού μέσα από διάφορες κοινωνικές και προσωπικές σχέσεις, χαρακτηριστικούς τύπους, αξίες, ιδανικά, ανθρώπινα πάθη κ.λπ. διαλύεται το «κοινωνικό ειδύλλιο» που προβάλλουν ως χαρακτηριστικό του παραδοσιακού πολιτισμού οι κατά καιρούς «λαογραφούντες» και οι νοσταλγοί του «αγνού» παρελθόντος.

Προς αυτή την κατεύθυνση κινείται η παρούσα εργασία. Βασισμένος σε δέκα (10) *αδημοσίευτες* διηγήσεις που αποδελτίωσα από χ/φα του *Ιστορικού Λεξικού της Ακαδημίας Αθηνών* της Διαλεχτής Ζευγώλη-Γλέζου, δίνω μιαν άλλη διάσταση στις ανθρώπινες σχέσεις του παραδοσιακού ανθρώπου, και ειδικά: στις σχέσεις άνδρα-γυναίκας στα πλαίσια της οικογένειας, όπου το οικογενειακό ειδύλλιο καταρρακώνεται (με την αντιπαράθεση του λαϊκού «αντιμύθου» στον αντίστοιχο «αστικό»), στις σχέσεις συζύγου και πεθερικών, και ειδικότερα στις πλέον «λαογραφικές», αυτές δηλ. μεταξύ πεθεράς-νύφης.

Επίσης, παρουσιάζω την εικόνα της *παπαδιάς* και του *μυλωνά* στη λαϊκή αντίληψη, ως προσώπων με σατανικές επινοήσεις και υπερβολική φαντασία αντιστοίχως, αφού εφευρίσκουν παντούς τρόπους γελοιοποιήσεως του *Άλλου* ή διηγούνται απίθανες «υπερρεαλιστικής εμπνεύσεως» διηγήσεις σε «αγώνες ψευδολογίας». Θα πρέπει βεβαίως

να παρατηρήσουμε ότι κυρίαρχο θέμα των περισσότερων αφηγήσεων παραμένει η *κουταμάρα* (στην περίπτωσή μας αποτελεί κύριο θέμα σε τέσσερις διηγήσεις, και υποβάλλεται σε άλλες τρεις), αφού (ασχέτως κοινωνικού καθορισμού), διέπει και χαρακτηρίζει πολλές ανθρώπινες ενέργειες, ενώ η ευρισκόμενη στον αντίποδά της *εξυπνάδα*, αποτελεί χαρακτηριστικό των αδυνάτων: παρατηρούμε, δηλαδή, μια προσπάθεια του λαϊκού ανθρώπου να «εκδικηθεί» *στιγμιαία* αυτούς που τον καταπιέζουν καθημερινά, έχουμε μια *κατά φαντασίαν* «κοινωνική εκτροπή».

3. «Ο Ιάκωβος Καμπανέλλης από πλατείας: Θέσεις και απόψεις του σε ζητήματα του λαϊκού πολιτισμού», *Νέα Εστία*, τχ. 1729 (Δεκέμβριος 2000), 997-1013.

Στην εργασία αυτή, με βάση το βιβλίο του αείμνηστου (+2011) Ιάκωβου Καμπανέλλη *«Από σκηνής και από πλατείας»*, αποδεικνύω την ταυτότητα των απόψεων του διακεκριμένου θεατρικού συγγραφέα με τα διδάγματα της *Λαογραφίας*.

Ανακαλύπτω στις θεωρητικές απόψεις του Καμπανέλλη έναν σύγχρονο «λαογράφο», του οποίου οι απόψεις σε θέματα όπως:

- όψεις της μεταβολής της ελληνικής επαρχίας από τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο κ.ε.,
- ο τουρισμός και η επίδραση του στη σύγχρονη νεοελληνική ταυτότητα, η έννοια της ελληνικότητας, ο άνθρωπος της πόλης, ο φολκλορισμός, η απρόθετη ποιητικότητα του λαϊκού καλλιτέχνη, η Ευρώπη και οι εθνικοί πολιτισμοί, οι σχέσεις του κοινού με το θέατρο και τους ηθοποιούς του, ο ρόλος των επαρχιακών πολιτιστικών συλλόγων, κ.ά., ουδόλως διαφέρουν από τις θέσεις της επιστημονικής *Λαογραφίας*. Οι σκέψεις του αυτές και οι «πρωταρχικές εικόνες» που υπάρχουν στη συνείδησή του (εικόνες από προσωπικές εμπειρίες και βιώματα), με την «επεξεργασία» της δημιουργικής του σκέψης, μετουσιώθηκαν στον απaráμιλλο θεατρικό του λόγο, που τον ανέδειξε σε «πατριάρχη του νεοελληνικού θεάτρου».

4. «Η Σίφνος των αρχών της δεκαετίας του 1880 στο έργο του Άγγλου περιηγητή J. Th. Bent ‘Cyclades, or life among the isular Greeks’», *Πρακτικά του Α΄ Διεθνούς Σιφναϊκού Συνεδρίου*, Σίφνος 25-28 Ιουνίου 1998, τ. 3 (2001), 469-490.

Η σημασία της προσφοράς των λαογραφικών μαρτυριών που μας άφησαν οι περιηγητές είναι μεγάλη και έχει ευλόγως επισημανθεί από πολλούς Έλληνες και ξένους λαογράφους. Η ενασχόλησή μου με τον Άγγλο περιηγητή James Theodore Bent οφείλεται

στο ότι ο συγκεκριμένος περιηγητής έχει καταγράψει στο έργο του πολύτιμες ειδήσεις και εύστοχες κριτικές παρατηρήσεις για τις Κυκλάδες της δεκαετίας του 1880, και αποτελεί ως εκ τούτου μια από τις πλέον ενδιαφέρουσες περιπτώσεις του «είδους» του.

Η εργασία αυτή αναπαριστά όψεις του λαϊκού πολιτισμού της Σίφνου της δεκαετίας του 1880, ιδωμένες με το βλέμμα του ξένου περιηγητή. Όψεις ενός παραδοσιακού πολιτισμού, που ήδη έχει δεχθεί τα πρώτα ευρωπαϊκά «πλήγματα» σε πολλές εκφάνσεις του. Ο παρατηρητικός Bent καταγράφει με ζοηρότητα τις νέες, παγιωμένες πλέον συμπεριφορές και τις κρίνει με το βλέμμα της εποπτεύουσας και «πανταχού παρούσης» εκείνη την περίοδο Ευρώπης.

Προηγείται εκτενής *Εισαγωγή*, στην οποία δίνονται άγνωστα βιογραφικά στοιχεία, και κυρίως, για πρώτη φορά στην ελληνική βιβλιογραφία, ένας πλήρης εργογραφικός κατάλογος του άγγλου περιηγητή. Το σημαντικό επίσης σ' αυτό το τμήμα της εργασίας (που αποτελεί και πρωτοτυπία της) είναι ότι *δίδεται η εικόνα του «ξένου» περιηγητή μέσα από τα ίδια του τα γραφόμενα* για το νησί. Ακολουθώ, δηλαδή, μια αντίθετη από τη συνήθη πορεία: δεν αρκούμαι στην απλή παρουσίαση των περιγραφομένων για τον συγκεκριμένο τόπο, αλλά μέσω αυτών εξετάζω την ελληνολατρία του περιηγητή, το θαυμαστό (όντως) τρόπο που πραγματοποιεί την «επιτόπια έρευνα», τον τρόπο που αντιμετωπίζει την πολιτισμική «ετερότητα», κ.λπ.

Στη συνέχεια, στο *πρώτο κεφάλαιο*, δίνονται όλες οι σχετικές με τον *Χώρο*, την *Οικονομία* και τους *Ανθρώπους* πληροφορίες του περιηγητή, με κριτικές παρατηρήσεις και σχολιασμούς, όπου απαιτείται, στοχεύοντας να αποδείξω την οξύνοια του παρατηρητή και τις επιτυχημένες επισημάνσεις του, τις σημαντικές για τη Λαογραφία ειδήσεις περί των *μεταβολών* στο λαϊκό πολιτισμό. Τέτοιες είναι, π.χ., είναι οι «ασυνέχειες» που παρατηρεί στη γλώσσα, η ραγδαία αλλαγή της ενδυμασίας, η εγκατάλειψη κάποιων λαϊκών δεισδιαιμονιών και το πέρασμα στον «λαϊκό ορθολογισμό», η ύφεση του μοναχικού πνεύματος και η ηθική «πτώση» κάποιων λειτουργών του Θεού, κ.ά. *Μιλώ δηλ. για μια διαρκώς αστικοποιούμενη κοινωνία.*

Στο *δεύτερο κεφάλαιο* δίνονται οι υποβόσκουσες *αντιπαλότητες* μεταξύ των Σιφνίων και των γειτόνων τους, αποτελέσματα ιστορικών συνθηκών που επεκράτησαν κυρίως μετά την εθνική συγκρότηση του 1830 και τις αναπόφευκτες εντάσεις και αντιπαλότητες που δημιουργούσε η κρατική παρέμβαση με την κατανομή των κρατικών κονδυλίων, με την κατανομή των ελάχιστων δημόσιων έργων και πόρων, με τη μονοπωλιακή διαχείριση δημοσίων αξιωμάτων, με την υπαγωγή των «αδύναμων» νησιών υπό «ισχυρότερα», και δη τη Σύρο, κ.λπ.

Την εργασία συμπληρώνουν το *Επίμετρο* (παρουσιάζονται τα εργαλεία του αγγειοπλάστη και η σιφναϊκή «παραδοσιακή» γυναικεία ενδυμασία) και η σχετική *Βιβλιογραφία*.

5. «Η εφημερίδα “Ναζιακόν Βήμα” (1930-1933): Η ιδεολογική και πολιτική της ταυτότητα», *Ναζιακά*, τχ. 2/40 (Αύγουστος - Δεκέμβριος 2001).

Στην εργασία αυτή εξετάζω την ιδεολογική και πολιτική ταυτότητα του *Ναζιακού Βήματος*, μιας ενδιαφέρουσας ναζιακής εφημερίδας του Μεσοπολέμου, μέσα στα ιδεολογικά και πολιτικά πλαίσια της ταραγμένης αυτής περιόδου της ελληνικής Ιστορίας.

Παρουσιάζω κυρίως τον «επιθετικό» κομματικό της λόγο, πανταχού παρόντα στις στήλες της, που ψέγει, χλευάζει, κατηγορεί το αντίπαλό της βενιζελικό κόμμα και τον τοπικό βουλευτή Π. Ευριπαίο. Έχοντας υπόψη μου ανάλογα παραδείγματα από άλλες τοπικές εφημερίδες της ίδιας εποχής ερμηνεύω στην παρούσα εργασία το *ύφος* και την πολιτική *στάση* της εν λόγω εφημερίδας ως αντανakλάσεις του ανώμαλου πολιτικού βίου που επικρατεί γενικά αυτήν την περίοδο στην Ελλάδα. Αν οι διανοούμενοί της επιζητούν μια καινούργια Μ. Ιδέα, έναν επαναπροσδιορισμό της εθνικής και πολιτικής ταυτότητας, ο απλός κόσμος βιώνει την ήττα και την πόλωση. Μοιραίο είναι λοιπόν η όλη πολιτικοκοινωνική κατάσταση να διοχετευτεί στον Τύπο και να τον επηρεάσει. Το *Ναζιακόν Βήμα* συμβάλλει κατά τη διάρκεια του Μεσοπολέμου στην υποβάθμιση τού (όποιου αρθρούμενου) πολιτικού λόγου, μονιμοποιεί την κομματική διαπάλη (με τα στερεότυπα που δημιουργεί και συντηρεί), την διοχετεύει στο ναζιακό κοινό.

6. «Η Κωμιακή του 1883 στο έργο του Άγγλου περιηγητή James Th. Bent “Cyclades, or Life Among the Insular Greeks», στο Ν. Λεβογιάννης (επιμ.), *Κωμιακή Νάξου. Τόπου χρώματα - Αντιθέσεων αρμονία*, τ. Β΄, Αθήνα 2001, 163-181.

Μετά από μια σύντομη αναφορά στο βιοεργογραφικό του αρχαιολάτρη περιηγητή (βλ. παραπάνω εκτενώς) παρουσιάζω τις πλέον ενδιαφέρουσες πληροφορίες του που αφορούν στο χωριό της Κωμιακής Νάξου. Από το υλικό αυτό, χωρισμένο σε δύο μεγάλες ενότητες (χώρος-άνθρωποι), επισημαίνω εδώ ιδιαιτέρως τις εύστοχες παρατηρήσεις του για τον οικιστικό σχεδιασμό του χωριού, τις περί κλίματος και ευφορίας της γης πληροφορίες του, έθιμα της φιλοξενίας (παράξενες και αδιανόητες κάποιες παράμετροί τους για τον ξένο), δεισιδαιμονίες των κατοίκων, έθιμα του θανάτου κ.ά. Ιδιαιτέρως

αναφέρομαι στην ορθή, όπως αποδεικνύω, μαρτυρία του *περί πληρωμένης μοιρολογίστρας στο χωριό*, μιας «θεσμικής συμπεριφοράς» που επιβεβαιώνεται για τη Νάξο από μία και μόνη ακόμη δημοσιευμένη πηγή, «*Το ανέκδοτο τέλος της 'Ιστορίας' του Λίχτλε*», την οποία και παραθέτω.

Ιδιαίτερη επίσης κάνω αναφορά (με αφορμή συγκεκριμένες αναφορές του περιηγητή) στην οικογένεια του δημάρχου Κωνσταντινίδη (παραθέτω άγνωστες πληροφορίες για το οικογενειακό του δένδρο) και σε δυο γνωστά μοτίβα του δημοτικού τραγουδιού για τον Χάρο-περιβολάρη, ο οποίος φυτεύει νέους και νέες αντί δέντρων στο φοβερό περιβόλι του.

7. «Αρχαιοελληνικά 'ακληρήματα': Οι σημασίες του όρου (3^{ος}-1^{ος} αιώνας π.Χ.) και σκέψεις με αφορμή το χωρίο 1, 25 του *Περί των εν Ελλάδι πόλεων έργου του Ηρακλείδη του Κριτικού*», στον τόμο *Θητεία. Τιμητικό αφιέρωμα στον Ομότιμο Καθηγητή του Πανεπιστημίου Αθηνών Μ. Γ. Μερακλή*, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών - Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων. Επιμέλεια Μηνάς Αλ. Αλεξιάδης, Αθήνα 2002, 681-701.

Στη λαογραφική επιστήμη ο όρος *ακληρήματα* είναι γνωστός από το *Περί των εν Ελλάδι πόλεων*, ταξιδιωτικό έργο του *Ηρακλείδη του Κριτικού*, το οποίο εξέδωσε το 1951 στη Βιέννη ο Fr. Pfister. Έκτοτε, ο όρος δηλώνει τους *αμοιβαίους επιτιμητικούς αλληλοχαρακτηρισμούς* (μεταξύ των χωριών, πόλεων ή ευρύτερων γεωγραφικών διαμερισμάτων), τους μεταξύ τους *σατιρισμούς, τα περιπαίγματα, τα αλληλοπειράγματα, τα «μονιμώτερα σκώμματα»* του Στίλπωνος Κυριακίδη.

Η δική μου συμβολή στο συγκεκριμένο λαογραφικό ζήτημα είναι η σημασιολογική διευκρίνιση του όρου, η παρουσίαση όλων των πιθανών σημασιολογικών του αποχρώσεων, με την επισήμανση και την παράθεση των σχετικών αρχαιοελληνικών πηγών.

Η έρευνά μου περιορίζεται αποκλειστικά στα *αρχαιοελληνικά ακληρήματα*, στον όρο δηλ. όπως συναντάται στον αρχαίο ελληνικό κόσμο, τα καταληκτικά όρια του οποίου τοποθετώ στο τέλος των Ελληνιστικών χρόνων (3^{ος} αι. μ.Χ.). Επειδή όμως ο όρος αναφέρεται στις πηγές από τον 3^ο μέχρι και τον 1^ο προχριστιανικό αιώνα, και *μόνον αυτήν την ιστορική περίοδο*, γι' αυτό περιορίζομαι αναγκαστικά σ' αυτήν. Από τους τρεις πρώτους μεταχριστιανικούς αιώνες και τους αρχαίους «κλασικούς» χρόνους δεν έχουμε σχετική μαρτυρία.

Βασικές μου πηγές απετέλεσαν οι συγγραφείς Διόδωρος ο Σικελιώτης του 1^{ου} αι. π.Χ., ο Αθαθαρχίδης του 2^{ου}, ο Τέλης, φιλόσοφος του 3^{ου} και ο Ηρακλείδης ο Κριτικός. Ο Διόδωρος αναφέρει τη λέξη με την ίδια σε όλες τις περιπτώσεις σημασία: *συμφορές, δυστυχίες, κακουργήματα*. Ίσως η περίπτωση ενός παραδείγματος να ενέχει τη σημασία των *αδίκων πράξεων, των αδικημάτων, της άδικης, ανόσιας συμπεριφοράς*.

Στον Αγαθαρχίδα του 2ου αι. η λέξη μπορεί να χρωματισθεί «λεπτότερα» με την έννοια της *κατηγορίας, της αιτιάσεως, της εγκλήσεως, του εγκαλέσματος, τουλάχιστον στην περίπτωση της καταδικαστικής απόφασης εξ αιτίας τελέσεως κάποιων κακουργημάτων*. Όλες όμως οι παραπάνω ηθικές αιτιάσεις (ούτως ή άλλως) είναι και πάλι πηγές *συμφορών*, άρα επανερχόμεθα εκ του αποτελέσματος στην αρχική σημασία.

Στον Τέλη η λέξη συνάπτεται στα κείμενα με τη συνώνυμή της *όνειδος*, και άλλοτε μεν (όπως φαίνεται στα σχετικά παραθέματα) προηγείται η μία της άλλης, άλλοτε έπεται. Ο Pfister στις κριτικές του σημειώσεις θεωρεί ότι η λέξη έχει κατά προσέγγιση τη σημασία των *unheil* και *mißgeschick*, τα οποία σημαίνουν *κακό, ζημιά, όλεθρο, συμφορά και κακοτυχία, ατυχία, αναποδιά* αντιστοίχως.

Στο δεύτερο μέρος της εργασίας με βάση το γνωστό χωρίο του Ηρακλείδη («*ιστορούσι δ' οι Βοιωτοί τα κατ' αυτούς υπάρχοντα ίδια ακληρήματα, λέγοντες ταύτα: την μεν αισχροκερδίαν κατοικείν εν Ωρωπώ, τον δε φθόνον εν Τανάγρα, την φιλονεικίαν εν Θεσπιαίς, την ύβριν εν Θήβαις, την πλεονεξίαν εν Ανθηδόνη, την περιεργίαν εν Κορωνία, εν Πλαταιαίς την αλαζονίαν, τον πυρετόν εν Ογχήστω, την αναισθησίαν εν Αλιάρτω. τα δ' εκ πάσης της Ελλάδος ακληρήματα εις τας της Βοιωτίας πόλεις κατερρήν*») αποτολμώ έναν συσχετισμό: συγκρίνω τα *ακληρήματα* που παραθέτει ο «περιηγητής» Ηρακλείδης, προϊόντα «προσωπικής» του άποψης για τους Βοιωτούς (a priori φυσικά κατασκευασμένες αξιολογικές κρίσεις), με όσα *οι ίδιοι οι Βοιωτοί* προσάπτουν «εις εαυτούς και αλλήλους». Η τελική σύγκριση αποδεικνύει πολύ ενδιαφέρουσες ομοιότητες και διαφορές μεταξύ των δύο αυτών «*συστημάτων*» αξιολογικών κρίσεων.

Η θεώρηση γίνεται *αποκλειστικά* υπό το πρίσμα των εννοιών της *τοπικότητας, της εντοπιότητας, της συλλογικής ταυτότητας* και της έννοιας του *Άλλου* (παρακάμπω, δηλαδή, την ανάλυση των γνωστών ιστορικο-οικονομικών και άλλων παραγόντων, αφού έχουν γίνει επανειλημμένως αντικείμενο μελέτης από τους «κλασικούς» ιστορικούς). Στην εργασία - τέλος - εξετάζεται περιληπτικά μια άλλη κατηγορία περιπαιγμάτων που σχετίζεται αποκλειστικά με την Αθήνα-δημιουργό τους. Αυτά τα περιπαίγματα (έτοιμο υλικό από τη λαϊκή καθημερινότητα της αγοράς, αυθόρμητα δημιουργική είτε

ενισχυμένη διά της κωμωδίας) απέβησαν καθοριστικός παράγων στην παγίωση κάποιων στερεότυπων χαρακτηρισμών για τους Έλληνες.

8. «Επανασημασιοδοτήσεις ενός ιστορικού μνημείου: Η περίπτωση του Λέοντος της πλατείας Πυθαγόρα στο Βαθύ Σάμου κατά την περίοδο 1930-1977», *Σαμιακές Μελέτες*, τ. 5 (2002), 325-343.

Βλ. εδώ την υπ' αριθμόν 65 εργασία

9. «Το Δελτίον του Λυκείου Ελληνίδων Καρπάθου 'Η Αθηνά' (1954-1960). Λαογραφική θεώρηση», *Πρακτικά Β' Διεθνούς Συνεδρίου Καρπαθιακής Λαογραφίας* (Κάρπαθος, 26-29 Σεπτεμβρίου 2001), Αθήνα 2003, 639-659.

Στην εργασία αυτή εξετάζω από λαογραφική σκοπιά την ταυτότητα του περιοδικού *Δελτίον του Λυκείου Ελληνίδων Καρπάθου 'Η Αθηνά'*, επίσημου «οργάνου» του Λυκείου των Ελληνίδων της Καρπάθου. Ενός περιοδικού βραχύβιου μεν (1954-1960), αλλά πολύ ενδιαφέροντος, όπως αποδεικνύεται στην εργασία.

Στο πρώτο μέρος της παρουσιάζω τα ιστορικά και τα «εξωτερικά» στοιχεία της ταυτότητάς του. Ο κύριος κορμός της είναι το δεύτερο μέρος, στο οποίο παρουσιάζονται και αναλύονται διεξοδικά οι συνεργάτες του περιοδικού και η ιδεολογική του ταυτότητα, σε σχέση με την ευρύτερη ιδεολογία της ταραγμένης δεκαετίας του 1950, αλλά, κυρίως, με τις τοπικές ιδιαιτερότητες του νησιού, το οποίο είχε επανενσωματωθεί στον εθνικό κορμό μια δεκαετία πριν από την έκδοση του *Δελτίου*.

Το περιοδικό προσπαθεί να σχηματοποιήσει και να περιγράψει την *τοπική ταυτότητα* του νησιού, να καταστήσει φανερή την ιστορική του συνέχεια μέσω κυρίως:

- ♦ της κατά κόρον προβολής της τοπικής του ιστορίας (ιδίως των πρόσφατων γεγονότων από την Κατοχή, τα οποία αναδεικνύουν και αποδεικνύουν τον πατριωτισμό και το μεγαλείο των ηρώων αγωνιστών του νησιού)

- ♦ της λαογραφίας του

- ♦ της παρουσίας μνημείων της φύσης και της ιστορίας του τόπου. Χαρακτηριστικά των περιγραφών η ειδυλλιακή φύση, η ένθεη θρησκευτικότητα των εκδρομέων, η επαφή με τους «ελεύθερους» και «αθώους» χωριάτες, ο εξιδανικευμένος δηλ. βουκολισμός, ο ηθογραφισμός, κ.ά. Η γνώση του τόπου λοιπόν, ως δημιουργού του συγκεκριμένου

πολιτισμού, στην υπηρεσία της ιστορικής μνήμης. Είναι γνωστή στη Λαογραφία η σύνδεση της «αγνής, αμόλυντης» φύσης με την «αγνή, λαϊκή ψυχή» του ρομαντισμού

♦ της «τερπνής και ωφέλιμης ύλης» που θα ενίσχυε το θρησκευτικό αίσθημα. Η ζωή και το μέλλον αντιμετωπίζονται με την ορθόδοξη χριστιανική κοσμοαντίληψη, με μια *ιδεαλιστική* δηλαδή και μεταφυσική ερμηνεία του ιστορικού γίνεσθαι.

Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στον τρόπο με τον οποίο το περιοδικό παρουσιάζει την πρόοδο και την κοινωνική ανύψωση της καρπάθιας γυναίκας. Το ενδιαφέρον συμπίπτει αυτής της προσπάθειας είναι «η νέα ανάγνωση του παρελθόντος» που επιχειρεί. Προβάλλοντας σημαντικές αξίες, φορείς των οποίων ήταν έξοχες γυναικείες προσωπικότητες του απώτερου και του κοντινού παρελθόντος) προτρέπει τις σύγχρονες Καρπάθιες να κατέλθουν στους εθνικούς αγώνες για την ανασυγκρότηση του Καστελλόριζου και της Χάλκης, που επλήγησαν από τα δεινά του Πολέμου, χωρίς να λησμονούν την δοκιμαζόμενη τότε Κύπρο. Είναι, επιπλέον, *έν ισχύ* ακόμη (για το περιοδικό) ο «εθνικός ρόλος» που επιδόθηκε στη γυναίκα κατά τον 19^ο αι., τονίζεται η στρατηγική σημασία του μητρικού ρόλου για το «διηνεκές ελληνικό όραμα», αλλά και πέραν αυτού, αφού ο ρόλος της καθορίζεται επιτακτικά πανανθρώπινος, να σώσει δηλαδή την ανθρωπότητα, μέσω της ορθής διαπαιδαγώγησης των παιδιών της.

Ιδιαίτερη σημασία έχει η παράθεση της λαϊκής άποψης για το θέμα της γυναικείας χειραφέτησης, μέσα από τους στίχους ενός λαϊκού ποιητή, που εναντιώνεται σφοδρά στην εν λόγω «εξέλιξη».

Στην τελευταία ενότητα της εργασίας διερευνώ τη λειτουργία της λαϊκής ποίησης και του διηγήματος στην όλη ιδεολογία του περιοδικού: Αμφότερα τα λογοτεχνικά είδη ενισχύουν τους ιδεολογικούς άξονές του.

10. «‘Λαογραφικά των εκλογών’ από τα Κύθηρα (τέλη 19^{ου} αι.): Η μαρτυρία των τοπικών εφημερίδων», στον Β΄ τόμο των *Πρακτικών* του Α΄ Διεθνούς Συνεδρίου Κυθηραϊκών Μελετών «Κύθηρα: Μύθος και Πραγματικότητα», που πραγματοποιήθηκε στα Κύθηρα, από 20-24 Σεπτεμβρίου 2000. Οργάνωση Ελεύθερο Ανοικτό Πανεπιστήμιο Δήμου Κυθήρων - Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης Πανεπιστημίου Αθηνών - Εταιρεία Κυθηραϊκών Μελετών - Ιόνιος Εταιρεία Λονδίνου, Αθήνα 2003, 493-519.

Η εργασία αυτή καταγράφει τη *συμπεριφορά* του λαού των Κυθήρων κατά τις περιόδους των (βουλευτικών) εκλογών, από την Ένωση του 1864 μέχρι το τέλος του 19^{ου} αιώνα, όπως αυτή έχει αποτυπωθεί στις πρώτες εφημερίδες του νησιού. Η όλη περιγραφή

των «λαϊκών δρωμένων» δίνεται μέσα στο ιστορικό και κοινωνικό πλαίσιο του ελληνικού χώρου (και των Κυθήρων ειδικότερα) αυτής της περιόδου (πολιτική πατρωνεία, δυσλειτουργίες του κοινοβουλευτισμού, συναλλαγή, προσωποπαγής χαρακτήρας των κομμάτων, τοπικές πολιτικές φατρίες, κ.λπ.). Πηγή μου είναι η ανάγλυφη παρουσίαση των γεγονότων από τις εφημερίδες του νησιού, μέσα από τη δική τους δηλαδή *υποκειμενική εκδοχή* γι' αυτά, η οποία όμως στην περίπτωση μας δεν διαφέρει απ' αυτήν της «αντικειμενικής» Ιστορίας.

Ειδικότερα, η παρούσα εργασία παρακολουθεί τις λαϊκές εκδηλώσεις κατά την υποδοχή των υποψηφίων βουλευτών, τις προσπάθειες επηρεασμού των ψηφοφόρων με τις παντοίες συναφείς μεθοδεύσεις βουλευτών και κομματαρχών, το ρόλο του Τύπου σ' αυτήν τη διαδικασία, τα «δρώμενα» όλων των μέχρι την ψηφοφορία ημερών, αλλά και τις μετά απ' αυτήν επινίκιες εκδηλώσεις (με τα σχετικά περιπαικτικά σχόλια για τον αντίπαλο), κ.ά. Όλα φυσικά είναι δοσμένα μέσα από το προσωπικό πώς των υπογραφομένων συντακτών, στοιχείο που ενδιαφέρει τη *Σύγχρονη Λαογραφία*.

Άξια ειδικής μνείας θεωρώ τα κεφ. 4 και 8, στα οποία παρουσιάζονται (προδρομικά ίσως) αφενός οι σχέσεις *θρησκευτικής συμπεριφοράς και εκλογικών «δρωμένων»* (ή αλλιώς: Η εκμετάλλευση του λαϊκού πανηγυριού από τους υποψήφιους βουλευτές), αφετέρου ο τρόπος που οργανώνεται η «πολεμική» των εφημερίδων εναντίον των αντιπάλων υποψηφίων.

Σ' ένα δεύτερο επίπεδο, η εργασία αποτελεί την πρώτη απόπειρα σκιαγράφησης της *ταυτότητας* των κυθηραϊκών εφημερίδων της περιόδου 1893-99, έντονα κομματικοποιημένων και ενταγμένων στο διπολικό πολιτικό σύστημα της εποχής τους.

11. «Από τη λαϊκή στη λογοτεχνική αυτοβιογραφία: Η περίπτωση του 'Γερνάω επιτυχώς' του Γ. Σκαμπαρδώνη. (Συμβολή στις σχέσεις της Λαογραφίας με τη Λογοτεχνία και την Ιστορία)», Σεμινάριο 29 (Λαογραφία και Ιστορία) της Πανελλήνιας Ένωσης Φιλολόγων, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2003, 128-144.

Η παλαιότερη λαογραφική έρευνα που αφορούσε στις σχέσεις Λαογραφίας και Λογοτεχνίας αναζήτησε τις σχέσεις αυτές σε μια απλή αποδελτίωση των πληροφοριών για τον παραδοσιακό μας πολιτισμό που υπήρχαν διάσπαρτες στα έργα κυρίως των λεγομένων «ηθογράφων» λογοτεχνών, ήταν δηλαδή μια καταγραφή εθίμων, παραδόσεων, ασμάτων, παροιμιών, κ.λπ. Η παρούσα εργασία *ανατρέπει αυτό το καθιερωμένο μοτίβο έρευνας* ποικιλοτρόπως, αφού θέτει ως βασικούς της στόχους :

- την ανάδειξη των θεματολογικών επιδράσεων της λαϊκής στην έντεχνη λογοτεχνία,
- την επισήμανση των αναπλάσεων του «παραδοσιακού» υλικού σε λογοτεχνικό,
- τον εντοπισμό των χρήσεων του λαϊκού στοιχείου ως στοιχείου του μύθου στην οργάνωση και εξέλιξη του έντεχνου λογοτεχνικού θέματος,
- την επισήμανση των επιδράσεων του λαϊκού ύφους σε εκείνο των νέων λογοτεχνών, κ.ά.,

Αφόρμιση και βάση της ανάλυσης είναι το βιβλίο *Γερνάω επιτυχώς* του Γιώργου Σκαμπαρδώνη (Γ.Σκ.), η λογοτεχνική αναπαράσταση, δηλαδή, των σημαντικών συμβάντων της ζωής μιας λαϊκής γυναίκας του 1985. Είναι οι υποτιθέμενες *διηγήσεις* ζωής της, που *συνθέτει επιτυχώς* ο λογοτέχνης, αφού κρίνω ότι στο σημείο αυτό έγκειται η μεγάλη λογοτεχνική αξία του βιβλίου.

Το πρώτο μέρος της εργασίας είναι αφιερωμένο στις *σχέσεις της Λαογραφίας με τη Λογοτεχνία, και ειδικότερα της λαϊκής αυτοβιογραφίας με την έντεχνη*. Το δεύτερο αναφέρεται στις *σχέσεις της Λαογραφίας και της Λογοτεχνίας με την Ιστορία*. Οι σχέσεις λαϊκής-έντεχνης αυτοβιογραφίας αναδεικνύονται με την αντιπαραβολή των μελετημένων στοιχείων της πρώτης (της λαϊκής) προς τα αντίστοιχα που επισημαίνουμε στο έργο τού Γ.Σκ. Τέτοια στοιχεία είναι:

- *Ο λαϊκός του λόγος* που εκφράζει αυτός καθαυτός το ήθος, τη συμπεριφορά και την όλη στάση της ηρωίδας απέναντι στα πράγματα, λόγος λιτός, μικροπερίοδος, παρατακτικός, ελάχιστα ή καθόλου θυμοσοφικός.

- Ένα δεύτερο χαρακτηριστικό της αφηγηματολογίας του συγγραφέα (και της λαϊκής) είναι η *αποσπασματικότητα στην περιγραφή των συμβάντων της ζωής της ηρωίδας, η απουσία συνέχειας στα ιστορούμενα*, που βρίσκονται σε μια κατάσταση πλήρους αταξίας. Η ηρωίδα ψελλίζει και ανασυντάσσει «κομμάτια και θρύψαλα» της ζωής της, το απώτερο χθες είναι δίπλα στο παρόν της, η ιστορία της γίνεται παρόν.

- Τρίτο χαρακτηριστικό της αφηγηματικής τεχνικής του Γ.Σκ. είναι η χρήση της *«αρχής του επαναλαμβανόμενου μοτίβου»*, αρχής χαρακτηριστικής του λαϊκού αφηγηματικού αυτοβιογραφικού λόγου. Μοτίβα που επαναλαμβάνονται εδώ είναι ένα χαμένο παιδί, η φοβία για το νερό, η γυναικεία μοναξιά, οι σχέσεις πεθεράς με τη νύφη - ηρωίδα του έργου, τα όνειρα στη ζωή του λαϊκού ανθρώπου, η δημιουργική εκμετάλλευση από το συγγραφέα τού μοτίβου τού τραγουδιού «Το γεφύρι της Άρτας» για λογοτεχνικό μεταπλασμό, κ.ά.

Οι σχέσεις της Ιστορίας με τη Λογοτεχνία και τη Λαογραφία μελετώνται μέσα από τις ιστορικές μνήμες της ηρωίδας. Η τελευταία, συνειρμικά, φέρνει στο προσκήνιο της

αφήγησής της *μόνο* τις παιδικές τραγικές μνήμες της από την βουλγαρογερμανική κατοχή της Θράκης και της Μακεδονίας και από τον μετέπειτα Εμφύλιο. Θυμάται, μέσα από τη δική της οικογενειακή περιπέτεια, ως *αποδέκτης* της φρίκης. Ουδεμία άλλη νύξη κάνει για όλη την μετέπειτα πολιτική ζωή μέχρι την εποχή της. Απόλυτη σιωπή, αλλά «θορυβώδης» για μένα, αφού, όπως φαίνεται, ο σ. θέλει εντελώς «απολίτικη» την ηρωίδα του. Θεωρώ ότι απέδωσε ικανοποιητικά με αυτή την επιλογή του τη γυναικεία στάση έναντι της «πολιτικής» και του «δημόσιου χώρου», αφού θεωρήθηκαν ανέκαθεν «προνομιακοί χώροι» του ανδρικού φύλου.

Επιπλέον, η συγκεκριμένη λογοτεχνική αυτοβιογραφία είναι ταυτοχρόνως μια «αυτοβιογραφία» του βορειοελλαδικού χώρου (γεωγραφικού και κοινωνικού), μια περιληπτική εικόνα της *Κοινωνικής του Ιστορίας*. Είναι ο καθρέφτης της κοινωνικής αλλαγής από τη μεταπολεμική περίοδο μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του 1980, των «συνεχειών» δηλαδή αλλά και των μεταβολών που ο Β΄ Παγκόσμιος πόλεμος επέφερε στο παραδοσιακό πολιτισμικό σύστημα.

12. «Νεοελληνικά ακληρήματα: Το παράδειγμα των Κυκλάδων», *Λεξικογραφικόν Δελτίον* της Ακαδημίας Αθηνών, τ. 24 (2003), 353-392.

Το θεωρητικό υπόβαθρο της παρούσας εργασίας αποτελούν η σκωπτική και φιλοπαίγμων διάθεση του ανθρώπου, οι τοπικοί ανταγωνισμοί (εγγενή φαινόμενα των κοινωνιών), η έννοια της *τοπικής ταυτότητας*, της *τοπικότητας - εντοπιότητας - τοπικής και συλλογικής ταυτότητας*, η ιδέα ότι οι σχέσεις των ανθρώπων ρυθμίζονται από αυτο-στερεότυπα και ετερο-στερεότυπα (που συνήθως υποκαθιστούν την πραγματικότητα), η έννοια του *Άλλου* ως δημιουργού και της τοπικής ταυτότητας μιας κοινωνίας, και φυσικά οι ιστορικές συγκυρίες (οι ιστορικές και κοινωνικές συνθήκες του 19ου και 20ού αι. που μας ενδιαφέρουν εδώ), οι οποίες αποδεικνύουμε ότι καθόρισαν και ενίσχυσαν τις ανταγωνιστικές τάσεις, την απομόνωση, τις διακοινοτικές συγκρούσεις και τις πολιτισμικές διαφοροποιήσεις του κυκλαδικού κόσμου και έγιναν αφορμή για τη δημιουργία πολλών από τους παρουσιαζόμενους εδώ σκωπτικούς αλληλοχαρακτηρισμούς μεταξύ των κατοίκων των Κυκλαδονήσων (διακοινοτικές αντιπαλότητες).

Στο θεωρητικό πρώτο μέρος της εργασίας αναλύονται τα παραπάνω ζητήματα. Στο κύριο μέρος της εργασίας *παρουσιάζονται και ερμηνεύονται* γλωσσικά, ιστορικά, λαογραφικά, κοινωνιολογικά και ψυχολογικά οι δεκάδες αλληλοσατιρισμοί

(χαρακτηρισμοί, σκωπτικοί στίχοι) μεταξύ των κατοίκων των νησιών, στους οποίους, εκτός από την θαυμαστή γλωσσοπλαστική ικανότητα του λαού, εντοπίζει κάποιος πολλές όψεις της *κυκλαδικής πολιτισμικής ετερότητας*, αυτήν που κάποιοι ερασιτέχνες παλιοί λαογράφοι επιχείρησαν επιμελώς να αποκρύψουν, πιστοί στα προεπισημονικά αιτήματα της ελληνικής λαογραφίας.

Στη μελέτη, αντί του «λαογραφικού ενεστώτα», χρησιμοποιώ συνειδητά τον αόριστο χρόνο, για να καταστήσω σαφές ότι ελάχιστοι (ειδικά οι νεώτεροι) νησιώτες σήμερα γνωρίζουν αυτούς τους σκωπτικούς χαρακτηρισμούς και ακόμη λιγότεροι τους χρησιμοποιούν στις λεκτικές τους ανταπαραθέσεις με τους «αντιπάλους» γειτόνους τους, έστω και χάριν αστειότητας. Οι αντιπαλότητες όμως υπάρχουν και θα υπάρχουν μεταξύ των τοπικών ή των γειτονικών κοινωνιών, εφόσον αυτές είναι και θα παραμείνουν ανταγωνιστικές, εφόσον πάντοτε θα υπάρχει η ταυτότητα του *Άλλου*, η οποία θα λειτουργεί ως ερέθισμα στη δική μας ταυτότητα και θα την προκαλεί να *αναδιαμορφωθεί*, με τους δικούς της όρους που θα προτάξει τη δεδομένη ιστορική συγκυρία.

13. «Ψυχαγωγία και διασκέδαση στην αστική κοινότητα της Σάμου κατά τη δεκαετία 1930-1939: Η μαρτυρία του τοπικού Τύπου», *Σαμιακές Μελέτες*, τ. 6 (2003), 209-243.

Η εργασία αυτή εξετάζει όψεις της ψυχαγωγίας στις «αστικές» κοινότητες της Σάμου (Λιμήν Βαθέος-Καρλοβάσια) την περίοδο 1930-1939, όπως αυτή ανα-παριστάνεται στις στήλες των τοπικών εφημερίδων *Σάμος* και *Αιγαίον*. Ανήκει στις εργασίες της *Σύγχρονης - Αστικής Λαογραφίας*.

Συγκεκριμένα: Εξετάζονται οι επιμέρους εκφάνσεις μιας *νέας, τυπικής, δημόσιας και θεσμοθετημένης πλέον κοινωνικότητας*, την οποία συναπαρτίζουν οι ποικίλες εκδηλώσεις των αθλητικών σωματείων (χοροεσπερίδες, ποδοσφαιρικοί και γυμναστικοί αγώνες, καλλιστεία, θεατρικές παραστάσεις, μουσικές συναυλίες, πνευματικές διαλέξεις, εκδρομές, κ.ά.), οι εκδηλώσεις των σχολείων και των άλλων σχολών (σχολικές εορτές επί τη ενάρξει/λήξει του διδακτικού έτους, γυμναστικές επιδείξεις, θεατρικές παραστάσεις, εορτασμοί εθνικών εορτών, κ.ά.), των κυνηγετικών και προσκοπικών σωματείων, κάποιων ιδιωτικών φορέων, κ.λπ.

Οι παραπάνω ψυχαγωγικοί τρόποι εξετάζονται μέσα στο ευρύτερο πλέγμα των κοινωνικοοικονομικών και ιδεολογικών δομών του νησιού (οι παράγοντες «πληθυσμιακές αλλαγές» και «οικονομία» θεωρούνται καθοριστικοί, γι' αυτό και

αναλύονται διεξοδικότερα). Αναλύεται επίσης η τελετουργική εθιμοτυπία των εκδηλώσεων, στην πλειονηφία τους ήδη παγιωμένων εθιμικών συμπεριφορών, και επισημαίνονται οι αντιδράσεις που προκαλούν στην ίδια την αστική κοινότητα, κυρίως όσον αφορά στα νέα ήθη του ποδοσφαίρου, στη θεματολογία και στο περιεχόμενο των θεατρικών παραστάσεων, στην μετά μανίας παρακολούθηση των (περιοδευόντων) ξένων μουσικών θεάτρων, κ.ά.

Παραλλήλως, στην εργασία αυτήν πραγματεύομαι το φαινόμενο της αλματώδους δημιουργίας νέων ποδοσφαιρικών και αθλητικών σωματείων (δημιουργών και εκφραστών της νέας δομής της κοινωνικότητας) και καταθέτω τη συμβολή μου στη δημιουργία ενός «καταστατικού χάρτη» της επαρχιακής θεατρικής δραστηριότητας, με τις αναφορές που κάνω στις θεατρικές παραστάσεις του τοπικού ερασιτεχνικού «κινήματος» και σ' αυτές που εισάγονται στο νησί από το «μητροπολιτικό» κέντρο.

14. «Αιγαίον της Σάμου: Πολιτική και ιδεολογική ταυτότητα. Διαδρομή μιας τριακονταετίας (Λαογραφική μελέτη)», στον τόμο *Ο Τύπος στη Σάμο. Αναπαραστάσεις της τοπικής κοινωνίας, 19^{ος}-20^{ος} αιώνας, Πρακτικά Συνεδρίου, Σάμος 9-10 Νοεμβρίου 2001, Γενικά Αρχεία του Κράτους-Αρχεία Νομού Σάμου, Αθήνα 2003, 111-137.*

Στην εργασία μου αυτή αναδεικνύω τους βασικούς ιδεολογικούς άξονες και τις ιδεολογικές διαδρομές της σαμιακής εφημερίδας *Αιγαίον* κατά την 30ετή της πορεία στον εφημεριδικό πολιτισμό του νησιού, από το 1912 έως το 1941. Η πορεία αυτή, φαινομενικά «ανώμαλη» και πολυδαίδαλη, υπήρξε κατ' ουσίαν σταθερή, αφού άξονας και κατευθυντήρια αρχή της ήταν η εξυπηρέτηση του *τοπικού* και κυρίως του «εθνικού συμφέροντος», όπως το είχε αντιληφθεί ο εκδότης και διευθυντής της Ιωάννης Βακιρτζής.

Εξετάζω ειδικότερα την κομματική της ταυτότητα, τη στάση της έναντι του βασιλικού θεσμού (ένα πολύ ενδιαφέρον για την *ιστορία των ιδεολογιών* θέμα), το μεγαλοϊδεατισμό της και κυρίως τη στάση που κράτησε σε γεγονότα - σταθμούς της νεοελληνικής ιστορίας με τα οποία αυτή έβαινε παράλληλα. Ως τέτοια επιλέγω τις ημέρες του *Διχασμού*, την ίδρυση της *Εθνικής Άμυνας* από τον Βενιζέλο και τους συνεργάτες του, τις εκλογές του 1920, τη Μικρασιατική καταστροφή, τη δικτατορία του Πάγκαλου, την ανακήρυξη της Α' Ελληνικής Δημοκρατίας, τη βενιζελική περίοδο διακυβέρνησης 1928-32, το βενιζελικό κίνημα του 1935, τη δικτατορία του Μεταξά κ.ά. Μέσα απ' αυτά προσπαθώ να καταδείξω το πώς ο Τύπος διαμεσολαβεί ανάμεσα στην «ιστορική αλήθεια» και την

κοινωνία, πώς δημιουργεί την «υποκειμενική ιστορία», με τους εξωραϊσμούς, τις αποσιωπήσεις, τις παραλείψεις, τις ιδεολογικές του προκαταλήψεις, κ.λπ. Πώς τελικά ο Τύπος προβάλλει, συντηρεί ή διαιωνίζει ιδεολογίες και πρότυπα ανάλυσης της Ιστορίας.

Στο υπόλοιπο μέρος της εργασίας επιχειρώ να ερμηνεύσω τη στάση του εκδότη της έναντι (κυρίως) των δικτατοριών του Πάγκαλου και του Μεταξά. Αποδεικνύω ότι ο Βακιρτζής υπήρξε ένας κλασικός τύπος αστού της εποχής του· ένας ένθερμος πατριώτης, μεγαλοϊδεάτης, βενιζελικός, βαθύτατα θρησκευόμενος χριστιανός, αντικομμουνιστής και, προπάντων, θιασώτης της αρχής ότι η σύμπτωση είναι η λυδία λίθος της εθνικής προόδου. Η ελληνική εθνική ενότητα, η ομογενοποίηση του Ελληνισμού ήταν γι' αυτόν προϋποθέσεις για την πραγμάτωση του ονείρου του, της Μεγάλης Ελλάδας. Η προσωπική του αυτή άποψη τον οδήγησε να γίνει ένθερμος υποστηρικτής της μεταξικής δικτατορίας, που επαγγελλόταν την πραγμάτωση των δικών του αγνών και ιδεαλιστικών οραμάτων για το ελληνικό έθνος. Όπως και μερικά άλλα εκατομμύρια Ελλήνων είχε την «ψευδή συνείδηση» ότι οι αυτοαναγορευθέντες σωτήρες του Έθνους θα πραγμάτωναν με τις μεγαλόστομες αλλά κενές εξαγγελίες τους τα δικά του εθνικά όνειρα. Άρα, με την *ανασύνθεση* της προσωπικότητας του συγκεκριμένου εκδότη, θεωρώ πως η εργασία συμβάλλει στη μελέτη της *λαϊκής ελληνικής ιδεολογίας* σε μια μακρόσυρτη και πολύμορφη περίοδο, όπως αυτή από το 1912 έως το 1941.

15. «Οι όροι ‘Έλλην’, ‘Γραικός’, ‘Ρωμαίος’, ‘Ελλάς’, ‘Μακεδονία’, ‘Ρωμανία’, ‘Αχαΐα’ και παράγωγά τους στο συγγραφικό έργο του Παχώμιου Ρουσάνου (1508-1553)», Πρακτικά Διεθνούς Επιστημονικού Συμποσίου «Παχώμιος Ρουσάνος: 450 χρόνια από την κοίμησή του (+1553)», Ιερά Μητρόπολις Ζακύνθου και Στροφάδων, Αθήνα 2005, 379-397.

Σκοπός της εργασίας είναι να ανιχνευθεί το περιεχόμενο των όρων *Έλλην*, *Γραικός*, *Ρωμαίος* και μερικών από τα παράγωγά τους τον 16^ο αιώνα, σ' ένα κομβικό σημείο δηλαδή τής μετά την Άλωση του 1453 περιόδου, στα κείμενα ενός «ιδεολογικού πυλωρού» τού τότε επίσημου εκκλησιαστικού λόγου. Το υπό διερεύνηση ερώτημα ήταν αν οι τρεις πρώτοι όροι διατηρούν ακόμη την *πολιτισμική* τους διάσταση ή επανήλθαν (ειδικά ο πρώτος) στην αρχική τους *εθνική*, ερώτημα που αναλύω στο πρώτο μέρος της εργασίας.

Στο δεύτερο μέρος της εξετάζονται οι πολύσημοι γεωγραφικοί όροι «Ελλάς», «Μακεδονία», «Ρωμανία», «Αχαΐα» και γίνεται προσπάθεια «γεωγραφικού

προσδιορισμού» του όρου «Ρωμανία», που αποδελτίωσα στις φαντασιόπληκτες διηγήσεις και τα «φληναφήματα» του Καρτάνου, το περιεχόμενο των οποίων ο Π.Ρ. αναιρεί στα «αντικαρτανικά» συγγράμματά του.

Παραθέτω επίσης δι' ολίγων, χωρίς να παρεκκλίνω του θέματός μου, τις επί των παραπάνω όρων σχετικές καταθέσεις δύο σημαντικών πνευματικών μορφών του 16^{ου} αι., του Νικολάου Σοφιανού και του Ιωαννικίου Καρτάνου. Ο δεύτερος επαναλαμβάνει τον Π.Ρ. στο θέμα του περιεχομένου των όρων: διατηρούν και στα δικά του κείμενα την *πολιτισμική* τους διάσταση. Ως εκ τούτου, μεγαλύτερη σημασία έχει η κατάθεση του Σοφιανού, ο οποίος με τους όρους *Ρωμιοί, Γραικοί* αναφέρεται στο *ημέτερον γένος* των αρχαιοελλήνων, όχι πλέον με την *πολιτισμική* τους διάσταση, αλλά με την *εθνική*. Ο διακεκριμένος αυτός λόγιος αναζητά το παιδευτικό ιδεώδες για τον ελληνισμό του μέλλοντος στις λαμπρές ιδέες (όχι στον «τύπο») του πολιτισμού των Αρχαιοελλήνων προγόνων του.

16. «Η καθιέρωση της 25^{ης} Μαρτίου ως εθνικής εορτής, η περί αυτής ‘κυρίαρχη ιδεολογία’ των κύριων άρθρων του ναξιακού Τύπου και η σκηνοθεσία των πρώτων εορτασμών της στη Χώρα Νάξου», *Ναξιακά* τχ. 15/53 (Δεκέμβριος 2004 - Φεβρουάριος 2005), 74-97.

Στο πρώτο μέρος της εργασίας εντάσσω το θέμα στο ιστορικό πλαίσιο που δημιουργήθηκε, στις διαδράσεις που δημιούργησε στην Αθήνα της δεκαετίας του 1830 και εντεύθεν. Η καθιέρωση της εθνικής εορτής (κρίνω ότι) αποτελούσε μια καλή χειρονομία προς την ελληνική Ορθοδοξία και μια υπόμνηση προς το Οικουμενικό Πατριαρχείο για τον εθνικά σωτήριο ρόλο που διαδραμάτισε στην Επανάσταση ο ελλαδικός κλήρος. Μια τρίτη διάσταση του θέματος σχετίζεται με την αναγνώριση των κοινών αγώνων της Εκκλησίας και του Γένους εναντίον του κατακτητή, ως αρχή της μετέπειτα «εθnikοποίησης της εκκλησίας», αλλά και των μέχρι σήμερα σχέσεων Κράτους και Εκκλησίας. Παράλληλα (τέταρτη διάσταση) το έθνος απαιτούσε τη δική του εθνική εορτή.

Εκτός όμως από τους λόγους που θα καθιστούσαν την εορτή αγαπητή στον ελληνικό λαό, υπήρχε κι ένας πρόσθετος: να την εκμεταλλευθούν «πολιτικά» οι αντιπολιτευόμενοι τους Βαυαρούς. Παρουσιάζω λοιπόν, ως εκ τούτων, τους εορτασμούς αυτούς όχι μόνο ως εθνικό εορταστικό σύμβολο, αλλά και *αντιστασιακό*, με ξεχωριστές εκδηλώσεις και δραματικά δυστυχώς επεισόδια.

Όσον αφορά στο β' μέρος της εργασίας, παρατηρώ εν πρώτοις ότι μεταφέρεται στις στήλες των δύο βασικών εφημερίδων-πηγών μας (εφημερίδων *Νάξου* και *Αιγαίου*) ένα μέρος από την ιδεολογική πάλη των Αθηνών. Ήδη στις αρχές του 20ού αι. οι πανηγυρικές εκδηλώσεις του εορτασμού και στη Νάξο έχουν αποκτήσει τη στερεότυπη σκηνοθεσία τους, ως *παραστάσεων* που αποσκοπούν σε ορισμένους στόχους. Οι διοργανωτές έχουν κατανοήσει ότι η διατήρηση της σχέσης με το παρελθόν, η τόνωση της ιστορικής μνήμης και του θρησκευτικού αισθήματος πετυχαίνονται εύκολα μέσα απ' αυτές. Και ειδικότερα, μέσα από το *παραστατικό* μέρος, το *τελετουργικό* του εορτασμού τους. Η θεώρηση του ζητήματος γίνεται με βάση τον σημειολογικό ορισμό του E. Leach για την τελετουργία ως προκαθορισμένης, επαναλαμβανόμενης, συμβολικής δραστηριότητας που χρησιμοποιείται για να δηλώσει την επικοινωνιακή πλευρά κάθε συμπεριφοράς. Μέσα σ' αυτές ο απλός άνθρωπος γίνεται μύστης υψηλών ιδεών, νιώθει πως συμμετέχει στην πρώτη εκδοχή της πράξης που αναπαρασταίνεται (π.χ., εδώ διά της *ανα-παραστάσεως* ξαναβρίσκεται στην Αγία Λαύρα του 1821, συμμετέχει σε μια νικηφόρα μάχη, κ.ο.κ.).

Τα κύρια στοιχεία της *σκηνοθετημένης παράστασης* του εορτασμού είναι τα εξής:

(Α) προετοιμασία: Γενική καθαριότητα της πόλης, σημαιοστολισμοί, στολισμοί με δάφνες και μυρσίνες. Κάθε εορτή (εθνική ή θρησκευτική) απαιτεί κάθαρση σωματική και ψυχική, προετοιμασία, τόνωση των αισθημάτων με σύμβολα και με τη δημιουργία του κατάλληλου κλίματος, της κατάλληλης ατμόσφαιρας, για τη μύηση ή την αναβάπτιση στα μηνύματα της ημέρας.

(Β) ο κυρίως εορτασμός: (α) κωδωνοκρουσίες, γενικός εκκλησιασμός-δοξολογία (συγκεκριμένη χωροθέτηση για τους επισήμους, για τα σχολεία, τα κοινωνικά και τα φυσικά φύλα), (β) εκκλησιασμός, πανηγυρικοί, εθνικός ύμνος και εθνικού περιεχομένου σύσσωμες αντιφωνήσεις, ως ένδειξη της μύησης και της συμμετοχής όλων στα διαδραματισθέντα, (γ) άσματα των μαθητών στην παραλιακή οδό και στην πόλη, (δ) σχολική εορτή (με παράσταση συνήθως σχετικού ιστορικού δράματος), (ε) λαμπαδηφορία, (στ) επίσκεψη των Αρχών του τόπου στην οικία του Δημάρχου.

Αν όμως οι παραπάνω τελετουργικές εκδηλώσεις έχουν την (ευκολότερα προσλαμβανόμενη;) αξία ενός *θεάματος*, η εκφώνηση του *πανηγυρικού* αποτελεί την *διά λόγου* έκφραση του μηνύματος της γιορτής. Αναλύω το περιεχόμενο (κειμενική ανάλυση) κάποιων πανηγυρικών και επισημαίνω:

■ το κοινότυπο περιεχόμενό τους: αναδρομή στην ιστορία του ελληνικού έθνους με έμφαση στην αρχαία ιστορία, αποσπασματικός λόγος, παραχάραξη ιστορικών

δεδομένων, α-ιστορική δηλ. παρουσίαση του Αγώνα. Φορείς τους είναι οι «πυλώνες της εθνικής ιδεολογίας», οι δάσκαλοι, οι στρατιωτικοί, κάποιοι τοπικοί λόγιοι και οι βουλευτές.

■ τις εθνικιστικές κορώνες (ελληνικός λαός = περιούσιος λαός, αποστολή του ελληνικού έθνους, κ.ά.), ως τέλεια έκφραση του συγκεκριμένου ιστορικού περιγυρου (Μεγαλοϊδεατισμός, αλυτρωτισμός), τη συνακόλουθη αρνητική εικόνα των Άλλων (αυτή την περίοδο, Τούρκων και Βουλγάρων κυρίως λόγω των ιστορικών συγκυριών) και τις επιμέρους ιδεολογίες: π.χ., «εμείς και οι αρχαίοι», «το ανάξιο λόγου παρόν», «εμείς και οι αγωνιστές του 1821, οι ευθύνες των νυν έναντί τους», «ο αναμενόμενος μεσσίας του Γένους», η γνωστή ρομαντική ανασφάλεια για το παρόν, η οποία στρέφει προς την «φαντασιακή ασφάλεια» του παρελθόντος, η παγιωμένη εξευμενιστική ερμηνεία του παρελθόντος, κ.ά.

■ το γλωσσικό τους ύφος, σε καθαρεύουσα φυσικά, στο πλαίσιο της προσπάθειας για «ομογενοποίηση» του εθνικού σώματος, ως συνεκτικού ιστού του ελληνισμού.

Τον πεζό πανηγυρικό λόγο συμπλήρωνε ενίοτε η *ποιητική εκδοχή* των μηνυμάτων της ημέρας, ο *ποιητικός λόγος* δηλαδή, ως αρωγός στον επίσημο λόγο. Στην εργασία θεωρώ την διά της *ποίησης* παρέμβαση στα «εθνικά πράγματα» ως ένα τρόπο για να συμμετάσχει ο καθένας που πίστευε πως διαθέτει ποιητικό τάλαντο στον αγώνα για την πραγμάτωση της Μεγάλης του Γένους Ιδέας.

17. «Ο Νίκος Κεφαλληνιάδης ως λαογράφος», *Ναξιακά*, τχ. 17/55 (Ιούνιος - Αύγουστος 2005), 12-16.

Στην παρούσα εργασία, από την πολυσθενή προσφορά του αιμνήστου Νίκου Κεφαλληνιάδη (Ν.Κ.) αναδεικνύω τη λαογραφική του αντίστοιχη στον ναξιακό πολιτισμό και κάποιες «καινοτόμες» δράσεις του στη λαογραφική μελέτη του γενέθλιού του τόπου.

Κατ' αρχάς αποδεικνύω ότι ο Ν.Κ. συνεχίζει την παράδοση των πρώτων «λαογραφούντων» Ελλήνων, οι οποίοι ενστερνίστηκαν μετά πάθους το κάλεσμα για την απόδειξη της *ιστορικής συνέχειας* του έθνους. Όταν άρχισε να ασχολείται με το λαϊκό πολιτισμό, τη δεκαετία του 1960, ο προσανατολισμός τής *μη επιστημονικής λαογραφίας* ήταν ακόμη ο ίδιος μ' αυτόν που ίσχυε στα τέλη του 19^{ου} αι., άρα θα ήταν μάλλον αδύνατον να ξεφύγει από τον «κανόνα».

Πρώτη του προτεραιότητα ήταν η *συλλογή λαογραφικού υλικού* από την Νάξο. Το σχετικό υλικό που συγκέντρωσε, είναι τεράστιο, γνωστό κατά ένα μέρος του, ενώ ένα άλλο βρίσκεται καταχωνιασμένο σε εφημερίδες και περιοδικά, (ναξιακά, κυκλαδικά, αθηναϊκά). Αν και πρωτίστως ο Ν.Κ. ήταν *ιστοριοδίφης*, κρίνω ότι βοήθησε τα μέγιστα το λαογραφικό έργο των νεωτέρων ερευνητών, με την δημοσιοποίηση πάμπολλων ιστορικών πηγών, οι οποίες θα αποβούν προπλάσματα σε μια μελλοντική *συνολική, ιστορικολαογραφική και κοινωνιολογική επιστημονική θεώρηση* ναξιακών ζητημάτων όπως, π.χ., «η διαχείριση του θανάτου», «φορεσιά», «οικογένεια», «παιδεία», «κοινωνικές τάξεις», «συντεχνίες», «συμβίωση με τους Άλλους», κ.ά.

Η άλλη του προσφορά έγκειται στη *σύνθεση λαογραφικών εργασιών*. Προείπα ότι οι περισσότερες κινήθηκαν αναγκαστικά στο κλίμα της μεθόδου και της στοχοθεσίας της παραδεδομένης λαογραφικής «φόρμας». Όμως, τονίζω στην εργασία ότι διέκρινα την προσπάθειά του να εντάξει σε αρκετά του λαογραφικά πονήματα *την κοινωνιολογική θεώρηση των πραγμάτων, να κάνει πράξη τη βασική αρχή της Λαογραφίας για την ιστορικότητα των λαογραφικών φαινομένων, την ιστορικά δηλαδή και κοινωνικά προδιορισμένη όψη τους στο πέρασμα του χρόνου*.

Κρίνω επίσης πολύ σημαντικό ότι ο Ν.Κ. περιέγραψε μεν ερασιτεχνικά, αλλά *ανακάλυψε* κάποια λαογραφικά θέματα, τα οποία αποτελούν σήμερα αντικείμενα έρευνας και μελέτης από τη Σύγχρονη Λαογραφία. Ενδεικτικά, αναφέρω τις εργασίες του για τους σύγχρονους αξιώτες λαϊκούς ποιητές, τους μουσικούς και τους άλλους καλλιτέχνες, για τα σημερινά επιτύμβια λαϊκά επιγράμματα, για τον ναξιακό Τύπο (παρόλο που δεν ξέφυγε πολύ από την ιστορική θεώρηση του θέματος), για τα μαθητικά και νεανικά λευκώματα, κ.ά.

18. «Η αποκατάσταση των προσφύγων στη Δυτική Θράκη (1923-1930): “σκηνές” από την εγκατάσταση των Ποντίων στο Θρυλόριο Κομοτηνής», στον τόμο Μ. Γ. Βαρβούνης (επιμ.), *Θράκη. Ιστορική και λαογραφική προσέγγιση του λαϊκού πολιτισμού της*, Αλήθεια, Αθήνα 2006, 311-344.

Η μακροσκελής αυτή εργασία αποτελείται από δύο διακριτά μέρη. Στο πρώτο, μέσα από τις διάσπαρτες πληροφορίες των θρακικών εντύπων της εποχής, αλλά και μεταγενεστέρων, δίνω οριστική μορφή στην επίλυση μια σειράς επιστημονικών προβλημάτων σχετικών με την αποκατάσταση των προσφύγων στη Δυτική Θράκη. Ειδικότερα, αναλύω την ειδική περίπτωση της περιοχής στο θέμα της ανταλλαγής των

πληθυσμών, το πρόβλημα της αγροτικής αποκατάστασης (διανομές κτημάτων, εξέλιξη της γεωργικής και κτηνοτροφικής παραγωγής μέχρι το τέλος της δεκαετίας του 1920) και της υδροδότησης των αγροτικών οικισμών, τη συνεταιριστική κίνηση, την αστική αποκατάσταση και την εθνική σημασία του εποικισμού της Δ. Θράκης.

Στο β' μέρος δίνω: (α) την πρώτη επιστημονική καταγραφή της πορείας της εγκατάστασης των δύο ποντιακών ομάδων στο Θρυλόριο της Κομοτηνής (1923), (β) όλα τα συμπαρομαρτούντα της ονοματοθεσίας του χωριού (λαϊκές παρετυμολογίες, ιδεολογήματα, σύνδεση τοπωνυμίου με την *εθνοτοπική* και τη *νεοελληνική* ταυτότητα της κοινότητας, κ.λπ.), (γ) αντιπαραθέτω στα μόλις προαναφερθέντα την ιστορική ερμηνεία του τοπωνυμίου, βασισμένη σε ανέκδοτα έγγραφα από το Αρχείο του ελληνικού Υπουργείου Εξωτερικών και από τα Αρχεία της *Κοινωνίας των Εθνών* στη Γενεύη (το χωριό οφείλει την ονομασία του τον συνταγματάρχη G. Treloar, τον διορισμένο από την Κοινωνία των Εθνών, ως αρμόδιο για την περίθαλψη των προσφύγων μετά την απώλεια της Ανατ. Θράκης) και παραθέτω τα πρώτα στοιχεία της «οικειοποιήσεως» του πρώην «άξενου» χώρου στον οποίο ρίζωσε το νέο ποντιακό χωριό. Παρουσιάζω, δηλαδή, κάποιες όψεις της «αγιοποιήσεως» του χώρου, με το παράδειγμα της βρύσης, του σχολείου και της εκκλησίας, χώρων που διαμόρφωσαν την *ταυτότητα* του οικισμού. Επισημαίνω ότι προηγήθηκε το σχολείο της εκκλησίας, κατά παράβαση του παροιμιακού «*σεφτάν, φουρνίν κι επ' εκεί εγκλησίαν*», αφού για τους κατοίκους του ήταν τόπος μόρφωσης, συντηρητής και ενισχυτής της ιστορικής μνήμης. Ακολούθησε η οικοδόμηση της εκκλησίας, του επίκεντρου της ταυτότητας του τόπου, ακριβώς στο κέντρο του, σε περίοπτη θέση, με την αποκλειστική συνδρομή των ανθρώπων του χωριού. Η δημιουργία της παραπέμπει στην αφετηρία του οικισμού, η *συλλογική ταυτότητα* του μικρασιατικού ποντιακού ελληνισμού ήταν συνώνυμη με την εθνική («*Ορωμαίοι είμες*»). Οι Έλληνες Πόντιοι ήταν και χριστιανοί, και διαφοροποιούνταν από τον περιβάλλοντα αλλοεθνή χώρο τους με τη θρησκεία, τη γλώσσα και με τα ίδια ήθη και έθιμά τους. Ήταν λοιπόν η θρησκεία στοιχείο διαφοροποίησης, το οποίο όμως τώρα δεν χρειάζεται πλέον να προβληθεί, αφού η κοινωνία του τόπου της εγκατάστασης των ξεριζωμένων είναι ομόθρησκη. Να λοιπόν η ανάγκη της προτεραιότητας του σχολείου. Αυτό θα τόνιζε την ιδιαίτερη *ταυτότητά* τους μέσα σε ομοεθνή πολιτισμό, θα λειτουργούσε ως στοιχείο διαφοροποίησης, η εκκλησία απλώς θα έδειχνε ένα πολιτισμικό χαρακτηριστικό τους, τη *θρησκευτικότητα* τους και φυσικά τη σύνδεση με τις πατρογονικές ρίζες.

Στο υπόλοιπο μέρος της εργασίας αναλύεται η σημασία των θρησκευτικών *εικόνων* (που έφεραν μαζί τους οι πρόσφυγες) ως ιερών αντικειμένων. Ο απών κοινωνικός χώρος

της πατρογονικής εκκλησίας γίνεται παρών διά μέσου αυτών, *ανασυστήνεται*, στην εικόνα των τιμωμένων αγίων αποτυπώνεται όλη η πρότερη θρησκευτική ζωή, γίνονται το πνευματικό κέντρο της νέας *τοπικότητας*. Είναι γνωστό ότι τα αντικείμενα αποκτούν *ποικίλες σημασίες* κατά τη διάρκεια της κοινής τους ζωής με τους ανθρώπους, ιστορικά και κοινωνικά προσδιορισμένες. Γίνονται φορείς νέων σημασιών, συναισθημάτων, αναμνήσεων, κ.λπ. Είναι ταυτόχρονα *η αποτύπωση της ανθρώπινης επικοινωνίας με αυτά* επάνω στην ύλη (B. Badcock). Η εικόνα για τον Πόντιο του Θρυλόριου απέκτησε επιπρόσθετο στοιχείο *ταυτότητας*, δεν είναι μόνον ένα θρησκευτικό σύμβολο που δίνει τον υλικό με τον πνευματικό κόσμο, *γίνεται πλέον και κοινωνικό και ιστορικό*. Απέκτησε ένα νόημα που είναι έξω απ' αυτήν. Διαμεσολάβησε η μεταφορά της, η υποχρεωτική αλλαγή της θέσης της, ο ρόλος της να εκπροσωπήσει τη χαμένη πατρίδα.

19. «Χώρα Νάξου, 1901-1915. 'Συνέχειες' και όψεις της μεταβολής της πόλης. Η μαρτυρία του τοπικού Τύπου», στον τόμο Μ. Γ. Σέργης, Στέφ. Ψαρράς (επιμ.), *Νάξος. Αρμενίζοντας στο χρόνο*, έκδ. Δήμου Νάξου, Αθήνα 2006, 387-401.

Η εργασία αυτή έχει ως αντικείμενό της την εξέταση όψεων του πολιτισμού ενός «υπό αστικοποίηση» χώρου, της Χώρας Νάξου, κατά την πρώτη 15ετία του 20^{ού} αι. Καταγράφει τις «συνέχειες» και τις πλέον σημαντικές «ασυνέχειες» στο χωροταξικό, κοινωνικό και πολιτιστικό πεδίο της πόλης, εντός συγκεκριμένων χρονικών ορίων. Τοποθετεί δηλ. τον «αστικό χώρο» της πρωτεύουσας του νησιού (τον αποκαλώ έτσι συμβατικά, κατ' αντιδιαστολήν προς την ύπαιθρο) στο επίκεντρο της λαογραφικής έρευνας της Νάξου, ακολουθώντας τη (σύγχρονη) τάση που έχει επικρατήσει στη λαογραφική θεματολογία από το 1960 κ.ε. Το υλικό της αποδελτιώθηκε από το σύνολο του ναξιακού Τύπου της υπό μελέτην περιόδου.

Στο κύριο τμήμα της εργασίας εξετάζω τις «συνέχειες» και τις ενδιαφέρουσες «ασυνέχειες» του λαϊκού ναξιακού πολιτισμού στο οικονομικό, κοινωνικό και πνευματικό πεδίο. Τα δεδομένα που προκύπτουν είναι αξιοσημείωτα, γιατί είναι άγνωστα στη σχετική ναξιακή βιβλιογραφία και τη συμπληρώνουν, ως εκ τούτου, με νέα και ενδιαφέροντα στοιχεία. Αναδύονται από τη μελέτη: Η Χώρα των μεγάλων *προβλημάτων* (έλλειψη λιμανιού, αποβάθρας, υγιεινής, φωτισμού, υγειονομικής περίθαλψης)· η *εμπορική και οικονομική της καχεξία*· η έντονη κοινωνική της διαφοροποίηση· η υφέρπουσα ακόμη αντιπαλότητα μεταξύ των δύο θρησκευτικών δογμάτων (Ορθοδόξων-Καθολικών)· η *πολιτισμική της αστικοποίηση* μέσα από τις αλλαγές στη *διασκέδαση*, την

ενδυμασία, τις νέες νοοτροπίες που διαμορφώνονται από τις επιδράσεις του ευρωπαϊκού συρμού, κ.λπ.

20. «Ύμνος εκφράζων τα ύψιστα αισθήματα και τας ενθερμοτέρας του έθνους ευχάς πρέπει και γλώσσης της ευγενεστέρας και υψηλοτέρας να ποιήται χρήσιν': 'Περιπέτειες' του Εθνικού Ύμνου τον 19^ο αιώνα», στον τόμο Στέφανος. Τιμητική προσφορά στον Βάλτερ Πούχνερ, εκδόσεις Ergo, Αθήνα 2007, 1089-1106.

Στην παρούσα εργασία, με αφορμή την από αισθητικής και κυρίως γλωσσικής απόψεως και περιεχομένου αμφισβήτηση (από μερίδα ελλήνων λογίων, και δη από τον Αλέξανδρο Ρ. Ραγκαβή) του Εθνικού Ύμνου ως άσματος ικανού να εκφράσει τις προσδοκίες και τους εθνικούς στόχους του ελληνικού έθνους, παρουσιάζω, βασισμένος σε άγνωστα κείμενα από τον αθηναϊκό Τύπο:

- την ακτινοβολία του συγκεκριμένου σολωμικού πονήματος στον ελλαδικό χώρο,
- πτυχές από την ιστορία της σολωμικής κριτικής,
- αισθητικές αντιλήψεις του 19^{ου} αι.,
- ιδεολογίες και νοοτροπίες σχετικές με τη γλώσσα και τους κυριότερους συμβολικούς ενοποιητικούς δεσμούς του «προτύπου βασιλείου». Παράλληλα σκιαγραφώ αδρομερώς τρεις εξέχουσες μορφές του 19^{ου} αι., τον προαναφεθέντα Ραγκαβή, τον Παναγιώτη Πανά και τον Μιχαήλ Μητσάκη.

Η εργασία αυτή είναι άκρως λαογραφική, αφού η επιστήμη μας είναι πρωτίστως επιστήμη που μελετά τις ιδέες μιας κοινωνίας εν συγκεκριμένω χρόνω. Όταν ο λόγιος Α.Ρ. Ραγκαβής στα τέλη του 19^{ου} αι. προτείνει την κατάργηση του εθνικού ύμνου ως γλωσσικά χυδαίου, μη υμνούντος τον Βασιλέα και έχοντος δήθεν «προκλητικό» για τις Μεγάλες Δυνάμεις περιεχόμενο, εκφράζει την κυρίαρχη ιδεολογία της εποχής επί των συγκεκριμένων ζητημάτων, που ως «καταπεπτωκότα στοιχεία» έχουν γίνει προ πολλού κτήμα σύμπαντος του λαού. Ο Ραγκαβής δηλαδή:

(α) εξακολουθεί να ταυτίζει απόλυτα την εθνική με την γλωσσική ιδιαιτερότητα, ταυτίζει και εξαρτά την εκπλήρωση των μεγάλων εθνικών οραμάτων, άρα την ίδια την εθνική ολοκλήρωση, από την κατίσχυση της αρχαΐζουσας, απαξιώνοντας γλωσσικά τον «Ύμνο»,

(β) εκφράζει και ενισχύει ένα βασικό ιδεολόγημα της εποχής: τη σύνδεση του εθνικού οράματος με τη Βασιλεία, ή αλλιώς την τυφλή, μέχρι λατρείας, αφοσίωση στον Θρόνο, και ειδικότερα στον τότε άνακτα Γεώργιο τον Α' (το γνωστό αλλιώς ως «αυλικόν

χλωροφόρμισμα των πολιτικών» και των λογίων, οι οποίοι στήριζαν τον θεσμό, χωρίς ποτέ σχεδόν να αμφισβητήσουν το κύρος και την αναγκαιότητά του). Η Βασιλεία, ειδικά την περίοδο του μετριοπαθούς Γεωργίου Α', ήταν συνταυτισμένη με τη Μ. Ιδέα, αν και ο ίδιος φαίνεται πως ουδέποτε πίστεψε σ' αυτήν. Ως «ανεύθυνος άρχων» μπόρεσε να «φορτώσει» στους πολιτικούς όλες τις ευθύνες της εθνικής κακοδαιμονίας, να γίνει ο υπερασπιστής των λαϊκών δικαίων, ο επικριτής της πολιτικής πατρωνίας, παρά την απροκάλυπτη παρέμβασή του στην πολιτική ζωή και τη διαρκή συναλλαγή του με τις διοριζόμενες κατά καιρούς από τον ίδιο κυβερνήσεις, ο (επανειλημμένως) παραβάτης ακόμη και της «αρχής της δεδηλωμένης».

Αντιμετωπίζω λοιπόν τη γλώσσα ως ιδεολογία και νοοτροπία και υποστηρίζω πως η «συμβίωση» της απλοποιημένης καθαρεύουσας με τη δημοτική είναι γεγονός αυτήν την περίοδο, άρα μπορούμε να μιλήσουμε για μια «απλοποιημένη καθαρεύουσα», η οποία δεν περιορίζεται πλέον σε λογίους, δημοσιογράφους, ποιητές, γραφειοκράτες της εκτελεστικής εξουσίας ή στις «ψευτογαλλοτραφείς» δεσποινίδες των προηγούμενων δεκαετιών του ίδιου αιώνα. Έχει επεκταθεί σε ευρύτερα στρώματα, αυτά της φαινομενικής κοινωνικής ανόδου. Οι αρχαϊσμοί έχουν λάβει χρηστικό χαρακτήρα, είναι «συνθήματα αναγνώρισης» που χρησιμοποιούνται ως αφελή πειστήρια της δήθεν «κοινωνικής αναπροσαρμογής» του χρήστη τους, ο λογιوتاκισμός έχει αποκτήσει διαφορετική κοινωνική λειτουργικότητα, γιατί κυρίως έχει αποκτήσει πιο απλοποιημένη μορφή. Ο απλός άνθρωπος προθυμοποιείται από τα πρώτα χρόνια του ελεύθερου κράτους να μάθει τη γλώσσα των λογίων και της Εξουσίας, έστω λίγες εκφράσεις της, για την εισδοχή του στη νέα πνευματική ελίτ και στον κρατικό μηχανισμό. Οι παρεμβάσεις τριών διαπρεπών πνευματικών μορφών, του Παναγιώτη Πανά, του Παλαμά και του Μιχ. Μητσάκη με κείμενά τους (άγνωστα μέχρι τώρα, πλην του παλαμικού) εκφράζουν τις νέες ιδέες της εποχής, τον νέο προσανατολισμό των λογίων, τη γενιά του 1880 και την νέα ιδιοπροσωπία του Ελληνισμού, που βασιζόταν πλέον στα στοιχεία της τότε σύγχρονης της νεοελληνικής της ταυτότητας.

Η εργασία μου είναι επίσης μικρή συμβολή στη μελέτη της συλλογικής αποδοχής του έργου του Σολωμού, και δη του Ύμνου, καθ' όλη τη διάρκεια του 19^{ου} αιώνα, ο οποίος, όπως φαίνεται από τα παρατιθέμενα κείμενα, εκτός της περιπτώσεως του Ραγκαβή, είχε κατά καιρούς δεχθεί κι άλλες απαξιωτικές «επιθέσεις» στον τότε ελλαδικό χώρο, όπου ο διαμορφωμένος και αποδεκτός από όλους προ πολλού «ποιητικός κανόνας» αντέκειτο προς τον αντίστοιχο («επαναστατικό») σολωμικό.

21. «Ναξιακός Τύπος 1890 - 2005: σύντομη περιοδολόγηση», στον τόμο Μ. Γ. Σέρρης, Στέφ. Ψαρράς (επιμ.) *Νάξος. Αρμενίζοντας στο χρόνο*. Έκδοση του Δήμου Νάξου, Αθήνα 2006, 563-569.

Καίτοι στον τίτλο της αναφέρεται ο όρος «περιοδολόγηση» η εργασία αυτή δεν αρκείται μόνον σ' αυτήν τη διάστασή της. Αντιθέτως, είναι η *πρώτη επιστημονική προσπάθεια* να δοθούν τα κατά περιόδους κύρια *ποιοτικά χαρακτηριστικά του ναξιακού τύπου*, από της εμφανίσεώς του μέχρι σήμερα, να γίνει μια σύντομη ποιοτική αποτίμηση του «εφημεριδικού πολιτισμού» του νησιού, μέσα από (την αναγκαστική, για λειτουργικούς λόγους) περιοδολόγησή του.

Διακρίνω πέντε σημαντικούς σταθμούς στην πορεία του ναξιακού Τύπου (ν.Τ.):

Α. Την προδρομική φάση: είναι η 25ετής «ηρωϊκή» περίοδος των ετών 1890-1915, αφού κατά τη διάρκειά της εμφανίστηκε στο νησί και έδωσε τους πρώτους εύχυμους καρπούς της η τυπογραφία, μετά την εγκατάσταση εκεί των πρωτοπόρων θεραπόντων της. Τα κύρια εκδοτικά «προϊόντα» αυτής της περιόδου είναι όντως πρωτοποριακά για τα δεδομένα της εποχής και τις τοπικές πολιτιστικές συνθήκες: Η *Νάξος* (1890-97), η *Παροναξία*, αμφότερες πνευματικά δημιουργήματα του Γ. Μανετάκη, το *Αιγαίον* (1901-1911) των Βυρίνηδων, πατρός και υιών, και η *Πρόοδος* του Αριστόβουλου Βαρδή.

Ακολουθώ δίνω τα κύρια χαρακτηριστικά τους εντεταγμένα μέσα στο ιδεολογικό και πολιτικό κλίμα της εποχής. Επισημαίνω, π.χ. (α) τον *τοπικό τους χαρακτήρα*, με την έννοια ότι υπηρέτησαν τα τοπικά συμφέροντα σε πρώτο επίπεδο και της κυκλαδικής πολυνήσου σε δεύτερο, (β) τη σημαντική ανάμειξη του «υπερτοπικού» με τον «τοπικό» τους χαρακτήρα, που ουσιαστικά αναδεικνύει, ως συνέπεια, ένα τρίτο χαρακτηριστικό τους, την εμπλοκή τους στην διπολική πολιτική ζωή του καιρού τους, (δ) η «προσωποποίηση» των πολιτικών, ιδεολογικών ή άλλων διαφορών μεταξύ των εκδοτών, (ε) την πολυποικίλη και ενδιαφέρουσα θεματολογία τους, (στ) την καθολική σχεδόν υποστήριξη του πρωτοεμφανιζόμενου τότε πολιτικού Πέτρου Πρωτοπαπαδάκη, άρα την πολιτική τους εξάρτηση.

Β. Την «περίοδο της διάλειψης», από το 1916 μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του 1920. Είναι η μοναδική περίοδος στην ιστορία του ν.Τ. που διακόπτεται προσωρινά η κατά τα άλλα συνεχής και αδιάλειπτη πορεία του.

Γ. Τη «μεσοπολεμική περίοδο», η οποία – συμβατικά – για τον ν.Τ. μπορεί να οριστεί μεταξύ των ετών 1926 και 1936. Το γεγονός που με «αναγκάζει» να προσδιορίσω κατ' αυτόν τον τρόπο τα όριά της είναι η έναρξη της κυκλοφορίας δύο εφημερίδων–σταθμών

της ναξιακής πνευματικής ζωής: της *Φωνής Νάξου-Πάρου* και της μακροβιότερης μέχρι σήμερα ναξιακής εφημερίδας, του *Ναξιακού Μέλλοντος* (1936-2000).

Η εφημερίδα που σφραγίζει τη μεταβατική αυτή περίοδο του ναξιακού κόσμου, και αποτελεί σήμερα ένα από τα καλύτερα εργαλεία για τη μελέτη του είναι η *Φωνή Νάξου-Πάρου*. Υποδειγματική θεματολογία, σταθερή στις πολιτικές-κομματικές της γραμμές, άρθρα (για την εποχή της εμφάνισής), «βήμα» του βενιζελικού βουλευτή και υπουργού Πέτρου Ευριπαίου, ηπίων τόνων γενικά, το «αντίπαλο δέος» της εφημερίδας *Ναξιακόν Βήμα* (1930-1933). Η τελευταία, όπως έχω ξαναγράψει εκτενέστερα ήταν η αντανάκλαση του πολωτικού κλίματος της Ελλάδας του Μεσοπολέμου, καθρέφτης της πολυτάραχης αυτής εποχής.

Δ'. Τη «μεταπολεμική περίοδο» (μέχρι το 1974) που ορίζουν με την επιβλητική παρουσία τους τα δύο μακροβιότατα φύλλα, το προαναφερθέν *Ναξιακό Μέλλον* και η *Ναξιακή Πρόοδος*.

Η πρώτη αποτελεί την πολυτιμότερη πηγή για την μελέτη της πολιτικής, κοινωνικής, οικονομικής και πνευματικής ζωής του νησιού, της *Κοινωνικής Ιστορίας* του δηλαδή. Το ίδιο και η *Ναξιακή Πρόοδος* (1945-1977). Και οι δυο στηρίζουν την συντηρητική παράταξη, είναι οι ιδεολογικοί πυλώνες της καθεστυκίας - μετά τον Εμφύλιο - τάξης, που εκφράζει και εκπροσωπεί η «συντηρητική» παράταξη και συγκεκριμένα ο κυριότερος, μέχρι το 1966, πολιτευτής της, ο Αριστείδης Πρωτοπαπαδάκης. Στην εργασία επισημαίνω το πολιτικό ήθος αυτών των εντύπων (και ειδικά του πρώτου) που συμπυκνώνεται στις φράσεις: *σεβασμός στον αναγνώστη και στην «ηττημένη πλευρά»*.

Την πλήρη επικράτηση των δύο «δεξιών» φύλλων της περιόδου προσπαθούν να «μετριάσουν» κάποιες αποσπασματικές προσπάθειες του «άλλου κόσμου», με σκοπό φυσικά να γίνουν οι ιδεολογικοί εκφραστές του. Όμως η ζωή τους ήταν βραχύβια, αποτέλεσμα του όλου ιδεολογικού κλίματος της μετεμφυλιακής Ελλάδας, των παρακρατικών κατ' ουσίαν μηχανισμών και του φόβου. Δύο (πολιτικά πρόσωπα) επεχείρησαν στα 30 αυτά μεταπολεμικά χρόνια να αρθρώσουν διαφορετικό λόγο, να εκφράσουν το «άλλο μισό» του νησιού: οι αείμνηστοι Μιχάλης Γρατσίας και Νικηφόρος Μανδηλαράς, τις εκδοτικές προσπάθειες των οποίων αναλύω διεξοδικά στην εργασία.

Ε'. Τη «μεταπολιτευτική περίοδο» (1974 μέχρι σήμερα). Είναι η περίοδος της «δημοσιογραφικής έκρηξης», απόρροια μιας φοβερής και «σιωπηλής» Επταετίας. Έκρηξη που μεταφράζεται σε πληθώρα εντύπων, κύριοι φορείς και εκδότες των οποίων είναι οι ναξιακοί *εθνικοτοπικοί σύλλογοι*. Ο Τύπος αυτής της κατηγορίας είναι η

προέκταση και ο ιδεολογικός εκφραστής του εύρωστου ναζιακού συλλογικού κινήματος, το οποίο γνωρίζει «ένδοξες μέρες» την ίδια ακριβώς περίοδο, 1974-1990.

Κύρια χαρακτηριστικά των «συλλογικών» εντύπων είναι: (α) η προσπάθειά τους να συνδέσουν την *πολιτική* με τον *πολιτισμό*, (β) η εκτροπή της προηγούμενης σύνδεσης προς τον αναπόφευκτο *κομματισμό*, και πάλι όμως με αξιοπρόσεκτα αποτελέσματα. Θεωρώ ότι ο κομματισμός της περιόδου, ως αναπόφευκτη εκδήλωση ενός καθηλωμένου επί χρόνια κοινωνικού δυναμισμού, ενέχει βαθύτατα *ιδεολογικά* στοιχεία, είναι χαρακτηριστικό μιας *επαναστατικής περιόδου* που διαρκεί τουλάχιστον μια δεκαετία, (γ) ο ν.Τ. των συλλόγων γίνεται φορέας και *συντηρητής της ιδιαίτερης τοπικής ταυτότητας*, ο προμαχώνας αντίστασης σε θέματα που απειλούν την υπόσταση του γενέθλιου τόπου, αλλά και ο «πολιορκητικός κριός» στον αγώνα για την επίλυση των προβλημάτων του, (δ) πολλές απ' αυτές τις εφημερίδες σήμερα έχουν αναστείλει την κυκλοφορία τους, ειδικά από την αρχή του '90, ακολουθώντας τη μοίρα των συλλόγων τους.

Το έτερο τμήμα της εφημεριδικής παραγωγής αυτής της περιόδου καλύπτουν οι ιδιωτικές εκδόσεις και τα πρώτα κομματικά φύλλα, έντονα κομματικοποιημένα, μαρτυρίες *αφ' εαυτών* του «νέου διχασμού» που χαρακτηρίζει, όπως μόλις προείπα, την μετά κυρίως το 1981 περίοδο.

22. «Εισαγωγή», στον τόμο Μανόλης Γ. Σέργης (επιμ.), *Μιχαήλ Μητσάκης. Αφηγήματα και ταξιδιωτικές εντυπώσεις, τ. Α΄*, Ίδρυμα Κώστα και Ελένης Ουράνη, Αθήνα 2006, 7-176.

Η εκπόνηση της μακροσκελούς (170 σελίδων) αυτής εργασίας διήρκεσε περί τα 10 έτη, όσος χρόνος δηλαδή απαιτήθηκε για να συγκεντρώσω *εξ αρχής* όλα τα διάσπαρτα στον αθηναϊκό Τύπο και στα αρχεία κείμενα του Μιχαήλ Μητσάκη (Μ.Μ.), πεζά, ποιητικά, άρθρα, σχόλια, σατιρικά, κ.ά. (της περιόδου 1880-1916), τα οποία παρουσίασα σ' αυτόν τον τόμο και στον επακαλουθήσαντα δεύτερον, του 2007 (βλ. ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ, ΣΥΓΓΡΑΦΙΚΟ ΕΡΓΟ, IV. ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΣΥΓΚΡΟΤΗΣΕΩΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΩΝ ΤΟΜΩΝ).

Στην αρχή της, παραθέτω τα απαραίτητα σε αυτού του είδους εργασίες στοιχεία: (α) βιογραφικά του λογίου (παρουσιάζω πολλά άγνωστα στοιχεία της ζωής του), (β) τη δημοσιογραφική και εκδοτική δράση του, (γ) την «εκδοτική πορεία» του έργου του, (δ) το εκδοτικό-κριτικό σημείωμα, (ε) τη βιβλιογραφία, (στ) το τέλος του, κ.λπ.

Η λαογραφική διάσταση της εργασίας μου έγκειται στην αποτύπωση της πολιτικής και κοινωνικής σκέψης του Μ.Μ., η οποία, αν και είναι *ατομική*, συγκεράζει την κατεστημένη *ιδεολογία* της εποχής με την ταυτόχρονη παρουσία τού *καινούργιου*, το οποίο ΚΥΡΙΩΣ θηρεύει και καταγράφει ο οξύνους λογοτέχνης. Ο Μ.Μ. αντλεί τη θεματολογία του από τη φυσιογνωμία και τα «βιώματα» του άστεως, κάνει με τον τρόπο του «Αστική Λαογραφία», με *αντι-κείμενα* μελέτης την Αθήνα, τον Πειραιά, την Κέρκυρα, την Πάτρα, κυρίως την πρώτη, σκηνές από την καθημερινότητα της οποίας, ως *flâneur* παρατηρεί και καταγράφει, με μία βασική κατά νουν θεωρία: *τα φαινόμενα του δημόσιου βίου αντανακλούν την σε φάση μετάβασης ευρισκόμενη τότε «αστική» αθηναϊκή κοινωνία*. Η ίδια η πόλη της Αθήνας συνιστά ένα οπτικό κείμενο το οποίο αποκωδικοποιεί ο χαρισματικός πλάνης λογοτέχνης εμπλουτίζοντάς το βεβαίως με την *υποκειμενικότητα* της θέασης. Αλλά ο Μ.Μ. δεν είναι μόνο λογοτέχνης. Είναι δοκιμογράφος, σχολιαστής, αρθρογράφος, δημοσιογράφος, είναι κοινωνικός ανατόμος, που κλείνει με το δικό του τρόπο τη σύγχρονη Ελλάδα στο έργο του, στο οποίο (έν τάχει):

- θεωρεί τον νεοελληνικό βίο υβρίδιο *επιφανειακών προσαρμογών* στην ευρωπαϊκή επέλαση, χωρίς ενιαία πολιτισμική ταυτότητα, μιλά συνεχώς για «πιθηκίζουσα» και «ευρωπαϊζουσα» Αθήνα

- βιώνει την πόλη εχθρική και επίφοβη, ως πόλη-παγίδα, όπου ευδοκιμούν τα νέα «άνθη του κακού» (εγκληματικότητα, ηθικός εκμαυλισμός, ηδονισμός, έκθεση βρεφών, κακοποίηση ανυπεράσπιστων γυναικών, αλητεία μικρών παιδιών, κουτσαβακισμοί, αλητεία, κ.τ.τ.), σε αντίθεση με την ύπαιθρο, τη μικροκοινωνία του χωριού (η παλιά θέση για το αγροτοαστικό δίπολο), χωρίς όμως να γίνεται ποτέ «βουκολικός» συγγραφέας

- πιστεύει στον υγιή εξευρωπαϊσμό και στην αποπομπή της στείρας προγονοπληξίας, στη δύναμη της Μ. Ιδέας, η οποία όμως στα χρόνια του έχει καταντήσει αστεία υπόθεση και εθνικά επικίνδυνα, εξ αιτίας των κακών χειρισμών των ιθυνόντων τις τύχες της χώρας

- κάνει αναλυτικό λόγο για τα απολεσθέντα ιδανικά της «γενιάς του Αγώνα» του '21, καταρρακώνει με τον σοβαρό ή τον σατιρικό λόγο του τις εκτροπές του δημοκρατικού καθεστώτος, τις υστερήσεις του κοινοβουλευτισμού, τις πελατειακές σχέσεις, κ.λπ.

- είναι *κι αυτός* εκφραστής της ιδέας του Βασιλέα-συμβόλου
- προτείνει ως κοινή νεοελληνική γλώσσα μια μορφή της «πέραν της δημοτικής» των ψυχαρακών ακροτήτων και της στείρας καθαρεύουσας, οικτρίζει τη γλωσσική

ακαταστασία του άστεως, δείγμα γλωσσικής πανσπερμίας, αλλά και «ατάκτου αθηναϊκής δράσης»

- διαπιστώνει τη βίαιη αντιπαράθεση της *παράδοσης* και του *νεοτερικού*, παρατηρεί την γοργή μετάλλαξη της τοπογραφίας και της αρχιτεκτονικής της ίδιας της πόλης (περιγράφει τις μεταβολές της τη στιγμή που συμβαίνουν!), τις σχέσεις των κατοίκων με το χώρο τους, τις σχέσεις τους με τα ζώα, σαν σύγχρονος μελετητής της *Οικολογικής Λαογραφίας*

- τον συγκινούν τα νέα μουσικά ήθη ειδικότερα (βλ. αναλυτικότερα στοιχεία στην αμέσως επόμενη εργασία)

- είναι ο πρώτος «κοινωνιολόγος», που διακρίνει «κοινωνικές τάξεις» στην Αθήνα και προβαίνει σε μια εύστοχη οριοθέτησή τους.

Θεωρώ την εργασία μου αυτήν μια πρώτη απόπειρα καταγραφής της αστικής ζωής της Αθήνας σε πολλά της επίπεδα, και ως απαρχή μιας συνθετότερης μονογραφίας με το ίδιο θέμα, υπό την έποψη μιας σύγχρονης *Αστικής Λαογραφίας*.

23. «Μουσική και τραγούδι στα “αθηναιογραφήματα” του Μιχαήλ Μητσάκη.

Συμβολή στη μελέτη του θέματος “Ηχοι των πόλεων”», στον τόμο Μ. Γ. Βαρβούνης, Μ. Γ. Σέργης, Δρυς Υψικάρηνος. Τιμητικός τόμος για τον καθηγητή Δημήτριο Β. Οικονομίδη, εκδόσεις Graphopress, Αθήνα 2007, 537-566.

Βλ. την υπ’ αριθμ. 53 εργασία

24. «Ακμή και πτώση της Κορώνου Νάξου στο βιβλίο του Ιωάννη Αντ. Χουζούρη

«Λαϊκή ποίηση για την Κόρωνο Νάξου και την ιστορία της», Πρακτικά του Γ’ Πανελληνίου Συνεδρίου με θέμα «Η Νάξος δια μέσου των αιώνων». Επιμέλεια: Ιω. Προμπονάς - Στέφ. Ψαρράς, Αθήνα 2007, 715-742.

Η εργασία αυτή διερευνά τους παράγοντες που συνετέλεσαν στην ακμή και την πτώση του χωριού Κορώνου Νάξου, από τις αρχές του 20ού αι. μέχρι το 1940 (ακμή) και 1940-1944 (πτώση), όπως αυτοί παρουσιάζονται στο εκτενές στιχούργημα του Ιωάννη Χουζούρη (Ι.Χ.) *Λαϊκή ποίηση για την Κόρωνο Νάξου και την ιστορία της*. Μου δίνεται δηλαδή η ευκαιρία να διερευνήσω τον ρόλο της *λογοισύνης* (που εκφράζει εδώ ο ποιητής) στην οριοθέτηση και την ενίσχυση της *τοπικής ταυτότητας* του χωριού, μετά μάλιστα και τα ευμενή σχόλια που συνόδευσαν την έκδοση του βιβλίου. Ο Ι.Χ. *επινοεί και*

παραδόσεις, δεν αρκείται στο να ισχυροποιήσει την υπάρχουσα *συλλογική μνήμη* του χωριού του, αλλά την εμπλουτίζει. Ο συγκεκριμένος λόγιος προβάλλει σήμερα στη ναξιακή κοινωνία ως ο άνθρωπος που πραγμάτωσε τα *οράματα* και τις *προφητείες* με τα οποία ανατράφηκαν πολλοί συμπατριώτες του τον 19^ο και τον 20^ο αι. Από το 1994 άρχισε να δημοσιεύει στον τοπικό Τύπο σειρά άρθρων, κύριο θέμα των οποίων ήταν η οικοδόμηση ενός μεγάλου ναού της *Παναγίας της Αργοκοιλιώτισσας* στην Κόρωνο, που θα γινόταν μελλοντικά πανναξιακό και πανελλήνιο ιερό προσκύνημα με ποικίλες αντιδράσεις στον ναξιακό κόσμο. (Ιδού στην πράξη και πάλι οι σχέσεις *δομής* και *αντιδομής*, το «αγροτικό-αστικό» δίπολο, η «επίσημη» και η «λαϊκή» εκκλησία, η λογιосύνη, η σύγχρονη θρησκευτική συμπεριφορά των Ναξιωτών, η πίστη στη δύναμη κάποιων λαϊκών διηγήσεων, ο ορθολογισμός στον λαϊκό πολιτισμό, κ.ά.)

Μελετώ επίσης (α) τις ιστορικές και οικονομικές συνθήκες που οδήγησαν το χωριό στις δύο παραπάνω ακραίες καταστάσεις, αλλά (β) και την ίδια την κοινότητα, με το ίδιον *πολιτιστικό ήθος* της, απόρροια κι αυτό του συγκεκριμένου χώρου, της κοινωνικής ζωής που αναπτύχθηκε εκεί, του συγκεκριμένου μοντέλου οικονομικής ανάπτυξης που επελέγη, κ.λπ. Ανθρωπογεωγραφία του χώρου, οικονομία, θρησκευτική λατρεία, όψεις του εξαστισμού του χωριού (με διοργάνωση καλλιστείων, πρώιμη εισαγωγή ραδιοφώνου, φωτογραφικής μηχανής, κ.ά.), πνευματική κίνηση, στοιχεία της κορωνοδιάτικης *αυτοεικόνας*, η θέση της γυναίκας στην κοινωνία του χωριού, όλα τα ζητήματα αυτά και άλλα αντιμετωπίζονται ως μία ενότητα αλληλεπιδρώντων παραγόντων, το δε σμυρίγλι είναι ο πλώνας της ανάλυσής μου, αφού τον θεωρώ *θεμελιώδη ερμηνευτικό παράγοντα της ακμής και της πτώσης του χωριού*. Στο τέλος της εργασίας τίθενται ερωτήματα για μια μελλοντική, ευρεία επιστημονική σύνθεση περί την Κόρωνο και το μέλλον της.

25. «Δημήτριος Β. Οικονομίδης. Α΄ Βίος και έργο», στον τόμο Μ. Γ. Βαρβούνης, Μ. Γ. Σέργης, *Δρυσ Υψικάρηνος. Τιμητικός τόμος για τον καθηγητή Δημήτριο Β. Οικονομίδη*, εκδόσεις Graphopress, Αθήνα 2007, 9-17 και **«Δημήτριος Β. Οικονομίδης. Β΄ Επιστημονικά συγγράμματα»,** ό.π., 18-34.

Στο πρώτο μέρος της *Εισαγωγής* του τιμητικού αυτού τόμου παραθέτουμε (με τον Μανόλη Βαρβούνη) τα βιογραφικά στοιχεία του τιμωμένου καθηγητή και εξαιρούμε την προσφορά του στην ελληνική και τη ρουμανική Λαογραφία.

Στο β' μέρος της καταγράφω (σχεδόν εξαντλητικά) τη βιβλιογραφική παραγωγή του τιμωμένου, που αποδεικνύει τις διατυπωμένες στο Α' μέρος εκτιμήσεις μας γι' αυτόν, ως πολυσχιδούς επιστήμονα.

26. «Η ιστορικότητα του τοπίου: Το παράδειγμα μιας αγροτικής κοινότητας της Νάξου, 1953-2003», *Πρακτικά Επιστημονικής Συνάντησης με θέμα «Η Γη - Μητέρα ζωής και δημιουργίας»*, έκδοση Υπουργείου Πολιτισμού - Δ/σης Νεώτερης Πολιτιστικής Κληρονομιάς και Μουσείου Ελληνικής Λαϊκής Τέχνης, Αθήνα 2008, 101-112.

Στην παρούσα εργασία, συμβολή στη μελέτη των *τοπικών αγροτικών κοινωνιών* και της *Οικολογικής Λαογραφίας*, αναδεικνύω την *ιστορικότητα του τοπίου* με την παρουσίαση του εθνογραφικού παραδείγματος μιας ναξιακής αγροτικής κοινότητας, του Γλινάδου Νάξου. Με αφετηρία ένα ιστορικής σημασίας γι' αυτήν γεγονός, μελετώνται οι αλλαγές που προκλήθηκαν στο *τοπίο* της και στην *αισθητική* του.

Στο πρώτο μέρος της εργασίας εντάσσω το Γλινάδο στον ανθρωπολογικό και γεωγραφικό χώρο των Λιβαδοχωριών, τονίζω ότι πρόκειται για μια *ακραιφνώς αγροτική κοινωνία*, δίδω έμφαση στα πληθυσμιακά στατιστικά στοιχεία της, για να τα χρησιμοποιήσω ως ισχυρά πειστήρια ότι *αυτή η ίδια η ύπαρξη της κοινότητας* οφείλεται στο ιστορικό γεγονός που πραγματεύομαι εδώ. Στην συνέχεια παρουσιάζω την *κοινωνική χρήση* του τοπίου κατά τον 20ό αι. μέχρι το 1953: «οικογενειακή γεωργία», κάθε οικογένεια καλλιεργούσε τη γη της, ελεύθερη από τους πρώην κατόχους της (κάνω τη σχετική ιστορική αναδρομή), με σχέση *πλήρους ιδιοκτησίας* και με αγροληπτικές σχέσεις *κουντουβερνιάς ή ενοικίασης*. Ο τύπος του γήινου αναγλύφου του χωριού προσδιόριζε τη διάκριση των γεωργικών εδαφών και τα είδη των καλλιεργειών. Η γεωργία του χωριού μέχρι το 1953 χαρακτηρίζεται από την *πολυκαλλιέργεια*, γεγονός που συνδέεται με το διάσπαρτο χαρακτήρα της έγγειας ιδιοκτησίας, αφού διαφορετικές καλλιέργειες απαιτούν διαφορετικά εδάφη. Η κτηνοτροφία, ως συμπληρωματική απασχόληση, ασκείτο συμβιωτικά, είχε περιορισμένη βάση στην τοπική οικονομία.

Το έτος 1953 ιδρύεται το κρατικό *Κέντρο Σποροπαραγωγής Γεωμήλων Νάξου*. Η ίδρυσή του σήμαινε ότι το εύφορο Λιβάδι επιλεγόταν επισήμως από το κράτος να παράγει κρατικό σπόρο, ο οποίος θα διοχετευόταν σε αγορές του εσωτερικού. Ήταν μια κορυφαία αναπτυξιακή πρόταση, την οποία η τοπική κοινωνία δέχθηκε με ενθουσιασμό. Το κράτος θα απορροφούσε τμήμα της παραγωγής σε τιμές που θα ορίζονταν κατόπιν συμφωνιών και συνεννοήσεων με τους εκπροσώπους των τοπικών Ναξιακών

συνεταιρισμών. Η γλιναδιώτικη οικονομία εγκατέλιπε την οικονομία της *αυτάρκειας* και της *αυτοσυντήρησης*, τη «γεωργία της επιβίωσης» αλλιώς, και εισερχόταν στην *εμπορευματοποιημένη* παραγωγή, με όλους τους μετασχηματισμούς που αυτή συνεπαγόταν. Η *μονοκαλλιέργεια* της πατάτας επιβλήθηκε, το προϊόν έγινε η ταυτότητά τους, οι Γλιναδιώτες προσωνυμούνταν από όλους τους Ναξιώτες με το σατιρικό *Πατατάδες*. Οι χωρικοί έγιναν αγρότες.

Το ενδιαφέρον των κατοίκων για αυξημένη παραγωγή και ασφαλέστερο εισόδημα το «πλήρωσαν» πρωτίστως οι αμπελώνες. Την ίδια τύχη είχαν τα λιγοστά περιβόλια και οι μικρές εκτάσεις με φραγκοσυκιές, στοιχεία *ταυτότητας* του λιβαδίτικου περιβάλλοντος. Πάμπολλα άγονα εδάφη τώρα πλέον μετατρέπονται σε καλλιεργήσιμες εκτάσεις, αφού τα εκχερσώνουν τα τρακτέρ, γίνονται πλέον *πατατοχώραφα* με αυξημένη στρεμματική απόδοση, αλλά με σοβαρές επιπτώσεις στο τοπίο, αφού αρκετά στοιχεία της χλωρίδας του εξαφανίστηκαν οριστικά. Η μεγιστοποίηση της παραγωγής και η ασφάλειά της συσχετίστηκαν αμέσως με την εισαγωγή της *σύγχρονης τεχνολογίας* στην καλλιέργεια. Η μηχανοποίηση της αγροτικής παραγωγής εξοβέλισε το ανθρώπινο χέρι από την παραγωγική διαδικασία.

Κάποιες «παλιές» μικροκαλλιέργειες που εξασφάλιζαν την *αυτάρκεια* του πληθυσμού σε αγροτικά προϊόντα ή εγκαταλείφθηκαν ολοσχερώς ή συνυπάρχουν με την πατάτα, αλλά ασκούνται πλέον από λίγους μόνον γεωργούς και παράγονται σε μικρές ποσότητες. Η κριθαροκαλλιέργεια συνεχίζει, εφ' ενός λόγω της αναγκαστικής *αμειψισποράς*, αφ' ετέρου λόγω της ανάγκης για παραγωγή κριθαριού, κύριας τροφής των λίγων πουλερικών ή των αγελάδων τους. Η ραγδαία αύξηση της καλλιέργειας της πατάτας είχε *επιπτώσεις στη «διαχείριση» των τοπικών υδάτινων πόρων*. Τα *φυτοφάρμακα* έκαναν δυναμική την εμφάνισή τους μετά το 1960. Η ανεξέλεκτη χρήση τους, η έλλειψη μέτρων προστασίας από τους ίδιους του γεωργούς κατά τη χρησιμοποίησή τους έχουν καταστήσει το θέμα πληγή για το φυσικό και το ανθρώπινο περιβάλλον. Οι πάμπολλοι θάνατοι νέων Γλιναδιωτών έχουν αποδοθεί σ' αυτόν τον παράγοντα, η χλωρίδα του κάμπου μειώθηκε, πολλά είδη πουλιών έχουν εξαφανιστεί.

Ο *τουρισμός*, τέλος, που τα τελευταία χρόνια σημειώνει εκπληκτικές προόδους στο νησί, έχει αρχίσει δειλά-δειλά να επηρεάζει την οικονομική ζωή του χωριού. Η γη βρίσκεται ακόμη σε πρώτη προτεραιότητα. Ήδη όμως τα τρία πρώτα ξενοδοχεία δίνουν το στίγμα των μελλοντικών εξελίξεων. Η γη λοιπόν αλλάζει σταδιακά χρήση, προορίζεται να «οικοπεδοποιηθεί». Η προοπτική αυτή έχει ανεβάσει κατακόρυφα τις τιμές αυτών των άγονων εδαφών, Ναξιώτες και ξένοι αγοραστές γης έχουν ήδη αγοράσει

δεκάδες στρεμμάτων *καυκαριών* για κατοικίες. Νέοι «φεουδάρχες», Γλιναδιώτες κάτοχοι γης και ξένοι αγοραστές, ξαναχτίζουν εξοχικές κατοικίες όχι μόνο στα κράσπεδα του χωριού, αλλά και μέσα στο ίδιο το λιβάδι, αλλάζοντας εκ νέου και εκεί τη χρήση της γης. Στο τελευταίο μέρος της εργασίας εξετάζω στις αλλαγές που επήλθαν στη νέα αισθητική των αγροτών έναντι του περιβάλλοντος.

27. «Τοπική ταυτότητα, όψεις της κοινωνικής ζωής, ‘συνέχειες’ και ‘μεταβολές’ του ‘παραδοσιακού’: Η περίπτωση του Μεσοχωρίου Καρπάθου στη δεκαετία του 1950», στον τόμο Μηνάς Αλ. Αλεξιάδης (επιμ.), *Πρακτικά του Γ’ Διεθνούς Συνεδρίου Καρπαθιακής Λαογραφίας* (αφιερωμένο στη μνήμη του ακαδημαϊκού Γεωργίου Μ. Μιχαηλίδη-Νούαρου), Κάρπαθος 22-26 Μαρτίου 2006, Αθήνα 2008, 873-903.

Η πρώτη 15ετία μετά την επανασύνδεση της Δωδεκανήσου στον εθνικό κορμό ήταν πολύ σημαντική περίοδος του νεότερου ιστορικού της βίου. Στην παρούσα εργασία μας θεωρούμε την παραπάνω περίοδο ως μια κρίσιμη *μεταβατική περίοδο*, ένα *πέραςμα* από μια μακρόχρονη δουλεία σε κατάσταση ελευθερίας, μια μετάβαση από το *τοπικό* στο *εθνικό*, μια *διαβατήρια περίοδο* όπως την όρισε, ήδη από το 1909, ο Α. van Gennep. Στην ανάλυσή μου τη θεωρώ ως μια «επικίνδυνη» διάβαση, επειδή τα *όρια* του παρελθόντος και του παρόντος είναι ακόμη ασαφή και ανοικτά, επειδή δηλαδή ο παρελθοντικός χρόνος εισβάλλει ακόμη δυναμικά στον παρόντα. Αρωγός στην ανάλυσή μας έρχεται η έννοια της *μεθοριακότητας* (liminarity), η οποία εκδηλώνεται κατά τη διάρκεια *μεταβατικών ιστορικών περιόδων*, όταν τίθενται υπό αμφισβήτηση μερικές ή το σύνολο των θεσμοθετημένων κοινωνικών συμπεριφορών και αξιών, γεγονός που συμβάλλει στην επανεργοποίηση παραδοσιακών πολιτισμικών μορφών. Τα νησιά του δωδεκανησιακού συμπλέγματος, εξερχόμενα από κατοχική περίοδο, ζητούν πιθανώς επιστροφή στην προκατοχική *communitas* ή μια νέα κανονιστική τέτοια, μια νέα *κοινωνική μέθεξη* σε *τοπικό* επίπεδο, στο διευρυμένο *δωδεκανησιακό* (την αίσθηση του *ανήκειν* στην αναγεννημένη δωδεκανησιακή κοινότητα), και σε ακόμη ευρύτερο, το *εθνικό*. Ζητώ λοιπόν να ανιχνεύσω (ως υποθέσεις εργασίας) τις τυχόν *ταυτίσεις του τέλους με την αρχή*, τις ανατροπές του παρελθόντος, τις *στρατηγικές επιβίωσης που μετέλθε μια ορεινή καρπαθιακή κοινότητα για να ενταχθεί στο μεταπολεμικό δωδεκανησιακό και το εθνικό γίγνεσθαι*, τις «*λογικές προσαρμογής*» που εφάρμοσε στα νέα κοινωνικά και οικονομικά δεδομένα προκειμένου να επιτύχει τους στόχους της.

Ειδικότερα, εκτός από προς διερεύνηση τα παραπάνω ερωτήματα που έθεσα, με απασχόλησαν και τα εξής:

1. τι προσδοκά άραγε ο απλός άνθρωπος ενός καρπαθιακού χωριού από τη «μητέρα Ελλάδα», με την οποία ο καρπαθιακός λαός επιθυμούσε να επανενωθεί; Πώς εκλαμβάνει τη συμπεριφορά της «μητέρας πατρίδας» προς τα «νέα της παιδιά», όταν μάλιστα αυτή αποδεικνύεται εξ αρχής «κακή μητρυιά»;

2. πώς συγκροτείται ή ανασυγκροτείται η ζωή ενός χωριού του νησιού σε όλα της τα επίπεδα (καθημερινότητας, «ιερού χρόνου» των εορτών της, οικονομίας, σχέσεων με τους γείτονες, κ.ά.);

3. πώς ο καρπαθιακός λαός εκδηλώνει τον εθνισμό του, στις μεγάλες εορτές-τελετές με τις οποίες τονίζεται η ιστορική μνήμη; Πώς θυμάται το πρόσφατο και το απώτερο παρελθόν του, ενώ παράλληλα βιώνει τα «ψεύτικα τα λόγια τα μεγάλα» των πολιτικών και τη δύσκολη καθημερινότητά του;

Η έρευνα επικεντρώθηκε στην περίπτωση του Μεσοχωριού (εφεξής Μ.), μιας ορεινής κοινότητας της Καρπάθου, με υπόθεση εργασίας ότι στο θέμα τουλάχιστον των *αντιστάσεων της παράδοσης* στο «καινούργιο», σ' αυτό το χωριό η μελέτη θα άφηνε σημαντικά συμπεράσματα, αφού ένα από τα θέματα που επιθυμούσα να διερευνήσω ήταν κι αυτό των *συνεχειών* και των *ασυνεχειών* στον καρπαθιακό πολιτισμό, προβεβλημένο στη λαογραφική βιβλιογραφία ως «παραδειγματικό μοντέλο».

Όλα τα παραπάνω τα αντλώ από την πρώτη κυκλοφορηθείσα - μετά το 1947 - εφημερίδα του νησιού, την *Καρπαθιακή*, τα φύλλα της οποίας μελέτησα έως το 1961. Ως εκ τούτου, μελετώ την *αναπαράσταση* της κοινωνίας του χωριού, όπως αυτή προβάλλει από τις μηνιαίες ανταποκρίσεις των λογίων της κοινότητας, με τις γνωστές περί Τύπου ως πηγής αντλήσεως κοινωνιολογικού και ιστορικού υλικού απόψεις. Βέβαιο είναι πάντως ότι μελετώ μια κοινωνία με το βλέμμα της *λογοισύνης*, άρα επαναφέρω και πάλι το ζήτημα του *πώς αυτή διαμορφώνει την τοπική ταυτότητα (που καταναλώνεται από την ίδια την μικροκοινωνία του χωριού και από τους έξω)*, με την *αυτολογοκρισία* φυσικά που της επιβάλλει η τοπική κοινωνία.

Το τελικό συμπέρασμα αυτής της εργασίας είναι πως ο,τιδήποτε επωφελές πραγματώθηκε στο χωριό αυτήν τη μεταβατική 15ετία είναι αποτέλεσμα:

(α) της κοινοτικής συλλογικότητας, εκπεφρασμένης στην έννοια της κοινότητας, (β) του «μεταναστευτικού κεφαλαίου» των Μεσοχωριτών της διασποράς. Οι εκπατρισμένοι Μεσοχωρίτες είναι ωσεί παρόντες, αναμειγμένοι δυναμικά στην κοινωνική ζωή του χωριού, με χρηματοδοτήσεις κοινοτικών έργων και με εμβάσματα, που παραπέμπουν

στην ενίσχυση της υπόστασης του χωριού και στην ανάληψη απ' αυτό μιας αξιοπρόσεκτης θέσης στο γίγνεσθαι που δημιούργησε η μετάβαση από το *τοπικό* στο *εθνικό*. Η διάσπαρτη κοινότητα επιστρέφει στο χωριό καθημερινά, γίνεται το στήριγμά του, και μ' αυτόν τον τρόπο βαφτίζεται καθημερινά σχεδόν στα νάματα της *τοπικότητας* και της *εντοπιότητας*

(γ) της ιδιωτικής πρωτοβουλίας, ως εκπλήρωση προσωπικού χρέους προς την γενέτειρα, χωρίς να αποκλείονται – κατά περίπτωση – οι *συγκαλυμμένες διαστάσεις* τέτοιου είδους ανταλλαγών. Κάθε αυτοπροαίρετη προσφορά, δώρο ή δωρεά ενέχει την έννοια της *ανταποδοτικότητας*, της *ανταλλαγής* (με πραγματικά ή συμβολικά αντί-δωρα), της απόκτησης *κοινωνικού κεφαλαίου*. Κάθε προσφερόμενο αγαθό υλικής φύσεως, άρα καταναλωτικό, αποκτά αξία μέσω της κοινωνικής και συμβολικής του χρήσης διδάσκει η σύγχρονη (νεότερη) μελέτη του υλικού πολιτισμού. Μιλάμε κι εδώ δηλαδή για μια ιδιαίτερη *κατανάλωση*.

Η κρατική αρωγή -από την άλλη πλευρά- είναι ελάχιστη, συγκυριακή και συσχετισμένη με πελατειακές σχέσεις. Θέτω επιπλέον προς διερεύνηση ένα θέμα: συνδέω την «άστοργη» κρατική συμπεριφορά προς το χωριό με την *πολιτική - κομματική τοποθέτηση* των κατοίκων του μέσα από τα εκλογικά αποτελέσματα της περιόδου.

28. «Η λειτουργία του παρωνυμίου σε μια ναξιακή αγροτική κοινότητα τον 20^ο αιώνα», *Λαογραφία* τ. 41 (2009), 145-176.

Στο πρώτο μέρος της εργασίας αναλύω *ανθρωπογεωγραφικά* το λαογραφικό παράδειγμα του θεματός μας. Με δεδομένο ότι το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού του χωριού απαρτίζεται από τρεις μεγάλες οικογένειες προβάλλει ευθέως η ανάγκη διακρίσεως των κατοίκων με παρωνύμιο, άρα ιδού η πρώτη *κοινωνική του λειτουργία*: τα υφιστάμενα παρωνύμια στην καθημερινότητα του χωριού εξαφανίζουν σε πάμπολλες περιπτώσεις τη λειτουργία του ονοματεπωνύμου.

Ακολούθως, αναφέρομαι στα βασικά στοιχεία της συγγενειακής δομής και στο *σύστημα ονοματοθεσίας* στο χωριό και συμπεραίνω ότι η κύρια κατηγορία απ' όπου αντλούνται τα ονόματα είναι οι *ανιόντες αμφιπλευρικοί συγγενείς*, η συγγένεια κι εδώ ανήκει στο αμφιπλευρικό σύστημα.

Διακρίνω τα παρωνύμια του χωριού σε τρεις κατηγορίες: α. στα *διακριτικά*, β. στα *υβριστικά* (ugly names) και (γ) στα *αταξινόμητα*, όπου υπάγω τα παρωνύμια των οποίων δεν ανακάλυψα τη *στρατηγική της ονοματοθεσίας* (τις *αιτιολογικές ιστορίες*) που τα

συνοδεύουν, για να εκλογικεύσω και να νομιμοποιήσω τους *ονοματικούς δεσμούς* που έχουν υιοθετηθεί από την προφορική παράδοση. Κύρια αιτία: η απροθυμία των κατοίκων να συζητούν για τα παρωνύμια του χωριού, τη θεωρούν απρεπή συμπεριφορά.

Ακολουθώ εντάσσω το παρωνύμιο (α) στο ευρύτερο σύστημα της ονοματοθεσίας, μαζί με το *επώνυμο* και το *βαφτιστικό όνομα* (τα τρία συστατικά στοιχεία του ονοματοδοτικού συστήματος) και (β) στα συστήματα *ηθικών αξιών*. Το παρωνύμιο, ως χαρακτηρισμός ενός ανθρώπου, δεν δημιουργείται από προσέγγιση της ιδεατής συμπεριφοράς μόνον, αλλά από συνεχή πραγμάτευση του «τι συμπεριφορά πρέπει να έχει το άτομο». Είναι προϊόν εμπειρίας και κρίσεως στη σχέση των ατόμων με διακυβευόμενες συμβολικές αξίες, και, επειδή κατά βάθος σατιρίζει, προβάλλει - ως επί το πλείστον - τα αρνητικά χαρακτηριστικά του κρινόμενου. Μπορεί μεν τα παρωνύμια να περιγράφουν περιπτώσεις *κοινωνικής απόκλισης*, αλλά εμπεριέχουν *υπερβολή* στους χαρακτηρισμούς τους, ίσως συνειδητά, για να γίνουν ευκολότερο αποδεκτά. Το τελευταίο θα εξαρτηθεί (συν τοις άλλοις) και από το βαθμό εξουσίας που διαθέτει ο «εφευρέτης» του, το κοινωνικό κύρος του, που επιβάλλει τελικά τον *κανόνα* και ορίζει την *απόκλιση*, την *ετερότητα*.

Στην εργασία μου τα παρωνύμια αντιμετωπίζονται λοιπόν ως *μηχανισμοί κοινωνικού ελέγχου* και ως *μηχανισμοί κοινωνικής ενσωμάτωσης*. Ακολουθώ δίδω τα χαρακτηριστικά τους:

1. Τα βαφτιστικά ονόματα εξυπηρετούν (συν τοις άλλοις) κάποιους συγκεκριμένους στόχους που αφορούν προσωπικές-οικογενειακές σχέσεις (συνέχεια του σογιού, εκπλήρωση χρέους και αγάπης, δικαιώματα πρωτότοκων, κ.ά.). Στα παρωνύμια, στην περίπτωση που εξετάζουμε, *δεν υπάρχει η έννοια του κέρδους*, παρά μόνον οι λειτουργίες που προαναφέρθηκαν, 2. Τα παρατσούκλια, ως υποκατάστατα των ονομάτων, έχουν σαφή τάση προς εξατομίκευση. Δεν υπάρχει στο χωριό άλλος κάτοικος με το ίδιο παρωνύμιο, 3. Η γυναίκα που παντρεύεται φέρνει μαζί της ως «προίκα» το παρωνύμιο του πατέρα της, αν διαθέτει, αλλά αποκτά πολλές φορές και το συζυγικό, 4. Σε περιπτώσεις αποδημίας οι ξενιτεμένοι όχι μόνον απώλεσαν το παρωνύμιό τους, αλλά σε μία περίπτωση, κάποιος, μετά την επιστροφή του, απέκτησε ένα επιπλέον, 5. Τα παρωνύμια ακολουθούν τον φέροντα και μετά το θάνατό του, 6. Σχεδόν κάθε πρόσωπο «στολίζεται» με δύο ή και τρία παρατσούκλια: του *σογιού* του, του δικού του οικογενειακού πυρήνα (της υπογενιάς) και το προσωπικό του, 7. Συνήθως τα παρατσούκλια απορρίπτονται στην αρχή από τους «ενδιαφερομένους», αλλά συχνά γίνονται αποδεκτά εκ των υστέρων, και μάλιστα ως ένα είδος «περήφανης ιδιοκτησίας»,

8. Τα περισσότερα παρωνύμια ανήκουν στον «αρσενικό πολιτιστικό τομέα», αλλά δεν είναι λίγες οι γυναίκες που φέρουν τα προσωπικά τους, 9. Η προσωπική σχέση του «παρατσουκλιασμένου» με τον εκφέροντα το παρατσούκλι καθορίζει τον (μεταβλητό) χαρακτήρα του, 10. Ενώ τα διακριτικά παρωνύμια εκφέρονται ανά πάσα στιγμή, τα υβριστικά εκφέρονται (i) άνευ αποχρώντος λόγου, (ii) σε στιγμές εντάσεως, σε «λεκτικό» ή πραγματικό «πόλεμο» μεταξύ κάποιων συγχωριανών, (iii) όταν ο φέρων έχει απασχολήσει προσφάτως την «κοινή γνώμη» του χωριού ως αρνητικός πρωταγωνιστής, 11. Μαζί με την σημασιολογική καταλληλότητα τα παρωνύμια παρουσιάζουν και *αισθητικές ποιότητες* όπως π.χ. η ακουστική τους δομή, οι μεταφορές που εμπεριέχουν, η συνθετική δομή, η σατιρική τους δύναμη και ευρηματικότητα, 12. αναδεικνύουν την κοινωνία που τα δημιούργησε: Χιουμοριστική, με έντονη σατιρική διάθεση, με παρατηρητικότητα, με έντονο εικονιστικό λόγο, με συγκεκριμένη δηλαδή αισθητική και αξίες.

Δημιουργοί παρωνυμίων στο χωριό είναι (α) Ο άγνωστος ανώνυμος Γλιναδιώτης, όπως συμβαίνει με την προφορική δημιουργία στον λαϊκό πολιτισμό, (β) Συγκεκριμένα άτομα με έντονη τη σατιρική τους διάθεση, τα οποία επιβάλλουν νέα παρωνύμια, ακριβώς επειδή είναι αναγνωρισμένη η ονοματοδοτική τους ικανότητα, (γ) Οι ίδιοι οι γονείς του «παρατσουκλιασμένου» ή κάποιοι οικείοι του. Υπάρχουν επίσης μερικά παρωνύμια των οποίων γνωρίζουμε και *αυτήν ακόμη την στιγμή της performative nomination*, θέμα που έχει χαρακτηρίσει αδύνατο ο MacDowell στη δική του εργασία.

Επειδή ήταν αδύνατο να δώσω στις σελίδες μιας εργασίας τις βεβαιωμένες «αιτιολογικές ιστορίες» 520 παρωνυμίων, όσων δηλαδή έχω συγκεντρώσει, επέλεξα να παρουσιάσω μία μόνο κατηγορία, αυτή που σχετίζεται με την καταδίκη του «μη κανονικού» σώματος, αντιμετωπίζω δηλαδή το *σώμα ως στρατηγική ονοματοθεσίας*.

Αναφέρομαι αποκλειστικά στο μη κανονικό ορατό «εξωτερικό σώμα», ως μια μη φυσιολογική βιολογική οντότητα, που συνιστά ένα βασικό συστατικό της φθαρμένης ταυτότητας του στιγματισμένου ατόμου. Για τις ανάγκες της δημοσιεύσεως παρουσιάζω το σώμα «θρυμματισμένο» στα πιο διακριτά του μέρη (κεφάλι, κορμός, άκρα, κ.ά.), αυτά κυρίως που δίνουν λαβή στην *ετερότητα*, αλλά και ως ολότητα, ως «παρουσιαστικό», με τις κινήσεις του, τις «συμπεριφορές» του. Η βασική θεωρία που πρυτανεύει στην ανάλυσή μου θεωρεί το *βιολογικό* σώμα ταυτόχρονα και *κοινωνικό*. Αναφέρομαι δηλαδή στο «*κοινωνικό σώμα*» της M. Douglas.

29. «Οι απόψεις του Ν. Γ. Πολίτη για τις παραστάσεις αρχαίων δραμάτων», στον τόμο Ακαδημία Αθηνών, Δημοσιεύματα του Κέντρου Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας 23, Πρακτικά Διεθνούς Επιστημονικού Συνεδρίου με θέμα Ο Νικόλαος Πολίτης και το Κέντρον Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας, τ. Β΄, Αθήνα 2012, 839-866.

Στο πρώτο μέρος της εργασίας δίνω τις πρώτες σχέσεις του Ν. Γ. Πολίτου (Π.) με το θέατρο, ως *ηθοποιού*. Μαθητής ακόμα πρωταγωνιστεί στον *Ακούσιο Γάμο* του Μολιέρου, παίζει στον *Χαρτοπαίκτη* του Χουρμούζη και συμμετέχει σε άλλα έργα. Αργότερα επιβεβαιώνει τους πρώτους αυτούς δεσμούς του με το θέατρο ποικιλοτρόπως:

(α) edίδαξε στο Πανεπιστήμιο *Αρχαιολογία του Ελληνικού Θεάτρου*, (β) παρουσίασε έμμετρη μετάφραση του τρίτου μίμου του Ηρώνδα, με ερμηνευτικές σημειώσεις, (γ) συμμετείχε ως κριτής και εισηγητής στους *Λασσάνειο* και *Παντελίδειο διαγωνισμό*, (δ) μετέφρασε το δράμα του Αλέξανδρου Δουμά (υιού) *Boîte d' argent*. Η μετάφραση είναι ένα ακόμη από δείγμα των γλωσσικών του απόψεων, (ε) ήταν μέλος της *Επιτροπής Δραματολογίου* και της *Κριτικής Επιτροπής του Βασιλικού Θεάτρου* από το 1901. Το 1903 σε άρθρο του επαινεί την Διεύθυνσή του για την απόφασή της να «ανεβάσει» αρχαία δράματα και ιστορικές τραγωδίες, θέση που ερμηνεύω ως προσπάθειά του με τις παραστάσεις αυτές να επιτύχει και εθνικούς στόχους, αλλά και τις απαιτήσεις των κριτικών να ικανοποιήσει, οι οποίοι έβαλλαν κατά του ρεπερτορίου του τότε *Βασιλικού*.

Στους πρώτους στόχους του ήταν οι *αξιοπρεπείς παραστάσεις αρχαιοελληνικών δραμάτων και ιστορικών τραγωδιών «κλασικών» συγγραφέων του είδους*, θέση που μας κάνει να υποθέσουμε ότι προσπάθησε να χειραφετήσει την ελληνική πολιτισμική ζωή από την ευρωπαϊκή. Η αρνητική στάση του έναντι της παράστασης του *Ασώτου* του Ράυμονδ στο *Βασιλικό* δεν μπορεί να εκληφθεί ως γενική του θέση έναντι του μεταφρασμένου ευρωπαϊκού θεάτρου.

Παρουσιάζω εν συνεχεία ενδιαφέρουσες απόψεις του Π.:

1. για το αν πρέπει να παριστάνονται αρχαία δράματα: «...όσα εκ των αρχαίων δραμάτων έχουσιν, ως βάσιν, ιδέας, αίτινες έπαυσαν να υφίστανται ήδη και δεν περιλαμβάνονται εις τον κύκλον των νυν κρατουσών αρχών» δεν πρέπει να παριστάνονται.

2. για τους σκοπούς των παραστάσεων: την «καθαρώς καλλιτεχνικήν εκ του αρχαίου δράματος απόλαυσιν» και την «αρχαιολογικήν, ούτως ειπείν, ωφέλειαν». Ο β' σκοπός των παραστάσεων, δηλ. η κατά τα αρχαία πρότυπα αναπαράσταση όλων των μερών του αρχαίου δράματος, η «μουσειακή» του αναπαράσταση, είναι κατά τον Π. ανέφικτος.

Άρα, ο Π. μιλά για «*ευπρεπή παράστασιν αρχαίων δραμάτων*». Κρίνει ότι η «διδασκαλία» ελληνικών έργων επιβάλλεται, και, αν εξ ανάγκης υστερούν οι παραστάσεις λόγω ελλείψεως «*εξόχων τραγικών υποκριτών*», να μην υστερεί αυτή τουλάχιστον «*εν τη αναπαραστάσει του αρχαίου βίου και των εξωτερικών συμβόλων αυτού*». Παραστάσεις με τέτοια χαρακτηριστικά όντως είχαν δοθεί τότε στην Αθήνα.

3. ο Π. είναι ριζικά αντίθετος στην κατά γράμμα μεταφορά στα ελληνικά πράγματα αρχαιοελληνικών παραστάσεων που έχουν ήδη «ανεβεί» σε ευρωπαϊκά θέατρα. *Διαφωνεί δηλ. με τη μίμηση ξένων σκηνοθετικών προτύπων*, επειδή θεωρεί ότι κάθε εποχή και κάθε λαός ερμηνεύει διαφορετικά το αρχαίο ρεπερτόριο, άρα και το «ανεβάζει» διαφορετικά.

4. το άλλο μείζον θέμα που θίγει είναι αυτό της γλώσσας, σε ποιο «γλωσσικό ύφος» πρέπει να «διδάσκονται» τα έργα. Ο Π. είναι κατηγορηματικός: τα δράματα πρέπει να «διδάσκονται» «*πάντοτε εις μεταφράσεις· μόνον εις εκπαιδευτήρια δύναται τις να αξιώνη παράστασιν αρχαίου έργου εις την γλώσσαν του...*».

5. ειδικά για την παράσταση των *αριστοφανικών κωμωδιών* κρίνει πως ο θεατής που ζητεί να γνωρίσει τον Αριστοφάνη από μία διδασκαλία, θα εξέλθει με «*ιδέαν πλημμελή και διάστροφον περί του ποιητού και του έργου του*». Θέτει δηλ. το όλως διαφορετικό πλέγμα της παραστατικής πρόσληψης των κωμωδιών από τον νεοέλληνα, την αποκοπή της παράστασης από το θρησκευτικό της πλαίσιο, τη λειτουργικότητά της, τις γραμματολογικές, σημασιολογικές διαφορές ανάμεσα στη γλώσσα του δημιουργού και σ' αυτήν του μεταφραστή. Ο Π. εδώ εκφράζει τους προβληματισμούς του για τη θεατρική μετάφραση, και μάλιστα για την «ενδομετάφραση», αφού πρόκειται για αρχαιοελληνικό έργο. Με τα λεγόμενά του ο «πατέρας της ελληνικής Λαογραφίας» εκφράζει την παλιά θεωρία της «λειτουργικής αντιστοιχίας». Ήθελε *τάυτιση της προσωπικότητας και του κειμένου του μεταφραστή* με αυτά του δημιουργού.

Όμως ο Π. δεν παραγνωρίζει ότι ειδικά στον Αριστοφάνη η μεταφραστική διασκευή είναι αναπόφευκτη, άρα και οι «μεταφραστικοί αναχρονισμοί», αφού το εννοιολογικό πλάτος πολλών λέξεών του δεν συμπίπτει από γλώσσα σε γλώσσα. Άρα, θεωρεί ότι είναι απαραίτητη η αντικατάσταση κάποιων στοιχείων του κειμένου με σύγχρονα νεοελληνικά αντίστοιχα, διότι αυτά τα στοιχεία πιθανώς να χάνονταν σε μια «πιστή» μεταφορά στη νεοελληνική. Με τα παραπάνω θέτει επί τάπητος το πολυσυζητημένο θέμα των δραματολογικών και των γλωσσικών προσαρμογών του αρχαίου έργου στο σήμερα, το πρόβλημα της διαλεκτικής σχέσης της υποκριτικής τέχνης με το έργο, της προσαρμογής - ειδικότερα- του αρχαίου ρεπερτορίου στη σημερινή θεατρική σκηνή, με τις

αναπόφευκτες προσαρμογές και γεφυρώσεις, θέτει το μεγάλο θέμα της σκηνικής ερμηνείας.

Εν συνεχεία διερευνώ τη στάση του Πολίτη έναντι της μετάφρασης της *Ορέστειας* από τον Γ. Σωτηριάδη και στα *Ορεστειακά*, εν συγκρίσει προς την του Μιστριώτη, με τον οποίο συγκρούεται και το 1911. Η εργασία ολοκληρώνεται με την παρουσίαση των πολιτικών και ιδεολογικών του απόψεων, μέσα από δύο επιστολές του, που εκφράζουν μία από τις ολίγιστες φωνές που προέβαλαν ενστάσεις για τη στάση του Ηγεμόνος το 1897.

30. «Η εκδρομή ως προσκύνημα στον “ιερό” γενέθλιο τόπο: η πρώτη εκδρομή εθνικοτοπικού εν Αθήναις συλλόγου τον 20^ο αι. στη γενέτειρα Νάξο», στον τόμο Γ. Προμπονάς (επιμ.), *Αγαθοεργία. Τιμητικός τόμος για τον επίσκοπο Κυανέων Χρυσόστομο Μαυρογιαννόπουλο, Σύλλογος Δαμαριώνα Νάξου*, Αθήνα 2008, 535-559.

Στην εργασία αυτή, με αφορμή την πρώτη οργανωμένη εκδρομή-επίσκεψη που πραγματοποίησε στις αρχές του 20^{ου} αι., εν Αθήναις ναξιακός σύλλογος στη γενέτειρα Νάξο, επιχειρώ έναν «παράτολμο» συσχετισμό: θεωρώ την εν λόγω εκδρομή ως μια μεταφορική εκδοχή του θρησκευτικού προσκυνήματος σε ιερό χώρο, αυτόν της γενέθλιας γης. Πιο συγκεκριμένα:

- ανιχνεύω τα πολλαπλά κίνητρά της και τις αντίστοιχες ερμηνείες της σκοποθεσίας της, όπως παρουσιάστηκαν στον ναξιακό Τύπο του 1910, θέματα που συναντά σήμερα στη μελέτη του σύγχρονου μελετητή του θρησκευτικού προσκυνήματος
- επιπλέον, με βάση λιγοστές καταγραφές για το πώς αντιμετώπισαν οι ντόπιοι Ναξιώτες την επίσκεψη, καταθέτω τη δική μου *συμβολή στη μελέτη του τουρισμού από την πλευρά του ντόπιου, όχι δηλαδή ως «παρατηρούμενου αντικειμένου» αλλά παρατηρητή και σχολιαστή.*

Με δεδομένο ότι κάθε *προσκύνημα* είναι διαβατήρια τελετουργία, θεωρώ την εκδρομή του συλλόγου των εν Αθήναις Ναξιωτών στη γενέτειρα γη ως μια *διαβατήρια τελετουργία*, με τα τρία στάδια και τον ορισμό που της έδωσε ο Arnold van Gennep και επέκτεινε ο V. Turner: (α) *αποχωρισμό* του προσκυνητή από την καθημερινή ζωή, (β) *μεθοριακότητα*, και (γ) *επανενσωμάτωση*, με την επιστροφή του στην καθημερινότητα, από την οποία αποκολλήθηκε για λίγο διάστημα. Βασικό κίνητρο του προσκυνήματος για τον V. Turner είναι η επιθυμία μας να βιώσουμε την κοινωνική μέθεξη, την *communitas*,

θέμα που συνέδεε με τον δικό του όρο anti-structure (*αντιδομή*), αλλά θεωρώ ότι αυτή δεν είναι απαραίτητως εγγενές στοιχείο στο προσκύνημα.

Ιερός χώρος είναι και η ιδιαίτερη πατρίδα. *Μιλώ για την καθαγιασμένη πολιτικά γενέτειρα γη*. Το πλησίασμα του ιερού χώρου απαιτεί εκ μέρους του πιστού προετοιμασία, αυτοταπείνωση. Προκειμένου να επισκεφθούν τη μικρή πατρίδα οι ξενιτεμένοι Αξιώτες προετοιμάζονται ημέρες πριν στην Αθήνα. Η εργασία παρακολουθεί όλη αυτήν την ενδιαφέρουσα διαδικασία.

Για τη βαθύτερη κατανόηση της σημασίας αυτού του είδους εκδρομής δίνω αδρομερώς το ιστορικό και κοινωνικό πλαίσιο των αρχών του 20^{ου} αι. Το «εθνικό κέντρο» πορεύεται την πορεία που ξεκίνησε την επομένη της εθνικής αποκατάστασης του 1830. Αν αυτή η «εθνική γραμμή» εκφράζει το *μοντέρνο* της εποχής, από την άλλη πλευρά η ενίσχυση του «τοπικού», των τοπικών ταυτοτήτων *ως αυτόνομης ιδεολογίας* βαδίζει τη δική της παράλληλη, αλλά αντίθετης φοράς, ιστορική πορεία. Παράλληλα, δηλαδή, με την εθνική ομογενοποίηση πορεύεται η *ανάδειξη του τοπικού*. Η αθρόα δημιουργία πολιτιστικών συλλόγων της επαρχίας στην Αθήνα είναι απόδειξη αυτού που μόλις προανέφερα, αλλά και του «αγώνα δρόμου» που έχει αρχίσει για την πολιτιστική διαχείριση του πολιτισμού, αφού κάθε επιμέρους τοπικός πολιτισμός διεκδικεί στο ελληνικό στερέωμα τη θέση που (νομίζει ότι) του ανήκει.

Εν συνεχεία, μεταξύ άλλων, παρουσιάζω:

- την κατά την άποψή μου περιεκτικότερη *ορολογία αυτών των ναξιακών οργανώσεων που συστάθηκαν από το β' ήμισυ του 19^{ου} αι. μέχρι και τις πρώτες τέσσερις δεκαετίες του 20^{ου}* και προτείνω επεξηγώντας τον όρο «εθνικοτοπικοί σύλλογοι» για την ονομασία τους,

- τη σκοποθεσία του ταξιδιού (αναβάπτιση των ναξιωτών «προσκυνητών»-εκδρομέων στο *συλλογικό εγώ* της πατρίδας, αναζήτηση του προσωπικού *εγώ* στον «αγνό εξωτισμό» της, νοσταλγία της επανένωσης με κάθε τι που θυμίζει παρελθόν, μεταφυσικό όνειρο και ψυχοθεραπευτικό αντίδοτο,

- την πρόσληψη των κινήτρων της εκδρομής από τους άλλους, με τις ενδιαφέρουσες διάφορες ερμηνευτικές της εκδοχές,

- τον *τουρισμό-παράσταση*, ως ένα είδος παιχνιδιού, στο οποίο οι θεατές-τουρίστες προσποιούνται πως θεωρούν γνήσιο αυτό που τους παριστάνεται ως *αυθεντικό*. Οι Χωραϊτες «στήνουν» κάτι ανάλογο στους επισκέπτες τους: δεν αναπαριστούν εικόνες από μια *παλαιότερη*, «αυθεντικά λαϊκή» πόλη, αλλά ένα επιμελώς κατασκευασμένο

σκηνικό υποδοχής που επικαλύπτει το άθλιο παρόν τους, αφού προσπαθούν να εξωραϊσουν πρόσκαιρα την ανοργάνωτη και βρωμερή πόλη τους.

31. «Ένα χωριό ποντιακό κε μπορεί να έχ' ένα ξένο όνομα': Ιδεολογήματα, παρετυμολογία και ιστορική ερμηνεία του τοπωνυμίου ενός ποντιακού χωριού της Ροδόπης», στον τόμο Μανόλης Γ. Σέργης (επιμ.), *Πόντος. Θέματα Λαογραφίας του ποντιακού Ελληνισμού*, Αλήθεια, Αθήνα 2008, 373-389.

Η μελέτη αναφέρεται στο Θρυλόριο, χωριό της Κομοτηνής, που ιδρύθηκε από ποντιακής καταγωγής μετανάστες το 1923. Θέμα της είναι η πολύπλευρη μελέτη του τοπωνυμίου του χωριού και όλα τα συμπαρομαρτούντα της ονοματοθεσίας: λαϊκές παρετυμολογίες, ιδεολογήματα, σύνδεση τοπωνυμίου με την *εθνοτοπική* και τη *νεοελληνική* ταυτότητα της κοινότητας, κ.λπ. Σ' αυτά αντιπαρατίθεται η ιστορική ερμηνεία του τοπωνυμίου, βασισμένη σε ανέκδοτα έγγραφα από το Αρχείο του ελληνικού Υπουργείου Εξωτερικών και από τα Αρχεία της *Κοινωνίας των Εθνών* στη Γενεύη (2006).

Στην αρχή της μελέτης παρουσιάζω την «τυπολογική πολυμορφία» του τοπωνυμίου, η οποία εκφράζει αποκαλυπτικά τη σύγχυση περί την «καταγωγική ιστορία» του και την τοπική «μυθολογία» της καταγωγής του τοπωνυμίου.

Εν συνεχεία αναλύω διεξοδικά:

- την κοινωνικοποίηση του πρώην «άξενου» χώρου (Κιρλίκ Κιρί) δια του νέου ονόματος του χωριού. Θεωρώ τη μετάβαση από την παλιά τουρκική ονομασία στην ελληνική ως *διαβατήρια τελετουργία*, η οποία θα αποκαθάρει τον τόπο από το «μιαρό» παρελθόν του,

- τα αποτελέσματα της έρευνάς μου (για την επιστημονική ερμηνεία του τοπωνυμίου). Τα ασφαλή συμπεράσματά μου είναι ότι το χωριό οφείλει το όνομά του, ως εκδήλωση τιμής για την προσφορά του προς αυτό και τον θρακικό ελληνισμό, στον George Divine Treloar, αυστραλό την καταγωγή, διορισμένο από την Κ.τ.Ε. ως αρμόδιο για την περίθαλψη των προσφύγων της Θράκης μετά τη μικρασιατική καταστροφή. Παρουσιάζω βιογραφικά στοιχεία του και όλη τη «φιλοσοφία» της δράσης του για την αποκατάσταση των προσφύγων μέσα από ανέκδοτα ιστορικά έγγραφα,

- τη στάση μερίδας των κατοίκων του χωριού, υπό έναν πρώην Πρόεδρο, ο οποίος το 1975 έθεσε για πρώτη φορά θέμα αλλαγής του ονόματος, με το αιτιολογικό ότι ένα ποντιακό χωριό δεν μπορεί να φέρει ξένο όνομα, αλλά μόνο κάποιο που να σχετίζεται

αποκλειστικά με τον τόπο αναφοράς, τον ιστορικό Πόντο. Η κίνηση αυτή, ασχέτως αν δεν τέθηκε εν λειτουργία ποτέ, είναι πολύ ενδιαφέρουσα λαογραφικά, και την ερμηνεύω μέσα από την *κατατακτήρια* και *ταυτοποιητική* λειτουργία του βαπτιστικού ονόματος. Το όνομα ενός χωριού (που σχετίζεται μέσω αυτού με το παρελθόν) το ανασταίνει, εγκαθιδρύει συνέχειες, μεταφέρει πνευματικά αποθέματα από τη γενιά των προγόνων τους του Πόντου στη δική τους, καθορίζει παράλληλα τη σχέση της με το παρόν,

- τη στάση της συντριπτικής πλειοψηφίας των κατοίκων, για τους οποίους η αλλαγή του ονόματος θα ήταν γι' αυτούς απώλεια ενός στοιχείου της θρυλοριώτικης παράδοσης, αυτής που δημιουργήσαν οι της α', β' και γ' γενιάς συγχωριανοί τους (γονείς και παππούδες τους) στον ελλαδικό πλέον χώρο, μετά το 1923. *Είναι και δηλώνουν* πρωτίστως *Πόντιοι*, δεν ξεχνούν τον ιστορικό τους τόπο, όπως φαίνεται από τα δεκάδες *αναστορώ* που μου έχουν αφηγηθεί. Όμως είναι και *Θρυλοριώτες*, το χωριό είναι ο τόπος που ανέπτυξαν τον πολιτισμό τους, έχουν μια *νέα τοπική συλλογική ταυτότητα*. Ο πρώην Πρόεδρος νομίζω πως θέλησε να τονίσει την ταυτότητα των συγχωριανών του με στοιχεία της εθνοτοπικής τους ταυτότητας, οι «αντίθετοι» με στοιχεία της νέας τους τοπικής, χωρίς αυτή η θέση να είναι απόλυτη, επειδή γνωρίζω εκ του σύνεγγυς τις προσπάθειες που γίνονται από την β' και γ' γενιά του χωριού για διαρκή σύνδεση με τον ιστορικό Πόντο (εκδρομές μνήμης προς τα εκεί, εκδηλώσεις, ομιλίες, γιορτές Αγίας Μαρίνας).

Στο τέλος της εργασίας υποδεικνύω την ορθή γραφή του τοπωνυμίου: *Θριλόρειο*.

32. «Όψεις της κοινωνίας της Χώρας Νάξου και του μετασχηματισμού της (1900-1915) μέσα από τις διαφημίσεις του τοπικού Τύπου», στον τόμο Μ. Βαρβούνης, Π. Τζουμέρκας, *Αλεξανδρινός Αμητός. Αφιέρωμα στη μνήμη του Ι. Μ. Χατζηφώτη*, τ. Α', Αθήνα 2008, 535-560.

Η διαφήμιση ως ερευνητικό αντικείμενο έχει μελετηθεί πολύπλευρα και διεπιστημονικά· η ελληνική Λαογραφία όμως, εκτός ολίγων επί μέρους επιστημονικών μελετών που έχουν δει το φως της δημοσιότητας, δεν έχει ασχοληθεί διεξοδικά με το θέμα, παρόλο που η διαφήμιση «*δίνει τη δυνατότητα ανίχνευσης, αποκάλυψης και ερμηνείας μορφών της πολιτισμικής συμπεριφοράς των κοινωνικών ομάδων υπό την κυριαρχία των εκάστοτε οικονομικών (εμπορικών) δεδομένων*» (Μ. Βρέλλη - Ζάχου).

Η εργασία μου στοχεύει να καλύψει ένα μέρος αυτού του ερευνητικού «κενού», και κινείται στο πλαίσιο της παραπάνω αναφερθείσης βασικής θεωρίας. Αντιμετωπίζω τις

διαφημίσεις ως δείκτες της κοινωνίας της Νάξου, και ειδικότερα της Χώρας της, την πρώτη 15ετία του 20^{ού} αιώνα. Το υλικό της εργασίας αντλώ από το σύνολο του ναξιακού Τύπου αυτής της περιόδου, 521 φύλλα συνολικά.

Στο πρώτο της μέρος ορίζω εξ αρχής τα θεωρητικά πλαίσια με τα οποία αντιμετωπίζονται εδώ οι διαφημίσεις, παρουσιάζω εν ολίγοις το γενικό ιστορικό, κοινωνικό και οικονομικό πλαίσιο της Νάξου αυτής της περιόδου, θίγω κάποια στοιχεία σχετικά με τη γλώσσα, τη μορφολογία των διαφημίσεων και τους τρόπους που μετέρχονται οι διαφημιζόμενοι για να προσελκύσουν τους καταναλωτές.

Στο κύριο τμήμα της εργασίας εξετάζω τις διαφημίσεις ως εικόνες της διαρκώς μεταβαλλόμενης κοινωνίας της εποχής τους στο οικονομικό, κοινωνικό και πνευματικό πεδίο. Τα δεδομένα που μας παρέχουν είναι αξιοσημείωτα, συμβαδίζουν με τα «επίσημα» γνωστά στοιχεία της μέχρι τώρα ιστορικής έρευνας, αλλά και τη συμπληρώνουν, με άγνωστα και ενδιαφέροντα νέα.

Αναδύονται λοιπόν μέσα απ' αυτές: (α) η Νάξος των μεγάλων κοινωνικών προβλημάτων (μετανάστευσης και υγειονομικής περίθαλψης κυρίως), (β) η Χώρα της εμπορικής και οικονομικής ανάπτυξης, (γ) η πολιτισμική της αστικοποίηση: είναι ολοφάνερη στον νέο τρόπο διασκέδασης της «αστικής» κοινωνίας της Χώρας (ευρωπαϊκοί χοροί, απρέ μιντί, εσπερίδες, κ.ά., αλλά και θεατρικές παραστάσεις για το ευρύ κοινό, λαϊκό θέατρο), στην ενδυμασία, στις νέες συμπεριφορές και νοοτροπίες που διαμορφώνονται (αγορές έτοιμων παιδικών τροφών, έτοιμων υλών καθαρισμού ενδυμάτων και έτοιμων ειδών βάπτισης, τυποποιημένα αγγελτήρια γάμου, κατανάλωση μπύρας, μαθήματα αγγλικής - τα γαλλικής γλώσσας ίσχυαν προ ετών, λόγω της «δυτικής» επίδρασης στο νησί από το 1207-, στην εμφάνιση των πρώτων ασφαλειών ζωής και των πρώτων φωτογράφων, των delivery ζαχαροπλαστικών προϊόντων), κ.λπ.

Η αλλαγή βεβαίως παρατηρείται και στα χωριά του νησιού, αν και οι προερχόμενες από αυτά διαφημίσεις είναι ελάχιστες. Σημαντικότερες θεωρώ αυτές που προτρέπουν τους γεωργούς στη χρήση χημικών λιπασμάτων, ένα θέμα που σήμερα πλέον τείνει να εξελιχθεί σε «καρκίνωμα» της όλης ναξιακής οικονομίας.

Αποτυπώσεις του γενικότερου ιδεολογικού και κοινωνικού κλίματος που επικρατεί στην Ελλάδα αυτήν την περίοδο (εποχή ανασυγκρότησης και εθνικής έξαρσης, ειδικά μετά το 1912) αποτελούν η κατά κόρον διαφήμιση του *Λαχείου του Εθνικού Στόλου*, η πληθώρα των διαφημιζόμενων *δικηγορικών γραφείων* (ένδειξη της κυριαρχίας των νομικών σπουδών στην Ελλάδα εκείνης της περιόδου) και των *ιδιωτικών εκπαιδευτικών*

σχολών. Η εργασία ολοκληρώνεται με την παράθεση της σχετικής ξενόγλωσσας και ελληνόγλωσσας βιβλιογραφίας.

33. «Τύπος και πολιτική: Η περίπτωση του Πέτρου Πρωτοπαπαδάκη και του ναξιακού Τύπου (1902-1915)», *Ναξιακά*, τχ. 31/69 (Δεκέμβριος 2008 - Φεβρουάριος 2009), 15-32.

Η εργασία αυτή αποτελεί την πρώτη προσπάθεια να καταγραφούν και να αναλυθούν, στο βαθμό που είναι δυνατόν, οι ταραγμένες σχέσεις ενός γνωστού στο πανελλήνιο πολιτικού, του Πέτρου Πρωτοπαπαδάκη, με τα τοπικά ναξιακά έντυπα της περιόδου 1902-1915· είναι μια «μελέτη παραδείγματος» των σχέσεων πατρωνίας που αναπτύσσονταν ανάμεσα στους δύο εξουσιαστικούς φορείς (Τύπο - πολιτευτές) την συγκεκριμένη περίοδο.

Τα αποτελέσματα της μελέτης βασίζονται στη χρήση μίας και μόνον μεθοδολογικής επιλογής: της κειμενικής ανάλυσης των εγγραφών του Τύπου. Η έλλειψη ιστορικών πηγών είναι μια από τις αιτίες για τις οποίες δεν έχει μελετηθεί επιστημονικά μέχρι σήμερα η *τοπική διάσταση του πελατειακού συστήματος* στη Νάξο των αρχών του 20ού αι. (γι' αυτήν του 19^{ου} δεν γίνεται λόγος). Τα ελάχιστα έγγραφα του Ιστορικού Αρχείου της και τα εναπομείναντα φύλλα τριών (σχετικά μακρόβιων) εφημερίδων που τυπώνονταν στη Χώρα από το 1901 έως το 1915 δεν είναι αρκετά να συνδράμουν επαρκώς την ανασύνθεση της εποχής, πολλώ δε μάλλον να βοηθήσουν στη μελέτη ενός τόσο σύνθετου θέματος, με τις ποικίλες εξακτινώσεις του και τις πολλαπλές παραμέτρους που απαιτεί η σφαιρική του διερεύνηση. Άλλες πηγές για την ίδια περίοδο, άμεσες/πρωτογενείς, ή δημοσιευμένες, βασισμένες σε πηγές αποκείμενες σε ξένες βιβλιοθήκες ή αρχεία, δεν υπάρχουν ή δεν έχουν δημοσιευθεί. Ως εκ τούτων, το επιστημονικά επιθυμητό αποτέλεσμα ίσως να μην φθάνει στα όρια που θέτει η μέχρι τώρα διερεύνηση αναλόγων περιπτώσεων από άλλες εστίες του ελληνισμού.

Συνεπίκουροι έρχονται στην ανάλυσή μου οι θεωρίες περί *πολιτικής επικοινωνίας*, περί των δυσδιάκριτων ορίων ανάμεσα στη *θρυλούμενη* και την *εμπράγματη* επιρροή που ασκούν τα Μ.Μ.Ε., κ.ά. Θεωρώ σχεδόν δεδομένο ότι όσο κι αν προσπαθώ να σταθώ πίσω από το κρυμμένο νόημα των λέξεων ή των φράσεων του Τύπου και να αναλύσω το περιεχόμενό τους, είναι δύσκολο να εξιχνιάσω την αλήθεια που κρύβεται στις διακηρυγμένες θέσεις ή στις αποσιωπήσεις των εφημερίδων. Η υποστήριξη επί μακρόν χρονικό διάστημα ενός πολιτικού προσώπου από ένα ή περισσότερα επαρχιακά φύλλα

αφήνει πάντοτε αναπάντητα πολλά ερωτηματικά για τις σχέσεις των δύο συμβαλλομένων μερών, για το αδιερεύνητο αυτό *do ut des* των μεταξύ τους σχέσεων.

34. «Έθιμα του Πάσχα από τη Θράκη», έκδοση της εφημ. *Παρατηρητής της Θράκης*, Κομοτηνή 2009. Αναθεωρημένη έκδοσή της βλ. στον ιστότοπο <http://www.pdeamth.gr/topikiistoria/download/pdf/17%20Sergis.pdf>

Στην αρχή της εργασίας εντάσσω το *Δωδεκάμερο* στο πλαίσιο του «κύκλου του χρόνου»: η *αναβλάστηση* της φύσης, η *νεκράνάστασή* της, η προσδοκώμενη από αυτήν τη διαδικασία *γονιμότητα* είναι το σταθερό μοτίβο όλων των τελετουργιών και των θεατρικών δρωμένων που ελάμβαναν χώρα στον «παραδοσιακό» πολιτισμό από την αρχή του Δωδεκαημέρου μέχρι την αρχή του καλοκαιριού. Ειδικότερα, τονίζω την πανανθρώπινη ιδέα του πάσχοντος και θνήσκοντος Θεού. Ο Χριστός και ο Λάζαρος είναι οι δυο χαρακτηριστικές περιπτώσεις της ορθόδοξης παράδοσης.

Ορίζω εν συνεχεία τις *διαβατήριες τελετουργίες*, και ειδικότερα αυτές που σχετίζονταν με τον «κύκλο του χρόνου», όσες δηλ. συνόδευαν τα *μεταβατικά χρονικά σημεία* του, τις άμπολλες «καμπές», τις μεταβάσεις στον (σταθερά και διαρκώς ανακυκλούμενο) χρόνο των αγροτικών κοινωνιών.

Όσα αναφέρω στην εργασία μου αυτήν για τον Λάζαρο της (ιστορικής) Θράκης αναδεικνύουν την έν λόγω περιοχή ως βιότοπο στοιχείων ενός άλλου (αρχαϊκού) πολιτισμού. Τα λαζαρικά κάλαντα των Βουλγάρων, Γιουγκοσλάβων, Ρουμάνων και Αλβανών δεν έχουν σχέση με τον χριστιανικό Λάζαρο, αλλά στις χώρες αυτές η γιορτή του είναι κυρίως γιορτή της άνοιξης, επειδή στις χώρες αυτές η ανάστασή του εξελήφθη ως δεύτερη γέννηση, αυτό και εκεί ο Λάζαρος έχει *μη χριστιανικές διαστάσεις*, είναι ο «ενιαυτός δαίμων», το πνεύμα της χρονιάς που πεθαίνει και ανασταίνεται, σχετίζεται με πανάρχαια ευετηρικά έθιμα. Με όσα παραθέτω ενισχύω την άποψη ότι ο Λάζαρος διατήρησε αυτήν την ιδιότητά του και στη Θράκη.

Παρουσιάσω εν πρώτοις κάποια λαογραφικά στοιχεία για την ημέρα, τους αγερμούς των μικρών *Λαζαρίων* (έχουμε κι εδώ την καταλυτική παρουσία κοριτσιών, για προφανείς λόγους), παραθέτω και αναλύω κειμενικά τρία λαζαρικά άσματα απ' όπου ενισχύεται ο παραπάνω ισχυρισμός μου, αλλά και «κοινά» στον ελλαδικό χώρο λαζαρικά άσματα, καθαρά θρησκευτικού χαρακτήρα, με θρησκευτικό και κοσμικό περιεχόμενο (παινέματα προσώπων).

Έν συνεχείᾳ παρουσιάζω κάποιες λαϊκές εθιμικές εκδηλώσεις του Πάσχα γονιμικού χαρακτήρα (μαγικό κτύπημα με τα βάρια, την παρουσία του αυγού, αιώρες, σβήσιμο των «παλιών» φώτων και το νέο ανάμμά τους). Αναλύω επίσης το έντονο θρησκευτικό στοιχείο στο ελληνορθόδοξο Πάσχα, την κοινωνική του διάσταση, την παρουσία δεισιδαιμονιών και μαγικών πρακτικών (το Πάσχα είναι *διαβατήρια περίοδος*, άρα, όπως κάθε αντίστοιχη, ως *οριακή*, κινείται σε «*επικίνδυνα*» όρια), την εκκοσμίκευση των ημερών (όπου συνυπήρχαν και συλλειτουργούσαν η ευσέβεια, η υποβολή του θείου δράματος, η επιβολή των παραστατικών δρωμένων, η αναπόφευκτη κοσμική χαρά), την συνάρτηση του Πάσχα με την εθνική ζωή.

Η εργασία συμβάλλει επίσης στην σκιαγράφηση του «θρακιώτη» Ιούδα: μετά την (κοινή στον ελλαδικό χώρο) καύση του ομοιώματός του έπαιρναν «*μίαν φούκταν, δια να ρίψουν την επομένην εις τα μνήματα ή δια μαγικήν χρήσιν*». Στις Μέτρες, το πρωί του Μ. Σαββάτου, οι γυναίκες φέρνανε «*μια χούφτα απ' τη στάχτ' του Οβριού που πήρανε εψές, και τ'νε ρίχν'νε απάν' στο μνήμα*». Οι μαρτυρίες αυτές είναι εκπληκτικές: *η στάχτη από τον καμένο Ιούδα αποκτά μαγικές γονιμικές ιδιότητες, γίνεται γονιμοποιός δύναμη, φάρμακο κατά σωματικών και ψυχικών ασθενειών*. Ο «θρακιώτης Ιούδας» έχει, λοιπόν, κάτι από τα κοινά χαρακτηριστικά του μύθου του Οιδίποδος και του Ιούδα, ως ζώσες απηχήσεις ενός και του αυτού, ευρύτατα διαδεδομένου παλαιότατου παραμυθιού, συνδέεται με τα αρχέγονα φαλλικά είδωλα του βαλκανικού πολιτισμού, είναι ένα γονιμολατρικό ομοίωμα, όπως εκείνα που συμβολίζουν τον κύκλο της βλάστησης.

35. «Το ειδικό βάρος της ποίησης κατά τον 19^ο αιώνα: η περίπτωση του “Κεφαλήνιος λεπτοργού” Σπυρίδωνος Γ. Μαλάκη (1823-1898)», στον Χαριστήριο Τόμο «Φιόρα Τιμής» για τον Μητροπολίτη Ζακύνθου Χρυσόστομο Β΄ Συνετό, Ζάκυνθος 2009, 865-888.

Ο Σπυρίδων Μαλάκης (1823-1898) ήταν μια από τις εκατοντάδες περιπτώσεις ελλήνων ποιητών του 19^{ου} αι. Η ποίηση για τα χαρισματικά άτομα αποτελούσε μέσο κοινωνικοποίησης, αφού ο ποιητής εύρισκε ευκαιρία να ενωθεί με το εθνικό σώμα, να συμβάλει με τον τρόπο του στην πρόοδό του. Ο ποιητής, από τη δεκαετία του 1850 μέχρι το 1880, είναι κεντρικό πρόσωπο στο ελληνικό Βασίλειο, έχει κοινωνική και πολιτική συνείδηση, τον εμπνέει το πατριωτικό συναίσθημα, η αρχή του νέου λυρισμού, η πηγή του ρομαντισμού αλλιώς. Η ποίηση (θεωρείται πως) ενέχει στοιχεία μυστικισμού, αναφέρεται σε κάτι ανώτερο και Υπερβατικό, κι αυτό καθιστά τον ποιητή ιεροφάντη,

μυσταγωγό, όργανο της Θείας Προνοίας, γι' αυτό και η ιδιαίτερη προτίμηση των θεραπόντων της προς αυτήν.

Η περίπτωση των Επτανήσων ήταν ξεχωριστή. Ο Σ.Μ., ως ριζοσπάστης, βιώνει τα γεγονότα, ζει τον επαναστατικό ήλιό τους, μάχεται για την Ένωση των Επτανήσων και για κοινωνική αλλαγή. Τα Ιόνια θα αποτελέσουν, λόγω του ιστορικού τους παρελθόντος, χώρο συνάντησης δυτικών και ανατολικών κοινωνικών ρευμάτων. *Εδώ ο εθνικός και ο κοινωνικός αγώνας θα διαπλέκονται αζεδιάλυτα.* Τους εξύμνησε με το ίδιο πάθος ο λαϊκός ποιητής μας.

Μέσα σ' αυτό το κλίμα, το οποίο αποδίδω αναλυτικά, εντάσσω και αναλύω την ξεχωριστή, όντως περίπτωση του Σ.Μ., ενός λεπτουργού, αλλά άνδρα φιλοπρόοδου, επαναστάτη το φρόνημα, πατριώτη, ο οποίος υπέστη πολλές διώξεις για την επαναστατική του δράση. Δεν είναι τυχαίο ότι αργότερα έλαβε ενεργό μέρος στην αντιοθωνική εξέγερση του 1862.

Στην εργασία αυτή αναλύω, για πρώτη φορά σε όλη της την έκταση, πιστεύω και στο ανάλογο βάθος της, την ποιητική παραγωγή ενός ξεχωριστού λαϊκού ποιητή. Ο λόγος που αφορμήθηκα προς τούτο ήταν (όπως αποδεικνύω) ότι ο Σ.Μ. από αυτόκλητος ποιητής του επαναστατημένου επανησιακού λαού, *αποβαίνει τελικά ο εκφραστής του, γίνεται «οργανικός διανοούμενός» του*, αφού η αγωνιστική ποίησή του έγινε σημείο αναφοράς, κάποιοι στίχοι του (π.χ. από το *Αι ημέραι του Στρατοδικείου*) είχαν γραφεί κάτω από εικόνες-αφίσες ανθρώπων συμβόλων του αγώνα τους· παραμονές εκλογών στα Επτάνησα (1852) παρεμβαίνει ως διαμορφωτής της «κοινής γνώμης» με προσωπική επιστολή-στιχούργημα προς τον λαό των νήσων, μέσα από τη φυλακή του, προτάσσοντας σ' αυτήν ένα παλαιότερο δικό του καθαρευουσιάνικο απόφθεγμα, που είχε γίνει ήδη κτήμα του λαού και θούριός του, το «Κι αν 'ς τας φυλακάς με ρίψης / ή σκοπέλων ερημίας, / και εκείθεν θα φωνάζω/ τας αισχράς σου ανομίας». Ο Σ.Μ. μπορεί να απευθύνεται ως ηγέτης στο λαό, τον επικαλείται πολλές φορές στην πρώτη στροφή των ποιημάτων του. Η φήμη του ξεπέρασε, όπως φαίνεται, τα τοπικά όρια του νησιού του. Η σάτιρά του δεν ορρωδεί προ ουδενός. Άγγλοι κατακτητές, συμπατριώτες του προδότες ή ενδοτικοί, νωθροί δημόσιοι υπάλληλοι υπηρέτες της Αγγλοκρατίας, το ίδιο ελλαδικό Βασίλειο δεν ξέφυγαν από την κριτική του. Η *σάτιρά* του στηρίζεται στην αθηναϊκή σατιρική παράδοση, η φωνή της διαμαρτυρίας του μεταβαλλόταν ευκολότερα σε οργισμένη κραυγή.

Στην εργασία, συν τοις άλλοις, παρουσιάζω αναλυτικά:

- τη γλώσσα του ποιητή, την οποία συνεξετάζω στο πλαίσιο της γλωσσικής ιστορίας των Επτανήσων. Τα όσα εκτενώς αναφέρω στην εργασία αποτελούν μια μικρή συμβολή στη θεώρηση ενός τόσο ενδιαφέροντος θέματος

- κατηγοριοποίηση του έργου του σε πέντε ομάδες: (Α) *εθνική ποίηση* (Β) *κεφαλληνιακού ενδιαφέροντος, επαναστατικού χαρακτήρα*, (Γ) *διεθνικού επαναστατικού χαρακτήρα*, αλλά άμεσα συσχετισμένου με την εθνική υπόθεση, όπως, π.χ., το ποίημά του *Ωδή εις την Ιταλίαν...*, (Δ) *Φιλολογικού ενδιαφέροντος*. Το *Ελεγείον εις τον εθνικόν ποιητήν Αλέξανδρον Σούτσον* και *Η καταδίκη του Αλεξάνδρου Σούτσου*, αμφότερα φόρος τιμής για όσα εκείνος προσέφερε (υπό την μορφή των επιδράσεων στην τέχνη του), αλλά και στο ελληνικό έθνος ολόκληρο, (Ε) *Η Πρωτομαγιά* (εν Αθήναις 1864) είναι ένα ερωτικό, ηθοπλαστικό σύνθεμα, παρόμοιο του οποίου δεν γνωρίζω να έχει γράψει ή τυπώσει

- τους *Τάφους της Αργολίδος*, ειδικότερα, επειδή δυο χρόνια πριν καθιερωθεί ο Ύμνος του Σολωμού ως Εθνικός, ο Σ.Μ. υπέβαλλε στον Βουτσινάιο ποιητικό διαγωνισμό του ίδιου έτους (και εξέδωσε αυτοτελώς αργότερα) το πολύστιχο αυτό ποιητικό του πόνημα (226 στροφές), στο οποίο περιγράφονται με αρκετές λεπτομέρειες τα δραματικά γεγονότα της Επανάστασης του Ναυπλίου κατά του Όθωνος (Φεβρ. 1862) και αποτελεί απομίμηση του σολωμικού

- τα ιδεολογικά στοιχεία της ποίησής του, που είναι άκρως ενδιαφέροντα: συνυπάρχουν τα διαφωτιστικά μηνύματα, η «ένθεη μανία» του ρομαντισμού πνεύματος, η θρησκευτική πίστη. Γλώσσα και θρησκεία θεωρούνται στους ριζοσπάστες των Ιονίων αποδεικτικά στοιχεία της *εθνικής ενότητας*, της *επτανησιακής ταυτότητας*. Η συμβολή του κλήρου στον αγώνα ήταν τεράστια, η συμμετοχή του στις τάξεις των ριζοσπαστών αναμφισβήτητη. Ένα τέτοιο αμάλγαμα ιδεολογιών (ριζοσπάστες και απόγονοι των Κολλυβάδων) είναι όντως ένα ενδιαφέρον φαινόμενο. Το γεγονός ότι επί επτά αιώνες περίπου οι επτανήσιοι Έλληνες ανταγωνίζονται την προσπάθεια των κατακτητών να τους επιβάλουν τον καθολικισμό, συνέδεσε ισχυρότερα το *απελευθερωτικό κίνημα* και τον *κοινωνικό ριζοσπαστισμό* με την *Ορθοδοξία*. Ο παπισμός και ο προτεσταντισμός παραμένουν «δαιμονοποιημένοι» στη λαϊκή συνείδηση, η *ιστορική μνήμη*, τα αντίστοιχα στερεότυπα και οι διαμορφωμένες κοινωνικές αναπαραστάσεις τους ως *Άλλων* ευνοούσαν τέτοιες αντιλήψεις.

36. «Η αρχαία ρωμαϊκή γιορτή Robigalia στον Οβίδιο», στον τιμητικό τόμο *Γλώσσα, ψυχής άγγελος. Αφιέρωμα στην Ελευθερία Γιακουμάκη*, εκδόσεις σήμα, Αθήνα 2010, 581-605.

Με αφορμή τη ρωμαϊκή γιορτή *Robigalia*, λεπτομερέστερη περιγραφή της οποίας μάς παραδίδει ο Οβίδιος, και τα προβλήματα που δημιουργεί η αναπαράστασή της στον ποιητή, μου δίδεται η αφορμηση:

- να επαναφέρω προς συζήτηση τα *άκρως διαμετρικά αποτελέσματα* στα οποία ήχθησαν οι θεωρήσεις περί το φαινόμενο της *θυσίας*, όπως αυτές των Godfrey Lienhardt, René Girard, Victor Turner, W. Burkert, Ιμπέρ και Μως, W. Robertson Smith, κ.ά.

- να παραθέσω κάποια δεδομένα για τη διαχρονική πρόσληψη της φύσης του (ξεχωριστού) θυσιάσματος του παραδείγματός μας, του σκύλου, με αφορμή τον χαρακτηρισμό του από τον ιερέα του κειμένου ως *βδελυρού/αισχρού*. Παρουσιάζω τον σκύλο, μετά την εισδοχή του στο «ανθρωποποιημένο» περιβάλλον, ως ένα «ενδιάμεσο» ον, έγινε ξεχωριστό ζώο, κινούμενο ευχερώς ανάμεσα στον *ανθρώπινο* και τον *μη-ανθρώπινο* κόσμο. Ως παλιά χθόνια θεότητα και σύμβολο του θανάτου ανήκε στα ζώα που προσφερόταν στις θεότητες τις σχετιζόμενες με το θάνατο αλλά και με τον πόλεμο (Εκάτη, Άρη).

- να ανασυνθέσω και να ερμηνεύσω λεπτομέρειες της περιγραφόμενης (κολοβής) θυσιαστικής τελετής (ως θρησκευτικής τελετουργίας *μνήσεως*), που εκτυλίσσεται ως μια οργανωμένη σειρά *θρησκευτικών πράξεων*, κατά το τριμερές σχήμα του Genper

- να αποκαταστήσω την ασυμφωνία του Οβίδιου που θέτει υπό αμφισβήτηση τη φερεγγυότητά του: ενώ φαίνεται ξεκάθαρα ότι η μικρή σκύλα θυσιάζεται προληπτικά για εξευμενισμό της Robigo, σε άλλο σημείο του ποιήματος λέγεται ότι η συγκεκριμένη θυσία *αφορούσε στην προσπάθεια κατευνασμού της ορμής του ουράνιου σκύλου Ικάρου*, ο οποίος, όταν ανατέλλει, η γη καψαλίζεται, ξεραίνεται, στεγνώνει και η σοδειά ωριμάζει πολύ πιο γρήγορα απ' ό,τι πρέπει. Αποδεικνύω με επιχειρήματα ότι ο Οβίδιος συγκέρασε δυο τελετουργίες που συνδέονταν με την προστασία της παραγωγής: τις τελετουργίες στα *Robigalia* και αυτές στη γιορτή *Augurium Canarium* ή *Sacrum Canarium*, κατά την οποία επίσης θυσιαζόταν σκύλος.

Η θυσία τελειώνει με την *επανενσωμάτωση* των συμμετασχόντων (ανανεωμένων) στον κόσμο της καθημερινότητας, του *βέβηλου*. Το θύμα έφθασε στην αποκορύφωση του ιερού, αλλά όχι και ο θύτης *ές αεί*. Η θυσία είναι το μέσον για να επικοινωνήσει *προσωρινά* το βέβηλο με το ιερό. Διαμεσολαβητής είναι το θύμα, χάρη σ' αυτό οι δυο

κόσμοι μπορούν να διεισδύσουν ο ένας στον άλλο, διατηρώντας τη διαφορετικότητά τους και την αυτονομία τους. Η θεωρία του Jean Rudhardt (δεν θεωρεί ορθή τη ερμηνεία της θυσίας με βάση τη διάκριση *ιερό-βέβηλο*) είναι ίσως πλησιέστερα στα ελληνικά (και ρωμαϊκά) πράγματα, αφού εκεί δεν υπήρχε η διάκριση επικοινωνίας μεταξύ *ιερού* και *βέβηλου*, η θυσία περιέχει πρωτίστως συμμετοχή στην ομάδα, στην πολιτική κοινότητα, ήταν απαράβατος όρος ο συσχετισμός της με τις κοινωνικές πρακτικές σε όλα τα επίπεδά τους, με την πόλι. Κάτι, ως τέλος, από τον Mauss, ασχέτως αν η θεωρία του περί θυσίας έχει τα τρωτά της: Όλος ο κόσμος επωφελείται από την θυσία, η συλλογικότητα, τα άτομα, ο πολιτισμός εν γένει. Χάρη σ' αυτήν, το σύνολο κερδίζει «αυτόν τον καλό, δυνατό, σοβαρό, τρομερό χαρακτήρα» που συνιστά ένα από τα βασικά γνωρίσματα κάθε κοινωνικής προσωπικότητας.

37. «Dog Sacrifice in Ancient and Modern Greece: From the Sacrifice Ritual to the Dog Torture (*kynomartyrion*)», *Folklore* 45 (2010), 61-88.

Στην εργασία αυτή αποδεικνύω ότι η ερμηνεία του *κυνομαρτυρίου* φαίνεται να μην απορρίπτει μια σχέση με τα αρχαία πιστευόμενα και τελούμενα, αφού οι *κυνοθυσίες* στον ινδοευρωπαϊκό χώρο, και ειδικότερα στον αρχαιοελληνικό και τον ρωμαϊκό, ήταν σύνηθες φαινόμενο, διακρινόμενες σχηματικά σε *καθαρήριες* και *γονιμικού χαρακτήρα*. Παραθέτω πάμπολλα παραδείγματα από τον Όμηρο μέχρι και ρωμαϊκά χρόνια που αποδεικνύουν του παραπάνω λόγου το αληθές.

Μαρτυρίες από τα χωριά της Θράκης κυρίως αναφέρουν ρητά ότι σκοπός τελέσεως του *κυνομαρτυρίου* ήταν «για να γίνουν τα σ' *σάμια*». Ως έτερος σκοπός του εθίμου, συναφής προς αυτόν των ρωμαϊκών και αρχαιοελληνικών τελετών, ήταν η ετήσια προφύλαξη των (πολύτιμων) σκύλων από τη λύσσα, «να μη *λυσσιάζουν το καλοκαίρι*».

Μετά το 1960 το έθιμο (επιχωρίαζε στο μεγαλύτερο μέρος του ελλαδικού χώρου) απώλεσε σχεδόν οριστικά το χαρακτήρα του ως *αιματηρής θυσίας* και μετεξελίχθηκε αποφασιστικά σε μια διασκεδαστική *παράσταση*. Ανέκαθεν βέβαια κρίνω πως ήταν μια παράσταση, με την έννοια που της έδωσε ο Erving Goffman. Ήταν μια παράσταση στην οποία προείχε η στοχοθεσία της (ευετηρία, καλή σοδειά) και η οποία πάντως εμπεριείχε αναμφισβήτητα τη *βία*. Τα νεότερα λαϊκά παραστατικά έθιμα-δρώμενα είχαν ανέκαθεν χαρακτήρα *θεάματος*, είχαν εξωστρεφή χαρακτήρα, η θεαματικότητα προσείλκυε πρωτίστως το πλήθος, έστω και αν μέσα σ' αυτήν έβλεπε ακόμη κι αυτήν την ίδια τη σκοποθεσία του εθίμου. Αλλ' όμως το έθιμο έχει λησμονηθεί σε πολλές περιοχές του

ελληνισμού ήδη από το 1930, και αυτό διότι θεωρήθηκε από τότε αποτρόπαιο. Διατηρήθηκε σε ελάχιστες περιοχές της Ελλάδας μέχρι το 1970 ή αλλού μέχρι και τις αρχές του 1980. Εκτός των παραπάνω λόγων που συνέβαλαν στην υποχώρηση του εθίμου, σημειώνω και αναλύω τη συμβολή προς τούτο της Εκκλησίας και των φιλοζωϊκών οργανώσεων.

Ενδιαμέσως:

- παρουσιάζω την αμφισημία που χαρακτηρίζει όλες σχεδόν τις πολιτισμικές συλλήψεις του ζώου στη λογοτεχνία του αρχαίου κόσμου και της μεσαιωνικής Δύσης. *Αυτή ακριβώς η φύση του δικαιολογεί την αντίστοιχη «διπλή» στάση του ανθρώπου έναντι του ζώου, από τα αρχαία χρόνια μέχρι σήμερα*, θέμα που αναδεικνύω με πάμπολλα παραδείγματα,

- αναδεικνύω τη σημασία της μετά τον 4^ο προχριστιανικό αιώνα περιόδου για την εξέλιξη της λατρευτικής ζωής στον ευρύτερο ελληνικό χώρο: ήταν η περίοδος της «εισβολής» σ' αυτήν των *δαιμόνων*, ως θεοτήτων ανάμεσα στο *θείκό* και το *ανθρώπινο*, και του *θρησκευτικού συγκρητισμού* με τις ανατολικές κυρίως θρησκείες που συνταύτισαν την Εκάτη, την Αρτέμιδα, το φεγγάρι και τον σκύλο,

- επισημαίνω τη σχέση των τελετουργιών της *θανάτωσης* με τη *γονιμότητα* και εντάσσω το κυνομαρτύριο στα ανοιξιάτικα δρώμενα, στις προδρομικές μορφές θεάτρου, στον κύκλο των διαβατήριων τελετουργιών. Τελούνταν σε μια διαβατήρια στιγμή του χρόνου, στο κομβικό σημείο της *διάβασης* από τον χειμώνα στην άνοιξη, και συνόδευαν τα «επικίνδυνα», τα *μεταβατικά χρονικά σημεία* του «κύκλου του χρόνου». Βασικός στόχος τους ήταν η αναβλάστηση της φύσης, στα δρώμενα αυτά δραματοποιούνταν (μέσα από *συμβολικές ανατροπές*) η *ταύτιση του τέλους με την αρχή*, η *κυκλική αντίληψη για τον χρόνο*, η αίσθηση της *αέναης επανάληψης*, η *ενότητα των αντιθέτων*. Στην περίπτωση μας πρόκειται για τη θυσία ενός μικρού δαίμονα, που θυσιάζεται *ως εξιλαστήριο θύμα στον δαίμονα-θεό*. Έχουμε άλλη μια μεταμόρφωση ενός αποδιοπομπαίου τράγου, και αν βασιστούμε στη σχετική θεωρία του Mannhardt και στην «ανιμιστική θεωρία περί καταπολεμήσεως των ασθενειών» (θεραπεύονται *βιαίως*), ο σκύλος, ως πνεύμα της βλάστησης, πρέπει να μαστιγωθεί, να διωχθεί, να θανατωθεί, για να αναζωογονηθεί και να ξαναγεννηθεί. Ο *ξυλοδαρμός* στο λαϊκό πολιτισμό (και δη στα καρναβάλια) είναι μια ακόμη πράξη του σωματικού δράματος: Ο δαρμένος (το σκυλί) γελοιοποιείται, εξευτελίζεται, σκοτώνεται, από την άλλη όμως εξαγνίζεται, ανανεώνεται, αλλά και εξαγνίζει ταυτοχρόνως το συλλογικό σώμα, θέμα που αναλύω εκτενώς

- περιγράφω το τελετουργικό του σε όλες τις μορφές του.

38. «Ημερολόγια τοίχου των εθνικοτοπικών συλλόγων: η περίπτωση των εν Αθήναις ναξιακών συλλόγων, 1980-2007», στον τόμο *Η έρευνα και διδασκαλία του υλικού πολιτισμού των νεωτέρων χρόνων στα ελληνικά πανεπιστήμια*, Εθνικό και Καποδιστριακό Παν/μιο Αθηνών, Τμήμα Φιλολογίας, Τομέας Βυζαντινής Φιλολογίας και Λαογραφίας, Αθήνα 2010, 467-515.

Βλ. την υπ' αριθμ. 60 εργασία

39. «Το Δωδεκάμερο ως διαβατήρια περίοδος στον εθιμικό 'κύκλο του χρόνου': παραδείγματα από την ελληνική και τη βουλγαρική Λαογραφία», *Παρνασσός*, τ. 51 (2009), 315-346.

Η παρούσα εργασία δεν αναφέρεται *συλλήβδην* στα έθιμα του πολυήμερου εορταστικού *continui* που συνιστά η μακρά περίοδος του Δωδεκαημέρου. Όπως ρητά δηλώνεται στον τίτλο της, την αναλύω ως *διαβατήρια*, άρα επιλέγω τα στοιχεία εκείνα που δικαιολογούν *πρωτίστως* το περιεχόμενο του όρου.

Τα επιλεγμένα παραδείγματα είναι από την ελληνική και τη βουλγαρική Λαογραφία. Αν σε κάποια σημεία της εργασίας ελλείπουν τα αντίστοιχα ελληνικά, η επιλογή αυτή είναι συνειδητή, επειδή απλούστατα τα θεωρώ γνωστά στο επιστημονικό κοινό της. Αν δε, αντιθέτως, εμμένω σε εκτενέστερες περιγραφές και αναλύσεις κάποιων βουλγαρικών παραδειγμάτων, αυτό σχετίζεται με την επιθυμία μου να καταστήσω γνωστές στο ελληνικό λαογραφικό κοινό κάποιες όψεις της (άγνωστης, πιθανώς, σ' αυτό) γειτονικής εθνικής Λαογραφίας και να συμβάλω με τον τρόπο μου σε μια βαθύτερη αλληλοκατανόηση των δύο λαών.

Στην εργασία δεν με απασχολεί το ζήτημα αν ο χαρακτηρισμένος ως «κοινός βαλκανικός πολιτισμός» σχετίζεται με την ταυτόχρονη ιστορική παρουσία των δύο λαών σε ευρύτερο κοινό χώρο από τα μεσαιωνικά χρόνια, με τις αναπόφευκτες αμοιβαίες πολιτισμικές επιδράσεις, ή αν πρόκειται για *παράλληλη πολιτισμική δημιουργία* τους (ως *ανεξάρτητες επινοήσεις*), με τις διαφοροποιημένες κατά περίπτωση μορφοποιήσεις. Για την σύγχρονη Λαογραφία δεν έχει τόση σημασία το *πού* γεννήθηκε ένα ποιητικό μοτίβο ή το να ανακαλύψει το λαό-δημιουργό αυτού του προτύπου, πάνω στο οποίο πιθανώς βασίστηκε κάποιος άλλος για να συνθέσει τη δική του παραλλαγή. *Δεν αποτελεί αυτοσκοπό της η ερευνητική αυτή διαδικασία*. Την ενδιαφέρει η μετέπειτα πορεία-χρήση

του στο λαό—αποδέκτη (αν αποδειχθεί επιστημονικά τέτοια πολιτισμική διαδρομή), την ενδιαφέρει η *ποιητική* αυτού του λαού, η δεκτικότητα του, η προσαρμοστική του ικανότητα, οι μεταλλαγές ή οι νέοι συμβολισμοί που πιθανώς πραγματοποιεί στο πρότυπο. Σήμερα στο χώρο των ανθρωπολογικών επιστημών κατισχύει η άποψη για την *παράλληλη και σε πολλούς τόπους πολιτισμική δημιουργία των λαών*, άποψη που αποτελεί ύμνο στην *κοινότητα* της ανθρώπινης σκέψης και ευαισθησίας, στην «κοινή φύση» των λαών, στην «ψυχική ενότητά» τους, που έχουν φυσικά *διαφοροποιό* ιστορική πορεία, άρα και διαφορές.

Σ' αυτήν, κάπως αναλυτικά: (α) υπενθυμίζω βασικά χαρακτηριστικά των διαβατήριων τελετουργιών, (β) παρουσιάζω (με σύγχρονη ανάλυση) κάποια λαογραφικά ζητήματα «αιχμής» που σχετίζονται με το θέμα.

40. «Η εφημερίδα *Αγών Πρέβεζας* μέσον έκφρασης του 'συγκρουσιακού κύκλου' των δεκαετιών 1950 και 1960 στην Πρέβεζα και την Ήπειρο, και άλλα στοιχεία της ταυτότητάς της», *Πρακτικά του Δεύτερου Διεθνούς Συμποσίου για την ιστορία και τον πολιτισμό της Πρέβεζας*, τ. II, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, Δήμος Πρέβεζας, Ίδρυμα «Ακτία Νικόπολις», Πρέβεζα 2010, 531-556.

Στην παρούσα εργασία θεωρώ την υπό ανάλυση εφημερίδα ως ένα *συγκρουσιακό υποκείμενο*, που στοχεύει την κοινωνική και την πολιτική αλλαγή, μέσα από την σύγκρουσή της με την νικήτρια του Εμφυλίου «Δεξιά». Ο *Αγών* επέλεξε να εκφράσει την ψυχή των «αντικαθεστωτικών ακροατηρίων» της Πρέβεζας, τις *ανταγωνιστικές εκδοχές του παρόντος*, μια νέα *ουτοπική βούληση* και τη μετατροπή της σε υπαρκτή αλήθεια. Γι' αυτό άντλησα ιδέες, έννοιες και θεωρητικό προβληματισμό από τη «*Θεωρία της συγκρουσιακής πολιτικής και των κοινωνικών κινημάτων*», τα απαραίτητα σύντομα θεωρητικά στοιχεία της οποίας αναλύω στην εργασία. Βεβαίως, υπό την σκέψη ότι τις συγκρούσεις στην Πρέβεζα και την Ήπειρο δεν τις δημιουργεί η ίδια η εφημερίδα. Τις δημιουργούν τα πραγματικά «συγκρουσιακά υποκείμενα»: το συνδικαλιστικό κίνημα της πόλης, το Εργατικό Κέντρο της, η Ομοσπονδία Επαγγελματιών και Βιοτεχνών, τα τοπικά αγροτικά συνεταιριστικά συνέδρια, ο εκπαιδευτικός κόσμος, κ.ά., τα οποία συνάπτουν δεσμούς με τα υφιστάμενα κόμματα και με την εφημερίδα μας. Αυτή γίνεται η *συνείδηση* τριών ενεργών και δραστήριων «συγκρουσιακών υποκειμένων» στην Πρέβεζα και την Ήπειρο: της αγροτιάς, των εργατών και των επαγγελματιών της πόλης, του «κινήματος» του εκπαιδευτικού κόσμου. Τα θέματα αυτά αναλύω με την ίδια σειρά εκτενώς.

Στα υπόλοιπα *θεωρητικά* της εργασίας υπάγω και αναλύω:

- την παρουσίαση της προσωπικότητας του εκδότη της εφημερίδας, ως πρώτιστου ιδεολογικού πυλώρου της. Ο Ι. Τάλλαρως είναι ο εκφραστής ενός ευρύτερου κεντροαριστερού χώρου, είναι (γενικώς) μια «δημοκρατική» φυσιογνωμία, όπως αποδεικνύω από τα κείμενά του όσο και από μαρτυρίες ανθρώπων συγκαιριανών του, καθ' όλη την περίοδο του βίου της η εφημερίδα του υποστήριξε σταθερά τις πολιτικές δυνάμεις του *Κέντρου*. Αναφέρω μερικά παραδείγματα στην εργασία προς επίρρωση των λόγων μου. Αναλύω, ως παρεμπόμποντα θεωρητικά ζητήματα:

- την έννοια *«μελέτη της ταυτότητας μιας εφημερίδας καθεαυτήν»*,
- τη σκιαγράφηση των δύο δεκαετιών (1950 και 1960) που διαχέονται στη μελέτη ως υπόβαθρο και πλαίσιο των εδώ περιγραφομένων,
- τα περί Τύπου και πολιτικής επικοινωνίας, *πώς ο Τύπος διαμεσολαβεί* ανάμεσα στην κοινωνία και στην ιστορική αλήθεια.

Ακολουθώ, στο κύριο μέρος της εργασίας, παρουσιάζω τα επιμέρους στοιχεία της *ταυτότητας* της εφημερίδας.

Πρώτο στοιχείο: Η εφημερίδα ως μέσον έκφρασης του «συγκρουσιακού κύκλου» της εποχής της, όπως ήδη ανέφερα. Δεύτερο στοιχείο: η ανάδειξη του «τοπικού», μέσα από τις πάμπολλες πλευρές και διαστάσεις του. Γενικά, συμπερασματικά, η ανάδειξη της τοπικής ταυτότητας συνιστά μια διαδικασία αυτογνωσίας, είναι το μοναδικό πολιτιστικό επιχείρημα της εφημερίδας στη διαπάλη της με τους γείτονες Ηπειρώτες. Τρίτο στοιχείο ταυτότητας της εφημερίδας: *Ο «ηπειρωτισμός»*. Τον χρησιμοποιώ με την έννοια της *ιδεολογίας εκείνης* (του εκδότη και των συνεργατών του) *που αναγορεύει την εξυπηρέτηση των συμφερόντων της Ηπείρου σε πρώτιστο μέλημά τους*. *Ηπειρωτισμός* σημαίνει ειδικότερα την προσπάθεια για *εξάλειψη της αδικίας* που συντελείται από το «κράτος των Αθηνών» εις βάρος της Ηπείρου. Τέταρτο στοιχείο ταυτότητας: *η εφημερίδα ως μέσον έκφρασης του «τοπικού» στη σύγκρουσή του με τον «ηπειρωτισμό»*. *Οι Πρεβεζιάνοι και οι Άλλοι Ηπειρώτες*. Η οριζόντια σύγκρουση μεταξύ γειτονικών κοινοτήτων ή ευρύτερων επαρχιακών διαμερισμάτων (*διακοινοτικές συγκρούσεις*) παρέμεινε από την επαύριο της εθνικής αποκατάστασης του 1830 μέχρι και σήμερα φαινόμενο σύνηθες. Η κατάργηση του παλαιού κοινοτικού συστήματος, η επακόλουθη κατάργηση της τοπικής αυτονομίας και η ένταξη του πολίτη σε ευρύτερες διοικητικές περιφέρειες, οι αδιαμφισβήτητες τοπικές παραλλαγές του ελληνικού πολιτισμού (η *ετερότητά* του), ο τοπικισμός, ως έκφραση αγάπης και αυξημένου ενδιαφέροντος για τη γενέθλια γη, οι ιστορικά κληρονομημένες προκαταλήψεις, οι τάσεις απομόνωσης των κοινοτήτων, η διαπλοκή

των οικονομικών συμφερόντων, ο διανεμητικός ρόλος του κράτους, με τις διαδικασίες άντλησης και αναδιανομής του εθνικού πλούτου ήταν -και είναι - καταστάσεις που δηλητηριάζουν την ενδοτοπική επικοινωνία, δημιουργούν νοοτροπίες αντιπαλότητας, αφήνουν κάποια κατάλοιπα στις μεταξύ των γειτονικών γεωγραφικών ενοτήτων σχέσεις, ακόμη και ως ευτράπελες διηγήσεις ή ως *ακληρήματα* σήμερα. Οι αιτίες των αντιθέσεων του παραδείγματός μας είναι και πάλι πρωτίστως οικονομικές. Πρόκειται για *ανταγωνισμό χωρίς πολιτισμικές διαφοροποιήσεις*. Σ' αυτό το θεωρητικό πλαίσιο εξετάζονται αναλυτικά: Οι Γιαννιώτες ως *Άλλοι*: «λιμάνι Πρέβεζας vs λιμάνι Ηγουμενίτσας» και «απόσπαση Πάργας από τον νομό Πρεβέζης», οι Αρτινοί ως *Άλλοι*: υπόθεση «Ειρηνοδικείο Θεσπρωτικού», μέσα στο ισχύον πολιτικό και ιστορικό κλίμα της εποχής, μέσα από τα θεωρητικά της προηγούμενης παραγράφου και τις ανακατατάξεις του τοπικού, του πολιτικού, του οικονομικού ορίζοντα της περιοχής.

41. «Η ‘περιπέτεια’ μιας τοπικής ταυτότητας: πραγματικοί και συμβολικοί ανταγωνισμοί σε ένα ποντιακό χωριό της Ροδόπης (1923-1970)», στον *Εόρτιο Τόμο επί τη Δεκαετηρίδα του Τμήματος Γλώσσας Φιλολογίας και Πολιτισμού Παρευξινίων Χωρών*, Αφοι Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 2010, 249-269.

Η εργασία αυτή είναι μια συμβολή στην ενίσχυση τής πολλάκις εκπεφρασμένης μέχρι σήμερα άποψης ότι η έννοια της *πολιτιστικής ταυτότητας* είναι συνήθως μια εκ των υστέρων *κοινωνική/φαντασιακή κατασκευή*, η οποία εξυπηρέτησε (ανέκαθεν μέχρι σήμερα) συγκεκριμένες σκοπιμότητες. Επικεντρώνομαι σε ένα ποντιακό χωριό της Ροδόπης, το Θρυλόριο, που κατοικήθηκε το 1923 από δύο ομάδες Ποντίων, τους *Γαρσλούδες* (από τα μέρη του Καρς, του Καυκάσου) και τους *Ποντιώτες* (από τα μέρη της Σαμσουντας και της Κερασούντας). Με άλλα λόγια, στην παρούσα εργασία, όταν αναφέρομαι στις προαναφερθείσες δύο ομάδες, αναφέρομαι σε δύο (πρώην) *τοπικές ταυτότητες*, που ζουν επί μια πεντηκονταετία (στα όρια της μελέτης μας) την «περιπέτεια» της μετατροπής τους σε μια *νέα εθνοτοπική ταυτότητα*. Αναφέρομαι σε δυο διαφορετικές *συναισθηματικές κοινότητες*: μέχρι προ τινος κατοικούν διαφορετικούς γεωγραφικούς τόπους, βιώνουν ξεχωριστές εμπειρίες, διαμορφώνουν ίδιες *συμπεριφορές* ίδιων συλλογικό ήθος· μιλώ, κατά συνέπεια, για δύο διαφορετικές ομάδες, δυνάμει «αντίπαλες», αφού τελικά κάθε μία αποτελεί για την άλλη *εξω-ομάδα*: αναφέρομαι, άρα, σε μια *διομαδική αντιπαλότητα/σύγκρουση* και όχι *ενδοκοινοτικές συγκρούσεις*, όρο του Bialor. Το θέμα της προσλαμβάνει ιδιαίτερη σημασία από το γεγονός ότι πρόκειται για

ποντιακό χωριό, τα μέλη του ανήκουν στην ευρύτερη και υπερκείμενη έννοια της *ποντιακής πολιτισμικής ταυτότητας*, έχουν συνείδηση ότι είναι Πόντιοι, με όλα τα θεωρούμενα διακριτικά πολιτισμικά στοιχεία που ορίζουν τη *συλλογική τους ταυτότητα*, και γνωρίζουμε τη σημασία που έχουν τέτοιες έννοιες στη συγκεκριμένη εθνοτική ομάδα ή κάθε προσπάθεια αναστοχαστικής θεώρησής τους.

Στην εργασία υπενθυμίζω κατ' αρχάς εν συντομία τους όρους *τοπική ταυτότητα*, *συλλογική ταυτότητα*, *πολιτισμική ταυτότητα*, *διομαδικές σχέσεις*, και αναγκάζομαι να χρησιμοποιήσω έναν συνδυασμό θεωριών, όπως αυτή της *κοινωνικής ταυτότητας* του Tajfel, τη θεωρία της «ρεαλιστικής ομαδικής σύγκρουσης» των Sherif & Sherif, τη «θεωρία της υπεροχής» που βοηθούν ικανοποιητικά στην επίλυση των αναφευόμενων δυσκολιών του θέματος. Επιχειρώ να ερμηνεύσω το ζήτημα των μεταξύ τους συγκρούσεων ερμηνεύοντας θεωρητικά τα πράγματα με άξονα τους Καυκασίους αλλά και με τους Ποντιώτες. Αποδεικνύω ότι η υπεροχή των Καυκασίων έναντι των Ποντιωτών ήταν *πραγματική και πανθομολογούμενη* και ότι σ' αυτήν, στα πολιτισμικά χαρακτηριστικά τους και στη δράση τους στο χωριό αμέσως μετά την εγκατάστασή τους βρίσκεται η αιτία της διαπάλης, συμβολικής και πραγματικής. Εξηγώ την υπεροχή τους και με ιστορικούς όρους, βασισμένος στην πρότερη ιστορική τους κοιτίδα. Τονίζω ιδιαίτερα ότι οι ανταγωνιστικές σχέσεις των Θυρλοριωτών είναι βασισμένες εξ αρχής σε *πολιτισμικά κριτήρια*, στην υπαρκτή *ετερότητα* που δημιουργούσαν οι δύο πρώην διαφορετικές *τοπικές ταυτότητες*, και η οποία εν συνεχεία επέφερε την προκατάληψη και τον ανταγωνισμό. Π.χ.:

Οι *Ποντιώτες* ήταν συντηρητικοί άνθρωποι, ενδοστρεφείς, ολιγαρκείς γενικά, ήταν μια «κλειστή» ομάδα, εξ αιτίας της πρότερης, υπό σκληρούς όρους, διαβίωσής τους στα ορεινά μέρη του Πόντου. Αντιθέτως, οι *Γαρσλήδες* εθεωρούντο από εαυτούς και αντιπάλους κοσμοπολίτες, λόγω του τρόπου καταγωγής τους. Ο κοσμοπολιτισμός τους εκφραζόταν στον τρόπο ενδυμασίας τους (αναλύω εκτενώς το *ένδυμα* με τους όρους *ανοικτό-κλειστό*), στις καθημερινές διασκεδάσεις τους, στις ημέρες του «ιερού χρόνου» που χόρευαν ευρωπαϊκούς χορούς, όπου μοιραία, κάποιοι χορευτικοί τύποι απαιτούσαν από τους χορευτές να αγκαλιάζουν αλλήλους, εξ ου και το *ακλήρημα* που τους προσήψαν στη συγκεκριμένη συμπεριφορά: *Πουτανάδες*. Οι πολιτισμικές τους διαφορές είχαν πρωτίστως ηθική διάσταση. Επιπλέον, κοσμοπολιτισμός τους ήταν κατ' αυτούς δείγμα απώλειας της ποντιακής παράδοσης. Τους κατηγορούσαν επίσης ότι επηρεασμένοι από τη συγκεκριμένη ιδεολογία έδειχναν μια «χαλαρή ηθική» περί την ιδιωτική περιουσία των άλλων, περί τα του γάμου και τα των πατροπαράδοτων συζυγικών σχέσεων, ως μια

παρεξηγημένη εκδοχή της κομμουνιστικής κοινοκτημοσύνης, και περί τις εκδηλώσεις της θρησκευτικής τους συνείδησης. Οι *αναπαράστάσεις* τους σε μερικές διηγήσεις των *Ποντιώτ'* φθάνουν στα όρια του μυστηριακού και του φρικώδους, αναπαριστούν έναν κόσμο «αρνητών του Χριστιανισμού», «κολασμένων». Αντιθέτως, για τους κρίνοντες Καυκάσιους οι *Ποντιώτ'* ήταν χωριάτες και βρόμικοι (το κριτήριο της *μιαρότητας*), γι' αυτό και τα «ακληρήματα» *Φθειρέντ'* (ψειριασμένοι) και *Μανωμέν'* (μουτζουρωμένοι).

Ακολούθως αναλύω:

- τη συμβολική έκφραση των ανταγωνισμών που έχει και πάλι διαστάσεις πολιτισμικές: οι *Γαρσλούδες* χλεύαζαν τους *Ποντιώτ'* για την ορεσίβια πρότερη ζωή τους, για το διάσπαρτο των συνοικιών τους, ότι δήθεν όταν κατοικούσαν ακόμη στην πατρίδα φώναζαν δυνατά από τη μια γειτονιά στην άλλη για να συνεννοηθούν, ενώ οι Καυκάσιοι ζούσαν σε «κανονικά» καμπίσια χωριά, οργανωμένα, με «πιο ανθρώπινους» τρόπους ενδοεπικοινωνίας. Οι διατροφικές συνήθειες συνθέτουν κι εδώ άλλη μια μορφή συμβολικού ανταγωνισμού, η διάρθρωση της κατοικίας των *Γαρσλούδων* ήταν ένα ακόμη στοιχείο έκφρασης του ανταγωνισμού

- τις εκδηλώσεις των ανταγωνιστικών σχέσεων, πραγματικών και συμβολικών: μένω ιδίως στο ότι αποκλείστηκαν οι μεταξύ των δύο ομάδων ενδογαμία και οι *κουμπαριές*. Τα επεισόδια στην καθημερινότητα ήταν πολλά (π.χ. οι *Γαρσλούδες* λάσπωναν ή τρυπούσαν τους κουβάδες των *Ποντιώτ'* που άφηναν αφύλακτους στην πηγή του χωριού για να πάρουν το ολιγοστό νερό). Αναλύω τις επιπτώσεις του ανταγωνισμού στα παιδιά.

Προσπάθησα επιμόνως να επισημάνω στην έρευνά μου τους τυχόν όρους που θα συσχέτιζαν τους πρώιμους και συνεχείς αυτούς ανταγωνισμούς με την *κομματική ταυτότητα* των δύο ομάδων και το μετέπειτα (1948 κ.ε.) δράμα του Εμφυλίου στο χωριό. Όλοι συμφωνούν ότι τέτοια διάσταση στην περιγραφείσα ενδο-ομαδική σύγκρουση δεν υφίσταται.

Αντί επιλόγου: η λήξη της «περιπέτειας». Η πρώην *γεωγραφική κοινότητα* του Θρυλορίου έγινε *συναισθηματική κοινότητα*, οι δύο πρώην τοπικές ταυτότητες συναιρέθηκαν σε μία, τη νέα θρυλοριώτικη εθνοτοπική, που συμπίπτει με την καμπή του '70. Δεν έπαψε όμως η «περιπέτεια» να εισέρχεται στον *παρόν* του χωριού, έστω και ως αστείο.

42. «Κοινωνία, πελατειακές σχέσεις και δημοτικές εκλογές στον δήμο Νάξου την πρώτη δεκαετία του 20ού αιώνα: η εξέχουσα μορφή του Ανδρέα Ι. Πολίτη (1841-1909)», στον τόμο Χ. Μπαμπούνης κ.ά. (επιμ.), *Ιστορίας Μέρμνα*.

Θεωρώ σημαντική τη συμβολή της εργασίας αυτής στην μελέτη της *τοπικής διάστασης του ελληνικού πελατειακού συστήματος*, όχι μόνον της Νάξου της συγκεκριμένης μελέτης-περιπτώσεως.

Εν πρώτοις, για πρώτη φορά, παρά την έλλειψη ικανών ιστορικών πηγών, αναπαριστώ εκτενώς *την κοινωνική διαστρωμάτωση της Χώρας*, αυτήν που «συνταυτίζεται» με τον φυσικό της χώρο, και αναδεικνύεται ταυτοχρόνως μέσα απ' αυτόν: στο ψηλότερο σημείο του Κάστρου μένουν οι *Καστριανοί* (απόγονοι των «Φράγκων» κατακτητών και εκμεταλλευτών του νησιού), στο μέσον του λόφου, στον *Μπούργο* κατοικεί η παλιά ναξιακή αριστοκρατία (οι Μπουργιανοί), ενώ στις παρυφές του, στο *Νιο Χωριό*, το οικονομικά και κοινωνικά ασθενέστερο τμήμα της πόλης (*Νιοχωρίτες*). Έχουμε, δηλαδή, παραστατικότατα απεικονισμένη επί του χώρου την κοινωνική διαφοροποίηση της μικρής πόλης, αυτό που ο Μπρωντέλ αποκαλεί «συνοχή της γεωγραφίας με την ιστορία».

Παράλληλα, παρουσιάζω, επίσης για πρώτη φορά εκτενώς, τις οικονομικές δομές του νησιού αυτής της περιόδου, το επιχειρηματικό πνεύμα της πόλης, τόσο του «ντόπιου ελληνικού» στοιχείου, όσον και το ανύπαρκτο του «δυτικού», τις αντίπαλες πολιτικές ομάδες στο πλαίσιο του «εθνικού δικομματισμού» της εποχής, κ.ά.

Ο Ανδρέας Πολίτης προερχόταν από την μικρή εμποροναυτική «τάξη» των Χωραϊτών. Για τον λαό όμως της πόλης ήταν ο «δικός του» άνθρωπος, είχε ενισχύσει παντοιοτρόπως, όπως αναλύω στην εργασία, τη λαϊκή κοινωνική καταγωγή του, άρα και την αποδοχή του από τα λαϊκά στρώματα της πόλης, στα οποία βασίστηκε με επιτυχία.

Αποδεικνύω λοιπόν από τη μελέτη των πηγών και από δευτερογενείς προφορικές μαρτυρίες ότι οι «δυτικοί» το θρήσκευμα *Καστριανοί*, οι οποίοι επιθυμούσαν να κάνουν παντοιοτρόπως αισθητή την παρουσία τους στα χωραϊτικά «κοινοτικά πράγματα», συντάσσονται με τον Πολίτη, τον αντίπαλο δηλαδή του υποψηφίου που «κατεβάζει» στον εκλογικό αγώνα αυτήν την περίοδο η παλιά τοπική ναξιακή αριστοκρατία. Η πολυετής παραμονή του στην εξουσία ήταν ουσιαστικά «στρατηγική επιλογή» και επιτυχία της «καστριανής πλευράς», με την έννοια ότι στο παιχνίδι των ενδοτοπικών κοινωνικών ανταγωνισμών υποστήριζε για τον δημαρχιακό θώκο έναν υποψήφιο προερχόμενο από τα λαϊκά στρώματα, και κατόρθωνε έτσι να αποτρέπει εκλογή δημάρχου προερχομένου από την «ανταγωνιστική» τοπική «μεσαία κοινωνία», την

ντόπια χωραϊτική «αριστοκρατία». Έχομε μια «διαταξική συμμαχία», ένα συνασπισμό δυνάμεων με εντελώς διαφορετικά κοινωνικοπολιτικά χαρακτηριστικά, που συντίθεται ευκαιριακά, για κάποιο συγκεκριμένο σκοπό. Οι ταξικές διαφορές υπάρχουν και στη Χώρα, και όσο πιο βαθιές είναι αυτές, τόσο πιο έντονη είναι η αναγνώριση της ταξικής θέσης του Πολίτη από το κατώτερο στρώμα της πόλης. Η εμπειρία της ταξικής υπαγωγής του λαϊκού στρώματος της πόλης στα «αφεντικά» υπάρχει, οι προηγούμενοι αιώνες της καταπίεσης δεν λησμονούνται, τώρα βεβαίως αυτή η εμπειρία έχει ξεθωριάσει, η διαιρούσα ιστορική μνήμη έχει ατονήσει. Ο Πολίτης έχει να επιδείξει «κατώτερη» καταγωγή, άρα στη συνείδηση των ψηφοφόρων έχει αναλάβει το ρόλο της εκπροσώπησης της πλειοψηφίας των ασθενέστερων ομάδων της πόλης.

Αναδεικνύω όμως μιαν άλλη ερμηνεία για την πολιτική επικράτηση του Πολίτη, άποψη που εμπλέκει στο θέμα κι άλλους καθοριστικούς παράγοντες μιας ενδοτοπικής πολιτικής διαμάχης: την εξ αγχιστείας συγγένεια, αυτόν τον ισχυρότερο παράγοντα που αναλύουμε στη Λαογραφία, τη βασική μήτρα για τη σύλληψη και την οργάνωση των κοινωνικών σχέσεων. Ο Πολίτης έχει νυμφευθεί την κόρη του Λουκά Αναπλιώτη και της Μαργαρίτας Χάμπα, δύο οικογενειών με ιστορική παρουσία στο νησί που στήριζαν το ισχυρό του κοινωνικό στάτους στην καταγωγή, το εμπόριο και τη ναυτιλία. Η προαναφερθείσα συγγένεια, οι οικονομικές εξαρτήσεις του λαϊκού στρώματος της πόλης και ειδικά του «προλεταριάτου» της, οι κοινωνικές και θρησκευτικές αντιπαλότητες, οι ιστορικές συγκυρίες διαδραματίζουν, όπως σε κάθε τοπική εκλογή, τους ρόλους τους. Εμφαίνω στην εργασία σε τρεις επιπλέον παραμέτρους: (1) στην αμεσότητα της επικοινωνίας ηγέτη-οπαδού, τις προσωπικές σχέσεις, την πολιτική του συναισθήματος, (2) στο χάρισμα της ηγεσίας. Όλες οι μαρτυρίες συμφωνούν ότι ο Πολίτης ήταν ένας επιδέξιος χειριστής των πολλαπλών προβλημάτων της Χώρας, πολλά από τα οποία βρήκαν τη λύση τους επί της δικής του δημαρχικής θητείας (ειδικά από το 1895 έως το 1909), (3) στις καλές σχέσεις του με τον βουλευτή Πέτρο Πρωτοπαπαδάκη, θέμα που αναλύω επί μακρόν λόγω της σπουδαιότητάς του.

Στις εκλογές του 1910 τα πολιτικά πράγματα της Νάξου έχουν υποστεί θεαματικές αλλαγές, όπως μας διαβεβαιώνει ο τοπικός Τύπος πρωτίστως, αλλά και η γενική πολιτική εικόνα του βασιλείου. Το σύνθημα που δονεί τον ελλαδικό χώρο είναι η «Ειρηνική Επανάσταση» της Ακροπόλεως του Βλάση Γαβριηλίδη. «Νέοι αστέρες της πολιτικής» στη Νάξο αναδεικνύονται οι φορείς αυτών των ιδεών, πραγματικοί ή κατ'επίφασιν. Ο Εμμανουήλ Ναυπλιώτης, ο νέος υποψήφιος δήμαρχος, που είλκε την καταγωγή του από την πολιτική οικογένεια των (προαναφερθέντων) Αναπλιώτηδων, προσχώρησε στη «νέα

τάξη» πραγμάτων και εξελέγη. Μεγάλος απών ήταν ο αποχωρήσας οριστικά από τον παρόντα κόσμο (Νοέμβριο του 1909) Πολίτης.

43. «Παράλληλες πορείες» και «σταθμοί» της ελληνικής και της ρουμανικής κοινωνικής ιστορίας και Λαογραφίας (τέλη 19^{ου} - αρχές 20^{ού} αιώνα). Ενδεικτικές επισημάνσεις», στον τόμο Μ. Βαρβούνης, Μ. Σέργης (δ/νση), *Ελληνική Λαογραφία: Ιστορικά, θεωρητικά, μεθοδολογικά, θεματικές*, τ. Β', Ηρόδοτος, Αθήνα 2012, 863-916.

Η μελέτη των ευρωπαϊκών παραδειγμάτων για τη μελέτη της σχέσης των λαογραφικών σπουδών με την ίδρυση των εθνικών κρατών σ' αυτήν την ήπειρο, τον γερμανικό ρομαντισμό, και άλλες συναφείς παραμέτρους και διαδικασίες που θα εξασφάλιζαν μια ομοιογενή πολιτισμική ταυτότητα, ομογενοποίηση, συνεκτικούς εθνικούς δεσμούς είναι ένα ενδιαφέρον θέμα μελέτης. Γι' αυτό το λόγο επιχείρησα τη σύνταξη της παρούσας, σε συνδυασμό με τα αντίστοιχα ανάλογα του ελληνικού παραδείγματος.

Κατ' αρχάς αναδεικνύω τις απαρχές μιας μακροσκελούς εθνικιστικού πνεύματος που είχε καλλιεργηθεί στη Ρουμανία (Ρ.) ήδη από τον 17^ο αι. και συνεχίστηκε με αγώνες, νίκες, ήττες, συνενώσεις των κρατιδίων της, ώσπου να φθάσει το πολυπόθητο γι' αυτήν 1866. Τονίζω τους ποικίλους εχθρούς αυτής της προσπάθειας: εσωτερικούς εχθρούς, Οθωμανούς, Ρώσους, Αυστροουγγάρους, δυτικούς επεκτατιστές, κάποιους Φαναριώτες διοικητές διορισμένους από την Πύλη, κ.ά. Η εθνική ανεξαρτησία κατακτήθηκε με σκληρούς αγώνες, και κύριο χαρακτηριστικό της ήταν η *εθνική και κοινωνική* αποκατάσταση, τονίζω το δεύτερο.

Αναδεικνύω λοιπόν το ρόλο των λαογραφικών σπουδών στη διαδικασία μορφοποίησης της «ρουμανικότητας», αφού και για τους Ρουμάνους ο λαϊκός πολιτισμός είναι το πεδίο αναζήτησης του εθνικού πνεύματος. Αναλυτικά μελετώ:

- τα σύμβολα που ανακαλύφθηκαν ή επινοήθηκαν κατά τον 19^ο αι. Π.χ. δύο μορφές-σύμβολα της Ρ. που επανέρχονται πολλάκις αυτήν την περίοδο είναι ο Μιχαήλ ο Γενναίος και Στέφανος ο Μεγάλος (Ștefan cel Mare),
- την προβολή των δημοτικών ασμάτων ως τεκμηρίων και μνημείων της εθνικής γλώσσας. «Επώνυμοι» συγγραφείς και ποιητές επιδίδονται μεταξύ 1840 και 1866 σε συλλογές και εκδόσεις εθίμων και κυρίως λαϊκών ασμάτων, αφ' ενός λόγω της αγάπης και του θαυμασμού τους προς αυτά, κυρίως όμως για να καταστήσουν γνωστή την

αγωνιζόμενη πατρίδα τους και τη «λαϊκή ψυχή» της. Και ο ρουμανικός εθνισμός δίνει δηλαδή βάρος στην έκδοση, μετάφραση και προβολή προς το εξωτερικό «των αγνών λαϊκών δημιουργημάτων της λαϊκής ψυχής», των τραγουδιών κυρίως, της λαϊκής γλώσσας τους όμως πρωτίστως. Αναφέρω πάμπολλα παραδείγματα συγγραφέων και έργων τους,

- τον «εκλαογραφισμό» της Literatura Independenței, της ποίησης, των κοινωνιοκριτικών κωμωδιών, του ιστορικού διηγήματος κ.ά. μορφών λογοτεχνίας. Δεν είναι διόλου τυχαίο ότι η περίοδος της πολιτικής και εθνικής αναγέννησης της Ρουμανίας συμπίπτει με την αναγέννηση της λογοτεχνίας της. Αναλύω τη σχέση Λογοτεχνίας και ιδεολογίας. Η «λογοτεχνία της ανεξαρτησίας» της Ρ. και αντίστοιχη ελληνική της ηθογραφίας εμπεριέχουν πλήθος κοινών στοιχείων. Οι κοινωνιοκριτικές κωμωδίες του 19^{ου} αι. στις δύο χώρες, εν αντιθέσει προς ιστορική-πατριωτική τραγωδία, δεν αποτελούν «ιδεολογικό αποκούμπι» της κρατικής κυρίαρχης ιδεολογίας, βρίσκονται «απέναντί» της,

- την προβολή του ρουμανικού φυσικού χώρου. Ο χώρος αποτελεί μια σημαντική διάσταση της εικόνας του έθνους. *Η αγνή φύση είναι η συνέχεια της «αγνής λαϊκής ψυχής» των ανθρώπων της υπαίθρου. Ο ψυχικός της κόσμος είναι η επέκταση της ψυχής των ανθρώπων της,*

- το βασικότερο ίσως στοιχείο: το γλωσσικό κριτήριο του ρουμανικού εθνικισμού, τη θεμελίωση τελικά της λογοτεχνικής γλώσσας επάνω στη λαϊκή. Αναλύω τον αγώνα επώνυμων λογίων (κορυφαίος ο Μ. Εμινέσκου) για το πέρασμα από τον λατινισμό (την πίστη στη θεωρία της απόλυτης καταγωγής της ρουμανικής γλώσσας από τη λατινική) σε μια κοινή εθνική γλώσσα βασισμένη στη λαϊκή (limba poporului).

Στην υπόλοιπη εργασία:

- αναδεικνύω χαρακτηριστικά της ρουμανικής Λαογραφίας μέχρι το 1944, σημαντικούς εκπρόσωπους της, τη μεθοδολογία της (ιστορικοσυγκριτική μέθοδο). Βεβαίως τονίζω ότι κάποιοι ρουμάνοι λαογράφοι του 19^{ου} αι. δεν αρκούνται σ' αυτήν, γεγονός που επισημαίνει η σύγχρονη λαογραφική Ρ., η οποία «ξαναδιαβάσει» «αναστοχαστικά» τις μελέτες κάποιων απ' αυτούς (π.χ., των Lambrior, Marian, Șeineanu, Pamfile), επειδή «προσφέρουν εντυπωσιακές αποδείξεις των ανθρωπολογικών εννοήσεων των συγγραφέων τους».

- παρουσιάζω την μετά το 1944 κριτική της, τη μετάβαση από τη «Λαογραφία της μπουρζουαζίας» προς μια «εφαρμοσμένη επιστήμη» στην υπηρεσία του κομμουνιστικού Κράτους. Ειδικότερα επικεντρώνω από την πολεμική τους:

1. στην απουσία θεωρητικών μελετών και στο «νεφέλωμα των ιδεαλιστικών θεωριών» της εθνικής τους Λαογραφίας, 2. στις παρεμβάσεις των λαογράφων στο «αυθεντικό λαογραφικό υλικό», 3. στην «αισθητή επιρροή της ιδεαλιστικής φιλοσοφίας και των αντιδραστικών ρευμάτων» που παρατηρούνται στις λαογραφικές θεωρίες ορισμένων φορέων της, μιας ξένης προς τα συμφέροντα του λαού «πολιτικής» της Λαογραφίας δηλαδή, 4. στον «αταξικό», «αντιλαϊκό» χαρακτήρα» της δηλαδή, ως συνέχεια του προηγούμενου, 5. στη μονομερή, στενή, μη ολιστική εξέταση των λαογραφικών πραγμάτων, 6. στην έλλειψη σχεδίου ανάπτυξης με αυστηρά επιστημονική μέθοδο έρευνας, 7. στο ότι η επιστήμη αυτή αντιμετωπιζόταν ως «συσσώρευση παραδοσιακών στοιχείων που είχαν μακρά ιστορική πορεία στους αιώνες και που ήταν πολύτιμα εξ αιτίας του ότι μετέφεραν το αρχαϊκό στοιχείο στο σύγχρονο κόσμο. Και ούτε μπορούσε να μελετάται και να γίνεται γνωστή μόνο εξ αιτίας της ίδιας της ομορφιάς της», 8. στην «α-ιστορική» μελέτη των λαογραφικών φαινομένων, 9. στην αποκλειστική μελέτη του «λαού της υπαίθρου». Για τη νέα ρουμανική Λαογραφία στη μελέτη της δεν περιλαμβάνεται μόνον η επαρχία και οι δημιουργίες της, αλλά και εκείνες της εργατικής τάξης, η αστική λαογραφία, 10. στην ανυπαρξία καλλιτεχνικού και παιδαγωγικού ρόλου σ' αυτήν. Τα λαογραφικά φαινόμενα «έχουν σύνθετο καλλιτεχνικοπαιδαγωγικό ρόλο».

44. «Προς το Γερσανί, από τους δρόμους της Ιστορίας και της Κοινωνικής Λαογραφίας: μετονομασία ενός τοπωνυμίου, παρετυμολογία, ιδεολογήματα», Πρακτικά του Δ' Πανελληνίου Συνεδρίου με θέμα «Η Νάξος διά μέσων των αιώνων» (Κωμιακή, 4-7 Σεπτεμβρίου 2008), Δήμος Δρυμαλίας Νάξου, Αθήνα 2013, 387-405.

Με την εργασία αυτήν (λαογραφικού, ιστορικού και γλωσσικού περιεχομένου) ανατρέπω με αντιστοίχου είδους επιχειρήματα μια παράδοση τουλάχιστον 70 ετών στη Νάξο, που «ήθελε» το όνομα του χωριού Αγερσανί προερχόμενο από τον άγιο Αρσένιο. Οι προτείναντες την αλλαγή κοινοτικοί άρχοντες του χωριού το 1938 συσχέτισαν το τοπωνύμιο με τον έν λόγω άγιο κατά το σχήμα του *Αγίου Αρσενίου* → *στ' Αγιαρσενίου* → *στ' Αγιαρσενιού* → *στ' Αγιερσανί* → *το Αγερσανί*.

Η δική μου ερμηνεία του τοπωνυμίου μας οδηγεί στο *Αγία Ιερουσαλήμ*, στην Παναγία Ιεροσολυμίτισσα συγκεκριμένα, η φήμη της οποίας αποδεικνύω με ιστορικά επιχειρήματα (έντονη παρουσία εβραϊκής κοινότητας στη Χώρα, κ.ά.) πως είχε απλωθεί

και στη Νάξο, με τις ομοιότυπες εικόνες της, μια εκ των οποίων βρέθηκε στον χώρο του Αγερσανιού, με «θαυμαστό», ως συνήθως, τρόπο.

Η μαρτυρία της Ιστορίας και της Διαλεκτολογίας: Παραθέτω δεκάδες ιστορικές μαρτυρίες από δεκάδες δικαιοπρακτικά και άλλα έγγραφα, από το 1434 μέχρι το 1940, όπου ο κυρίαρχος τύπος είναι *Αγερσανί*. «Κάποτε η λ. Άγιος ή Αγία συγχωνεύεται με το αγιωνύμιο σε τρόπο που σχεδόν αφανίζεται και δεν αναγνωρίζεται αμέσως και μερικές φορές παρετυμολογείται: *Αστρύφος* < Άγιος Τρύφων, *Σφυρίος* < Άγιος Σπυρίδων, *Σαντριάς* < Άγιος Ανδρέας, *Ασοφιά* < Αγία Σοφία, *Αρσανή* ή *Γερσανή* < Αγία Ιερουσαλήμ» (η μαρτυρία της διαλεκτολογίας).

Η μαρτυρία της Λαογραφίας: Ως πρώτο επιχείρημά μου επικαλούμαι τη βασική λαογραφική θέση ότι για να ονομασθεί ένα χωριό με αγιωνύμιο τον 15^ο αι. θα πρέπει να υπήρχε σ' αυτό, ως συμβολική και πραγματική αρχή του, ομώνυμο ιερό καθίδρυμα. Είναι τόσο δυνατή στην περίπτωση μας η *τυχαιότητα*, ώστε σε μια μακροσκελέστατη περίοδο (από το 1434 μέχρι το 1855) να μην συναντήσω (στα δεκάδες έγγραφα που έχουν δημοσιευθεί και σ' άλλα αδημοσίευτα που έχω υπ' όψιν μου) *μία φορά* μαρτυρημένο ναό, στον οποίο να τιμάται ο άγιος Αρσένιος; Θα το θεωρούσα απίθανο, όταν, αντιθέτως, έχουμε δεκάδες δημοσιευμένα έγγραφα με αναφορές στην Κυρία Παναγία την Αγερσανιώτισσα, τη γνωστή εκκλησία.

Δεύτερο επιχείρημα: η επίδραση του *ονόματος του αγίου* μιας οποιασδήποτε ενοριακής εκκλησίας στη στρατηγική ονοματοθεσίας των κατοίκων που την τιμούν είναι καθοριστική. Βαπτιστικό όνομα Αρσένιος δεν απαντήσαμε ούτε ένα στα έγγραφα που μελετήσαμε.

- Τρίτο: για τη λαογραφική επιστήμη υπάρχει άμεση σχέση της κοινότητας με το *πανηγύρι* της (με την θρησκευτική, κοσμική, οικονομική και κοινωνική του διάσταση, αναλύω εκτενώς το θέμα). Όμως δεν εντόπισα στα έγγραφα την παραμικρή πληροφορία ή κάποια σχετική μνεία του πανηγυριού του αγίου, οι δε πληροφορητές μου είναι κατηγορηματικοί ότι ουδέποτε γνωρίζουν ή έχουν ακούσει από τους παππούδες τους να ετελείτο αυτό, ενώ αναφέρονται νοσταλγικά στα άλλα αγερσανιώτικα πανηγύρια: του αγίου Προκοπίου, της αγ. Άννας, του αγ. Παντελεήμονα, των αγ. Πάντων, του αγ. Ιωάννου και του αγ. Σπυρίδωνος. Οι πληροφορίες του Κεφαλληνιάδη ενισχύουν τη θέση μου αυτήν.

- Τέταρτο: η *εικόνα* είναι ένα θρησκευτικό ιερό αντικείμενο (αναλύω εκτενώς στην εργασία τις διαστάσεις της). Στις δεκάδες δικαιοπραξίες (και δη σε διαθήκες) που σχετίζονται με το Αγερσανί και τους ανθρώπους του μέχρι το 1855 δεν ανακάλυψα ούτε

μία περίπτωση κατά την οποία οι γονείς κληρονομούν στα παιδιά τους εικόνα του αγίου Αρσενίου. Με τα παραπάνω απέδειξα ότι ο εν λόγω άγιος δεν ανήκε στη χορεία των γνωστών και προσφιλών στο χωριό ιερών μορφών, άρα αποκλείεται να συνδέεται πραγματικά με το όνομα εκείνου. Αυτό που υποστηρίζω, λοιπόν, είναι ότι η μετά το 1855 ίδρυση του ναυδρίου του αγ. Αρσενίου έδωσε ισχυρότερη λαβή στο κοινοτικό συμβούλιο του χωριού να προτείνει το 1938 την επίσημη μετονομασία του 1940. Θεωρώ μάλιστα ότι η λογική της μετονομασίας του χωριού δεν θα πρέπει να αποσυνδεθεί παντελώς από την ισχύουσα εκείνη την περίοδο πολιτική και ιδεολογική κατάσταση.

Καταθέτω επίσης τρεις ακόμη προτάσεις για τον συσχετισμό του τοπωνυμίου με μια συγκεκριμένη χωρική εκκλησία τιμώμενη στο όνομα της Παναγίας. Οι δύο σχετίζονται με τον ναΐσκο της Παναγίας της *Αρφανής* ή της *Μαρμαριώτισσας*, όπως την αποκαλούν σήμερα. Θεωρώ ότι στο διάβα τόσων αιώνων ήταν ευκολότατο να «εκπέσει» ο τύπος *Αρσανή* (= αγία Αρσανή) στον προσιτό και εξηγήσιμο από τη λαϊκή σκέψη τύπο *Αρφανή*. Στη Νάξο γνωρίζω τρεις περιπτώσεις ναών της Θεοτόκου με το ανάλογο προσωνύμιο: την αγερσανιώτικη, την τριποδιώτικη και την σαγκριώτικη. Η τρίτη πρόταση που καταθέτω είναι μήπως το όνομα σχετίζεται με κάποιον άλλον ναΐσκο, τιμώμενο επ' ονόματι της Παναγίας της Ιεροσολυμίτισσας που δεν υφίσταται σήμερα.

45. «Ηχοτοπία (soundscapes) της Αθήνας (1880-1896) στο συγγραφικό έργο του Μιχαήλ Μητσάκη. Συμβολή στη διεύρυνση της θεματολογίας της Κοινωνικής Λαογραφίας», *Λαογραφία* 42 (2013), 869-923.

Στην παρούσα εκτενή μελέτη επιχειρώ μια θεώρηση του ήχου από τη σκοπιά της Κοινωνικής Λαογραφίας, με ενδεικτικά παραδείγματα από τα πάμπολλα ηχοτοπία που αναπαριστώνται στα «αθηναιογραφήματα» του Μιχαήλ Μητσάκη, τα αφηγήματα δηλαδή, τα άρθρα και τα δοκίμιά του, που έχουν σκηνικό χώρο την Αθήνα, την περίοδο από το 1880 έως το 1896, έτος που τερματίζεται η πνευματική παραγωγή της «πρώωρα χαμένης δύναμης των νεοελληνικών γραμμάτων». Αναλυτικότερα, μετά τις εισαγωγικές σκέψεις μου για τον συγγραφέα:

1. παρουσιάζω τον όρο *ηχοτοπία*,
2. καταθέτω μια εντελώς συμβατική πρόταση κατηγοριοποίησης των ήχων (του αγροτικού και του αστικού χώρου), με κριτήριο τις ακουστικές πηγές της δημιουργίας τους. Η κατηγοριοποίηση αυτή ερείδεται στην πρόταση του R. Murray Schafer, αλλά έχει υποστεί τη δική μου επεξεργασία

3. προτείνω κάποιες ιδέες για την εκμετάλλευση των ηχοτοπίων από τους λαογράφους,

4. επανέρχομαι εμβόλιμα στο πρόβλημα των σχέσεων Λαογραφίας και Λογοτεχνίας, το γνωστό ζήτημα τού αν η συγκεκριμένη πόλη (Αθήνα) αποτυπώνεται και διαθλάται στη λογοτεχνία στις πραγματικές της distâncias ή αν η λογοτεχνική πόλη είναι πλασματική

5. παρουσιάζω βασικές θεωρητικές αρχές που αναφέρονται στην κοινωνική, πολιτισμική και επικοινωνιακή σημασία του ήχου, οι οποίες χαρακτηρίζουν τις σχέσεις του με τον άνθρωπο διαχρονικά. Ειδικότερα, παραθέτω τις παρακάτω ενδεικτικές επισημάνσεις που κρίνω πως πρέπει να λαμβάνει υπ' όψιν του λαογράφος:

5.1. τα ηχοτοπία είναι δημιουργήματα μιας εποχής, άρα είναι εκφραστές της, αφού ο ήχος είναι χωροχρονικά καθορισμένος

5.2. πώς προσλαμβάνονται, πώς αξιολογούνται και πώς νοηματοδοτούνται τα ηχητικά συμβάντα

5.3. ποια αισθήματα δημιουργούν τα ηχοτοπία στους αποδέκτες τους. Επαναφέρω το θέμα της σχέσης που έχει ο ήχος με την έκφραση αισθημάτων, ως κοινωνικών και πολιτισμικών μορφωμάτων φυσικά. Στα κοινωνικά και τα πολιτιστικά δεδομένα, ως δημιουργούς των αισθημάτων (στην κοινωνική γένεση των αισθημάτων) θα πρέπει να συμπεριλάβουμε και τους ήχους

5.4. οι ήχοι ως δημιουργοί ταυτότητας του τόπου και προσδιοριστικοί παράγοντες του χρόνου. Οι ήχοι δεν ήταν μόνο ένα ζωτικής σημασίας στοιχείο μέσα στο «πληροφοριακό σύστημα» ενός χωριού ή μιας μικρής πόλης, ήταν κάτι περισσότερο: σχημάτιζαν ένα μέρος του τρόπου με τον οποίο οι άνθρωποι καθοδηγούνταν μέσα στο χρόνο, στο χώρο και στην κοινωνική ζωή.

5.5. οι ήχοι ως δημιουργοί ατομικών και συλλογικών ταυτοτήτων. Ο ήχος και σήμερα οργανώνει την εμπειρία της καθημερινότητας, αποτελεί την κυρίαρχη δίοδο συμβολικής επαφής και επικοινωνίας μεταξύ των μελών μιας κοινότητας. Άρα, *μας βοηθούν να κατανοήσουμε τις σχέσεις μεταξύ διαφορετικών ομάδων και κοινοτήτων, ειδικά στις σύγχρονες πόλεις, τις πολυκοινοτικές, με εθνικές, φυλετικές, θρησκευτικές, οικονομικές και πολιτισμικές διαφορές, διαιρεμένες συνεπώς και σε ποικίλους ακουστικούς κώδικες και ακουστικά προφίλ.* Φυσικά κάθε κοινότητα διαθέτει τους δικούς της sound makers που ενδυναμώνουν την κινδυνεύουσα από τους Άλλους ταυτότητά της.

5.6. Οι ατομικοί ήχοι ως στοιχείο αυτοκαθορισμού των προσώπων. Οι ήχοι, ειδικότερα, βοηθούν στον ορισμό τού πώς αυτοκαθορίζονταν ανέκαθεν οι

άνθρωποι και του πώς τους φέρονται οι άλλοι. Άρα, μας βοηθούν (όπως και οι άλλοι επιβληθέντες τρόποι της ανθρώπινης συμπεριφοράς) να αντιληφθούμε το δυτικό (τουλάχιστον) πολιτισμό ως αποτέλεσμα της μεταβολής της ανθρώπινης συμπεριφοράς από τον 15^ο αι. κ.ε.

- 5.7. Ήχος και εξουσία: ο ήχος αποτελούσε κεντρικό σημείο για την εξουσία ανέκαθεν, στην ύπαιθρο και στις πόλεις. Οποιοσδήποτε ήλεγχε τον ήχο είχε υπό τις διαταγές του ένα ζωτικής σημασίας μέσο επικοινωνίας και δύναμης.
- 5.8. τα φυσικά ηχοτοπία. Τα *φυσικά ηχοτοπία* λοιπόν ενδιαφέρουν τη Λαογραφία: α. *αυτά καθ' εαυτά*, ως φορείς εκφραστές ενός πολιτισμού που χάθηκε ή άλλαξε. β. *συγκριτικά, μεταξύ τους*. Μια συγκριτική θεώρηση των παραπάνω θα ήταν ωφέλιμη για να εντοπίσουμε τις ιστορικές αλλαγές στον ήχο. γ. *οι ήχοι των ζώων*, ειδικότερα. Η χρήση διαφορετικών λέξεων που επέλεξε ο άνθρωπος για να περιγράψει τους ήχους των ζώων δείχνει την ποικιλότητα του κάθε ηχοτοπίου, αλλά και την προσοχή που του επέδειξε ανέκαθεν ο άνθρωπος: ο σκύλος αλυχτά, η γάτα νιαουρίζει, το λιοντάρι βρυχάται, ο γάιδαρος γκαρίζει, κλπ.
- 5.9. πώς προσλαμβάνονται και χρησιμοποιούνται οι ήχοι ειδικότερα στις συμβολικές πράξεις: Ο ερχομός του ξενιτεμένου (π.χ.) αναγγελλόταν με τουφεκιά, οι τελετουργίες του παραδοσιακού γάμου είχαν διαφορετικά είδη της μουσικής σε επιμέρους φάσεις τους, σχετικές πάντοτε με τα διαδραματιζόμενα και με τα μηνύματα που έπρεπε να λάβει η παρατηρούσα κοινότητα.
- 5.10. οι ήχοι-ταμπού: εκφράζουν τις φοβίες των κοινωνιών έναντι κάποιων ήχων με μεγάλη συμβολική σημασία, γι' αυτό και παλαιότερα τους πρόσεχαν.
- 5.11. ηχοτοπία της υπαίθρου # αστικών κέντρων.
- 5.12. η φωνή του ανθρώπου ως κύριο ηχοτοπίο.

46. «Αγροτοαστικό δίπολο, μνήμη των αισθήσεων, συναισθήματα και πολιτική στα Ναζιακά Χρονικά του Νικηφόρου Μανδηλαρά», στον τόμο Βασ. Φραγκουλόπουλος (επιμ.), *Νικηφόρος Μανδηλαράς, μνήμης ένεκεν. Κείμενα για την ιστορία, την κοινωνία, την οικονομία, την πολιτική, τον πολιτισμό και τους θεσμούς*, Αθήνα 2013: Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου, 395-426.

Η ισχυρή αυτονομία της πολιτικής από τις ταξικές οροθετήσεις, οι ισχυρές πελατειακές σχέσεις που έχει εγκαθιδρύσει στη Νάξο από τα μέσα της δεκαετίας του

1920 ο Αριστείδης Πρωτοπαπαδάκης (γιος του Πέτρου, του εκτελεσθέντος το 1922 στο Γουδί), η επί δεκαετίες συντηρούμενη υποκατάσταση της ενεργού πολιτικής συμμετοχής των πολιτών στα κοινά από την πολιτική πατρωνία στάθηκαν οι αιτίες για την απουσία μιας υποτυπώδους «κοινωνίας πολιτών» στη Νάξο. Τραγική συνέπεια των παραπάνω απέβη η «κοινωνική υπολειτουργικότητα», η υστέρηση, τελικά, του νησιού σε αρκετούς τομείς της οικονομικής και κοινωνικής του ανέλιξης. Η εφημερίδα *Ναζιακά Χρονικά* του Νικηφόρου Γ. Μανδηλαρά (εφεξής: Ν.Μ.) ήταν το μόνο και σημαντικότερο μέσον έκφρασης της αντίδρασης στην πιο πάνω κατάσταση, ήταν η φωνή του άλλου μισού «άφωνου» κόσμου της Νάξου που αμφισβήτησε με θάρρος (και με συνέπειες) τον «κυρίαρχο κυβερνητικό λόγο της Δεξιάς» και χάραξε το δικό της «όραμα αλλαγής».

Στην εργασία αυτή αναλύω το *περιεχόμενο* της μόνιμης στήλης της «Ετσά κι αλλιώς κι αλλιώς», μιας *πρωτίστως πολιτικού περιεχομένου* στήλης, άκρως ενδιαφέρουσας, εξ ου και η ενασχόλησή μου, διότι παρουσιάζει τις *αναπαραστάσεις* της κοινωνικοπολιτικής κατάστασης του χωριού Κορώνου, γενέτειρας του Ν.Μ., και της Αθήνας της δεκαετίας του 1960. Κάνω μια *δοκιμή* πάνω στις όψεις της μεταβολής της μεταπολεμικής Αθήνας και του «ακίνητου» χώρου της ναξιακής υπαίθρου. Από την πόλη προβάλλεται ιδίως ο εργατικός κόσμος της, οι αγωνίες του, το σκληρό μεροκάματο χειμώνα - καλοκαίρι, το «κυνήγι του βουλευτή για διορισμό», η νοσταλγία της πατρικής γης ιδίως τις γιορτινές ημέρες και η απραγματοποίητη λόγω οικονομικής ανέχειας ολιγοήμερη επιστροφή σ' αυτήν, η μυθοποίηση και η απομυθοποίησή της στη λαϊκή συνείδηση, η κοινωνική αναληγσία των ισχυρών, ο «επιδεικτικός καταναλωτισμός» τους, η αναληγσία τους στα αιτήματα της εργατικής τάξης που γίνονται πηγή ταξικού μίσους, η προσωπική και η συλλογική επανάσταση τελικά: ο «δεξιός» συγχωριανός του έχει γίνει επαναστάτης, μέσα από την βίωση της σκληρής καθημερινότητας της πόλης και από την τριβή του με τις «αριστερές» ιδέες της συγκεκριμένης εποχής. Στόχος βεβαίως του Ν.Μ. και ευχή ήταν η επέκταση αυτής της πολιτικής μεταστροφής στα λαϊκά συλλήβδην στρώματα.

Κατά τον Ν.Μ., την εικόνα/αναπαράσταση του *χωριού* τη συνθέτουν η οικονομική κρίση με τις επιπτώσεις της και το ήθος της πολιτικής. Αυτός είναι ο καμβάς επί του οποίου ανασυνθέτει το σκηνικό του. Συνθετικά του στοιχεία, οι δύσκολες συνθήκες της καθημερινότητας, η οικονομική δυσπραγία, η εξ αυτής δημιουργούμενη πληγή της μετανάστευσης και η καταρράκωση της ανθρώπινης αξιοπρέπειας, εξ αιτίας της φτώχειας, του φόβου για τον χωροφύλακα και τον κομματάρχη. Ο Ν.Μ. τόνισε πολλές φορές στην αρθρογραφία του τον καθοριστικό ρόλο που θεωρούσε πως διαδραμάτιζαν οι *κομματάρχες* και είχε καταγγείλει πολλές φορές τη συμπεριφορά τους.

Επισημαίνω εξ αφορμής των γραφομένων στη στήλη την έννοια του *φόβου* στην Ιστορία, το πώς χρησιμοποιήθηκε από τις διάφορες πολιτικές και πνευματικές (αδιαχώριστες τελικά) ελίτ για να ποδηγετήσουν το λαό με μαζικές φοβίες ή πώς αυτοί οι φόβοι μπορεί να μετατραπούν σε κίνητρα αντίστασης και ενδυνάμωσης του φοβισμένου ανθρώπου, όπως πιστεύει ο Ν.Μ.: ο άβουλος και μοιραίος ψηφοφόρος του γίνεται «πολιτικό θηρίο», ο φόβος έγινε αναγεννητική δύναμη.

Αναφέρομαι αναλυτικά στη φορτισμένη συναισθηματικά διάσταση των *αντικειμένων-προϊόντων* που προέρχονται από τον γενέθλιο τόπο της Νάξου και έρχονται ως «πρεσβευτές» του στην Αθήνα, συνήθεια παλιά, που στόχευε πρωτίτως στην οικονομική στήριξη των μετοίκων, ιδίως των νέων. Δεν είναι πηγή υλικής ανακούφισης, δεν μειώνουν απλώς την οικονομική δυσπραγία του αποδέκτη τους, *είναι αντικείμενα προικισμένα με επιπλέον νόημα*. Στην κοινωνική τους ζωή τα υλικά αυτά αγαθά απέκτησαν κι άλλη σημασία: *απέκτησαν συμβολική αξία*, έγιναν στοιχεία *ταυτότητας* των ανθρώπων που τα αναμένουν, γιατί αυτά τα σιωπηλά αντικείμενα έχουν μέσα τους την «ομιλούσα ψυχή» του γενέθλιου τόπου, μεταφέρουν τον τόπο και το παρελθόν τού «αυτοεξόριστου φυγάδος». Η γεύση και η δύναμη της γεύσης, ως μνήμη της γεύσης, η αυθεντικότητά τους ως γνήσιων προϊόντων, του θυμίζουν και του ενισχύουν την *ταυτότητά* του.

Στα επιλεγέντα χαρακτηριστικά της *ταυτότητας* της εφημερίδας προσθέτω εδώ ένα τελευταίο, σημαντικό κατ' εμέ. Προτρέπει να κάνουν οι αναγνώστες την εφημερίδα του έναν *τόπο κατάθεσης συναισθημάτων*. Διαβλέπει δηλαδή *προδρομικά* τη μελέτη των συναισθημάτων, τη θυμική παράμετρο της ανθρώπινης συμπεριφοράς στην πολιτική, και μάλιστα σε «επαναστατικές» εποχές, «κινηματικές», σαν τη δική του. Επιπλέον θίγω και πάλι το θεωρητικό θέμα που εγείρεται *αν η πολιτικοκοινωνική κατάσταση αυτών των αντιθετικών τόπων αποτυπώνεται επακριβώς από τον πολιτικό-εκδότη*, ποια είναι η ισορροπία ανάμεσα στην πραγματική εξεικόνισή τους και στην αναπαράστασή τους. Αποδεικνύω ότι η *πραγματική* πόλη και το χωριό της βιωμένης εμπειρίας του Ν.Μ. και οι *φαντασιακές* τους μορφές απέχουν ελάχιστα. Τονίζω κι εδώ κάτι ενδιαφέρον: η ενυπάρχουσα στα κείμενα αυτής της στήλης *διχοτομία ανάμεσα στην πόλη και την ύπαιθρο*, μετριάζεται από την αλληλοεισδοχή του ενός χώρου στον άλλο (folk-urban continuum), αλλά και από την *εξισορρόπηση που επιφέρει στους δύο αντιθετικούς πόλους η κοινή πολιτική τους μοίρα, η κοινή πολιτική τους κατάσταση*. Ο Ν.Μ. δίνει δηλαδή μια δική του παράμετρο θεώρησης της «παραδοσιακής» αντίστιξης.

47. «‘Μας έβαλαν τα ποτάμια μπροστά αφ’ όντις έρθαν στα χωριά αυτοί οι αντίχριστοι’: μνήμες ηπειρωτισσών γυναικών από τον Εμφύλιο στο πεζογράφημα του λογοτέχνη Σωτήρη Δημητρίου *Σαν το λίγο το νερό*», *Erytheia* 32 (2011), 409-436.

Στην εργασία αυτήν αναδεικνύω τα στοιχεία που πραγματώνουν *λογοτεχνικά* τον σκοπό του συγγραφέα (σ.) Σωτήρη Δημητρίου: να αποδείξει, μέσα από τον λογοτεχνημένο λόγο τριών ηπειρωτισσών γυναικών, την (κατ’ αυτόν) εγκληματική φύση των δράσεων των ‘αριστερών’ ανταρτών κατά τον Εμφύλιο στα περί την Μουργκάνα χωριά, δράσεις ανοίκειες στο μέχρι τότε σύστημα της κοινωνικής ζωής των κατοίκων, αλλά ταυτόχρονα ασχολίαστες ή εξοβελισμένες από τον κυρίαρχο λόγο που διαμόρφωσε στην μεταπολιτευτική Ελλάδα η ηττημένη στα πεδία των εμφύλιων συγκρούσεων ‘αριστερά’.

Επαναφέρω λοιπόν προς συζήτηση στην παρούσα εργασία το θέμα των μεταξύ Λαογραφίας, Ιστορίας και Λογοτεχνίας δημιουργικών σχέσεων. Με βασικό μεθοδολογικό εργαλείο την *ανάλυση περιεχομένου*, εξετάζω τη λειτουργικότητα του ‘λαϊκού’ κατά την διαδικασία της μετουσίωσής του σε λογοτεχνικό, το πώς ο συγκεκριμένος λογοτέχνης επεξεργάζεται και αφομοιώνει τη λαϊκή παράδοση. Η εργασία λοιπόν:

- αναδεικνύει τις όμοιες δομικές και τεχνοτροπικές συνιστάμενες ανάμεσα στο λαϊκό και «έντεχνο» λόγο, ανιχνεύει τις θεματολογικές επιδράσεις της λαϊκής στην έντεχνη λογοτεχνία,

- επισημαίνει τις αναπλάσεις του ‘παραδοσιακού’ υλικού σε λογοτεχνικό. Κατευθυντήρια αρχή της σκέψης μου είναι η θεωρητική αρχή ότι *η ατομική λειτουργία της μνήμης προσδιορίζεται από την κοινωνική ομάδα στην οποία ανήκει το άτομο-συγγραφέας, ως εκ τούτου το άτομο ανακαλεί και ανασυγκροτεί το παρελθόν του πάντα ως μέλος μιας ομάδας ή ως φορέας μιας πολιτισμικής ταυτότητας*

Στο πλαίσιο αυτό δίνω κατ’ αρχάς περίληψη και σύντομη αποτίμηση του βιβλίου «Σαν το λίγο το νερό». Σ’ αυτό ο *Εμφύλιος στην Ήπειρο* δίδεται *μονομερώς*, μέσα από την οπτική τριών γυναικών, που βρίσκονται στο ‘αντικομμουνιστικό’ στρατόπεδο. Είναι προφορικές αφηγήσεις είτε βασισμένες στην άμεση εμπειρία είτε στην αναδιήγηση άλλων γυναικών, που διαμεσολαβούνται από τον λογοτεχνικό λόγο του συγγραφέα. Δεν μιλάμε, λοιπόν, για *συλλογική μνήμη* στην Πόβλα (χωριό της κύριας δράσης) έχει προ πολλού διαρραγεί, έχουμε πλέον δύο *μνημονικές κοινότητες*. Το κείμενο του Δημητρίου

είναι επίσης μια *αντι-μνήμη*, ως αντίθετη στην κρατούσα, σ' αυτήν που διαμορφώθηκε και επιβλήθηκε από την 'Αριστερά' μετά τη δεκαετία του '50 και κυρίως μετά το 1974, όπως προείπα. Αναλύω την πολιτική θέση αυτήν του σ. Μού προξένησε ιδιαίτερη εντύπωση το γεγονός ότι αυτός δεν ομιλεί μόνον *δια του λόγου* των γυναικών, αλλά αποκαλύπτει εμφανέστερα τις λογοτεχνικές του προθέσεις, όταν, ως παντογνώστης αφηγητής - σχολιαστής, παρεμβαίνει ενίοτε δυναμικά ανάμεσα στη γυναικεία αφήγηση, με λόγο δοκιμακό (*η υβριδική φύση του βιβλίου του*), και καταθέτει πολιτικές απόψεις.

Λογικό βρίσκω τον ισχυρισμό μου πως το βιβλίο του Σ.Δ. βαραίνει ως μαρτυρία της *alterae partis*, ότι βοηθά ως τέτοια σε μια νηφαλιότερη αποτίμηση των ιστορικών πραγμάτων. Αποκτά, κρίνω, πρόσθετη αξία, γιατί η λιγότερο καταγραμμένη εμπειρία του Εμφυλίου είναι αυτή των γυναικών που συντάχθηκαν με το μέρος της αντικομμουνιστικής Δεξιάς.

Η εργασία επαναφέρει προς *συζήτηση* τις διαπλεκόμενες σχέσεις Ιστορίας / Μικροϊστορίας, Λογοτεχνίας, Λαογραφίας. Κάνω εκτενή θεωρητικά αναφορά στο ζήτημα. Ακολουθώ:

- δίνω το ιστορικό πλαίσιο του Εμφυλίου στα χωριά της Μουργκάνας

- εξετάζω πώς το «λαϊκό» γίνεται λογοτεχνία. Ποια είναι τα *μοτίβα* του λαϊκού πολιτισμού που χρησιμοποιεί *εντέχνως* ο σ. για να πραγματώσει *λογοτεχνικά* τους στόχους του; Πώς περνά από την *ιστορία* (*histoire*) στην *αφήγηση* (*recit*); ποιες *μνήμες* ανακαλούν οι αφηγήτριες; ποιες *αξίες* του 'παραδοσιακού' πολιτισμού καταπατούν οι 'αριστεροί' και γίνονται «σκυλιά» και αντίχριστοι; πώς χειρίζεται και πώς μεταπλάθει αυτό το *αξιακό υλικό* ο συγγραφέας; Ο εμφύλιος είναι ακόμη παρών στο «παρόν» των αφηγητριών / συγγραφέα; Τα παρουσιάζω όλα εκτενώς

- αναδεικνύω τα «τεχνάσματα αληθοφάνειας» και άλλα λογοτεχνικά στοιχεία του βιβλίου που αναφέρονται στον Εμφύλιο. Επιλέγω μερικά εδώ:

- α. Τα τοπωνύμια και το μικροτοπωνυμικό του χωριού είναι *μνημονικοί τόποι* για τις γυναίκες που αφηγούνται,

- β. ένα ακόμη λογοτεχνικό εύρημα ενισχύει τις πολιτικές απόψεις του: ως και τα *ζώα* αντιλήφθηκαν τις διαθέσεις των 'κακών' ανταρτών και προσπάθησαν να διασωθούν. Ο σ. εκμεταλλεύεται την αναγνωρισμένη από το λαό διαίσθηση των ζώων,

- γ. η χρήση της λαϊκής γλώσσας στο έργο θεωρώ πως είναι συνειδητή επιλογή του σ., ο οποίος υπερασπίζεται συνειδητά και επανειλημμένως τη γλωσσική του ετερότητα στον άμουσο γλωσσικά κόσμο της Αθήνας,

- δ. πρόσεξα την παρουσία του *παροιμιακού λόγου*, ως ενδοκειμένου, στο έργο του,

ε. ενδιαφέρον στοιχείο αποτελεί η ύπαρξη στο λεξιλόγιο των γυναικών ‘εκρηκτικών’, ‘συγκρουσιακών’, ‘διχαστικών’ λέξεων, που αποδίδουν το κλίμα της εποχής, αλλά και την επιβίωσή του στο παρόν: *παραπέτασμα, τέρατα, βρικόλακες, αντίχριστοι, βρωμασκέρι, μαύρη γέννα*. Η παρουσία, τέλος, ενός *δημοτικού τραγουδιού* στο λογοτεχνικό κείμενο θα έλεγε κάποιος πως έρχεται να δώσει μια πιο ευρεία ‘νομιμοποίηση’ στις ατομικές μνήμες των γυναικών. Είναι κι αυτό εμφυλιοπολεμικό, γέννημα της εποχής του απόλυτου διχασμού, η *συλλογική μνήμη* της μιας πλευράς.

48. «Λαογραφία και πολιτική: Ο Στίλπων Κυριακίδης μέσα από ένα ‘σχετικώς άγνωστο’ κείμενό του. Προεκτάσεις σε ιδεολογίες του Μεσοπολέμου», στον τόμο Μ. Βαρβούνης, Μ. Σέργης (δ/ση), *Ελληνική Λαογραφία: Ιστορικά, θεωρητικά, μεθοδολογικά, θεματικά*, τ. Α΄, Ηρόδοτος, Αθήνα 2012, 153-201.

Μέσα από ένα «σχετικώς άγνωστο» άρθρο του Στίλπωνος Κυριακίδη (*«Η σημασία του λαογραφικού έργου διά την εθνικήν ενότητα και τον εθνικόν πολιτισμόν»*, του 1940), μου δίνεται η ευκαιρία να επαναφέρω προς συζήτηση βασικές λαογραφικές ιδέες του ΚΑΙ το ακανθώδες ζήτημα των *σχέσεων της Λαογραφίας με απολυταρχικά καθεστώτα*, δηλαδή την προσπάθειά τους να την εκμεταλλευθούν προς επίτευξη των πολιτικών τους στόχων. Ο Κυριακίδης πίστεψε στο μεταξικό καθεστώς και στη βοήθεια που αυτό θα παρέσχε στην επιστήμη μας, είχε την «ψευδή συνείδηση» αυτής της προσφοράς, επηρεασμένος από τις φρούδες υποσχέσεις και διακηρύξεις του, αλλά και τις αντικομμουνιστικές του ιδέες.

Επικεντρώνω τις παρατηρήσεις μου σε 10 σημεία του άρθρου του: **α.** η ίδρυση της ελληνικής Λαογραφίας και το λαογραφικό έργο είχαν ως ισχυρό κίνητρο την ανασκευή των θεωριών του Φαλμεράγερ, **β.** ο χαρακτήρας των λαϊκών δημιουργημάτων είναι άμεσα συνδεδεμένος με τον αντίστοιχο του λαού-δημιουργού, τα έργα του «...είναι εκδηλώσεις της ζωής και της ψυχής του», **γ.** η (ελληνική) λαϊκή ψυχή γίνεται εθνική, αφού η ψυχή του έθνους βρίσκεται στο λαό της υπαίθρου, στον λαϊκό/ιθαγενή πολιτισμό του Κυριακίδη, ταύτιση που γίνεται από το 1932 κ.ε., **δ.** «Το Έθνος ως ανωτέρα βιολογική μονάς δεν συναποθνήσκει μετά των αποτελούντων αυτό εν τινι δεδομένη στιγμή ατόμων, αλλ’ επιζή αυτών εις χρόνους ανυπολογίστους», **ε.** η εθνική ενότητα είναι αναμφισβήτητη, δεν περιορίζεται στο παρόν. Επαναλαμβάνει τη θεωρία της *Kulturnation* του Herder και των ρομαντικών: την ιδέα της εθνικής ταυτότητας και της ενότητας εν χρόνω ως *πολιτιστικής και κοινωνικής ομοιογένειας*· η ενότητα του έθνους, αλλιώς, δεν πηγάζει από

το κράτος και την κοινωνία των πολιτών του, αλλά από την ιδιαιτερότητα της εθνικής κουλτούρας. Ο *ί-δ-ι-ο-ς* πολιτισμός είναι το διαφοροποιητικό στοιχείο του έθνους, **στ.** τεράστια είναι η σημασία της απώλειας των ηθών και των εθίμων από το ρεύμα του ευρωπαϊκού πολιτισμού. Αναγνωρίζει ως αναπόφευκτη εξέλιξη την εισδοχή στον ελληνικό λαϊκό πολιτισμό κάποιων *πολιτισμικών δανείων* από τον «ευρωπαϊκό πολιτισμικό κύκλο», στοιχείων των θεωρητικών και εφαρμοσμένων επιστημών, τα οποία λόγω της φύσεως και της χρήσεώς τους έχουν χαρακτήρα διεθνή. Τα πολιτισμικά δάνεια συνιστούν «μιαρή ετερότητα» κατ' αυτόν, αποδεικνύεται και πάλι ότι η σχέση του με τον *λειτουργισμό* (του Μαλινόφσκι) ήταν συγκυριακή, υπαγορευμένη από το εθνικό χρέος του. Ο Κυριακίδης στήνει κρισάρες «εθνικής αγνότητας» στον πολιτισμό. Βεβαίως, δέχεται αναντίρρητα ότι τα πολιτισμικά δάνεια μεταφυτευόμενα σε ένα νέο πολιτισμικό έδαφος υφίστανται σημαντικές αλλοιώσεις από τον ζωντανό τοπικό πολιτισμό, **ζ.** το ελληνικό έθνος δημιούργησε τρεις πολιτισμούς, τον αρχαιοελληνικό, τον βυζαντινό και τον σύγχρονο. Ο Γ' Ελληνικός Πολιτισμός ενδιαφέρεται να αποδείξει *την ενότητα των τριών πολιτισμών* του ελληνικού έθνους, γνωστή ανθρωπολογική θεωρία περί την συγκρότηση της εθνικής ταυτότητας, **η.** «... *Μόνον εις τα χωρία, και μάλιστα τα απομακρυσμένα από των κέντρων (...) περισώζονται εισέτι*» λείψανα των λαϊκών εκδηλώσεων «και ταύτα όχι ακέραια», βλέπει δηλ. συντελούμενη την υποχώρηση των παραδοσιακών στοιχείων κι εκεί. Αλλά το πρόβλημα είναι μεγαλύτερο στις «επαναστατικές» πόλεις, επανάληψη της «παλιάς» θέσης για το *αγροτοαστικό δίπολο*. Η *κομμουνιστική ιδεολογία* και η διάδοσή της στην Ελλάδα του Μεσοπολέμου είναι ο μεγάλος εθνικός κίνδυνος για τον Κυριακίδη. Επαναφέρει το θέμα της οικογένειας και της πατροπαράδοτης προσήλωσης του Έλληνα προς τη γυναίκα και τα τέκνα του, «*προ της οποίας ουδέν υλικό αγαθό λογίζεται*», **θ.** προβαίνει σε απαρίθμηση των ενεργειών που δηλώνουν την ανάπτυξη των λαογραφικών σπουδών στην Ευρώπη και χαίρει για την αυξανόμενη διάδοση της λαογραφικής ιδέας στην Ελλάδα, πιστεύει ψευδώς ότι το καθεστώς Μεταξά κινείται παντοιοτρόπως προς αυτήν την κατεύθυνση, **ι.** Η Λαογραφία είναι μια ανθρωπιστική επιστήμη, είναι *ανθρωπολογία*, που αποσκοπεί «*εις την γνώσιν του λαού και μάλιστα του ελληνικού*». Το μεταξικό κράτος, ως πραγματοποίηση της ίδιας της ιδέας του έθνους, ως όργάνό του διέπεται από τη λαϊκή ψυχή, αυτήν που πρέπει να μελετήσει και να ανακαλύψει η Λαογραφία, για να διαπλάσει αργότερα, σε δεύτερο στάδιο, τον διαπιστωμένο λαογραφικά εθνικό χαρακτήρα. Ο Κυριακίδης πιστεύει σε μια *χαρακτηρολογική Λαογραφία*.

Παραλλήλως και επιπλέον:

- δίνω μια εκτενή περιγραφή των χαρακτηριστικών του Μεσοπολέμου
- επαναφέρω προς συζήτηση την έννοια της *ελληνικότητας* κυρίως «ξαναδιαβάζοντας» τον διάλογο Τσάτσου-Σεφέρη και κείμενα του Σβορώνου
- με αφορμή αναφορά του Κυριακίδη στο έπος Καλεβάλα προσθέτω την αντίστοιχη εσθονική περίπτωση κατασκευής έθνους και ιστορίας
- αποδεικνύω την επιφαινόμενη από τις εκδηλώσεις της θετική στάση του καθεστώτος προς τον λαϊκό πολιτισμό, αλλά την κατ' ουσίαν εχθρική του στάση προς αυτόν. Επιμένω ιδιαίτερος στο θέμα των νέων εθνικών τελετουργιών ως προπαγανδιστικών και νομιμοποιητικών μέσων του.

49. «Φωτιά και 'ιεροί' επισκέπτες»: η περίπτωση των καλικαντζάρων και της προξενήτρας», στον τόμο Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού – Μουσείο Λαϊκής Τέχνης (εκδ.), *Η φωτιά πηγή ζωής, δύναμης και καθαριού, Πρακτικά Επιστημονικής Συνάντησης* (Αθήνα, 1-3 Απριλίου 2011), που οργάνωσε το Μουσείο Ελληνικής Λαϊκής Τέχνης και Οι Φίλοι του Μουσείου Ελληνικής Λαϊκής Τέχνης, Αθήνα 2013, σελ. 39-51.

Στην παρούσα εργασία επαναφέρω προς συζήτηση το ζήτημα των καλικαντζάρων και της προξενήτρας, με αφορμή τη σχέση των δύο αυτών «ιερών» επισκεπτών με τη φωτιά, ειδικά των πρώτων, γιατί θεωρώ πως μια «αναστοχαστική» θεώρησή τους ανήκει ακόμη στα desiderata της Λαογραφίας.

Κατ' αρχάς επεξηγώ τον όρο «*ιεροί επισκέπτες*» και εντάσσω σ' αυτόν (α) *τον κόσμο των πνευμάτων*, των δαιμονίων, του επέκεινα (παγανιστικού ή χριστιανικού) και (β) *κάποια πρόσωπα της καθημερινότητας*, του «εδώ» κόσμου, που επισκεπτόταν τα μέλη της κοινότητας είτε στον καθημερινό χρόνο τους είτε σε κάποιες «ειδικές» στιγμές τους, ως εκπρόσωποι ενός άλλου κόσμου.

Αποσαφηνίζω την έννοια *Δωδεκάμερο*: είναι μια κρίσιμη, «επικίνδυνη» χρονική περίοδος, επειδή κατά τη διάρκειά του τα όρια των δύο κόσμων είναι ανοικτά, ο «Έξω» χώρος, ο εξωκοινοτικός και ο «Κάτω Κόσμος» εισβάλλουν στον χωροχρόνο των ζωντανών, Φύση και Πολιτισμός βρίσκονται σε επικοινωνία, γι' αυτό και η περίοδος βρίθκει από τέτοιες φυλακτήριες πρακτικές. Ως μεθοριακή κατάσταση είναι αμφίσημη: πρόσωπα, πράγματα που βρίσκονται σ' αυτήν την κατάσταση είναι *ταυτοχρόνως ιερά και μισά*, ευάλωτα, «επικίνδυνα». Η *αμφισημία του ιερού* του Μιρτσέα Ελιάντε ή του Roger Caillois αποτελούν βασική θεωρητική αρχή στην παρούσα εργασία. Αναδεικνύω την

αμφισημία των καλικαντζάρων και επ' αυτής στηριγμένος οικοδομώ τον «αποκαθαρισμό» τους από τα νεώτερα στοιχεία της ταυτότητάς τους.

Η συμβολή της εργασίας έγκειται στην ενίσχυση με νέα στοιχεία της θεωρίας του Κ. Ρωμαίου ότι *οι καλικάντζαροι είναι νεκρικοί δαίμονες*. Αποδεικνύω ότι έχουν την αρχή τους στο αρχαϊκό παρελθόν της πανανθρώπινης κοινότητας, όμως έχουν και *ιστορικότητα*: ότι η σημερινή εικόνα τους διαμορφώνεται από τον 3^ο π.Χ. και μετά, την περίοδο της «εισβολής» στη λατρευτική ζωή των ανθρώπων των *δαιμόνων* (πρβλ. και τον *θρησκευτικό συγκρητισμό της εποχής*). Τότε (και μέσα στα «βυζαντινά» χρόνια) πραγματώθηκε οριστικά το «*πέραςμα από την ιερότητα στον δαιμονισμό*». Ο Ν.Γ. Πολίτης είχε γράψει κάτι σχετικό που το εκμεταλλεύομαι. Αποδεικνύω ότι η σύμμιξη αυτή «εξετράπη» περισσότερο, όταν η επίσημη ανατολική εκκλησία καθιέρωσε τις μεγάλες εορτές του Δωδεκαημέρου, ως αντίβαρο στις προαναφερθείσες παγανιστικές. Έκτοτε δημιουργείται το τελευταίο πολιτισμικό στρώμα που επικάθεται στα παλαιότερα. Το *Δωδεκάμερο* σχετίζεται τώρα με τον Χριστό κυρίως, με τον αη-Βασίλη και τον αγιασμό των Φώτων. Τώρα πλέον με την επίδραση της λόγιας λατρείας δημιουργούνται νέες παραδόσεις, τις οποίες αναιρώ αποδεικνύοντας (ενδεικτικά εδώ) ότι οι καλικάντζαροι – πρόγονοι – νεκροί *επιτηρούν* την πρόοδο των ζωντανών, *ελέγχουν* την επί γης παρουσία τους, *επιπλήττουν* τους *αμελήσαντες τις υποχρεώσεις τους καθ' όλο το έτος*: ότι οι ζώντες φοβούνται την *δίκαιη λόγω απραγμοσύνης τιμωρία* τους, γι' αυτό απέχουν από κάθε χειρωνακτική εργασία. Επιπλέον, παρατηρώ ότι σε κάποιες παραδόσεις και λαογραφικές πληροφορίες οι άνθρωποι απέχουν από συμπεριφορές που θυμίζουν *ζωή* αλλά ταυτοχρόνως *λήθη* των νεκρών: δεν πλένονται, δεν λούζονται, κ.ά., «εξοικειώνονται» με τους φθονερούς νεκρούς, άρα οι ζώντες μετατίθενται με την ατημελησία τους στο χωροχρόνο των νεκρών, για να αποφύγουν το εκδικητικό τους μένος. Οι παραπάνω ενδεικτικές (εδώ, βλ. αναλυτικά στην εργασία) αναφορές μου έχουν ερμηνευθεί αλλιώς μέχρι τώρα.

Στη συνέχεια ενισχύω την επιχειρηματολογία μου περί καλικαντζάρων – νεκρών με κάποια *χαρακτηριστικά στοιχεία* τους, όπως (α) την *αδηφαγία* τους. Θυμίζει τους πεινασμένους νεκρούς, που λαχταρούν τροφή (για να κατευνασθούν), (β) τα *μακριά νύχια* τους, που παραπέμπουν μάλλον στους ατημέλητους νεκρούς, αλλά και στον βρικόλακα, (γ) τα *τονισμένα γεννητικά τους όργανα, την ερωτομανία τους*. Η παράδοση 604 του Πολίτη είναι αποκαλυπτική, όπως και οι διά την αποδιοπόμπευση των καλικαντζάρων χρησιμοποιούμενες άσεμνες φράσεις που ανακαλύπτω και παρουσιάζω, (δ) την *πνευματική τους υστέρηση*, γεγονός που τους κατατάσσει «εκτός» πολιτισμικής σφαίρας,

(ε) την ονομασία τους ανασκελάδες. Η λαϊκή του παρετυμολογία-ερμηνεία ίσως ενέχει αλήθεια. Οι Κρητικοί παρετυμολογούν τη λέξη από το «ανάσκελα», επειδή δήθεν οι κ. ξαπλώνουν ανάσκελα στο μέσον του δρόμου. Εικάζω όμως παραπέμπει στη *μόνιμη στάση τους ως νεκρών*, ως «μνημοράτων», για να ξαναθυμηθούμε την καππαδοκική τους ονομασία **(στ)** τη σχέση τους με τον *χοίρο*, ζώο που ενσαρκώνει τον βλαστικό δαίμονα. *Το χοιρινό κρέας προσφερόταν αρχικά ως εξευμενιστική θυσία στους καλικαντζάρους – προγόνους / νεκρούς. Όμως, με το πέρασμα από την ιερότητα στον δαιμονισμό μετατράπηκε σε αποτρεπτικό μέσον της εισόδου τους στο σπίτι.* Έχουμε κι εδώ μια ενδιαφέρουσα περίπτωση *τελετουργικής εναντιοσημίας*.

Στο δεύτερο μέρος της εργασίας αναλύω την φωτιά ως όριο των δύο κόσμων, ως μέσον διάβασης και πορείας των «ιερών» επισκεπτών, την εξαγνιστική, αποτρεπτική και αναγνωριστική λειτουργία της. Επίσης επανατοποθετώ την προξενήτρα σε ορθότερες νομίζω βάσεις, διορθώνοντας αρκετά σημεία της μέχρι τώρα «εικόνας» και των δράσεών της.

50. «Με τους Πακιστανούς στα χωράφια και τις Βουλγάρες στο σπίτι για την επιμέλεια υπερηλίκων: άτυπη εργασία και διανθρώπινες σχέσεις σε μια αγροτική ναξιακή κοινότητα. (Λαογραφική θεώρηση από την πλευρά των γηγενών)», *Ναξιακά* 1 (2010), 191-232.

Στην παρούσα εργασία αναλύω από λαογραφική άποψη το φαινόμενο της άτυπης εργασίας σ' ένα αγροτικό χωριό της Νάξου, το Γλινάδο. Απώτερος στόχος της εργασίας είναι η εξέταση των στάσεων και των αντιλήψεων των αυτοχθόνων έναντι των ξένων εργατών, αλλά και των απόψεών τους επί των κοινωνικών και οικονομικών επιπτώσεων που έχει η εγκατάσταση και η απασχόληση του εργατικού δυναμικού των δύο αυτών εθνικών / εθνοτικών ομάδων στη γλινιαδιώτικη κοινωνία και οικονομία.

Αναλυτικότερα: παρουσιάζω κατ' αρχάς βασικά στοιχεία για το «πεδίο» της έρευνας (βλ. εργασία μου υπ' αριθμ. 26) με έμφαση στη σχέση *αγροτικής παραγωγής* και *εργατικού δυναμικού*, ντόπιου ή εισαγόμενου από ναξιακά χωριά, αναλόγως των εκάστοτε οικονομικών συνθηκών την περίοδο 1940-1970. Η αλυσίδα των σχέσεων αυτών από το 2000 κ.ε. επανέρχεται και πάλι στο προσκήνιο (είχε διακοπεί προσωρινά) για κάποιους λόγους που επεξηγώ αναλυτικά. Εν συνεχεία:

- παρουσιάζω το «πολυεθνικό μωσαϊκό» του εργατικού τοπίου στο χωριό, το «διακρατικό υποπρολεταριάτο»

- αναλύω τους λόγους για τους οποίους η εμφάνιση των Πακιστανών μεταναστών στο χωριό επέφερε την αποχώρηση των προ πολλού εγκατεστημένων εκεί ή μετακινουμένων περιοδικά αλβανών εργατών

- αναλύω τους χώρους κατοικίας των Πακιστανών, τις ποικίλες ενασχολήσεις τους (εκτός αυτών που συνδέονται με τον «κύκλο της πατάτας»), το «σκλαβοπάζαρο», τη συγκεκριμένη μορφή που έχει στο χωριό η άτυπη εργασία τους

- πραγματεύομαι τον Πακιστανό ως *Άλλο*, με τις σύγχρονες θεωρήσεις περί *Ημών και των Άλλων*, *εξω-ομάδας*, *ενδο-ομάδας*, *αναπαράστασης του εαυτού* μας (η «ενδο-ομαδική ευνοιοκρατία» των Turner & Giles), με τη «θεωρία της υπεροχής» (superiority theory) και της απειλής (των Stephen & Stephen), ομιλώ γενικά περί *ετερότητας* και *κοινωνικών αναπαραστάσεων*. Βασισμένος στις επικρατούσες απόψεις των χωρικών περί των ξένων Πακιστανών, παρουσιάζω τις όψεις της ετερότητάς τους 1. ως φορέων επικίνδυνων ασθενειών, 2. ως βρομερών ανθρώπων (Douglas), 3. ως *αλλότρια* σιτιζομένων, 4. ως ενδουμένων αλλότρια ενδύματα, 5. ως ετεροδόξων, αν και η θρησκευτική διαφορά απεδείχθη ανύπαρκτη τροχοπέδη των σχέσεών τους, 6. ως «ιδιαιτέρων» στη σεξουαλική τους ζωή.

Από τα σημαντικότερα ευρήματα της εργασίας θεωρώ:

- τον εντεινόμενο, ανύπαρκτο *φόβο* για τη *σωματική τους ακεραιότητα και την περιουσία τους*, σε όλον σχεδόν τον γυναικείο πληθυσμό και σε μικρή μερίδα του ανδρικού μεγάλης ηλικίας. Αποδεικνύω ότι πρόκειται για μεταφορά του φόβου «των τηλεοπτικών ειδήσεων των οκτώ». Όσον αφορά στον φόβο τους για μικροκλοπές αγροτικών ειδών προς επιβίωσή τους η συγκαταβατική θέση της πλευράς των υποστηρικτών τους προβάλλει την αιώνια αλήθεια ότι «*η πείνα πολλά κάνει*»

- την σημαντική συνεισφορά τους στην τοπική οικονομία. Είναι η κοινή παραδοχή όλων των κατοίκων

- τα θετικά στερεότυπα περί των Πακιστανών, εν σχέσει με την καθολική και μετά βδελυγμίας απόρριψη των Αλβανών, που αποτελούσαν άλλοτε το μεγαλύτερο μέρος του ξένου εργατικού δυναμικού

- δεν ισχύει στην case study του Γλινάδου η (ανυπόστατη, όπως πιστεύω, και αλλού) κατηγορία ότι στερούν τους ντόπιους νέους από την εποχική εργασία στην πατάτα. *Η αλήθεια είναι ότι πρόβλημα ανταγωνισμού με την τοπική αγορά εργασίας δεν υπάρχει, γιατί δεν υφίσταται τέτοια*

- το πνεύμα της αλληλεγγύης μερίδας των χωρικών προς τους ξένους. Δεν ανήκουν στους «πλούσιους» του χωριού, δεν είναι «αριστεροί», έχουν υγιείς σχέσεις με την εκκλησία.

Όσον αφορά στις Βουλγάρες «νταντάδες» των υπερηλίκων:

- βρίσκονται σε καλύτερη μοίρα εν σχέσει προς τους Πακιστανούς, ο μισθός τους είναι περί τα 700-800 ευρώ τον μήνα, αν και οι δύο είναι ανασφάλιστες, χωρίς ένσημα και επιδόματα

- δεν έχουν γίνει αντικείμενο σχολιασμού, σχετιζόμενου με τη σεξουαλική τους ζωή, βρίσκονται στον αντίποδα της στερεότυπης πλέον άποψης για τις Ρωσίδες

- οι πληροφορητές (άνδρες και γυναίκες) δεν γνωρίζουν στοιχεία της προσωπικής τους ζωής

- ρεαλιστική θεωρώ την άποψη κάποιων γεροντισσών που θεωρούν *αυτονόητη* εξέλιξη την αντικατάσταση της κόρης από την βοηθό-γυναίκα, όταν εκείνη αδυνατεί για κάποιους λόγους να τη γηροκομήσει.

Στον επίλογο της εργασίας κάνω δύο επισημάνσεις για την μετανάστευση σήμερα: αναφέρομαι στους σύγχρονους trans-migrants πλέον και στην πανίσχυρη (άλλοτε) έννοια του *έθνους* που υποχωρεί πλέον στις νεωτερικές θεωρήσεις για την μετανάστευση (βλ. A. Appadurai, *ethnoscapes*).

51. «The divided social memory of the Greek civil war in a village in Rodopi (Western Thrace)», *Erytheia*, 33 (2012), 265-298.

Η παρούσα εργασία εστιάζει στην βία κατά τη διάρκεια του ελληνικού Εμφυλίου πολέμου και πώς αυτή ανακαλείται στη μνήμη των κατοίκων του Θρυλορίου Ροδόπης, ενός χωριού «Μικρής Μόσχας», το οποίο υπέφερε από τις επιπτώσεις του και αποτελεί ως εκ τούτου μια ενδιαφέρουσα μελέτη περίπτωσης.

Συγκεκριμένα, μελετώ μερικές πλευρές της διχοτομημένης *κοινωνικής μνήμης* του Εμφυλίου στο εν λόγω χωριό. Βασικός μου στόχος είναι να διερευνήσω πώς η ιστορία του Εμφυλίου αναπαριστάνεται και βιώνεται σήμερα από τους κατοίκους του χωριού, μέσα από τις προσωπικές μαρτυρίες των κατοίκων του. Ειδικότερα, εξετάζω την σχέση της κεντρικής πολιτικής σκηνής με τα πραγματικά γεγονότα που έλαβαν χώρα στο τοπικό επίπεδο, κατά πόσο και σε ποιο βαθμό το «τοπικό» επηρεάστηκε από αυτήν και από τα δύο «αντίπαλα» κομματικά στρατόπεδα. Η άποψη ότι η τοπική διάσταση της ιστορικής έρευνας, το μικροεπίπεδο, μπορεί πιθανόν να μας προσφέρει μια ενδιαφέρουσα οπτική

της ευρύτερης εικόνας του υπό μελέτη ιστορικού γεγονότος, το μακρο επίπεδο, είναι ευρέως αποδεκτή και αξιοποιήθηκε εδώ. Η Μικροϊστορία, ως μέθοδος μελέτης θέτει στο επίκεντρο το άτομο ως υποκείμενο και ως οντότητα και όχι ως έναν αφηρημένο μοχλό της ιστορικής διαδικασίας. Εστιάζει στον άγνωστο άνθρωπο και τις καθημερινές υποκειμενικές του εμπειρίες. Η αξία της μελέτης της ιστορίας σε μικροεπίπεδα έγκειται στο γεγονός ότι μας επιτρέπει να καταγράψουμε τις κοινωνικές, πολιτικές και οικονομικές εκφάνσεις και άλλα ποιοτικά στοιχεία που είναι απολύτως απαραίτητα για μια ολιστική θέαση των πραγμάτων, ενισχύουμε την πιθανότητα μιας πιο αντικειμενικής συζήτησης των υπό εξέταση ζητημάτων.

Η συζήτηση γίνεται στο πλαίσιο των εννοιών της *βίας* των εμφυλίων πολέμων, της *μνήμης* και της *κοινωνικής μνήμης*. Η *βία* είναι το εργαλείο ανάλυσης που χρησιμοποίησα σε αυτήν την μελέτη και έτσι αποτελεί την εξαρτημένη μεταβλητή της μελέτης μου. Υιοθετώ την άποψη ότι μέσω των συσχετισμών των εκφάνσεων της βίας, που διαφοροποιούνται στην περίπτωση του ελληνικού Εμφυλίου, μπορεί να επιτευχθεί μια καλύτερη κατανόηση των διαφόρων φάσεων του. Χρησιμοποιώντας ένα ειδικό παράδειγμα αποδεικνύω ότι οι εκφάνσεις της βίας μπορούν να μας προσφέρουν μια ειδική οπτική θέασης εξαιρετικά χρήσιμη για την μελέτη του χαρακτήρα της διαμάχης.

Μεθοδολογικά, η παρούσα εργασία ξεκίνησε με ελεύθερες ή ημιδομημένες συνεντεύξεις. Όταν όμως οι απαντήσεις επαναλαμβάνονταν ίδιες, συνέχισα με δομημένες συνεντεύξεις, αξιοποιώντας τα πάγια πλέον δεδομένα της προηγούμενης φάσης. Ειδικότερα, εστίασα σε επαναλαμβανόμενα μοτίβα, σε κοινούς τόπους και μνήμες και συνέχισα στην βαθύτερη διερεύνησή τους. Η μελέτη μου είναι παρουσίαση της *διχασμένης κοινωνικής μνήμης* του εν λόγω χωριού και η Προφορική Ιστορία αποτελεί το κύριο μεθοδολογικό μου εργαλείο. Τα δεδομένα της αντλήθηκαν από τις αφηγήσεις κατοίκων του χωριού πρώτης και δεύτερης γενιάς που έζησαν ως παρατηρητές (ή ως ενεργά αναμειχθέντες) τα γεγονότα. Οι πληροφορητές μου (10 άνδρες και 10 γυναίκες) ανήκουν και στα δύο ιδεολογικά στρατόπεδα του χωριού. Το αρχειακό υλικό που ήντλησα από το αρχείο της Κοινότητας του χωριού επαλήθευσε τουλάχιστον τα δεδομένα, και διαφώτισε κατά πολύ τις ερμηνείες τους.

Η βασική αρχή της διάκρισης μεταξύ *εμφυλίου πολέμου* και *civil violence* είναι το σημείο εκκίνησης της αναζήτησής μου. Με τον δεύτερο όρο αναφέρομαι στη βία που διεπράχθη στα μετόπισθεν εναντίον πολιτών και όχι στα μέτωπα του πολέμου ή στα χαρακώματα όπως ορίζει η Laia Balcells. Ειδικότερα οι μορφές βίας που απαντώνται

στην παρούσα περίπτωση και αποτελούν την βάση ανάλυσης των δεδομένων μου, συμφωνώντας με την σχηματική πρόταση του Στάθη Καλύβα, έχουν ως ακολούθως:

- η θεσμική «λευκή» / «δεξιά» βία: αυτή είναι η βία που χρησιμοποιήθηκε μαζικά από τους πολιτικούς και τους κρατικούς θεσμούς (στρατός, αστυνομία κτλ.) ή παραστρατιωτικές ομάδες (η αποκαλούμενη «λευκή τρομοκρατία») εναντίον «αριστερών» πολιτών κατά τη διάρκεια του Εμφυλίου

- η «αριστερή βία»: είναι η βία που χρησιμοποιήθηκε από τον Δημοκρατικό Στρατό Ελλάδας, τις ηγετικές μορφές του, τους πολιτικούς της Αριστεράς, κλπ. Κατά την άποψη των αντιπάλων τους, αυτή η βία είναι έργο του «μιάσματος του έθνους» των «Μπολσεβίκων», των ανταρτών ή των «πρακτόρων του σλαβικού κομμουνισμού». Και τις δύο αυτές μορφές βίας (στην ελληνική περίπτωση και όχι μόνον) τις μεταχειρίζονταν «ιδιωτικά» και «δημόσια»

- η «ιδιωτική ατομική βία»: αυτή είναι η επιλεκτική βία που ασκείται από άτομα εναντίον ατόμων. Σε αυτήν την περίπτωση η άποψη ότι οι άνθρωποι στρατεύονται οδηγούμενοι από την ιδεολογία τους ή ένα κοινό κίνητρο δεν φαίνεται να είναι έγκυρη.

Στην εργασία συζητώ εκτενώς τα κοινωνικά και ιστορικά δεδομένα του υπό έρευνα πεδίου και παρουσιάζω τα κύρια σημεία της «προνομιακής μνήμης» του εμφυλίου πολέμου στο χωριό, την διχοτομημένη δηλαδή κοινωνική μνήμη. Συγκεκριμένα, τα γεγονότα γύρω από τα οποία στρέφονται οι μνήμες των χωρικών είναι: 1. η μαζική φυγή (13 Μαρτίου και 4 Απριλίου 1943) των αριστερών κατοίκων του χωριού και οι αιτίες της, 2. οι περίεργοι θάνατοι δύο επιφανών αριστερών κατοίκων, 3. η διαρπαγή, η λεηλασία αγαθών, 4. ο θάνατος του αγροφύλακα Σταύρου Χατζηπαναγιώτου, 5. Η πυρπόληση του Δημοτικού Σχολείου του χωριού και δύο οικιών χωροφυλάκων.

Επίσης συζητώ τον ρόλο των τοπικών δικτύων και της «προσωπικής» βίας, αποδεικνύοντας ότι ο εμφύλιος πόλεμος ήταν τελικά μια διαμάχη μεταξύ ανθρώπων με προσωπικά πάθη και τέλος αναδεικνύω τα ελάχιστα σημεία σύγκλισης της κοινωνικής μνήμης με κορυφαίο εκείνο του ομόθυμου θαυμασμού για την πολιτιστική ανωτερότητα των αριστερών που εκτοπίστηκαν βίαια «ήταν οι πιο δημιουργικοί και πλούσιοι άνθρωποι του χωριού μας».

Στην εργασία επιβεβαιώθηκε και για την περίπτωση του Θρυλορίου η θεωρία του Καλύβα για την ύπαρξη τριών τύπων βίας στον ελληνικό Εμφύλιο (1943-1949), κυρίως των αριστερών και των δεξιών, αφού κατέγραψα ελάχιστα παραδείγματα ιδιωτικής βίας. Η ενδογενής δυναμική του εμφυλίου πολέμου στο χωριό καθοδηγήθηκε από πολιτικούς παράγοντες. Η άνωθεν επιβληθείσα – όπως συμπεραίνω - φυγή προς τις σοσιαλιστικές

χώρες και άλλες μορφές βίας είναι αποτέλεσμα των αποφάσεων και επιλογών της κεντρικής πολιτικής σκηνής, των ηγετών του στρατού της επαναστατικής αριστεράς, της θεσμικής δεξιάς βίας που ώθησε τις εξελίξεις προς το τραγικό τέλος τους. Η κοινωνική μνήμη ως έννοια απεδείχθη και πάλι ότι δεν είναι ενιαία, στο χωριό έδειξε επίσης ότι στο περιβάλλον του ο εμφύλιος πόλεμος δημιούργησε πολιτικά υποκείμενα που έχουν κρατήσει τις κομματικές τους ταυτότητες μέχρι σήμερα. Άρα, η *ιστορικότητα της μνήμης* (με την έννοια της ιστορικής συγκυρίας στην οποία ανακαλούνται από τον πληροφορητή τα γεγονότα του παρελθόντος) αλλά και αυτή του σύγχρονου (με τις αφηγήσεις) ερμηνευτικού πλαισίου που φαίνεται να νοηματοδοτεί την βιωμένη εμπειρία γεγονότων του παρελθόντος, εδώ δεν λειτούργησαν.

52. «Σκέψεις για την οργάνωση, την ιστορική διαμόρφωση, τη σημασία και την ταξική πρόσληψη των λαϊκών δρωμένων, με αφορμή την Σκ'λουδηντέρα (κυνομαρτύριο) στη Σάμο (τέλη 19^{ου} αιώνα)», *Δελτίο Σαμιακών Μελετών*, τχ 2 (2013), σελ. 51-64.

Η παρούσα εργασία συμβάλλει στη μελέτη της ιστορικής διαμόρφωσης του κυνομαρτυρίου (Σκ'λουδηντέρας και *δραβαλοδηντέρας*) στη Σάμο. Διερευνά τον ιστορικό βίο του εθίμου, τους λόγους της ακμής και της παρακμής του ΚΑΙ ΙΔΙΩΣ τη σχέση του με τον πολιτισμό των «αστικών κοινωνικών στρωμάτων» και με αυτόν των λαϊκών τάξεων, που καθόρισαν την ιστορική διαδρομή του εν λόγω εθίμου. Βασίστηκε σε ένα κείμενο-σχόλιο του Σάμιου την καταγωγή λογίου Επαμεινώνδα Σταματιάδη. Η συμβολή του στη μελέτη του κυνομαρτυρίου είναι σημαντική, καθ' όσον, αφ' ενός επιβεβαιώνει τα συμπεράσματα που έχουν διατυπωθεί για το έθιμο παλαιότερα, αφ' ετέρου δίνει επιχειρήματα να ενισχύσουμε τη θεωρία για το σύγχρονο νεοελληνικό θυσιαστικό φαινόμενο. Τμήμα της εργασίας καταλαμβάνει η διερεύνηση της αποτυπωμένης στο κείμενο στάση του λογίου έναντι του συγκεκριμένου εθίμου. Το μεγαλύτερο, κάποιες σκέψεις μου για την οργάνωση και τη λειτουργία των λαϊκών δρωμένων και για την «παλιά» λαογραφική ιδέα του «αδιαίρετου λαού». Συγκεκριμένα:

- παρουσιάζω στην αρχή της επισκόπησης μιας παλαιότερης εργασίας μου για το *κυνομαρτύριο*, στην οποία απέδειξα την άρρηκτη σχέση του δρωμένου με τις αρχαιοελληνικές και πανανθρώπινες σκοποθεσίες του

- σκιαγραφώ την προσωπικότητα Επαμ. Σταματιάδη (1835-1901) ως *ιστορικού του λαϊκού πολιτισμού* του νησιού του. Θα αναμέναμε, ενδεχομένως, να ήταν κι αυτός φορέας

μιας ταξικά προσδιορισμένης αντίληψης για το «λαϊκό» και τον λαϊκό εν γένει πολιτισμό. Επιδεικνύει μια αξιοπαρατήρητη στάση έναντι του λαϊκού πολιτισμού. Αφιερώνει τον πέμπτο τόμο, από το 5τομο γνωστό ιστορικό έργο του, στην προβολή του λαϊκού πολιτισμού του νησιού του, αλλά καταδικάζει τις λαϊκές προλήψεις και δεισιδαιμονίες, όπως το κυνομαρτύριο. Αναλύω και ερμηνεύω στα επόμενα τις πληροφορίες που μας παρέχει το κείμενο:

α. Περιγράφει τις προετοιμασίες του εθίμου και το τελετουργικό του.

β. Αναφέρει το *γαλομαρτύριο* ως μια εναλλακτική τού κυνομαρτυρίου πρακτική. η μεταξύ τους «απόσταση» δεν είναι τόσο μακρινή: αφενός επειδή είναι και αυτές χθόνια όντα, άρα θυσίασιμα.

γ. Το έθιμο έχει ατονήσει ήδη από τα τέλη του 19^{ου} αι.

δ. Ο Σταματιάδης δεν αναφέρεται στον σκοπό της τελέσεως του κυνομαρτυρίου, απόδειξη ότι αγνοεί την «αρχαϊκού χαρακτήρα» σκοποθεσία του

ε. Καταγράφει συγκεκριμένα ονόματα τελεστών του εθίμου: Με δεδομένο ότι γεννήθηκε το 1835, θα πρέπει να υποθέσω ότι αναφερόμενος στους τρεις πρώτους διοργανωτές μάς παραπέμπει χρονικά στις αρχές του 19^{ου} αι. ή πιθανότατα στα τέλη του 18^{ου}, άρα τα παρεχόμενα πραγματολογικά στοιχεία του εθίμου έχουν ως αψώτερο *terminus* αυτήν την περίοδο. Αναλύω το γεγονός ότι οι συντελεστές του εθίμου είναι λίγοι τον αριθμό. Μπορεί να οφείλεται στην υποχώρηση του δρωμένου «κατὰ τοὺς τελευταίους τούτους χρόνους». Καταλήγω στο συμπέρασμα ότι η αναφερόμενη ως «ομαδική συμμετοχή» του λαού στην προπαρασκευαστική των δρωμένων διαδικασία είναι μια κατασκευή.

στ. Ερμηνεύω στα επόμενα τη στάση του λογίου έναντι του συγκεκριμένου εθίμου. Τον απωθεί η *καρναβαλική, αποκριάτικη, σατιρική, διονυσιακή φύση του*. Άρα, εισέρχεται στη θεώρησή μου η μελετημένη προ πολλού σχέση μεταξύ Εκκλησίας, αστικής λογιουσύνης, αστικών στρωμάτων και Αποκριάς, δύο «αντίπαλων» χρόνων αλλιώς (κοινωνικών και πολιτισμικών). Το γνωστό πρόβλημα του *πολιτισμικού δυϊσμού* αλλιώς και η μεταξύ των δύο *πολιτισμών* που τον δημιουργούν σχέσεις.

ζ. Τα λεγόμενα «υψηλά» κοινωνικά στρώματα της Σάμου φέρεται να έχουν αποστασιοποιηθεί πλήρως από το δρώμενο. Παραγωγός και καταναλωτής του θεάματος εδώ είναι *αποκλειστικά* ο «*χυδαίος σαμιακός όχλος*». Εκθέτω τους προβληματισμούς μου για την ιστορική διαμόρφωση των λαϊκών δρωμένων, την οργάνωσή τους, την κοινωνική τους σημασία, την καθορισμένη ταξικά πρόσληψή τους, το θέμα του λεγόμενου «ενιαίου» λαού της «παλιάς» Λαογραφίας. Στα τέλη του 19^{ου} αι. μας διαβεβαιώνει ο

Σταματιάδης ότι ο *λαός* δεν έχει ουδεμία σχέση με το δρώμενο, τη γονιμική του διάσταση, τη σκοποθεσία της τελέσεώς. Οι πολίτες φέρονται στο κείμενο να προσφέρουν το *εθιζόμενο εκ παραδόσεως* νόμισμα για να αγοράσουν τη μερίδα τους από το «κερί» (περιττώματα σκύλου), αλλά αποφεύγουν κάθε ανάμειξη. Μας προκαλεί για έναν άλλο διαλογισμό η πληροφορία του ιστορικού ότι παλαιότερα συμμετείχε σ' αυτό μεγαλύτερος αριθμός θεατών.

η. Ο λόγιος προσλαμβάνει αρνητικά το έθιμο και *εξ αιτίας του αποτρόπαιου χαρακτήρα του*. Αναλύω το θέμα της φύσης του θυσιαστικού φαινομένου όπως παρουσιάζεται στο υπό μελέτη κείμενο, στην έννοια του ως μιας *παράστασης* στην οποία προείχε η στοχοθεσία (ευετηρία, καλή σοδειά) αλλά και εμπεριείχετο η *βία*. Αναλύω τη διαφορά της «κλασικής» βίας από την πρόσληψή της στην μεταγενέστερη «παραδοσιακή» σκέψη. Ο σκύλος-θύμα εκλαμβάνεται εδώ ως αποδιοπομπαίος τράγος. Το προσφερόμενο ανiero θύμα εξαγνίζεται, αλλά εξαγνίζει ταυτοχρόνως το συλλογικό σώμα. Το θύμα ιεροποιείται *διά* της θυσίας, καθαγιάζεται. Ο θάνατος του θυσιάσματος το αποδεσμεύει από το *βέβηλο* κόσμο, το *ιεροποιεί*, το αποδίδει εξ-αγιασμένο στο χώρο του *ιερού*.

Ολοκληρώνω την εργασία με την αναφορά του Σταματιάδη στην εθιμική χρήση των περιττωμάτων του σκύλου. Αναλύω την φύση τους ως αμφίσημων (ιερών) σωματικών ουσιών σχετιζόμενων με το σωματικό «κάτω».

53. «*Sounds of the cities: Soundscapes of music echoed in Michael Mitsakis' literary works about Athens (1880-1896)*», *Erytheia* 34 (2013), 235-258.

Στη μελέτη αυτήν διερευνώ την παρουσία *μουσικών ηχοτοπίων* στα αθηναιογραφήματα του Μιχαήλ Μητσάκη (Μ.Μ.). Είναι μια *πρόταση μελέτης της μουσικής (των ήχων της) ως εργαλείου μελέτης της κοινωνίας μιας συγκεκριμένης εποχής*. Η μουσική -ως πολιτισμικό και πολιτικό φαινόμενο - αποτελεί σημαντικό συστατικό της αστικής εμπειρίας και παίζει σημαντικό ρόλο στη δημιουργία της πολιτικής και κοινωνικής ταυτότητας, αφού κι η ίδια είναι μια μεταβλητή, ιστορικά και κοινωνικά διαμορφωμένη. Η βασική θέση του Β. R. Smith πώς *ό,τι ακούμε και ο τρόπος που τα αντιμετωπίζουμε είναι ιστορικά και πολιτισμικά καθορισμένα* πρυτανεύει και στη δική μας θεώρηση.

Παρουσιάζω εν πρώτοις (α) στοιχεία από την προσωπικότητα του flâneur Μ.Μ. και του έργου του, (β) αναλύω τη σημασία της *ακοής* σ' αυτό. Η άποψη ότι στη «νεότερη

μεγαλούπολη η *όραση* κατέχει την απόλυτη προτεραιότητα έναντι των υπολοίπων αισθήσεων» δεν μπορεί να ειπωθεί με απόλυτο τρόπο για τον Μ.Μ., ο οποίος *κάνει με την ίδια συχνότητα και ποιότητα «λογοτεχνία του ματιού» όσο και «λογοτεχνία του αυτιού»*. Άλλοι πολιτισμοί βεβαίως - εκτός Ευρώπης - έδωσαν βαρύτητα σε άλλες αισθήσεις. Αναφέρω σχετικά παραδείγματα, (γ) στοιχεία από την Αθήνα της τελευταίας 20ετίας του 19^{ου} αι. ως πολιτικού και πνευματικού κέντρου του Βασιλείου, και ως αφηγηματικού τόπου, αφού αποτέλεσε το θέμα πλήθους αφηγημάτων, (δ) το ζήτημα των *σχέσεων της Λαογραφίας με τη Λογοτεχνία*, τις λαογραφικές διαστάσεις της λογοτεχνίας. Θεωρώ ότι στα «αθηναιογραφήματα» του Μ.Μ. το πρόβλημα του *αν η συγκεκριμένη ιστορική πόλη αποτυπώνεται και διαθλάται στη λογοτεχνία ή αν η λογοτεχνική πόλη είναι πλασματική ελαχιστοποιείται* (η ισορροπία βέβαια ανάμεσα στην πραγματική εξεικόνιση και στην αναπαράστασή της παραμένει εύθραυστη πάντα), (ε) *κάνω εκτενή ανθρωπολογική/λαογραφική ανάλυση του ήχου*, με την επισήμανση ότι μολονότι το βιβλίο του Richard Murray Schafer, *The Tuning of Life* έθεσε πολλά ερωτήματα ήδη από το 1977, η ιστορία του ήχου πολύ πρόσφατα άρχισε να ελκύει σοβαρά την προσοχή των ερευνητών.

Όλα αυτά - και όσα εκθέτω παρακάτω για τα *μουσικά ηχοτοπία* - είναι κατ' εμέ η *έκφραση της γενικής εικόνας της πόλης αυτή την περίοδο*, της σύμμειξης του παλιού με το νέο σε πολλούς πολιτισμικούς τομείς, είναι η μεταφορική έκφραση των «ταξικών» της διαφοροποιήσεων, των «βαβυλωνιακών» γλωσσικών ετεροτήτων, του κυκεώνα της πολιτικής και κοινωνικής ζωής, του αδιαμόρφωτου ακόμη χαρακτήρα της, καθώς και μια «προβληματική για το ρόλο και την αξία του καλλιτέχνη» (κυρίως του μουσικού) στα τέλη του 19^{ου} αι. Θεώμαι εδώ τους μουσικούς και τραγουδιστικούς ήχους περισσότερο στο συσχετισμό τους με τις κοινωνικές σχέσεις, με τα νέα και τα παλιά δεδομένα, ως εκφραστές των δύο μορφών ζωής στο αστικό πλαίσιο (παλαιού - νέου). Τονίζω την ιδεολογική πάλη που εξήψαν οι μουσικοί ήχοι μεταξύ των «ευρωπαϊστών» και των «ανατολιστών» λογίων της Αθήνας, τη σφοδρή ιδεολογική αντίθεση της δυτικοθρεμμένης αστικής κουλτούρας προς την λαϊκή, τη δημοτική, την εγχώρια και την «ανατολίτικη» παράδοση των λαϊκών στρωμάτων. Ανιχνεύω το νόημα που έχει το «ανατολίτικο» τραγούδι ή το «νεοδημοτικό» (όπως το αποκαλώ εδώ) για τους ίδιους τους φορείς του, μια που αποτελεί ζωντανή εκδήλωση της ζωής και των αισθημάτων τους, πέραν από τις *καθαρά αισθητικής μορφής* αντιρρήσεις των λογίων αστών, στους οποίους καταλέγεται και ο Μ.Μ., οι οποίοι παρουσιάζουν την πραγματικότητα μέσα από το πρίσμα των ευρωπαϊκών τους αναγνώσμάτων. *Η μουσική είναι ήχος οργανωμένος με ανθρώπινο*

τρόπο, άρα υπάρχει μια αρραγής σχέση ανάμεσα στις μορφές *ανθρώπινης κοινωνικής και πνευματικής οργάνωσης* και στις μορφές *ηχητικής οργάνωσης*. Οι δεύτερες είναι αποτελέσματα της ανθρώπινης αλληλεπίδρασης και των μορφών που αυτή λαμβάνει στα διάφορα κοινωνικά πλαίσια.

Ο Μ.Μ. ενσωματώνει «νεολαϊκά» τραγούδια ή καθαρά δημοτικά στα αθηναϊκά αφηγήματά του από κάθε γωνιά του Ελληνισμού: είναι αυτά που τραγουδούν στη νέα πατρίδα τους οι «ξεριζωμένοι» φορείς τους. Είναι αυτούσια μουσικά θραύσματα, που ενσφηνώνονται στα «αθηναιογραφήματα», αναγνωρίσιμα από τους αποδέκτες τους αναγνώστες, αφού αποτελούν γι' αυτούς καθημερινή πραγματικότητα. Ακόμη κι αν δεν παρεμβάλλεται κάποιο τραγούδι, όλα σχεδόν τα *αθηναιογραφήματά* του έχουν τουλάχιστον «μουσικές εικόνες» από καφέ αμάν, ταβέρνες, μουσικές και θεατρικές παραστάσεις.

Εν πρώτοις μια ακόμη παρατήρηση για τον ευφυή Μ.Μ.: συνδυάζει τον τρόπο διασκέδασης του ατόμου με την *προσωπική* και την *ταξική* διάσταση της προσωπικότητά του. Ισχυρίζεται πως ο χαρακτήρας και η ψυχосύνθεση ενός ανθρώπου μπορεί να διαγνωστούν από κάποιες λεπτομέρειες της εξωτερικής του συμπεριφοράς: «*ειπέ μοι πώς διασκεδάζεις και θα σου είπω ποίος είσαι*». Αναλύω διεξοδικά τους χώρους και τους μουσικούς τρόπους διασκέδασης των τριών κατά τον Μ.Μ. «τάξεων». Η *λαϊκή τάξη* ειδικότερα, ο αγαπημένος του λαός «*έχει τας ιδικάς του εορτάς, τας ιδικάς του συναθροίσεις, τας ιδικάς του πανηγύρεις*». Το μεγαλύτερο όμως τμήμα της γλεντά από το 1873 κ.ε. στα *καφέ-αμάν*. Αναλύω την περιγραφή ενός τέτοιου «ωδικού καφεeneίου» στον Πειραιά, που είχε επισκεφθεί ο ίδιος ο Μ.Μ. Δίπλα λοιπόν στην τεμαχισμένη ή την πολυποίκιλη από οικονομική, πολιτισμική και θρησκευτική παράμετρο πόλη, φαίνεται να υπάρχει και η *διαιρεμένη κατά τα ακουστικά προφίλ*. Το *εξαιρετικό λαογραφικά βέβαια είναι όταν οι ήχοι θραύουν αυτά τα επισφαλή όρια* και κατακτούν χώρους προορισμένους για άλλο «ηχητικό ήθος», όπως συμβαίνει στην περίπτωση μας. Τέτοιες «ιεροσυλίες» είχαμε πάμπολλες στην «πολυμουσική Αθήνα» αυτής της περιόδου, ο Μ.Μ. το επιβεβαιώνει πολλές φορές.

Γενικά, στα τέλη του 19ου αι. η «προβληματική για τον καλλιτέχνη» είναι ορατή, όταν ειδικότερα πρόκειται για τους πλάνητες μουσικούς, που θεωρούνται «περιθωριακοί», «εξωτικά όντα». Το *live τραγούδι* και η μουσική από -κυρίως- ξένους οργανοπαίκτες που έπαιζαν σε εστιατόρια, πλατείες, καφεeneία ήταν σχεδόν σε «ημερήσια διάταξη» στην Αθήνα του 1880 κ.ε. αλλά και κάποιους Έλληνες σαν τον γέροντα αυλητή της «Φλογέρας» του Μ.Μ.

Αναλύω το αποδεκτό (από την αθηναϊκή αστική κοινωνία) *μουσικό πρότυπο*, ό,τι αποκαλούμε σήμερα «αθηναϊκό τραγούδι». Παράλληλα όμως δημιουργείται ένα ολόκληρο «κίνημα» *μουσικής υποκουλτούρας*, με την έννοια αυτής που αναπτύσσεται *παράλληλα* με τις παραδεδομένες μουσικές και αισθητικές φόρμες μιας κοινωνίας, με την έννοια μιας *άλλης* κουλτούρας, δίπλα από την κυρίαρχη. Ο λαός της «τρίτης τάξης» ζει μεν στο ταχύτατα «εκμοντερνιζόμενο» μουσικό περιβάλλον (που προσπαθεί να τον «κατασκευάσει μουσικά») αλλά δημιουργεί νέα δικά του τραγουδιστικά ήθη. Δημιουργείται ένα νέο λαϊκό τραγούδι. Αναλύω τα συστατικά του στοιχεία με την παρατήρηση ότι καταναλώνεται από όλες τις τάξεις και διασπά τα μουσικά όρια της πόλης. Μερίδα αστών τα έβλεπε ως επιβίωση της τουρκικής πολιτισμικής κληρονομιάς, ως επικίνδυνα *εγκαταλείμματα* της «ανατολικής» παράδοσης, που έπρεπε να εξοβελισθούν, με κριτήριο τις επιταγές της εποπτεύουσας Ευρώπης. Ένα άλλο τμήμα της τα έκρινε με *καθαρά αισθητικά κριτήρια*, ένα τρίτο με κριτήριο την ηθική (φθορά της πατροπαράδοτης εγχώριας αρετής), ό,τι προείπα για την *ταξική διάσταση της ακοής και των αισθήσεων*.

Τι σημαίνουν όλα αυτά τα νεοφανή popular μουσικά ήθη; Για μένα αποτελούν ένα άλλο *σύστημα επικοινωνίας*, μια άλλη μορφή έκφρασης, που αποδίδει τα χαρακτηριστικά μιας καθαρά λαϊκής ζωής, κείμενης απέναντι από την επιβεβλημένη «πολιτιστική ηγεμονία» των μεγαλοαστών και της μεσαίας τάξης. Δεν συνιστούν αντίδραση στα καθιερωμένα μουσικά πρότυπα, η στάση τους δεν υπαγορεύτηκε από τον συσχετισμό με τα «*ταξικά*» μουσικά ήθη της ανώτερης τάξης. Πρόκειται για μια «περιθωριακή φωνή» στο πλαίσιο της τότε συγκρότησης, που εκφράζει την προσπάθειά της για *πολιτισμική αυτονομία* και αυτοέκφραση, μέσα σε ένα ασφυκτικό γι' αυτήν κοινωνικό πλαίσιο, που *ενισχύει την «προσήλωση» ή τη στροφή των λαϊκών μαζών σε παραδοσιακές μορφές έκφρασης*. Οι μουσικοί ήχοι και το τραγούδι συμβάλλουν στη δημιουργία *πολλαπλών ταυτοτήτων*, έμφυλων, ομαδικών, τοπικών, ταξικών. Το τραγούδι είναι μια *συμβολική πρακτική* που οργανώνει την κοινότητα, είναι *πολιτική*, με την έννοια ότι οδηγεί τα άτομα σε μια συλλογική βίωση των εμπειριών τους. Ο Μ.Μ. δεν συμφωνεί με τα διασκεδαστικά ήθη της «νέας εποχής», αλλά δεν μπορεί να αρνηθεί την αυταπόδεικτη δύναμή της.

Ο Μ.Μ. δίνει, τέλος, με όμορφο λογοτεχνικό τρόπο την πάλη του ξενόφερτου μουσικού κόσμου με αυτόν του popular λαϊκού στο αφήγημά του «Παρά την Δεξαμενήν» και ειδικότερα με αφορμή το άσμα του *Λεπλεμπιτζή*, που ξεχώρισε από την αρμενική οπερέτα «*Ο Λεπλεμπιτζής Χορ-Χορ Αγάς*» του Αρμένιου μουσουργού Διχράν Τσοχατζιάν. Ο τελευταίος είχε κατορθώσει «να διανθίσει ένα ορθόδοξο ευρωπαϊκό σπαρτίτο με

ανάλαφρες ανατολίτικες πινελιές», κίνηση η οποία συνδυάστηκε με την όλη εικόνα της παράστασης, και έδινε την ψευδαίσθηση της σύζευξης των δύο αντίθετων παραδόσεων και την υπόσχεση για μελλοντική ενσωμάτωση της πρώτης στη δεύτερη. Ο Μ.Μ. απέδωσε *λογοτεχνικά* αυτόν τον μουσικό συγκερασμό.

54. «Ο κόσμος της παιδικής ηλικίας (sub specie laographica) στα ‘αθηναιογραφήματα’ του Μιχαήλ Μητσάκη της περιόδου 1880-1896», *Πρακτικά του συνεδρίου Παιδική ηλικία: Κοινωνιολογικές, πολιτισμικές, ιστορικές και παιδαγωγικές διαστάσεις*, που οργάνωσε το Ε.Κ.Π.Α., Παιδαγωγικό Τμήμα Δ. Ε., Τομέας Ανθρωπιστικών Σπουδών, Εργαστήριο Κοινωνικών Επιστημών στην Αθήνα, 11-14 Απριλίου 2013 (ηλεκτρονική μορφή).

Στην παρούσα εργασία εξετάζω από λαογραφική έποψη την *παρουσία* και τη *λειτουργία* του κόσμου της παιδικής ηλικίας στα «αθηναιογραφήματα» (αφηγήματα που σχετίζονται αποκλειστικά με την Αθήνα) του Μιχαήλ Μητσάκη (Μ.Μ.), κατά την περίοδο 1880-1896. Ο λογοτέχνης δεν αποσκοπεί στην αναπαράσταση της παιδικής ηλικίας αφ’ εαυτής, βασίζεται πάνω σ’ αυτήν την *κοινωνική κατηγορία* για να υπηρετήσει τους λογοτεχνικούς του σκοπούς: να εκφράσει την αμφιθυμία του για το αστικό φαινόμενο, την «ακατάρτιστη» ακόμη κοινωνική οργάνωση της πόλης, κάποιες μορφές της κοινωνικής της παθογένειας και του «νεωτερικού» πολιτισμού της, τη στάση του έναντι του «παραδοσιακού» και της επελαύνουσας *νεωτερικότητας*, την κριτική του στην προ πολλού (κατά τον ίδιο) νεκρή Μεγάλη Ιδέα (π.χ. στο αφήγημα «Τα άπορα παιδιά», της Σχολής Απόρων του *Παρνασσού*): επιπλέον του δίδεται *δι’ αυτής* η ευκαιρία να «συνομιλήσει» με τον Goffman για την «παράσταση του γυναικείου εαυτού» στην κοινωνία, να εκφράσει τη σεξουαλική αφύπνιση του παιδικού σώματος, κ.ά. (Το αφήγημά του «Δεκαέτις» είναι ο ετεροχρονισμένος διάλογος του Μ.Μ. με τον Bourdieu και τον Erving Goffman. «Συνομιλούν» με θέματα την *παράσταση* του εαυτού στην κοινωνία, τις «δομικές ασκήσεις» και τη θεωρία περί *habitus*. Ο Μ.Μ. *απεχθάνεται* το «θεατρικό παιχνίδι» των γυναικών, την ανάγκη δηλαδή της «16ετούς και άνω» ηλικιακά γυναίκας (το «όριο της αθωότητας» κατά τον ίδιο) να συμπεριφερθεί πλέον *ως γυναίκα* που θέλει να γίνει ερωτικό αντικείμενο του πόθου, να *παραστήσει* το ομογενοποιημένο (από τη μόδα) γυναικείο σώμα της, ενώ τώρα (κοριτσάκι) στα γόνατά του φλυαρεί *αθώα*, με κοιμισμένο ακόμη το γενετήσιο ένστικτο. Στο «Παρά το κύμα» αφήγημα έχουμε την «απρογραμμάτιστη» συνέχεια της καταστάσεως που περιέγραψα μόλις παραπάνω: το

ξύπνημα της σεξουαλικότητας, το πέρασμα από το *μη σεξουαλικό* γυναικείο σώμα στο *σεξουαλικό*.

Σημαντικό τμήμα του μητσάκειου σχετικού έργου καταλαμβάνουν (στο «Γατί» κυρίως) τα παιδιά «του δρόμου», που παίζουν «παιχνίδια ζωντανά», βασανίζουν μέχρι θανάτου ένα μικρό γατί. Έχουμε δηλαδή τις αναπαραστάσεις μιας σκληρής, απείθαρχης παιδικής ηλικίας. Ο Μ.Μ. απομυθοποιεί πρώιμα την παιδική αθωότητα, προβάλλει την σκληρότητά της, ως προϊόν μιας συγκεκριμένης εποχής και των ειδικών συνθηκών της. Κατακεραυνώνει γενικώς τον άνθρωπο της *μεταβατικής* εποχής μέσα από τη σχέση που διαμορφώνει με το *νέο* περιβάλλον του, και ειδικά με τα «άλογα όντα»· ελέγχει, αποδοκιμάζει τα πρωτόγονά του ένστικτα, την ίδια ώρα που ρέπει προς την οικειοποίηση ενός φανταχτερού ξενόφερτου πολιτισμού. Η αθηναϊκή κοινωνία έχει αποδεχθεί τέτοιου είδους εικόνες ως *τερπνό θέαμα*, εκλαμβάνει την *παρεκκλίνουσα συμπεριφορά* ως φυσιολογική. Εξάιρεση στο παραπάνω παράδειγμα αποτελούν κάποιες 15χρονες κορασίδες της «μέσης τάξης», στο «Υπό την συκίνη» αφήγημά του, ο αντίποδας των αγοριών των παραπάνω παραδειγμάτων. Με αφορμή μια παράτολμη επιγραφή που προσθέτουν οι νεαρές δίπλα σε μια άλλη, σκαλισμένη σε ταφόπετρα, πραγματεύεται λογοτεχνικά το ζήτημα της συγκατοίκησης της Ζωής με το Θάνατο, ότι η ζωή και ο θάνατος είναι δυο διαφορετικά φαινόμενα, μα ταυτόχρονα δυο πλευρές του ίδιου ζητήματος.

Συμπερασματικά, όσον αφορά στην παρουσία του παιδικού κόσμου στα εν λόγω έργα, τη χαρακτηρίζω ενδημική (από τα 27 «αθηναιογραφήματα» εμφανίζεται με τον ένα ή τον άλλο τρόπο στα 20), επισημαίνω όμως την ελάχιστη αντιπροσώπευση που έχουν τα παιδιά ως *αφηγηματικά πρόσωπα*, την εμμονή του λογοτέχνη στην περιγραφή εξωτερικών χαρακτηριστικών και της κοινωνικής τους θέσης, και κάνω ιδιαίτερη αναφορά στην προβολή εκπροσώπων τού (κατ' αυτόν εκφραστή τού «μιαρού» και της *ετερότητας*) παιδικού κόσμου των αθιγγάνων. Ο νεαρός τσιγγάνος πανοραματζής (π.χ.) είναι εκπρόσωπος ενός *άλλου* κόσμου, η καταγωγή του δημιουργεί *διακρίσεις*. Στο «Πανόραμα», είναι εξαναγκασμένος σε εργασιακή περιπλάνηση λόγω «επαγγέλματος». Η παρουσία του συμβάλλει στη λογοτεχνική αποτύπωση της σχέσης των εννοιών *νεωτερικότητα, εκκλησία, θρησκευτική συμπεριφορά*. Ο ναός της Καπνικαρέας (έξω από τον οποίο στήνει ο πλάνης το «ενοχλητικό» πανόραμά του), εκπροσωπεί την *παράδοση*, ο νεαρός και κάποια μέλη του φιλοθεάμονος κοινού ίστανται στον αντίποδα. Εδώ μένω στην τσιγγάνικη καταγωγή αυτού του εθνο-πολιτισμικά *Άλλου*, του ξένου χωρίς πατρίδα. Ο Μ.Μ. αναπαράγει ένα από τα κυρίαρχα στερεότυπα που συνδέονται με την άγνωστη,

υποθετική, στη σφαίρα του μυθικού κινούμενη, ίσως και «μεταφυσικού χαρακτήρα» προέλευση της *φυλής* τους, όπως την κατηγοριοποιεί.

Στην εργασία επίσης καθίσταται σαφές ότι η *αναπαράσταση* του «παράνομου» ειδικότερα παιδικού κόσμου αυτής της αθηναϊκής περιόδου γίνεται *γενικά* από λογίους της «αστικής» τάξης, από «φοβισμένους αστούς», τους οποίους οι απείθαρχοι νεαροί θέλγονται να προκαλούν, για να *αποδείξουν* την ανομική ταυτότητα που τους αποδίδεται (θεωρία της «αυτοεκπληρούμενης προφητείας»). Οι αστοί κατατράχονται από *ηθικό πανικό*. Η αναμόρφωση του χαρακτήρα των παιδιών, η ηθικοποίησή τους κατά τον αστικό κανόνα, θα επιτυγχάνετο διά της αναπληρώσεως του ηθικού ελλείμματός τους, μέσω δηλαδή της επιτήρησης και του εγκλεισμού τους σε ίδρυμα, είτε μέσω της εκμάθησης ενός βιοποριστικού επαγγέλματος, σαν αυτό που αναφέρει ο Μ.Μ. στο «Δύο φίλου».

55. «Εποχικά δρώμενα και χρόνος: Δωδεκάμερο, ρογκατσάρια, αποκριάτικα, ισημερίες», στον τόμο Ευ. Αυδίκος (επιστημονική – γενική επιμέλεια), *Ελληνική λαϊκή παράδοση: Από το παρελθόν στο μέλλον*, Ελληνικές Εκδόσεις, Αθήνα 2014, 207-219.

Στην εργασία αυτή ασχολούμαι *αποκλειστικά* με τα δρώμενα του Δωδακαημέρου και της Αποκριάς, με τις ισημερίες και τα Ρογκατσάρια.

Στο πρώτο τμήμα της εντάσσω τα προαναφερθέντα θέματα στο «πνεύμα» της μακράς χρονικής περιόδου που αρχίζει από το *Δωδεκάμερο*, «διέρχεται» το μεσοδιάστημα της άνοιξης και ολοκληρώνεται στις αρχές του καλοκαιριού, και δίνω τα βασικά χαρακτηριστικά της. Όλες οι τελετουργίες και τα δρώμενα που ελάμβαναν χώρα κατά την διάρκειά αυτής της περιόδου αποσκοπούσαν στην εκδίωξη του χειμώνα, την αναβλάστηση της φύσης, την ευετηρία και την γονιμότητα γης, ζώων και ανθρώπων. Είναι γνωστό ότι για τον «παραδοσιακό» άνθρωπο το σχήμα χειμώνας-άνοιξη όριζε τον ετήσιο κύκλο της παραγωγής του. Η εναλλαγή των εποχών ήταν κυρίαρχος παράγων σε ό,τι αφορά στον τρόπο με τον οποίο αυτός αποκτούσε την *εμπειρία* του χρόνου, τη γνωστή στη Λαογραφία *κυκλική αντίληψη*, την αίσθηση της *αένας επανάληψης*. Το κεφάλαιο των εθίμων και των τελετουργιών που σχετίζονται με τον «κύκλο του χρόνου» ή με εποχικά «κρίσιμες ώρες», «διαβατήριες ώρες», με φόβο και αβεβαιότητα, αλλά και με προσδοκίες είναι όντως εκπληκτικό, αφού σ' αυτό *δραματοποιείται* με πλήθος

τελετουργιών και θεατρικών δρωμένων η αγωνία του ανθρώπου που βρίσκεται στην χρονική φάση της *μετάβασης*.

Πριν παρουσιάσω διεξοδικά τα δρώμενα του *Δωδεκάμερου*, αναφέρω στην εργασία μου και άλλα έθιμα από άλλες στιγμές της ανωτέρω «μακράς περιόδου» (π.χ. τα «χελιδονίσματα» της 1^{ης} ή της 21^{ης} Μαρτίου, τις εθιμικές πυρές της 25^{ης} Μαρτίου, κτλ.). Στην συνέχεια εστιάζω στα του *Δωδεκάμερου*, αυτής της «επικίνδυνης» χρονικά περιόδου, επειδή κατά τη διάρκειά της τα όρια των δύο κόσμων εθεωρούντο ανοικτά: ο «Έξω», ο εξωκοινοτικός, ο «Κάτω» κόσμος εισέβαλλαν στον χωροχρόνο των ζωντανών. Φύση και Πολιτισμός δηλαδή πρόσκαιρα ταυτίζονταν. Μετά την 23^η Δεκεμβρίου ακολουθούσε η *μεθοριακότητα* (liminality), η διατάραξη της *κανονικότητας* που έπρεπε να αντιμετωπισθεί (ως «επικίνδυνη») με πλήθος τελετουργιών και τελετών. Η εμφάνιση των καλικάτζάρων (όπως τους «μετουσίωσε» ο χριστιανισμός, και όχι με τη θεώρησή τους ως *αντιπροσώπων των ψυχών των νεκρών*) είναι η πιο χαρακτηριστική περίπτωση. Εδώ εντάσσονται λειτουργικά (μεταξύ άλλων που παρουσιάζω στην εργασία) το *Χριστοκούτσουρο*, οι ποικίλες μαντικές συνήθειες, το σπάσιμο του ροδιού, το κέρασμα της βρύσης του χωριού με μελίγματα (ως προσφορές στις θεότητες που πίστευαν πως κατοικούσαν εκεί και φύλασσαν το νερό), η ανανέωση του νερού των υδριών, η δημιουργία συμβολικών μαγικών προστατευτικών κύκλων, το «ποδαρικό» της Πρωτοχρονιάς, η πρόκληση της τύχης γενικά, κλπ. Αναφέρομαι ακολούθως εκτενώς στα κάλαντα που τραγουδούσαν οι αγερμοί των ανδρών και των αγοριών τα Χριστούγεννα, την Πρωτοχρονιά ή τα Θεοφάνεια, για να περιορισθώ (εκ του θέματος) στα *ρογκατσάρια*.

Τα ρογκατσάρια (< *ρόγα* = αμοιβή των στρατιωτών;) είχαν *ίδια* χαρακτηριστικά, τα οποία συζητώ στην εργασία μου, όπως, π.χ. την αυστηρή οργάνωση και δομή της ομάδας, τη μεταμφίεση και την ενδυμασία των μελών τους, τις αρχετυπικές μορφές κάποιων επιμέρους δρωμένων τους. Επίσης, όπως επιχειρηματολογώ, το έθιμο αυτό είχε πολυδιάστατη *λειτουργία*: παγανιστική, γονιμική, κοινωνική (η παρουσίαση του εαυτού των νέων στην κοινωνία), η ενίσχυση της τοπικής ταυτότητας. Σε αυτές τις λειτουργίες προστίθεται σήμερα μία ακόμη: η καθαρά διασκεδαστική.

Αναφέρομαι επίσης εκτενώς στην Αποκρία, η οποία ως *διαβατήρια περίοδος*, σήμαινε (και σημαίνει) πρωτίστως *μεταμφίεση*. *Αποκριές* σήμαινε επίσης πρόσκληση στη γη να εγερθεί από το λήθαργό της, καρναβάλια (δηλαδή ανάποδους κόσμους), σάτιρα, τραγούδια, πλούσιο λαϊκό θέατρο: «Κουδουνάτοι», Καμουζέλες, Καμήλες, Μπούλες, Σκυλαραίοι, Αράπηδες, φυτομορφικές παραστάσεις (περπερούνα), ζωομορφικές

(αρκούδα καμήλα, δυο θηλυκές οντότητες με γονιμοποιητική σημασία) που συνέθεταν ένα έντονο διονυσιακό κλίμα.

Όμως αν το αγροτικό καρναβάλι ήταν μια *θεσμική* λαϊκή γιορτή, από τον λαό για τον λαό, από την στιγμή που εγγράφηκε στην λιγότερο ομοιογενή, ταξική και πολιτισμικά διαιρεμένη αστική κοινωνία, από τότε που μετατρέπεται δηλαδή σε *αστικό*, άλλαξε ριζικά. Περί τα τέλη του 19^{ου} αι. σε όλα σχεδόν τα αστικά κέντρα των Βαλκανίων (για να μείνουμε σ' αυτά) επικρατεί το «δυτικού τύπου» καρναβάλι, με παλιάτσους, σερπαντίνες, κορδέλες, χορούς, πομπές αρμάτων, κοσμικές χοροεσπερίδες, κ.λπ. Τη διοργάνωσή του αναλαμβάνουν πλέον κομιτάτα, εταιρίες, οργανώνεται *κυρίως* από τους λογίους και τα ανώτερα στρώματα. Το καρναβάλι τώρα *προσφέρεται* στον λαό· συζητώ τα κύρια χαρακτηριστικά του, φαίνεται ότι η αρχαϊκή σκοπιμότητα της επίτευξης γονιμότητας έχει υποχωρήσει υπέρ του ανάποδου κόσμου («mundi reversi»). Καταλήγω επίσης με την διαπίστωση ότι καθώς ζούμε σε εποχές *απομάγευσης* του κόσμου και αποσύνδεσης του ατόμου από την Φύση, ο ισχύων σήμερα αντιφατικός όρος «άσεμνα αποκριάτικα» είναι μια λανθασμένη ταξινόμηση, που προέρχεται από το σύγχρονο νεοελληνικό πολιτισμικό περιβάλλον, που έχει περιθωριοποιήσει και ενοχοποιήσει ό,τι έχει σχέση με τα ήθη του «παραδοσιακού», με την *ποιητική* επίτευξη της γονιμότητας και της κοσμικής αναπαραγωγής.

56. «Τελετές μύησης: Βάπτιση και ονοματοδοσία, κουρά, ενθρόνιση» (σε συνεργασία με τον συν. κ. Μανόλη Βαρβούνη), στον τόμο *Εν. Αудіокос (επιστημονική – γενική επιμέλεια), Ελληνική λαϊκή παράδοση: Από το παρελθόν στο μέλλον*, Ελληνικές Εκδόσεις, Αθήνα 2014, 199-205.

Οι τελετές μύησης είναι *διαβατήριες τελετουργίες* που σηματοδοτούν είσοδο και αποδοχή ενός ατόμου σε μια κοινωνία, σε μια ομάδα, ή σημαδεύουν το *πέραςμα* από μια *κατάσταση* της ζωής του σε άλλη, το οριοθετούν, σημαδεύουν τα *όρια*, συμβολικά, πολιτισμικά και κοινωνικά. Οι διαβατήριες τελετές οργανώνονται σε περιόδους κρίσιμων αλλαγών στη ζωή ενός ατόμου ή ενός πολιτισμού. Σε μια πιο διευρυμένη θεώρηση, οι μυητικές τελετουργίες σημαίνουν αναγέννηση του μυσούμενου σε ένα καινούργιο ρόλο: το άτομο ή η κοινωνική ομάδα αφήνουν πίσω τους έναν τρόπο ύπαρξης και οδεύουν προς νέες συνθήκες ζωής.

Ο Arnold van Gennep διέκρινε στις διαβατήριες τελετουργίες τρία στάδια (αποχωρισμό, περιθωριοποίηση, επανενσωμάτωση). Ο συνεχιστής της θεωρίας του V.

Turner έδωσε έμφαση στην *μεθοριακότητα*, μια φάση μεγάλης κοινωνικής σπουδαιότητας, αφού κατά τη διάρκειά της μπορεί να συμβούν πολλά ενδεχόμενα, να ανατραπούν αντιλήψεις της υπάρχουσας κοινωνικής δομής, να ακολουθήσει περίοδος *αντι-δομής*. Κατά τη διάρκεια της μεσολαβητικής περιόδου οι «νεοφώτιστοι» βρίσκονται *μεταξύ και ανάμεσα* (*betwist and between*), είναι οριακές περσόνες, και διδάσκονται ό,τι ο Turner ορίζει στις μελέτες του ως *Sacra*. Διακρίνουμε τελετουργίες *πνευματικής μύησης* και *εισδοχής* σε «ιερές κοινωνίες», *περάσματα* στην κατάσταση του πολεμιστή ή σε μυστικές εταιρείες, συμμορίες, συνδικάτα, *καθαρά «φυλετικές»*, κλπ. *Κάθε μυητική τελετή συμβολικά αντιστοιχεί στη διαδοχή θάνατος-ανάσταση/αναγέννηση*. Στις τελετουργίες μύησης οι νεόφυτοι (*neophytes*), ως συμβολικά περιθωριακές υπάρξεις, αναπαριστάνονται ως μη κατέχοντες υλικά αγαθά, μεταμφιέζονται σε τερατώδεις μορφές, περιφέρονται γυμνοί, χωρίς δηλαδή κοινωνική θέση, κοινωνική βαθμίδα ή ρόλους, δεν χαρακτηρίζονται (συμβολικά) από κάποιο βιολογικό φύλο αλλά και ενίοτε θεωρούνται αμφιφυλόφιλοι. Χαρακτηριστικά τους είναι η *παθητικότητα*, η *ταπεινοσύνη*, η *ομοιότητα*, η ανάπτυξη της μεταξύ τους συντροφικότητας, κλπ. Κατά τον van Gennep αρκετές τελετουργίες μύησης απαιτούν την κατάσταση του *tabula rasa*, την απαραίτητη δηλαδή αφαίρεση από την συνείδηση του νεοφύτου όλων των δεδομένων της, ώστε να επιτευχθούν ευκολότερα οι αλλαγές κατά την μύηση, και να μεταβεί ανακαινισμένος σε μια νέα ζωή.

Για όλα αυτά οι μυητικές τελετουργίες χαρακτηρίζονται από μια εξαιρετική τελετουργική ποικιλία, αξιοσημείωτη και στην εθμική ζωή του ελληνικού λαού.

Η **βάπτιση** είναι η σημαντικότερη ίσως τελετή μύησης, αφού σηματοδοτεί την είσοδο του ανθρώπου στον πνευματικό κόσμο της Ορθοδοξίας. Ως διαβατήρια τελετή συνυπήρχαν σ' αυτήν οι τρεις προαναφερθείσες φάσεις της. Κατά την πρώτη φάση (του *αποχωρισμού*) το παιδί απομακρυνόταν από τον οικογενειακό κύκλο, αφού κάθε μυητική διαδικασία απαιτεί (συν τοις άλλοις) την προσωρινή απομάκρυνση από την οικογένεια και την κοινότητα. Μέχρι τότε το βρέφος δεν είχε όνομα, ανήκε στον κόσμο της προ-ύπαρξης, ήταν συμβολικά νεκρό και ακάθατο, όπως και η μητέρα του. Πριν βαπτισθεί, ενίοτε το ονόμαζαν «τουρκοπούλ'», «δράκο», «δρακούλι», «δρακούλα», «Σαρακηνή», «Οβριό», ελάμβανε δηλαδή ονόματα προσωρινά, τα οποία λειτουργούσαν ως αλεξιτήριο και προφυλακτικό μέσο κατά της βασκανίας, ή προς παραπλάνηση του δαίμονα, και απέφευγαν έτσι την επίβουλη παρέμβασή του στη ζωή του ευάλωτου νεογέννητου.

Διά του ονόματος το άτομο όλων των κοινωνιών εντασσόταν στην κοινοτική του ομάδα πρωτίστως. Το βαπτιζόμενο βρέφος έφευγε πλέον από την επικίνδυνη κατάσταση

και εισερχόταν σε άλλη, έφευγε από την ανομία και τη ρυπαρότητα της γέννησης, από τα σαρκικά στοιχεία, και εισερχόταν στον «αποδεκτό» κόσμο, οδηγείτο στην πνευματική και κοινωνική του γέννηση, αποκτούσε ταυτότητα, γεννιόταν και μέσα στην κοινωνία. Ήταν δηλ. μία *δεύτερη γέννηση*, χωρίς το μiasma των σωματικών λειτουργιών. Τα φωτισμένα ρούχα του παιδιού, ο σταυρός και τα μαρτυρικά είναι τα πιο τελετουργικά σύμβολα της *ενσωμάτωσής* του. Το βρέφος απεκδυόταν το μιανό σώμα του και ενδυόταν ένα νέο, «χιτώνα δικαιοσύνης». Αναλύω την λαογραφική σημειολογία τους, και ακολουθώ τα της θεατρικής πομπής–επιστροφής του νεοφώτιστου στο σπίτι και τα του συμποσίου (επεσφράγιζε με τον περιρρέοντα ενθουσιασμό την εισαγωγή του νεοφώτιστου στην εγκόσμια κοινότητα των συγχωριανών του).

Η **ονοματοθεσία** ως πολιτισμική έκφραση συναντάται σε όλες τις κοινωνίες. Η *ταύτιση* ενός προσώπου με ένα όνομα και η δι' αυτού *ένταξή* του στην ομάδα δεν είναι ασήμαντη υπόθεση, η ύπαρξή του ως ατόμου συντελείται *διά* του ονόματος, αυτό το καθιστά μοναδικό, η ονοματοθεσία είναι μια πράξη «κοινωνικής θέσμησης του ατόμου». Το όνομα λοιπόν έχει πρωτίστως *ταυτοποιητική, εξατομικευτική και ενταξιακή* λειτουργία. Αναλύω την ελληνική *παράδοση* περί την ονοματοθεσία (στην μέχρι το 1960 πρακτική της). Έκτοτε επιλέγονται πλέον ξενικά ονόματα, υποκοριστικά, πολλαπλασιάζονται οι πρακτικές απόδοσης διπλού ή τριπλού ονόματος ως συμβιβαστική λύση μεταξύ των δύο «αντιμαχομένων περί το όνομα» οικογενειών (Μαγδαλένα = Μαγδαληνή-Ελένη, κ.λπ.). Οι σημερινές δομές ονοματοθεσίας στην Ελλάδα επηρεάζονται από πολλούς παράγοντες. Η «προσωπωνυμική ελευθερία» / αυτονομία του υποκειμένου είναι μεγαλύτερη, παραμένουν ωστόσο ισχυρές οι σχέσεις συγγένειας για την επιλογή του ονόματος. Η παγκοσμιοποίηση, ο αντικονφορμισμός, η λογική της συμβολικής διάκρισης, η μόδα (ως επιτηδευμένη στρατηγική κοινωνικής διάκρισης) παίζουν καθοριστικό ρόλο. Το όνομα πλέον προβάλλεται ως δείγμα κοινωνικής ταυτότητας, ως σημείο «εκσυγχρονισμού», ως στοιχείο κοινωνικής περιχαράκωσης, κ.λπ. Σήμερα, το ασυνήθιστο όνομα ως *απόκλιση* από τον «πολιτισμικό μέσο όρο» είναι πρώτιστο στοιχείο *διάκρισης*. Είναι θέμα ταυτότητας *γενικά*, στο πλαίσιο της νεωτερικότητας, που εξωθεί προς τον υπερ-τονισμό της ατομικότητας, η οποία, με τη σειρά της, συνεπάγεται ρήξη με ό,τι χαρακτηρίζεται «παραδοσιακό» ή «συλλογικό πρότυπο».

Τέλος, αναλύω τον σημαντικό ρόλο κατά την ονοματοθεσία του αναδόχου, ο ρόλος του οποίου έχει σαφώς υποβαθμισθεί σήμερα. Τα περί *κουράς* και *ενθρόνισης* που έπονται στην εργασία, γράφτηκαν από τον συν. κ. Μ. Γ. Βαρβούνη.

57. «Από το “παραδοσιακό” λαϊκό θέατρο στην πλήρη θεατροποίησή του: Το παράδειγμα του “Κιτί Γοτσά” στο Θρυλόριο Ροδόπης. Συμβολή στη μελέτη της διαχείρισης της πολιτισμικής παράδοσης», στον τόμο Μ. Γ. Βαρβούνης, Μ. Γ. Σέργης, Δέσποινα Μ. Δαμιανού, Νάντια Μαχά-Μπιζούμη, Γαρυφ. Γ. Θεοδορίδου (επιμ.), *Η διαχείριση της παράδοσης. Ο λαϊκός πολιτισμός ανάμεσα στον φολκλορισμό, στην πολιτιστική βιομηχανία και τις τεχνολογίες αιχμής*, Εκδοτικός Οίκος Κ. & Μ. Αντ. Σταμούλη, Θεσσαλονίκη 2016, 193-217.

Η εργασία συνιστά συμβολή στη μελέτη του θέματος «διαχείριση της παράδοσης», με μελέτη περίπτωσης τον «Κιτί Γοτσά», ένα ευετηριακό δρώμενο που «παίχτηκε» για τελευταία φορά στο ποντιακό χωριό Θρυλόριο Ροδόπης την παραμονή της Πρωτοχρονιάς του 1954 και αναβιώνεται από τον τοπικό πολιτιστικό σύλλογο από το 1999 κ.ε. Κύριο θέμα της αποτελούν οι νέες σκηνοθεσίες του δρωμένου, η λειτουργικότητά του στο παρόν (ο σκηνοθετημένος δηλαδή σύγχρονος λαϊκός πολιτισμός, η εμπορευματοποίηση του, η θεατρικότητά του), τα αποδιδόμενα στο νέο «μόρφωμα» νοήματα, η συμμετοχή σ’ αυτό, ο ρόλος των τοπικών εξουσιών και των πολιτιστικών συλλόγων ως διαχειριστών της παράδοσης, η συμβολή ειδικότερα των τοπικών λογίων στη διαχείριση των πολιτισμικού κεφαλαίου και των υλικών ή των άυλων πολιτισμικών αγαθών, κ.τ.τ. Το πραγματολογικό υλικό της βασίζεται στις καταγεγραμμένες στην εφημερίδα του χωριού αναφορές των εκπροσώπων του τοπικού συλλόγου, αλλά και στην επιτόπια έρευνα, με κύριο θέμα της την πρόσληψή του σήμερα από τους κατοίκους του χωριού, και κυρίως τους «παλαιότερους», τους «ενεργούς φορείς» του δρωμένου μέχρι το 1954.

Το δρώμενο ήταν μέχρι τότε μια παραλλαγή των Μωμόγερων της «χαμένης πατρίδας». Ο αγερμός περιερχόταν τις κατοικίες του χωριού να ευχηθεί την *καλοχρονίαν* και τα συναφή. Ήταν μια ευετηριακή τελετουργία, με τη γονιμική της διάσταση, που διατηρούσε ακόμη τότε ζωντανή την *οργανική συνάφεια εθιμικής / ευετηριακής καταγωγής του δρωμένου με τις εκδηλώσεις της*. Ήταν βεβαίως προ πολλού και μια διασκεδαστική παράσταση. Τα πρόσωπα του αγερμού ήταν ο *Γέρον*, η *Νύφε*, ο *Αράπ’ς*, τριμελής μασκοφορούσα συνοδεία, ο απαραίτητος *λυράρ’ς*. Το τελετουργικό – ως συνήθως – ήταν καθορισμένο σαφώς. Ο Γέρον-Κιτί Γοτσά χτυπούσε την πόρτα και ζητούσε να του παραχωρήσει μέρος, για να μείνει μια βραδιά με τη Νύφε. Ο *νοικοκύρ’ς* του αρνιόταν, έβρισκε μάλιστα διάφορα προσχήματα για να τον πείσει να φύγει. Τελικά, του παραχωρούσε ένα μέρος του δωματίου, το οποίο ο *Γέρον* καθόριζε με το ραβδί του (φαλλικό σύμβολο) χαράσσοντας το χωμάτινο δάπεδό του και καλούσε τη νύφε να

εισέλθει στο σπίτι. Αρχίζει η μουσική και ο χορός. Ξαφνικά έμπαινε ο Αράπ'ς, κυνηγούσε τον Κιτί-Γοτζά (που έβγαινε από το σπίτι για να γλυτώσει), χόρευε με τη Νύφη. Μετά από λίγο επανερχόταν ο Γέρον, κυνηγούσε τον Αράπ', τον έβγαζε έξω, έπιανε σε χορό αυτός την Νύφη. Η σκηνή επαναλαμβάνόταν τρεις φορές. Την τελευταία, ο Αράπ'ς εισερχόταν στην οικία και θανάτωνε τον Γέρο με τα *σπαθία*, αλλά η Νύφε επέρδετο στο κεφάλι του και ανασταινόταν (το γνωστό μοτίβο θάνατος-ανάσταση), χόρευαν και ευωχούνταν όλοι μαζί.

Στα επόμενα σημεία της εργασίας:

(α) παρουσιάζω την καθοριστική για το μέλλον του χωριού ίδρυση του Πολιτιστικού Ομίλου Ποντίων Θρυλορίου (1999), που αναλαμβάνει – συν τοις άλλοις – να επαναφέρει στη ζωή τα «λησμονημένα» έθιμα του χωριού. Το εγχείρημα της αναβίωσης του εθίμου το ανέλαβαν δύο μέλη του, νέοι άνθρωποι: η Πρόεδρός του κ. Χρύσα Μαυρίδου και ο Γιάννης Νικολαΐδης (Γ.Ν.) οικονομολόγος, ερευνητής της ποντιακής ιστορίας. Στην τοπική εφημερίδα αναφέρεται αρκετές φορές ως ο *σκηνοθέτης* της αναβιωμένης παράστασης του Κιτί Γοτσά.

(β) αναλύω τους τρόπους που διαχειρίστηκε ο επώνυμος διαχειριστής της παράδοσης την τοπική θεατρική παράδοση του χωριού. Ποιες σκοπιμότητες ξεκίνησε να υπηρετήσει και πώς κατέληξε; Πού οδήγησε η φολκλωριστική αναβίωση του εθίμου; Η έρευνα με οδήγησε στα εξής: 1. Υπηρετήθηκαν πρωτίστως καθαρά ιδεολογικοί σκοποί (ενίσχυση της τοπικής ποντιακής ταυτότητας) 2. Με την αναβιωμένη παράσταση «θέλησαν να γνωρίσουν στο ευρύ κοινό το λαϊκό παραδοσιακό θέατρο του Πόντου». Και όχι μόνον τον πολιτισμό του λαϊκού τους θεάτρου, αλλά τον εν γένει θρυλοριώτικο 3. Αρέσει στο κοινό (τοπικό, πλησιόχωρο και υπερτοπικό), γιατί είναι σατιρική, παιγνιώδης παράσταση, λειτουργεί ως καταφυγή στην πίεση που ασκεί ο «γραμμικός χρόνος» της σύγχρονης αστικής ζωής. Επιβεβαιώνεται ότι όταν ατονεί η τελετουργική δέσμευση και οι τελετουργικές εθιμοτυπίες απωλέσουν το μυθολογικό τους υπόστρωμα, οι νέες συνθέσεις αποκτούν διασκεδαστική διάσταση, ο συμβολισμός των πράξεων μετατρέπεται σε θεατρική παραστατικότητα 4. Το αναβιωμένο έθιμο πέτυχε να καθιερωθεί στη συνείδηση των ιθυνόντων τα πολιτιστικά του δήμου Κομοτηνής ως το καταλληλότερο δρώμενο της περιοχής για να τον εκπροσωπήσει στις εκτός και εντός Ελλάδος πολιτιστικές εκδηλώσεις. Έγινε δηλαδή «το σήμα κατατεθέν» του τόπου. Εκφράζω εδώ αναλυτικά τους προβληματισμούς ενός λαογράφου για το πώς και το γιατί αυτής της επιλογής 5. Από την πλευρά των επιτελεστών, ως άμεση συνέπεια των παραπάνω, οι παραστάσεις θεωρούνται τιμητικές γι' αυτούς, αφού προβάλλουν την παράδοση του χωριού τους στον

«έξω κόσμο» και προσπαθούν να ανταποκριθούν καλύτερα στην ανειλημμένη ευθύνη τους 6. Το δρώμενο διαμεσολαβεί στη «συνομιλία» των συνοίκων πολιτισμών. Η εξαγωγή ελληνικής ιθαγένειας και η αλληλογνωριμία με τους γείτονες πολιτισμούς γίνεται ο επόμενος στόχος του Συλλόγου 7. Το δρώμενο και τα συμπαρομαρτούντα συνδράμουν την ανάπτυξη του νομού Ροδόπης, με την τουριστική τους αξιοποίηση, μια βεβαιωμένη προ πολλού αλήθεια 8. Όλα τα προαναφερθέντα τόνωσαν την τοπική αυτοσυνείδηση, την αυτοπεποίθηση των διαχειριζόμενων την παράδοση του χωριού μελών του Συλλόγου. Καταξιώθηκαν στη συνείδηση του ποντιακού ελληνισμού ως εκπρόσωποί του, γεγονός που αποδεικνύω ότι επέφερε την αυτοδίκαιη πλέον ανάληψη από αυτούς ενός ηγετικού ρόλου στο «ποντιακό σύστημα».

(γ) *αναλύω την «σκηνοθετική» άποψη του «διαχειριστή» Γ. Νικολαΐδη:* 1. Εμπλούτισε το δρώμενο με νέους ρόλους, υπέρ τους δώδεκα συνολικά 2. Στη θεατροποιημένη νέα παράσταση οι Μωμόγεροι επιτελούν δράσεις όλως διόλου αντίθετες με το αρχικό πνεύμα και το *ήθος* της. Μετετράπη σε θέαμα «τύπου αποκρίας», κατανοείται πλέον ως τέτοιο, με στόχο να ενισχύσει τον χαρακτήρα της σάτιρας και να αποσπάσει περισσότερο και πιο αβίαστο γέλιο 3. Το δρώμενο δεν γνωρίζει τον τοπικό του προσδιορισμό. Παραστάθηκε και εκτός χωριού, «ταξίδεψε» σε Ελλάδα και Ευρώπη, σε *μη τόπους* (Marc Auge) 4. Η παράσταση κατακερματίζεται και προβάλλεται επιμερισμένη, όσο χρόνο της επιτρέπει το *καθορισμένο από άλλους πρόγραμμα* 5. Ο *χρόνος* της παράστασης αποσυνδέθηκε από τον «ιερό χρόνο» της παραμονής της πρωτοχρονιάς 6. Με τα παραπάνω υπ' όψιν μας μπορούμε να ισχυριστούμε πως έχουμε πλέον μια «δεύτερη ύπαρξη του εθίμου», μια ριζική αναδιαμόρφωση του παλαιού, μια υβριδική νέα μορφή. Αναλύω εκτενώς στο σημείο αυτό της εργασίας την λογική των αναβιώσεων «τύπου Νικολαΐδη» 7. Ο Γ.Ν. δημιουργεί *ατομικά*, δεν εκπροσωπεί την *κοινότητα*. Αλλά οι παρεμβάσεις του δεν απασχολούν το «καταναλωτικό κοινό» του, ούτε της κοινότητας, ούτε των άλλων εγχώριων και ξένων καταναλωτών του. Διαμορφώνει πλέον αισθητική στην οικεία κοινότητα, επειδή εκείνη δεν λειτουργεί πλέον ως τέτοια (με τα γνωστά στοιχεία της «παραδοσιακής»). Από την επιτόπια έρευνα φάνηκε ότι οι «παλαιοί» κάτοικοι του χωριού δεν αποδέχονται τις παρεμβάσεις, επιμένουν στην διατήρηση τής κατ' αυτούς *αυθεντικότητας* κατά την αναπαράστασή του δρωμένου. Επιβεβαιώνουν με δικά τους λόγια «την ουσία και την επίδραση της ιστορίκευσης στο πλαίσιο του λαϊκού πολιτισμού». Όμως η νέα μορφή του εθίμου καθίσταται σταδιακά (κυρίως για τους αγνοούντες αυτό νεώτερους Θρυλοριώτες) μια *πρωτόγνωρη αλήθεια*. Η νέα παράσταση πλέον γίνεται αποδεκτή ως αυθεντική, ως μόνη πίστη. Αφού μάλιστα αρέσει,

διασκεδάξει, προβάλλει το χωριό, ενισχύει την πολιτισμική τους ταυτότητα, γιατί να θέσουν υπό σκέψιν τα παραπάνω; Έτσι ο «φολκλορικός πολιτισμός» εκλαμβάνεται είτε ως αυθεντική εξεικόνιση του παλαιού, είτε ως κάτι εντελώς καινούργιο και πρωτότυπο 8. Η συμμετοχή του λαού σ' αυτά παραμένει. Δεν έχουμε βέβαια παρέμβαση των θεατών στο επί σκηνής δρώμενο (τον γνωστό αυτοσχεδιασμό με τις αυθόρμητες παρεμβάσεις στην φυσική και απρόθετη διαμόρφωσή του) 9. Η ομάδα των τελεστών-υποκριτών της παράστασης, αν και δεν είναι πάντοτε η ίδια, συγκροτεί μια «σκηνική ενότητα» λόγω της κοινής πολιτισμικής και καλλιτεχνικής τους εμπειρίας. Το ανομοιογενές των εκτός χωριού παραστάσεων έχει μόνο *παρόν*, όσο διαρκεί η κάθε παράσταση. Το «καταναλωτικό» κοινό ενδιαφέρεται για την παράσταση, ένα άλλο την παρακολουθεί ως ένα ασυνήθιστο θέαμα, εξωτικό.

58. «Εισαγωγή», στον τόμο Μ. Γ. Σέργης, Ελ. Κ. Χαρατσίδης, Γαρυφ. Γ. Θεοδωρίδου (επιμ.), *Από το Αραράτ στον Όλυμπο: θέματα αρμενικής λαογραφίας*, Εκδοτικός Οίκος Κ. & Μ. Αντ. Σταμούλη, Θεσσαλονίκη 2015, 9-63. (Σε συνεργασία με τους Ελ. Κ. Χαρατσίδα και Γαρυφ. Γ. Θεοδωρίδου).

Στην παρούσα εργασία έν πρώτοις επισημαίνουμε το γεγονός ότι η αρμενική Λαογραφία αποτελεί *terra incognita* στην Ελλάδα και αναπτύσσουμε με αρκετά παραδείγματα κάποιες πηγές, στις οποίες ο προτιθέμενος να ασχοληθεί με την αρμενική λαογραφία ερευνητής θα βρει πλούσιο λαογραφικό υλικό.

Με δεδομένο ότι ο αρμενικός λαός ανήκει σ' αυτούς της λεγόμενης *ιστορικής διασποράς*, παρουσιάζουμε όλη την μακροχρόνια παγκόσμια «διασπορική ιστορία του», τις παραμέτρους που προσδιόρισαν επί αιώνες την ταυτότητα του Αρμενίου (*γλώσσα, εμπόριο, θρησκεία*) και επειδή ο Ελληνισμός συνυπήρξε με αυτόν επί αιώνες, αναπτύσσουμε εν συντομία τις αφίξεις και τις εγκαταστάσεις Αρμενίων στον ελλαδικό ειδικά χώρο από τα μεσαιωνικά χρόνια μέχρι την δεκαετία του 1920. Στον ηγεμονικό λόγο της ελληνικής πολιτικής ηγεσίας και των λογίων ήδη από τα τέλη του 19^{ου} αι. και ειδικότερα από τις αρχές του 20ού οι αρμένιοι πρόσφυγες προσδιορίζονται ως «αδέρφια μας», ως «αδελφή φυλή». Δικαιολογούμε τον παραπάνω χαρακτηρισμό, αλλά αναφερόμαστε και σε εκείνες τις ιστορικές στιγμές (μακράς διάρκειας ή μεμονωμένα γεγονότα) που στάθηκαν αφορμές για την εμφάνιση μεταξύ των λαών φαινομένων καχυποψίας, αντιπαλότητας, ανταγωνιστικών τάσεων, σατιρισμών, αρνητικών εθνοστερεοτύπων.

Παρουσιάζουμε εν συνεχεία αναλυτικά την μετά το 1922 κατάσταση, τις προσπάθειες δηλαδή του ελληνικού κράτους να συμπεριλάβει στα προγράμματα περίθαλψης των μικρασιατών προσφύγων και τους Αρμενίους, αλλά και την γενικότερη εικόνα τους στον ελλαδικό χώρο, μέχρι περίπου το τέλος της δεκαετίας του 1940, όταν ολοκληρώθηκε σχεδόν ο «επαναπατρισμός» τους προς την σοβιετική Αρμενία. Αναλύουμε τους λόγους της «παλιννόστησης» από την Ελλάδα: 1. *Πολιτικούς*, 2. *ιδεολογικούς*, 3. *οικονομικούς* (η οικονομική κατάσταση μεγάλου μέρους του αρμενικού πληθυσμού ήταν άθλια), 4. *η ταυτότητά τους ως Άλλων*.

Στα επόμενα μάς απασχολεί ο όρος *διασπορά* (από τον *εβραιοκεντρικό* ορισμό της μέχρι σήμερα, ειδικά από το 1991 κ.ε. όταν αποκτά ευρύτερη σημασία και περιλαμβάνει όρους, όπως *μετανάστες*, *εκπατρισμένους*, *πρόσφυγες*, *προσωρινούς εργάτες*, *εξόριστη κοινότητα*, *κοινότητα του εξωτερικού*, *εθνοτική κοινότητα*, ανήκει πλέον σε ένα ευρύτερο σημασιολογικό πεδίο που συμπεριλαμβάνει καινούργιους όρους, όπως *διεθνικότητα* (transnationalism), *μετανεωτερικότητα*, *αποεδαφοποίηση* (deterritorialization), υπό την επίδραση των θεωριών της παγκοσμιοποίησης και του μεταμοντερνισμού.

Σήμερα ο όρος *διασπορά* χρησιμοποιείται από περίπου 300 διεθνικές (transnational) κοινότητες και αναφέρεται σε παλαιούς και νέους διασκορπισμούς (dispersions) ανθρώπων. Ο ορισμός της είναι πλέον πιο «ελαστικός», όπως προείπαμε. Παρουσιάζουμε διεξοδικά την κατά Cohen τυπολογία της: 1. την «θυματική» (εβραϊκή, π.χ., αρμενική), 2. την εργατική (π.χ., Ινδοί στρατολογήθηκαν για να χρησιμοποιηθούν στις τροπικές φυτείες των ευρωπαϊκών αποικιακών κτήσεων), 3. την εμπορική (περιγράφει δίκτυα αυτενεργούντων εμπορών), 4. την πολιτισμική.

Στα όρια της θεώρησης του Cohen κινούμενοι εμείς επισημαίνουμε:

1. την συμφωνία μας με τον Tölglyan που *επιμένει* στον διαχωρισμό των όρων *diaspora* και *dispersion*: κρίνουμε ότι δεν είναι ορθό υπό τον πρώτο να βρίσκουν ακόμη κοινή στέγη οι εθνότητες/διασπορικές κοινότητες (ethnics), οι πολιτικοί εξόριστοι, οι επιζητούντες άσυλο, οι οικονομικοί μετανάστες, τα στελέχη διεθνικών εταιρειών, οι τρομοκράτες, κλπ. Θεωρούμε δηλαδή ότι η *μεταναστευτική διασπορά* και κάθε λογής *οικονομική / εμπορική αποδημία* (όπως τις όρισε δηλαδή περίπου και ο Cohen) αποτελούν ξεχωριστές μορφές της. Η *διασπορά* κατ' αυτόν πρέπει να περιορισθεί στη «θυματική» του Cohen, που προκλήθηκε από καταστροφική βία, από πειθαναγκαστική εκδίωξη από την πατρίδα και έχει ως επακόλουθο την εγκατάσταση σε άλλες χώρες-ξενιστές.

2. Η κατά τόπους *διασπορά* μετατρέπεται σε *κοινότητα*, η οποία αναλαμβάνει να διατηρήσει τη μνήμη, με παντοίες υπενθυμίσεις. Οι διασπορές διαμορφώνουν και

ενισχύουν το εθνικό φαντασιακό, απαραίτητο όρο στη διατήρηση της *αλληλεγγύης* μέσα στον διασκορπισμό. Οι κάθε λογής εθνικοί μύθοι, οι ιστορικές αφηγήσεις, η προφορική ιστορία, τα συμβολικά αντικείμενα μνήμης, ό,τι εν συντομία συνθέτει την *πολιτισμική ταυτότητα* ενός λαού αποτελούν θεμελιώδεις παράγοντες συνοχής της *διασπορικής κοινότητας*. Οι διασπορικές κοινότητες διατηρούν τη *συλλογική* μνήμη, θεμελιακό στοιχείο της ξεχωριστής τους ταυτότητας.

3. Μια εθνική κοινότητα (*ethnic community*) που προήλθε από *μετανάστευση* (τονίζουμε, οικονομικούς δηλαδή κυρίως λόγους) πρέπει να διαφοροποιείται από μια ακραιφνώς *διασπορική*, γιατί η πρώτη υπολείπεται ως προς την *αφοσίωση* της δεύτερης στο να διατηρεί επαφές με την πατρίδα, με τις ομοεθνικές κοινότητες σε άλλα κράτη ή ως προς την διατηρούμενη αυτοαναπαράσταση και διατήρηση των σημαντικών διαφορών της από την κοινωνία της χώρας-ξενιστή. Στην καλύτερη περίπτωση αυτή η *αφοσίωση* είναι αδύναμη και συντηρείται *ατομικά*, όχι *κοινοτικά*. Άρα, *όλες οι διασπορικές κοινότητες είναι και εθνικές κοινότητες* (*ethnic groups*). Δεν ισχύει όμως το αντίθετο. *Όλοι οι διασπορικοί είναι ethnics, αλλά όλοι οι ethnics δεν είναι διασπορά.*

4. Ένα χαρακτηριστικό των διασπορών (όλων των μορφών) είναι η *ρητορική της επιστροφής στην μητέρα πατρίδα*. Το όραμα της επιστροφής στην πατρίδα είχε διαφορετικά «χρώματα» (π.χ.) στους «εν Ελλάδι» αρμενίους πρόσφυγες μέχρι το 1948. Επιπλέον, η πατρίδα που νοσταλγούμε και κάνουμε όνειρα επιστροφής στους κόλπους της δεν ταυτίζεται με την πραγματική πατρίδα που συναντούμε. Ποια είναι πλέον η ταυτότητά της; Ποιες οι πολιτισμικές (εθνοπολιτισμικές) αλλαγές πρωτίστως που έχουν δεχθεί οι ίδιοι οι επαναπατριζόμενοι στην ταυτότητά τους; Πώς γίνεται αυτός ο «επαναπατρισμός»; Υπό πίεσιν; Οργανωμένος από τους ίδιους ή από έχοντες συμφέροντα ισχυρούς (κομματικούς) «προστάτες»; τι σημαίνει να είμαι Αρμένιος με πολλές ήδη πατρίδες; Τι ορίζεται ως *πατρίδα*; Ποια είναι η «χαμένη πατρίδα»; Η προχριστιανική αρμενική αυτοκρατορία; Το βασίλειο της Κιλικίας; Η Αρμενία / Ανατολία του 1915; Η ρωσική Αρμενία;

5. Η διασπορικότητα (*diasporicity*) εκδηλώνεται στις *σχέσεις διαφοράς*. Η διασπορά βλέπει τον εαυτό της συσχετιζόμενο μεν, αλλά διαφορετικό από αυτούς των χωρών στις οποίες έχει εγκατασταθεί. Εκεί η *διαφορά* συντηρείται ακόμα και αν οι ισχύουσες συνθήκες ευνοούν την *ενσωμάτωση*. Με την πάροδο των ετών η διασπορά συντηρείται και επιβιώνει όχι πλέον επειδή τα μέλη της ενθυμούνται την πατρίδα, αλλά χάρη στην επίμονη και διαρκή συλλογική εργασία πάνω στη μνήμη και στις αναμνηστήριες τελετουργίες (*commemoration*) που τη συντηρούν, χάρη στην *παράσταση της*

διαφορετικότητας, στην καλλιέργεια των ιδεολογιών ταυτότητας, στην θεσμοποίηση των πρακτικών εκείνων που τους συνδέουν με την πατρίδα. Σημαντικό ρόλο διαδραματίζουν εδώ οι «σημαντικοί άλλοι» (τα εξέχοντα πρόσωπα της διασποράς) και οι «γενικευμένοι άλλοι» (θεσμοί, ομάδες, κοινότητα), που συντελούν ώστε ακόμη και οι επινοημένες ενίοτε διαφορές να γίνονται «συνείδηση διαφοράς». Οι ταυτότητες, είναι πλέον αναμφισβήτητο, συντίθενται και από τις διαφορές με τον Άλλον.

6. Όταν πλέον στα ύστερα χρόνια οι εμπειρικές μνήμες των πρώτων γενεών αρχίζουν να ξεθωιάζουν, ο κυρίαρχος λόγος για μια «κοινή εθνοτική ταυτότητα» αντικαθίσταται ή συμπληρώνεται από μια παραλλαγή ταυτοποίησης, ο Tölölyan την ονομάζει *πολιτική αλληλεγγύη*, ειδικά από τα εξέχοντα μέλη της *διασπορικής κοινότητας*. Στις νεώτερες γενιές των αρμενίων προσφύγων (γενικά) η ιδιαιτερότητα φαίνεται πως αρχίζει να ξεθωιάζει, και πολλές φορές η πραγματική κοινότητα παραχωρεί τελικά τη θέση της σε μια φαντασιακή νοερή κοινότητα. Η επιδεικνυόμενη με εξωτερικά στοιχεία ταυτότητα συνίσταται από παλιά υλικά αλλά και διαμορφωμένα, τροποποιημένα ή και επινοημένα στοιχεία και παραδόσεις, όπως αναφέρθηκε και πιο πάνω. Η *μετά-εθνοτική* ταυτότητα είναι ίσως η νέα πραγματικότητα για πολλούς νέους Αρμενίους.

7. Η διασπορά εμπεριέχει ενδογενείς εντάσεις και τριβές (Levy 2000 : 146), άρα η άποψη ότι αυτή αφορά σε μια συλλογικότητα που κατοικεί κάπου και ελπίζει - έστω και ουτοπικά - να εγκατασταθεί αλλού, είναι μονομερής. Το παράδειγμα των Αρμενίων ενισχύει αυτήν τη θέση μας. Αναφέρουμε αντίστοιχα παραδείγματα διαμαχών στους κόλπους της ελληνικής διασποράς.

8. Η *σχέση εθνικού κέντρου (όπου υφίσταται) και διασποράς* είναι ένα ακόμη ζήτημα, ειδικά θεωρούμε στα μεταπολεμικά ψυχροπολεμικά έτη. Η συνεχής και απρόσκοπτη πλέον επικοινωνία και οι φαντασιακές ταυτίσεις ενός διασπορικού μέλους με την πατρίδα αναφοράς (βλ. παραπάνω) ενδέχεται να έχουν σοβαρές επιπτώσεις στη διαδικασία ένταξής του στο πολιτισμικό και κοινωνικό σύστημα της φιλοξενούσας χώρας.

9. Κάνουμε εκτενή αναφορά στους καινούργιους *διασκορπισμούς*, τύπου λατινοαμερικανών ή κοινοτήτων από την ανατολική και δυτική Ασία στον Καναδά και στις ΗΠΑ. Τέλος,

- παρουσιάζουμε την εικόνα με τα χαρακτηριστικά της αρμενικής κοινότητας στην Ελλάδα μετά το 1922 μέχρι το 1950, τις *διασπορικές κοινότητες*, τις *διασπορικές εθνο-κοινοτήτες τους (etho-communities)*

- ενημερώσουμε το λαογραφικό κοινό σχετικά με τις θεωρητικές και μεθοδολογικές κατευθύνσεις της επιστήμης μας στο *Ινστιτούτο Αρχαιολογίας και Εθνογραφίας της*

Εθνικής Ακαδημίας της Δημοκρατίας της Αρμενίας, αφού οι περισσότεροι των συναδέλφων αρμενίων συγγραφέων του ανά χείρας συλλογικού τόμου εργάζονται στο εν λόγω Ίδρυμα ή συνδέονται μαζί του με τον έναν ή τον άλλο τρόπο.

59. «George Divine Treloar: ο Αρμοστής της Κοινωνίας των Εθνών και η προσφορά του στην αποκατάσταση των ελλήνων προσφύγων στη Θράκη (1923-1926)», στον τόμο *Αναπαραστάσεις και αποχωρισμοί. Τιμητικός τόμος στη μνήμη της Μάρθας Πύλια*, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης, Σχολή Κλασικών και Ανθρωπιστικών Σπουδών, Τμήμα Γλώσσας Φιλολογίας και Πολιτισμού Παρευξενίων Χωρών, Κομοτηνή 2015, 329-351.

Στην παρούσα εργασία παρουσιάζω *ανέκδοτα στοιχεία* για τη ζωή και τη δράση του George Divine Treloar, συνταγματάρχη του αγγλικού στρατού και Αρμοστή της Κοινωνίας των Εθνών, στην Ελλάδα (στην Ανατολική και τη Δυτική Θράκη ειδικότερα), που αφορά στην αποκατάσταση των προσφύγων στις εν λόγω περιοχές. Προέρχονται κυρίως από τα *Αρχεία της Κοινωνίας των Εθνών* στη Γενεύη (όπου πραγματοποίησα ειδική έρευνα για το θέμα μου) και από το *Ιστορικό Αρχείο του Υπουργείου Εξωτερικών της Ελλάδας*.

Ο Treloar συνέβαλε με τη δράση του τα μέγιστα στην εκκένωση της Αν. Θράκης από το χειμαζόμενο τότε (παντοιοτρόπως) ελληνικό στοιχείο, οργάνωσε συνολικά περί τους 15 οικισμούς στη Θράκη: ίδρυσε, ειδικότερα, επτά νέους και επέκτεινε άλλους - ήδη υπάρχοντες - οκτώ, με συστηματικό τρόπο.

Μεγάλο τμήμα της εργασίας αφιερώνω στη «φιλοσοφία» για την αποκατάσταση των προσφύγων, την οποία οικειοποιήθηκαν και άλλοι φιλέλληνες των ξένων αποστολών, οι δε έλληνες ιθύνοντες τη Θράκη ζητούσαν από την κεντρική διοίκηση να την επεκτείνουν ως υποδειγματική και σ' άλλες περιοχές του ελλαδικού χώρου που αντιμετωπίζουν ανάλογα προβλήματα. Ποια ήταν αυτή: οι πρόσφυγες πρέπει να αυτοοργανωθούν, αφού προηγουμένως το κράτος και η Επιτροπή Αποκαταστάσεως Προσφύγων τους παρείχαν τα χρήσιμα βασικά εκείνα στοιχεία για το ξεκίνημα της νέας τους ζωής (υλικά κατασκευής σπιτιών, εργαλεία, ζώα, κ.λπ.). Πρώτιστο μέλημα ήταν να εξασφαλίσουν γη, να την καλλιεργήσουν για να προσπορισθούν τα πρώτα σιτηρά, οι δε εργάτες (ειδικευμένοι και μη) να εργασθούν.

Μετά από αυτά, ο Treloar δέχεται πανταχόθεν συγχαρητήρια για τη δράση του, κυρίως από τους προϊστάμενούς του, αλλά και το ελληνικό κράτος, το οποίο τον

ανταμείβει ηθικά δίδοντας στο σημερινό χωριό Θρυλόριο το όνομά του, όπως έχει εκτενώς παρουσιάσει αλλού.

Στις προσπάθειές του αυτές ο Treloar συνάντησε διαφωνίες και αμφισβήτηση, θα το θεωρούσα απολύτως φυσικό επακόλουθο: ήλθε σε διάσταση με αδιάφορους ανώτερους υπαλλήλους της Κ.τ.Ε. στη Γενεύη και με τον Αναστάσιο Αδοσίδη (1873-1942). Αναλύω εκτενώς την μεταξύ τους διαμάχη.

60. «On the cultural biography of the things: Wall calendars of cultural associations in Greece. The Athens Naxiot migrant associations' example (1980-2007)», *Erytheia* 36 (2015), 251-290.

Στην εργασία αυτήν εξετάζω τα ημερολόγια τοίχου που κυκλοφορήθηκαν από τους εθνικοτοπικούς συλλόγους των εν Αθήναις Ναξιωτών αποδήμων κατά την περίοδο 1980-2007. Αναλύω το θέμα ολιστικά: τα αντιμετωπίζω

(α) ως υλικές κατασκευές, ως δημιουργίες του υλικού αστικού νεοελληνικού πολιτισμού, ως καταναλωτικό αγαθό, ως αυτονόητο παράγωγο της τεχνικής και της καλλιτεχνικής τυπογραφίας

(β) ως αντικείμενα πάνω στα οποία έχει αποτυπωθεί μέρος από την ιστορία των φορέων τους συλλόγων, η ιδεολογία τους περί την παράδοση, η οικονομική τους κατάσταση η θέση τους στο ναξιακό στερέωμα, η σχέση τους με τον γεωγραφικό «τόπο αναφοράς»: εξετάζονται ως τόπος διατυπώσεως των προγραμμάτων, των ιδεών, των «ταπεινών» και «υψηλών» στόχων τους: ως τόπος επί του οποίου εγγράφονται πλήθος κοινωνικών παραμέτρων της ναξιακής κοινωνίας αυτής της περιόδου (ενδοτοπικοί κοινωνικοί ανταγωνισμοί, διασυλλογικές συγκρούσεις, κομματικοί ανταγωνισμοί, το τοπικό, η τοπική ταυτότητα, το ελλείπον σχεδόν υπερτοπικό κ.τ.τ.),

(γ) ως αντικείμενα στη διάρκεια της κοινωνικής ζωής των οποίων αποκτούν νέες κοινωνικά καθορισμένες λειτουργίες

(δ) ως χρονοδείκτες, ως φορείς αναπαράστασης του χρόνου, υπό την πρώτη τους, την καθαρά χρηστική δηλαδή διάσταση. Προσφέρουν μια οπτική σχηματική δομή του, απαντούν κι αυτά με τον τρόπο τους στο πώς γίνεται αντιληπτός ο χρόνος από τη σύγχρονη κοινωνία. Όλα τα παραπάνω τα δίνω σε συνδυασμό:

- με μια εκτενή περιγραφή της περιόδου της μεταπολίτευσης, ειδικότερα της πρώτης της φάσης, η οποία είναι για την Ελλάδα μια μεταβατική περίοδος, απόρροια κυρίως της «σιωπηλής» επταετούς διακυβέρνησης της χώρας από την χούντα των Συνταγματαρχών.

Απαριθμώ τις κατακτήσεις αλλά και τις υστερήσεις της, που στάθηκαν αιτίες για τη σημερινή εικόνα του τόπου. Επεκτείνω το θέμα περιορίζοντάς το στην περίπτωση της Νάξου την ίδια περίοδο.

- με την ένταξη του θέματος «εθνικοτοπικοί σύλλογοι» στη δίνη των πολιτικών και των κομματικών αντιπαραθέσεων, που αναπαρήγαν τις δημιουργημένες πολώσεις, έγιναν η σμικρογραφία του έντονου κομματικού λόγου της περιόδου που χαρακτήρισε την Ελλάδα μέχρι και τα μέσα της δεκαετίας του 1990

- με την επεξήγηση του όρου *εθνικοτοπικοί σύλλογοι* και την οριοθέτηση των (πολιτικών, έτσι κι αλλιώς) στόχων τους. Η αιτιολογία της επιλογής του συγκεκριμένου όρου: οι σύλλογοι αυτοί ήταν (και είναι) εκφραστές του *τοπικού* μέσα στο ευρύτερο *εθνικό* πλαίσιο, ήταν και είναι σύλλογοι (και σύνδεσμοι) εσωτερικών μεταναστών από κάποια μικρή ή μεγαλύτερη κοινότητα ή από μια ευρύτερη γεωγραφική περιφέρεια σε μεγάλα αστικά κέντρα της χώρας μας, με πρωτοβάθμια οργάνωση οι περισσότεροι στα προκατοχικά χρόνια. Ο σκοπός υπάρξεώς τους ήταν διττός, όπως αναλύω εκτενώς στην εργασία (α) *αλληλοβοήθεια για την αναγκαία προσαρμογή των αποδήμων εσωτερικών μεταναστών στο νέο αστικό περιβάλλον εγκατοίκησης*, και (β) *πολλαπλή εξυπηρέτηση των συμφερόντων του γενέθλιου τόπου*. Το *εθνικο-*, ως πρώτο συνθετικό του προσδιορισμού, επιλέχθηκε για να διασταλούν οι σύλλογοι αυτοί στο πλαίσιο από τους αντίστοιχους συλλόγους αποδήμων ομοεθνών του Εξωτερικού. Η Susan Sutton χρησιμοποιεί τους όρους *migrant regional association* και *local association*. Διαφορετικού χαρακτήρα είναι ένας *εθνοτοπικός σύλλογος* (π.χ., ένας ποντιακός, με κύρια χαρακτηριστικά του την κοινή εθνοτική καταγωγή των μελών του, τη διατήρηση της ιστορικής μνήμης για τον «τόπο αναφοράς») ή ένας *προσφυγικός σύλλογος* (Μικρασιατών για παράδειγμα, τα μέλη του οποίου ενώνει η «φαντασιακή κοινότητα»).

- με την θεώρηση του όρου *εκπολιτιστικοί – μορφωτικοί* για την περίπτωση της Νάξου κατά τη συγκεκριμένη ιστορική περίοδο ως αυθαίρετου

- με την ανάλυση της πολυποίκιλης θεματολογίας των ημερολογίων, του εξώφυλλού τους, των εσωτερικών σελίδων τους, των διαφημίσεων, της συλλογικότητας ή όχι της δημιουργίας τους, των υλικών κατασκευής τους και όλων των ιδεολογιών και ιδεολογημάτων που προανέφερα εδώ παραπάνω

- με τη θεώρησή τους ως *πολύσημων* αντικειμένων, αφού (ως αποθήκη σημασιών) στη διάρκεια της κοινωνικής τους ζωής αποκτούν εναλλασσόμενες ή νέες λειτουργίες, κοινωνικά καθορισμένες, αφού συγκεντρώνουν και κοινωνικά χαρακτηριστικά, αποκτούν τελικά ένα συμβολικό νόημα. Η ενότητα ιδίως της διαχείρισης των ημερολογίων από

τους συλλόγους και τους παραλήπτες τους είναι από τα πιο ενδιαφέροντα θέματα της εργασίας.

61. «“Ιερά ζώα”: ανάμεσα στη γονιμότητα και τη μαγική υπόσταση της “λατρείας” τους», στον τόμο *Ιερά Μητρόπολις Σάμου, Ικαρίας και Κορσεών, Κέντρον Εκκλησιαστικών, Ιστορικών και Πολιτισμικών Μελετών* (εκδ.), *Ευκαρπίας Αντίδοσις. Τιμητικό Αφιέρωμα στην Εικοσαετία (1995-2015) του Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Σάμου, Ικαρίας και Κορσεών κ.κ. Ευσεβίου*, Αθήνα 2015, 763-786.

Με την εργασία αυτήν «κλείνω» έναν μικρό κύκλο εργασιών σχετικών με τον γενικότερο τίτλο *Ζώα στη Λαογραφία* (Animals in Folklore), που άρχισε με τον σκύλο (βλ. υπ’ αριθμ. 36, 37 και 52 εργασίες μου) και συνέχισε με τον γάιδαρο (βλ. αριθμ. 70). Σε αυτήν αναλύονται οι σχέσεις της αρκούδας με τη λατρεία της θεάς Αρτέμιδος (η Αρκτεία κυρίως), η διασπορά της στον ευρύτερο ελληνικό κόσμο, η μεταβολή που υπέστη η πρόσληψη του ζώου από τη χριστιανική θεολογία, οι επιβιώσεις τελικά (υπό τον μανδύα της μαγείας και της δεισιδαιμονίας) του αρχέγονου ιερού χαρακτήρα του κατά τη μεσαιωνική και τη νεώτερη περίοδο του ελληνισμού (μέχρι τη δεκαετία του 1960). Βαθύτερο στόχο της αποτελεί ο αναστοχασμός πάνω σε θέματα που σχετίζονται με τα λεγόμενα *αρχαιοελληνικά επιβιώματα* στο πρόσφατο παρελθόν του νεοελληνικού λαϊκού πολιτισμού.

Εκκινώ με μια συνοπτική παρουσίαση της ταυτότητας της θεάς, κυρίως των στοιχείων της που έχουν αιτιολογική σχέση με την αρκούδα (ως Great-she-bear, προστάτιδα της παιδικής ηλικίας και του γάμου, θεά του τοκετού και της γονιμότητας της φύσης γενικώς). Την εκλαμβάνω κυρίως (με αφορμή την προς τιμήν της τελετουργία της *Αρκτείας*) ως border goddess, επειδή «εκινείτο» ανάμεσα στη Φύση και στον Πολιτισμό. Αυτός ο χωρικός προσδιορισμός φαίνεται πως ανταποκρίνεται στον κοινωνικό της ρόλο, αφού «μετέφερε» τις παρθένες άρκτους της εν λόγω γιορτής από τον *savage* χώρο σε αυτόν του *tame*, στον γάμο, ή από την κατάσταση «παρθένος» στην κατάσταση «γυνή».

Εν συνεχεία παρουσιάζω την *Αρκτεία*, μια *μνητική* και *εξαγνιστική τελετουργία* που αποσκοπούσε να προετοιμάσει τις αφιερούμενες στην θεά «*άρκτους*» να επιτελέσουν επιτυχώς τον ρόλο τους ως υπανδρευμένων γυναικών. Παρουσιάζω και ερμηνεύω με σύγχρονα ανθρωπολογικά / λαογραφικά δεδομένα (α) τον ιδρυτικό μύθο της εορτής (παραπέμπει στις αρχέγονες μορφές του κνηγετικού πολιτισμού) και (β) την ίδια την

εορτή, ως συμβολική αναφορά στην έλευση των εμμήνων, την αφύπνιση της σεξουαλικότητας, την διακόρευση.

Η *Αρκεΐα* (αποδεικνύω με ιστορικές πηγές ότι) ήταν *πανελλήνιο έθιμο*, επιτελούμενο σε πάμπολλα ιερά της Αρτέμιδος, σε περιοχές που διατελούσαν υπό την πολιτισμική επίδραση των Αθηναίων. Τονίζω ιδιαίτερος την παρουσία της στην Μ. Ασία, τη Μακεδονία και τη Θράκη, περιοχές στις οποίες επιχωρίαζαν μέχρι τη δεκαετία του 1970 τα δρώμενα του λαϊκού θεάτρου και ο,τιδήποτε σχετίζεται με την αρκούδα ως ιερό ζώο. Οι ιστορικές, φιλολογικές, επιγραφικές μαρτυρίες από τους «μεταβατικούς» αιώνες που παραθέτω δηλώνουν την ισχυρή παρουσία του ζώου υπό την παραπάνω του ιδιότητα.

Οι μεγάλες αλλαγές στο λατρευτικό σύστημα τον 4^ο π.Χ. αι. κ.ε., (κατά τους «μεταβατικούς αιώνες») με την «εισβολή» στον ελλαδικό χώρο των *δαιμόνων*, της *μαγείας*, των μυστηριακών θρησκειών της Ανατολής (με τις συνακόλουθες πρακτικές τους) επηρέασαν την «φύση»/ταυτότητα του ζώου και την πρόσληψη του χαρακτήρα του. Η Μεγάλη Παράδοση του Χριστιανισμού που επηκολούθησε χρονικά προσπάθησε να προσδώσει εντελώς διαφορετικό χαρακτήρα στην ταυτότητα του ιερού ζώου, με τις ήδη προσαρτημένες σ' αυτό *εν τω μεταξύ* μαγικές ιδιότητες. Το άλλοτε σύμβολο της ευγονίας ζώον αποϊεροποιείται στην χριστιανική θεολογία, *ταυτίζεται πλέον με την αμαρτία*, όπως και κάθε άλλο σχετιζόμενο με το σωματικό «κάτω», θέση που ενισχύω με πάμπολλα παραδείγματα από την λαϊκή σκέψη, με κείμενα του μεσαιωνικού ελληνικού κόσμου (η Μικρή Παράδοση), όπου το θέαμα (π.χ.) της περιφοράς εξημερωμένων αρκούδων ήταν ευχάριστο στο λαϊκό κοινό και η ιεροποίησή της (ενάντια στον επιβεβλημένο ηγεμονικό λόγο) αποτελούν κοινούς τόπους. Η λεπτομερής, και ενδεικτικά αναφερόμενη περιγραφή της ορχούμενης στην Αθήνα (στα τέλη του 19^{ου} αι.) αρκούδας από τον Μιχαήλ Μητσάκη βεβαιώνει την παρουσία του φαινομένου (στον «αστικό» χώρο) στις μέρες του. Την αδιάσπαστη αυτήν «παράδοση» ενισχύω με παραδείγματα από τους νεώτερους χρόνους του ελλαδικού κόσμου μέχρι το 1960.

Στην εργασία, αντί epilόγου, διατυπώνω κάποια ερωτήματα: Ήδη από το 1963 ο Kerényi είχε συνδέσει (χωρίς επιχειρήματα) τα σχετικά με την αρκούδα δρώμενα του λαϊκού θεάτρου με τη λατρεία της Βραυρωνίας Αρτέμιδος. Κατά πόσον είναι επιστημονικά αποδεκτό να ανάγουμε τις όποιες συνδέσεις αυτών των δρωμένων και εθίμων *απ' ευθείας* στις αρχέγονες/αρχαιοελληνικές ρίζες τους και όχι στη «δευτερογενή ύπαρξή» τους, μετά τον 4^ο δηλαδή π.Χ. αιώνα κ.ε.; Μήπως η θεωρία του Στ. Κυριακίδη έρχεται εδώ αρωγός μας; (αναφέρομαι στην στροφή της έρευνάς του στον *εντοπισμό της εποχής που παγιώθηκε η μορφή των εθίμων και πέρασε στον νεώτερο ελληνισμό*).

Ενδιαφέρεται όχι για το πότε γεννήθηκαν αυτά, αλλά πότε απέκτησαν τη σημερινή τους μορφή και σημασία). Υπ' αυτήν την έννοια, θα μπορούσε κάποιος να ισχυρισθεί ότι η «αρκούδα» που περιγράφηκε παραπάνω (σε όλες σχεδόν) τις εκφάνσεις της είναι αυτή των «μεταβατικών χρόνων», καθοριστικού «σταθμού» στην πολιτισμική εξέλιξη του ζώου. Το ότι όμως η πρόσληψή του περιεβλήθη με δεισιδαιμονίες και μαγεία δηλώνει *αυτονοήτως* ότι διατήρησε μέχρι τότε τον ιερό του πρωταρχικό χαρακτήρα. Αν υποθεθεί ότι η παραπάνω θεωρία είναι ορθή, αν δηλαδή θεωρήσουμε *αυθεντικές* (εν σχέσει προς το σήμερα) τις μορφές που τυποποιήθηκαν τους «μεταβατικούς αιώνες», θα πρέπει να λησμονηθεί και να αποσιωπηθεί ότι η *παράδοση* αυτών των μορφών έχει τις ρίζες της στην απώτερη αρχαιότητα, αφού δημιουργήθηκαν τότε;

62. «‘The Rural Guards’ Logbooks of Incidents’ as a Folklore Source: a Greek Island Case Study», *Revista de Etnografie și Folklor* 1: 2 (2015), 29-55.

Η εργασία αυτή είναι μια πρόταση μελέτης μιας αδιερεύνητης μέχρι σήμερα λαογραφικής πηγής: των «Βιβλίων συμβάντων των κοινοτικών φυλάκων» ή αγροφυλάκων (εξηγείται η διαφορά των δύο όρων). Όπως αποδεικνύεται, τα «Βιβλία συμβάντων των κοινοτικών φυλάκων» (εφεξής: *Βιβλία*) αποτελούν μιαν αξιόλογη λαογραφική πηγή, που συμβάλλει, εν συνδυασμό με άλλες πηγές, στην ακριβή αναπαράσταση του κόσμου της Αγροφυλακής, αλλά κυρίως τής εκάστοτε μελετώμενης κοινωνίας που αυτή εποπτεύει. Συγκεκριμένα, πραγματεύομαι τους τρόπους με τους οποίους μπορεί να *αναπαρασταθούν* οι εγκλωβισμένοι σ' αυτά δύο *τουλάχιστον* προαναφερθέντες εξάιρετοι «λαογραφικοί κόσμοι», στη συνάφειά τους με έναν τρίτον, ευρύτερον, υπερκείμενον, αυτόν της κρατικής εξουσίας.

Ως case study επέλεξα τα *Βιβλία* του αγροφύλακα Κωμιακής (ενός αγροτοποιμενικού χωριού της ορεινής Νάξου) Γ. Κ. Χωριανόπουλου, και ειδικότερα τα τελευταία του *χρονικά* (για λόγους που επεξηγώ στην εργασία). Η θεώρησή μου είναι στο πλαίσιο της *Κοινωνικής Λαογραφίας* και η μέθοδος που ακολουθώ είναι μια μορφή της *ποιοτικής ανάλυσης περιεχομένου*.

Τα *Βιβλία* των αγροφυλάκων συντίθενται από ολιγόστιχα *μικροκείμενα*, άθροισμα των υποχρεωτικών καταγραφών των συμβάντων μιας ημέρας, και η οποία (πηγή) είτε αυθύπαρκτη, είτε κυρίως εν συνδυασμό με άλλες πηγές, όπως προανέφερα, μπορεί να συμβάλει στη διεύρυνση των πηγών της μελέτης του λαϊκού πολιτισμού. Πρόκειται για τυποποιημένα, μικρού σχήματος βιβλιάρια που εξέδιδαν επώνυμοι βιβλιοεκδοτικοί οίκοι

της Αθήνας και χορηγούσε η Αγροφυλακή στους υπαλλήλους της με την εντολή να συμπληρώνονται αδιαλείπτως.

Στη μελέτη αυτή προσεγγίζω τα καταγραφόμενα «υπηρεσιακά» γεγονότα ως αφηγηματική διαδικασία μελέτης της τοπικής κοινωνίας και καταδεικνύω ότι η *άμεση* και *έμμεση* αφήγηση περιστατικών του κοινοτικού βίου αποτελεί προσφερόμενο υλικό προς συγκριτική μελέτη μιας *emic* σύλληψης των πτυχών της οργάνωσης των κοινωνικών σχέσεων, του πλέγματος και των κινήτρων της δράσης των υποκειμένων.

Πιο αναλυτικά, μετά την περιγραφή των *Βιβλίων* και τη συζήτηση για το γλωσσικό ύφος του εν λόγω αγροφύλακα, αναφέρομαι στις πληροφορίες που καταγράφονται σ' αυτά και την λαογραφική εκμετάλλευσή τους. Π.χ. είδος πράξης, ο τρόπος που προξενήθηκε η φθορά, η θέση ζημιωθέντος κτήματος, το είδος της καταστραφείσης φυτείας, οι συνθήκες τελέσεως της πράξης, κ.λπ. Η εργασία συνεχίζει με την συζήτηση περί του χώρου δράσης των αγροφυλάκων. Τον εκλαμβάνω ως μια «μεσαία ζώνη», έναν «ενδιάμεσο χώρο», ως η υποταγμένη, η πολιτισμένη Φύση, εν αντιθέσει προς τον *κοινωνικοποιημένο / ιεροποιημένο / κατοικημένο χώρο του χωριού*. Ταυτόχρονα αναφέρομαι στον χρόνο εργασίας του αγροφύλακα: δεν έχει ορισμένο *ωράριο* εργασίας. Μέχρι την καθιέρωση της 5νθήμερης εργασίας, εργάζεται *τυπικά* 8ωρο, αλλά κατ' ουσίαν το υπερβαίνει κατά πολύ.

Αποτελεί ευτύχημα για τον λαογράφο το γεγονός ότι (π.χ.) ο Χωριανόπουλος καταχωρίζει στα *Βιβλία* του τα ποσά του μηνιαίου μισθού του και των χριστουγεννιάτικων και πασχαλινών δώρων. Ο ερευνητής μπορεί να «αναγνώσει» στα αριθμητικά αυτά δεδομένα ποικίλα στοιχεία, να κάνει πλήθος αντιβολών με μισθοδοσίες άλλων δημοσίων υπαλλήλων, να αποτιμήσει σ' αυτές τις *προτεραιότητες* της ελληνικής κοινωνίας, την πολιτική ισχύ κάποιων προνομιούχων συντεχνιών / «ομάδων πίεσης», κλπ.

Η εργασία συνεχίζει με τις όψεις της παραβατικότητας (κατηγοριοποιούνται) στον «ενδιάμεσο χώρο» της Κωμιακής και συζητώνται από λαογραφικής πλευράς. Π.χ., καταγεγραμμένες ζημιές είναι πρωτίστως τα αμπέλια. Τα ζώα «επιτίθενται» κατά των προϊόντων του «ωμού» / «μη επεξεργασμένου» διατροφικού πολιτισμού τους. Οι εκτιμώμενες από τον αγροφύλακα ζημιές εκφράζουν κατ' ουσίαν τη σημασία που αποδίδει σ' αυτά η εκτιμώσα τις ζημιές κοινωνία. Όπως φαίνεται από την ανάλυσή μου, η *παραβατικότητα* στον «ενδιάμεσο» χώρο της Κωμιακής έχει περιορισθεί σχεδόν αποκλειστικά στις εξ αμελείας αγροζημιές. Η πολλάκις παρουσιαζόμενη στα *Βιβλία*

εγγραφή «ουδέν συμβάν μου συνέβη» εκφράζει την ιστορική αλήθεια των πραγμάτων διά του επίσημου κρατικού οργάνου.

Ενδιαφέρον στοιχείο της εργασίας θεωρώ τη συζήτηση για το ζήτημα του *κοινωνικού ρόλου* των αγροφυλάκων στην τοπική κοινωνία και την *πρόσληψή* τους από αυτήν. Η επιτήρηση της καλλιεργημένης γης (ως ζωντανού οργανισμού και συμβολικής απεικόνισης, ως συμβόλου ευμάρειας της κοινότητας, κλπ.), η διαμεσολάβησή τους σε περιπτώσεις καταλλαγής των διαδίκων, η συναινετική επίλυση κτηματικών διαφορών, ο επηρεασμός της δικαστικής εξουσίας με τις ποινές που αναγράφουν ως προτεινόμενες, η επιτήρηση της διανομής του πολύτιμου ύδατος, η ποικίλη συνδρομή τους σε άλλες διωκτικές αρχές, κλπ., όλα αυτά τους καθόριζαν ως «σημαίνοντα πρόσωπα» των τοπικών κοινωνιών. Θεωρώ δηλαδή ως εκ τούτων (του πραγματικού και του συμβολικού κύρους τους) φυσική απόρροια την επέκταση των αρμοδιοτήτων τους και στο κατ' εξοχήν *ανθρωποποιημένο περιβάλλον*, στην κοινωνία του χωριού τους, την οποία (επέκταση) αναλύω εις βάθος.

Ο τρόπος επιλογής τους (ειδικά μετά το 1954) θέτει επίσης πάμπολλα ερωτήματα στον λαογράφο, θέμα το οποίο ευλόγως δεν βρίσκει θέση στα *Βιβλία*, αλλά αποκαλύπτει η επιτόπια έρευνα: Επιλέγονται *κυρίως με αναξιοκρατικά/κομματικά κριτήρια*. Το δεδομένο αυτό προσφέρει θαυμάσιες ευκαιρίες στον λαογράφο να διερευνήσει: Πώς επηρεάζουν τον επαγγελματικό τους βίο, την κρίση τους περί του αδικήματος ή τις εκτιμήσεις τους για το μέγεθος της αγροζημίας και την επιβολή των ποινών; Πώς λειτουργούν ή επιδρούν οι συγγενικές, οι φιλικές, οι «σχέσεις υποταγής» στο έργο τους; Ποια είναι τα όρια της ισονομίας στη συμπεριφορά τους ως ατόμων, φίλων, συγγενών, ως κρατικών λειτουργών, ως προσώπων με δεδηλωμένη και γνωστή στην κοινότητα την κομματική τους ταυτότητα; Πώς τους εκμεταλλεύτηκαν οι εκάστοτε ελληνικές κυβερνήσεις, οι κομματικοί τοπάρχες ως επιλεγμένα από τις ίδιες όργανα της τάξεως, ειδικά σε περιόδους που τα κομματικά πάθη διαχώριζαν το λαό σε «εθνικόφρονες» και «μιάσματα»; Οι ετερόκλητες απαντήσεις στα παραπάνω έχουν προσδώσει στο επάγγελμά τους *αμφισημία*, με δυσώνυμη μάλλον απόχρωση, τουλάχιστον από τα μεταπολεμικά έτη κ.ε.

63. «Η εφημερίδα *Τα Δανακιώτικα Νέα: Η ταυτότητά της. Σκέψεις για την παρούσα κατάσταση των ναξιακών “πολιτιστικών συλλόγων”*», *Ναξιακά* 5 (2016), 235-269.

Στην παρούσα εργασία αναλύονται κάποια πρωτεύοντα στοιχεία της ταυτότητας της ναξιακής εφημερίδας *Τα Δανακιώτικα Νέα*, που αναδεικνύουν ενδιαφέρουσες όψεις του κόσμου του ναξιακού Τύπου, της δανακιώτικης κοινωνία, τις διανθρώπινες σχέσεις, στη σημαντικότερη δεκαετία της Ύστερης Μεταπολίτευσης που διέρχεται η Ελλάδα, με δεδομένο ότι το πρώτο φύλλο της εφημερίδας κυκλοφορείται στις αρχές του 2009. Επιπλέον, με αφορμή κάποια δημοσιεύματά της, παρουσιάζονται για πρώτη φορά όψεις της σύγχρονης ζωής των λεγόμενων εθνικοτοπικών - πολιτιστικών συλλόγων («αστικών συλλόγων εσωτερικών μεταναστών»;) της Νάξου. Πιο συγκεκριμένα:

Η παρουσιαζόμενη εφημερίδα βλέπει το φως της ζωής στο μεταίχμιο ανάμεσα στην *Ύστερη Μεταπολίτευση* και στην *Μετα-Μεταπολίτευση* της ελληνικής πολιτικής σκηνής, γι' αυτό και οι συναφείς με την περίοδο (πολιτικού χαρακτήρα) αναφορές. Θεωρώ ως προϋπόθεση (ακόμη και ως δεδομένο) ότι η ταυτότητά της θα έχει επηρεασθεί κατά κάποιον βαθμό από τα κοινωνικά συμφραζόμενα που παραθέτω εν συντομία.

Κατ' αρχάς παρουσιάζω θεωρητικά ζητήματα περί Τύπου, τα της μεθόδου της εργασίας (*Critical Discourse Analysis* του N. Fairclough) και τα «εξωτερικά» στοιχεία της ταυτότητας της εφημερίδας (τον λογότυπό της, το προγραμματικό άρθρο του πρώτου φύλλου, κ.ά.). Αξιοπαρατήρητο είναι το γεγονός της ενεργού παρουσίας πολλών γυναικών σε όλες τις φάσεις και τις διαδικασίες παραγωγής του φύλλου, πρωτόγνωρη για τα ναξιακά περί Τύπου πράγματα κατάσταση. Θα μπορούσε κάποιος να αποδώσει στην εφημερίδα μια έμφυλη διάσταση. Για τον λόγο αυτόν επιμηκύνω τον λόγο μου περί γυναικών και επιχειρώ να συνδέσω την ταυτότητά της με την «γυναικεία ματιά». Δεν επιχειρώ γενικόλογες ερμηνείες, αναφέρομαι *επωνύμως* σε γυναίκες-στυλοβάτες της. Ορίζω, δηλαδή, εδώ τις γυναίκες ως άτομα, ως *υποκείμενα* της εξουσίας. Ως βάση εκκινήσεως έχω την αυταπόδεικτη αλήθεια της *κοινωνικής κατασκευής* της ανδρικής και της γυναικείας ταυτότητας.

Οι παντρεμένες κυρίες της επιτροπής εκδόσεως επιτυγχάνουν μια δύσκολη σύζευξη: *αξιοποιούν το κοινωνικά καθορισμένο γένος τους και τις αξίες του* (τάξη, νοικοκυροσύνη, ρεαλισμό, αποδοτικότητα) *σε μια σύγχρονη, άσχετη με την παραδεδομένη, έκφρασή του*. Πραγματώνουν - εντελώς απρόθετα - τη βασική αρχή του «επαναστατικού» φεμινισμού: την έξοδο από την οικιακή στη δημόσια σφαίρα, *με τη γυναικεία λογική της διευθέτησης των ενδο-οικογενειακών υποθέσεων*. Επεκτείνουν, δηλαδή, τον πετυχημένο ενδο-οικιακό ρόλο τους, με έναν γυναικείο τρόπο, όπως έχουν μάθει να λειτουργούν στην καθημερινή εν οίκω ζωή τους. Αξιοποιούν τον έμφυλο ρόλο τους στη βάση του παραδεδομένου «εξ απαλών ονύχων» προτύπου της συζύγου – μητέρας – γυναίκας, υπεύθυνης για όσα

συμβαίνουν στον οίκο της. Εκφράζουν (κρίνω) τη *γυναικεία αυθεντικότητα* σήμερα, πλασμένη με πάμπολλα θετικά υλικά από το γυναικείο ελληνικό πρότυπο του παρελθόντος, τόσο υποτιμημένο από το λεγόμενο «φεμινιστικό κίνημα». Δρουν ως γυναίκες εκπαιδευμένες πρωτίστως «εις τα του οίκου» σε μια περίοδο όπου η *πίστη* σε κάθε μορφής *συλλογικότητα* (Πολιτεία, συνδικαλισμός, κοινωνικά κινήματα, σωματεία, «πολιτιστικοί σύλλογοι») έχει τρωθεί επικίνδυνα.

Έπονται στην ανάλυση τα οικονομικά της εφημερίδας και μια αξιολογή παρεμπίπτουσα παρατήρηση για τους «πολιτιστικούς συλλόγους» με αφορμή τις εβδομαδιαίες συναντήσεις (στη λέσχη) του Συλλόγου: *Οι συνδαιτημόνες Δανακιώτες στις εβδομαδιαίες αυτές συνάξεις αποτελούν μειοψηφία!* Οι περισσότεροι από τους «πελάτες» κατάγονται από άλλα αξιώτικα χωριά, ενώ αξιοπαρατήρητη είναι η παρουσία γειτόνων στα γραφεία του Συλλόγου, κατοίκων του Γαλατσίου, ποικίλης εθνοτικής προελεύσεως. Στην ερμηνεία του φαινομένου προσθέτω την ευκαιρία να απολαύσουν τα προσφερόμενα (στον, εν είδει καφενείου, χώρο της λέσχης) όμορφα «αυθεντικά» ναζιακά εδέσματα: οι αστοί της πόλης ανακαλύπτουν την αυθεντικότητα της γεύσης στα μαγειρεμένα από τα μέλη του Συλλόγου (και με αγνά υλικά) εδέσματα, ως μια αντίσταση στον ισοπεδωτικό χαρακτήρα της αστικής ζωής, ως μια μορφή φολκλορισμού δηλαδή.

Παρουσιάζω εν συνεχεία τα σχετικά με τους «εθνικοτοπικούς», όπως τους αποκαλώ, συλλόγους. Όπως κάθε «αθηναϊκός» σύλλογος αποδήμων, έτσι και ο δανακιώτικος έχει καταστεί στη συνείδηση των μελών του: 1. ο εκφραστής του *τοπικού* μέσα στο ευρύτερο *εθνικό* πλαίσιο, 2. ο συντηρητής και ενισχυτής της τοπικής δανακιώτικης παράδοσης στον αστικό χώρο της Αθήνας, 3. εισαγωγέας αστικού πολιτισμού στο χωριό, 4. μοχλός για την επίλυση των καθημερινών τοπικών προβλημάτων, την συνείδηση της παραμελημένης ιδιαίτερης πατρίδας. Λειτουργεί κι αυτός περισσότερο προς όφελος του γενέθλιου τόπου παρά των ξενιτεμένων μελών του. Η εφημερίδα, ως «όργανο» του Συλλόγου των Δανακιωτών, πρέπει να επιτελέσει έναν δύσκολο διαμεσολαβητικό ρόλο: να γίνει ο ενδιάμεσος κρίκος μεταξύ του κοινά βιωμένου τόπου και του ανασυγκροτημένου του στο άστυ, αυτού που εκπροσωπεί ο Σύλλογος. Στο ευαίσθητο αυτό σημείο έγκειται η εις βάθος ανάλυση μιας συλλογικής εφημερίδας: *πώς θα πραγματώσει αυτόν τον στόχο;* Παρουσιάζω όλους τους τρόπους που μετέρχεται η εδώ αναλυόμενη. Επιμένω ιδίως στο νεωτερικό φαινόμενο της οργανώσεως καλοκαιρινών συναυλιών και τους (μη εκδηλωνόμενους στο χωριό και στην Αθήνα) ανταγωνισμούς που δημιούργησε από το 2007 κ.ε. η ίδρυση της Πολιτιστική Εταιρείας Δανακού (Π.Ε.ΔΑΝ), με υπεύθυνη-«πολιτιστικό διαχειριστή» συγχωριανή τους, η οποία

αναλαμβάνει την διοργάνωση παράλληλων συναυλιών κατά την διάρκεια του καλοκαιριού. Το ζήτημα που με ενδιαφέρει είναι οι *ενδοτοπικές αντιπαλοότητες* που αναφέρονται από τέτοιου είδους πρωτοβουλίες, και οι οποίες συνήθως επιδέχονται πολλές ερμηνείες και καταλογισμούς κινήτρων. Η μονομερής δράση της Π.Ε.ΔΑΝ. θεωρήθηκε πάντως από το Δ.Σ. του Συλλόγου ως διασπαστική.

Στον επίλογο παραθέτω κάποια γενικά χαρακτηριστικά της εφημερίδας, ως συμπερασματικές σκέψεις: την ξεχωριστή επιλογή της να εκφράσει - παράλληλα με το *τοπικό* - το *υπερτοπικό* (τον *Ναζιωτισμό*), τις υπερβάσεις του *Ναζιωτισμού* και το «πέρασμα» στο *εθνικό* και το *υπερ-εθνικό*, την απουσία κομματικής προπαγάνδας, την αποφυγή δημιουργίας ενδοναζιακών αντιπαλοτήτων, τον ακομμάτιστο και α-πολίτικο χαρακτήρα της (ο κριτικός καταλογισμός ευθυνών για τις όποιες υστερήσεις ή καθυστερήσεις που στάθηκαν εμπόδια στο όραμα του Συλλόγου ή οδήγησαν το χωριό στην παρούσα του κατάσταση).

64. «*Gemeinschaft und Gesellschaft*, του Ferdinand Tönnies. Συμβολή στη μελέτη της κοινωνικής δομής», *Λαογραφία* 43 (2016), 349-385.

Στην μακροσκελή εργασία αυτήν επιχειρώ ανάλυση μιας πολυαναφερόμενης, αλλά μάλλον άγνωστης σε πολλές πτυχές της διπολική έννοια, που στάθηκε *υποδειγματική* στις αναλύσεις κοινωνιολόγων, ανθρωπολόγων, λαογράφων από τα τέλη του 19^{ου} αι. μέχρι προσφάτως. Πρόκειται για την αντίστιξη *Gemeinschaft* - *Gesellschaft* που εισήγαγε στην θεωρητική περί κοινωνικής δομής σκέψη ο γερμανός κοινωνιολόγος Ferdinand Tönnies (εφεξής Τ.).

Τη διχοτόμηση των κοινωνικών σχηματισμών σε *Gemeinschaft* (κοινότητα) και *Gesellschaft* (κοινωνία) στηρίζει ο Τ. σε δυο βασικές αντιθετικές έννοιες, στη δυαδική αντίθεση *Wesenwille* («φυσική βούληση») και *Kuerwille* («λογική βούληση»). Η πρώτη είναι η ενστικτώδης, η οργανική τάση που κατευθύνει την ανθρώπινη δράση, η δεύτερη αναφέρεται στην τάση του ανθρώπου να στρέφεται προς τις *λογικές επιλογές*, άρα είναι εργαλειακή και *σκόπιμη*. Η προσέγγιση είναι βέβαια «ιδεαλιστική», όμως η *βούληση* ήταν γι' αυτόν μια πραγματική δύναμη, το ισχυρότερο στοιχείο που διαφοροποιεί τη θεωρία του από άλλες, αφού *όλα τα κοινωνικά γεγονότα αποτελούν δημιούργημα της ανθρώπινης βούλησης*.

Οριοθετώ αρχικά τους όρους *Gemeinschaft* και *Gesellschaft*: με αυτούς ο Tönnies δεν υποδηλώνει σύνολα προσώπων ή είδη συλλογικής ζωής, αλλά *τύπους δεσμού και είδη*

σχέσεων, αναφέρεται σε *τύπους δεσμού* και στους παράγοντες που τους δημιουργούν. Αν δεν γίνει εξ αρχής αυτό κατανοητό, υπάρχει κίνδυνος να παρερμηνευθεί η θεωρία του, όπως συνέβη σκοπίμως στον καιρό του. Οι όροι *κοινότητα* και *κοινωνία* συνιστούν ένα είδος «ιδεατών τύπων», *ιδεότυπων* (πρβλ. τους «ιδεατούς τύπους» του Weber).

Κατά τον T., το ιστορικό γίγνεσθαι πορεύτηκε μετακινούμενο από την *Gemeinschaft* στην *Gesellschaft*. Η οικογένεια, η συγγένεια, η γειτονιά, η κωμόπολη, η πνευματική κοινότητα, κάποιες άλλες μορφές συλλογικής δράσης, κλπ. είναι πρωτοτυπικές μορφές συλλογικής ζωής στην πρώτη. Η αστική πόλη, το εθνικό κράτος, η μητρόπολη είναι (ενδεικτικά) οι αντίστοιχες περιπτώσεις της *Gesellschaft* (κοινωνίας).

Τρία είναι τα είδη (οι τύποι) της *Gemeinschaft* (1) η *Gemeinschaft αίματος*, (2) *του τόπου* (βασισμένη στην κοινή εγκατάσταση και τη φυσική εγγύτητα), που εξελίσσεται σε (3) *Gemeinschaft του πνεύματος*, η οποία εκφράζει την κοινότητα της πνευματικής ζωής, όπου ο κοινός δεσμός αντιπροσωπεύεται από τους ιερούς τόπους και τις θεότητες και αποτελεί το ύψιστο είδος της ανθρώπινης κοινότητας.

Η *κοινότητα* αναφέρεται σε ό,τι κοινό έχει δοθεί στα μέλη της από τη φύση ή ως παραδεδομένο από τις προηγούμενες γενιές. Τη συνέχουν αμέριμνες, αμοιβαίες συγκινησιακές σχέσεις, τα μέλη της αναπτύσσουν *συναισθηματική συμμετοχή* που καταλήγει τελικά σε *ομαδική ταυτοποίηση*. Αντίθετα, η «λογική βούληση» είναι η βάση της *κοινωνίας*, όπου οι σχέσεις βασίζονται σε συμβάσεις, σε συμβόλαια, σε συνεταιριστικές επιχειρήσεις, στην *κοινωνία* έχουμε κατασκευασμένη συλλογική ζωή, τεχνητή, οι άνθρωποι συνυπάρχουν, δεν συμβιώνουν, πρόκειται για μια «συμβασιακού χαρακτήρα» οργάνωση της ζωής.

Η θεωρία της *Gemeinschaft* αρχίζει με την παραδοχή της «τέλειας ενότητας των ανθρώπινων θελήσεων»· αρχίζει με την θεμελιώδη αρχή ότι αυτή αποτελεί *φυσική κατάσταση* και ότι κοινή ρίζα του όρου αποτελεί το γεγονός ότι οι άνθρωπινες βουλήσεις είναι και παραμένουν δεμένες μεταξύ τους με βάση την πατρική καταγωγή και το φύλο ή συνδέονται εξ ανάγκης, μέσω άλλων τύπων σχέσεων.

Μετά από μια περίοδο της *Gemeinschaft* έπεται μια περίοδος της *Gesellschaft*. Η πορεία προς την *Gesellschaft* διέρχεται κάποια στάδια. Με την ανάπτυξη της γεωργίας, στο χωριό ακολουθεί η ανάπτυξη στην *κωμόπολη*, ως μια πρώτη εμφανής διεργασία προς τον αστισμό (*urbanism*). Η περίοδος *Gesellschaft* της ιστορίας ανοίγει με την ανάπτυξη της ζωής στην *αστική-βιομηχανική πόλη*, στη βιομηχανία, στο εμπόριο, στην οικονομία τη βασισμένη στο χρήμα, στις συμβολαιϊκές σχέσεις, στην *εθνική ζωή* αργότερα. Όλη η *οικονομική ιστορία της Gesellschaft* ισχυρίζεται ο T. *ανακεφαλαιώνεται στη μεταβολή της*

σχέσης πόλης-υπαίθρου. Στις κοινωνίες *Gesellschaft* ο δεσμός των ανθρώπων δεν είναι δεσμός *συμβίωσης*, αλλά *συνύπαρξης*. Όσο για την *ηθική* της *Gesellschaft* αυτή αποτελεί όργανο της «κοινής γνώμης», η οποία περιλαμβάνει όλες τις κοινωνικές σχέσεις των συμβάσεων, πολιτικές προθέσεις, κ.λπ.

Η Πολιτεία (η αιτία της *Gesellschaft*, σε συνεργασία με τη «λογική βούληση») καθορίζει το νομικό σύστημα, το γενικό συμφέρον που φαίνεται πως εκφράζει είναι πλασματικό, αφού οι αντιθέσεις στην *κοινωνία* το καθιστούν ουτοπικό και ανέφικτο, η *σύμβαση* στην *Gesellschaft* αντικαθιστά σε μεγάλο βαθμό τα *έθιμα* και τα *ήθη*. Είναι ο καταστροφέας του πολιτισμού, αφού αυτός έχει πλέον μετασχηματισθεί σε πολιτισμό της *Πολιτείας* και της *Zivilisation*. Κατά τη θεωρία του, η μεγαλύτερη αστική πόλη εξελίσσεται στην *metropolis* και αυτή στην *cosmopolis*.

Έπονται τα συμπεράσματα με κυριότερο ότι η αυθεντικότητα της θεωρίας του κρίνω πως βρίσκεται στη *δημιουργική σύνθεση των κοινωνικών θεωριών του ορθολογισμού με τη «ρομαντική σχολή»*. Αντί επιλόγου, αναλύω το θέμα «από το αγροτοαστικό δίπολο στο αγροτοαστικό συνεχές».

65. «The shifts in the significance of symbolic monuments: the case of the Lion of Samos», *Balkan Studies*, v. 50 (2015), 211-248.

Η παρούσα εργασία αποτελεί πλήρως αναθεωρημένη έκδοση της υπ' αριθμ. 8 εργασίας μου. Σε αυτήν πραγματεύομαι τις επανασημασιοδοτήσεις ενός ιστορικού μνημείου, του Ηρώου της πλατείας Πυθαγόρα στην πόλη του Λιμένος Βαθέος της νήσου Σάμου, και του συμβόλου του, του λιονταριού, κατά την περίοδο 1930-1977. Την θεωρώ συμβολή στην επιστήμη της *Συμβολικής Λαογραφίας*, στη μελέτη των σχέσεων *Μικρής* και *Μεγάλης Παράδοσης*, στη μελέτη των μνημείων ως μνημονικών τόπων, της πρόσληψης των έργων τέχνης.

Η παρουσία του λέοντος ως συμβόλου του Ηρώου που επελέγη από κάποιους εντόπιους και Αθηναίους πνευματικούς ανθρώπους να ανεγερθεί στην πόλη (όπως έγινε σε πολλές πρωτεύουσες της επαρχίας, με αφορμή τα 100 χρόνια από την ανεξαρτησία της Ελλάδας) θεωρείται από μια μερίδα εκπροσώπων του τοπικού Τύπου και κάποιων ομοδόξων τους ως μια επιλογή άσχετη προς την παράδοση του συμβολικού συστήματος της εν λόγω κοινότητας, ως εκ τούτου λοιδορείται και χλευάζεται (ο «μέσος πολίτης» καλείται σε αυτές τις περιπτώσεις να αποκρυπτογραφήσει το σύστημα των «σημείων»

των μνημείων, άρα αναπτύσσει μια κοινωνική σχέση μ' αυτό, αλλά συνθέτει ταυτοχρόνως την προσωπική του άποψη περί μνήμης).

Στο πρώτο μέρος της παρουσιάζω εν συντομία θεωρητικά ζητήματα περί τα *μνημεία* γενικώς και τα Ηρώα ειδικότερα. Τα θεώμαι ως υλικές αποτυπώσεις της ιστορίας, ως υλικές υποστάσεις και ενισχυτές της μνήμης ενός ευρύτερου πολιτισμού, ως δημόσια σύμβολα πατριωτισμού, ως ζώσες αφηγηματικές πρακτικές, που ενισχύουν τη συλλογική μνήμη ή αναδεικνύουν τα στοιχεία της εκείνα που επιλέγει ή της επιβάλλεται να καταναλώνει μια κοινωνία. Οι εκάστοτε τρόποι που επιλέγει η κρατική εξουσία να κατασκευάσει και να προβάλει το παρελθόν της *διά* του μνημείου εξαρτώνται πάντοτε σχεδόν από τις ισχύουσες συνθήκες και τις ανάγκες του παρόντος. Το νοηματικό τους περιεχόμενο ποικίλει, ερμηνεύεται πολλαπλώς όχι μόνον από τον μεταβαλλόμενο ιδεολογικό λόγο της κάθε εξουσίας, αλλά και από την ίδια την κοινωνία ή την μικροομάδα, γι' αυτό δικαιώνουν τον χαρακτηρισμό τους ως *ζώσες αφηγηματικές πρακτικές*.

Αναφέρομαι ειδικότερα στα Ηρώα που εγείρουν οι *μη κρατικές* άλλες κοινωνικές συσσωματώσεις, που είτε συμπορεύονται με την επίσημη ιδεολογία ή εκφράζουν την ανεπίσημη μνήμη, την *αντιμνήμη*, την «κάτωθεν εκπορευομένη», την ιδίαν συλλογική μνήμη των φορέων τους, ενίοτε διαφοροποιημένη από αυτήν που αποδέχονται τα εθνοκεντρικά ή κάποια άλλα κυρίαρχα αφηγήματα. Στόχος τους πάντως, σε αμφοτέρες τις παραπάνω κατηγορίες, είναι ο θεώμενος αυτά πολίτης να προσεγγίσει *συναισθηματικά* την ιστορική πραγματικότητα.

Έν συνεχεία παρακολουθώ τις *επανασηματοδοτήσεις* του ιστορικού μνημείου. Μέχρι το 1973, ο Λέων συμπράττει στην πολιτισμική οριοθέτηση της τοπικής κοινωνίας, μέσω αυτού η πόλη του Λιμένος «σημαίνεται», συμβολίζεται, γίνεται το «σήμα κατατεθέν» του, όπως αποδεικνύεται από τα παρατιθέμενα αποσπάσματα λαϊκών κειμένων. Είναι το *σύμβολο της εθνικής αντίστασης των Σαμίων* κατά των Ναζιστών: τα τραύματά του από τον βομβαρδισμό του 1943 είναι οι πληγές του σαμιακού λαού, «μαρτυρεί» ως *μνημείο* για την ωμή βία των δυνάμεων της Κατοχής. Το 1973 η (χουντική) Δημοτική Αρχή αποφάσισε να «αποπέμψει» το άγαλμα από την πλατεία. Τη θέση του κατέλαβε ένα χάλκινο άγαλμα γυναίκας με σπαθί στο χέρι, *σύμβολο της ελευθερίας* κατά τους εμπνευστές του, το οποίο όμως κατέστη στη συνείδηση του σαμιακού λαού το «σημείο» της γελοιοποίησης του τότε καθεστώτος: τού προσέδωσε ευφυέστατα την προσωνομία «*Μαρία η Κουρελού*», *διά* της διακωμωδήσεως υπαρκτού προσώπου, κάτι σαν του «τρελού του χωριού». Ο Λέων λοιπόν απέκτησε *μια ακόμη νέα συμβολική σημασία: έγινε*

και σύμβολο της αντιδικτατορικής πάλης των Σαμίων, και επανήλθε πανηγυρικά στη θέση του το 1977. Οι επιμέρους συμβολικές αξίες που προσ απέκτησε και ενσωμάτωσε το συγκεκριμένο σύμβολο μέσα σε συγκεκριμένες ιστορικές συγκυρίες υπό την δημιουργική ικανότητα της φαντασίας του λαϊκού ανθρώπου, αποδεικνύει και πάλι ότι τα σύμβολα είναι «κοινωνικές αναπαραστάσεις», περιεκτικά, «επεκτατικά», πολυσθενή, με συμπυκνωμένα νοήματα και πολυσυνδυαστική ικανότητα.

Στο τελευταίο μέρος της εργασίας γίνεται σύντομη αναφορά στον συμβολισμό του λέοντος *ελληνική Λαογραφία*, με στοιχεία εισηγμένα από τη λαϊκή λογοτεχνία, την τέχνη, την Ιστορία, τη θρησκεία, κ.ά. Αποδεικνύω δηλαδή (ως εκπρόσωπος ο ίδιος της Μεγάλης Παράδοσης) ότι τα επιχειρήματα τα οποία επικαλέστηκε η επιστημονική ομάδα (που πρότεινε το συγκεκριμένο σύμβολο) συμφωνούν απόλυτα με την επιστημονική λαογραφική θεώρηση του συμβόλου του λιονταριού: πίστεως και ανδρείας, φύλακα, φρουρού πόλεων, κρηνοφύλακα, κ.ά., τις οποίες παρουσιάζω εκτενώς και τις ενισχύω με συγκεκριμένα παραδείγματα.

66. «Memories and oblivion: An occupied village of Rodopi (Western Thrace, Greece, 1941-1944)», *Vestnik Antropologii / Journal of Anthropology* (Μόσχας), 2/34 (2016), 127-151.

Στην παρούσα εργασία ασχολούμαι με τις μνήμες των κατοίκων του Θρυλορίου, ενός ποντιακού χωριού της Ροδόπης, τις σχετικές με την Βουλγαρική Κατοχή του χωριού τους (1941-1944).

Το ερευνητικό μεθοδολογικό εργαλείο που χρησιμοποιήθηκε είναι η *Προφορική Ιστορία*. Τα δεδομένα της συνελέγησαν αρχικά σε πιλοτικό στάδιο με ελεύθερες συνεντεύξεις. Οι άξονες (γύρω από τους οποίους επικεντρώνονταν οι μνήμες των πληροφορητών) χρησιμοποιήθηκαν τελικά ως βάση για την δόμηση των κατευθυνόμενων συνεντεύξεων που χρησιμοποιήθηκαν εν συνεχεία κατά την κυρίως έρευνα. Αυτοί οι άξονες είναι οι εξής: μνήμες από την πρώτη και την τελευταία ημέρα της παρουσίας των βουλγαρικών αρχών στο χωριό, η άφιξη του εποίκων Βουλγάρων, η «αλλαγή της χρήσης» κάποιων τοπόσημων του χωριού, η οικονομική αφαίμαξη και η πείνα των ντόπιων χωρικών, η απαγόρευση της κυκλοφορίας κατά την νύκτα, ο ανηλεής και αδικαιολόγητος ενίοτε ξυλοδαρμός, οι καταναγκαστικές εργασίες, κάποιες όψεις της καθημερινής ζωής των ντόπιων και των εποίκων, οι αναπαραστάσεις των Βουλγάρων

(θετικές και αρνητικές) από τους ντόπιους, και τέλος οι μνήμες τους από την αντίστασή τους στους κατακτητές.

Το θεωρητικό της πλαίσιο στηρίχθηκε στις έννοιες *τραύμα*, *μνήμη* (*τραυματική μνήμη*, *ιστορικότητα της μνήμης*, *συλλογική και ατομική μνήμη*), *liminarity* και *communitas* του Turner, αφού θεωρώ την περίοδο της Κατοχής ως μια «επικίνδυνη» διάβαση (τότε εκδηλώνεται η *μεθοριακότητα* / *liminarity* αλλά και δοκιμάζεται η *communitas*), αφού τίθενται υπό αμφισβήτηση μερικές από τις ισχύουσες κοινωνικές συμπεριφορές και αξίες. Ειδικότερα: επιμένω στις (καθοριστικής σημασίας για την έρευνά μου) έννοιες *ιστορικότητα της μνήμης* (χρησιμοποιώ τον όρο με την έννοια της ιστορικής συγκυρίας στην οποία ανακαλούνται τα γεγονότα του παρελθόντος, αλλά και με αυτήν του ερμηνευτικού πλαισίου - framing - που νοηματοδοτεί την βιωμένη εμπειρία γεγονότων του παρελθόντος), *συλλογική μνήμη* (την οποία κατ' ουσίαν αποδομώ, ως απλοποιητική, τμηματική, επιλεκτική), *ατομική μνήμη* (την αποδέχομαι στην δι-υποκειμενική της διαμόρφωση, μέσα από τη σχέση του ατόμου με τον «άλλον»). Άρα, επιλέγω εδώ να μιλώ πλέον για «πολλαπλότητα κατακερματισμένων και εσωτερικά διαιρεμένων μνημών» ή απλούστερα για «συλλεγμένες μνήμες», για προσωπικές και συλλογικές εμπειρίες. Η παράθεση των αντιφατικών εμπειριών ή ερμηνειών για το ίδιο γεγονός κρίνω πως εμπλουτίζει τελικά την πρόσληψη του παρελθόντος, καταδεικνύει τον ρόλο του ατόμου, διαλύει τις εμμονές κάποιων ιστορικών, επαναδιαπραγματεύεται τις βεβαιότητές τους, διορθώνει στερεότυπα, απομυθοποιεί «χρησιμοθηρικές» εκδοχές της ιστορίας. Η μελέτη λοιπόν δεν είχε στόχο να συμπληρώσει την Ιστορία ή να αποκαλύψει την ιστορική αλήθεια, όμως κατέληξε να δώσει μία άλλη διάσταση στα γεγονότα της περιόδου πέραν από την «κρύα» ιστορική διήγηση της «επίσημης ιστορίας», μέσα από τις μικρές λεπτομέρειες της καθημερινής ζωής, οι οποίες τελικά αποκαθιστούν το άτομο ως ενεργό υποκείμενο στη διαμόρφωση της συλλογικής μνήμης.

67. Γαρυφαλλιά Γ. Θεοδωρίδου – Μανόλης Γ. Σέργης, «“Η πόλη με τα χίλια χρώματα”»: Οι “Γιορτές της Παλιάς Πόλης της Ξάνθης” ως σκηνοθετημένη όψη του σύγχρονου λαϊκού πολιτισμού», στον τόμο Μ. Γ. Βαρβούνης, Μ. Γ. Σέργης, Δέσποινα Μ. Δαμιανού, Νάντια Μαχά-Μπιζούμη, Γαρυφ. Γ. Θεοδωρίδου (επιμ.), *Η διαχείριση της παράδοσης. Ο λαϊκός πολιτισμός ανάμεσα στον φολκλορισμό, στην πολιτιστική βιομηχανία και τις τεχνολογίες αιχμής*, Εκδοτικός Οίκος Κ. & Μ. Αντ. Σταμούλη, Θεσσαλονίκη 2016, 271-301.

Η συμβολή μου στην εργασία συνίσταται στη βιβλιογραφική τεκμηρίωση των δεδομένων της έρευνας (που έχει συγκεντρώσει από μακροχρόνια έρευνα η κ. Θεοδωρίδου στην Ξάνθη) και στην τελική σύνταξη-διάρθωσή της.

Με θεωρητική βάση την *ιστορικο-κοινωνική* μέθοδο, τη θεωρία περί *πολιτισμικής παράστασης* (cultural performance, του Singer), περί *αντι-δομής* (του Turner) και με «μελέτη περίπτωσης» τις «Γιορτές της Παλιάς Πόλης της Ξάνθης» προσεγγίζουμε ζητήματα όπως η *διαχείριση της παράδοσης*, ο *σκηνοθετημένος σύγχρονος λαϊκός πολιτισμός*, η εμπορευματοποίηση του, η *θεατρικότητά* του, η έννοια της αυθεντικότητας, η αντιθετική πρόσληψη των συγκεκριμένων εορτών, τα αποδιδόμενα σ' αυτές νέα νοήματα, η εκ νέου και υπό νέες κοινωνικές συνθήκες πραγμάτευση της συμμετοχής των εμπλεκομένων σ' αυτές, ο ρόλος των τοπικών εξουσιών στη διαμόρφωση του συγκεκριμένου χαρακτήρα και της παγιωμένης πλέον σήμερα αισθητικής τους, κ.ά. Ο χαρακτηρισμός «Πόλη με τα χίλια χρώματα» αναφέρεται στο *δομικό στοιχείο* του τοπικού πολιτισμού, στον πολυπολιτισμικό χαρακτήρα του, αποτέλεσμα της συμπαρουσίας πολλών ξεχωριστών πολιτισμών καθ' όλην την ιστορική πορεία της πόλης.

Οι «Γιορτές Παλιάς Πόλης Ξάνθης» αποτελούν από το 1991 ένα ειδικό γεγονός που διοργανώνεται στο πλαίσιο της πολιτιστικής αποκέντρωσης («πολιτιστικής δημοκρατίας») και της «αστικής αναζωογόνησης» (urban regeneration) επί μία εβδομάδα, την πρώτη του Σεπτεμβρίου. Φορείς τους είναι η Τοπική Αυτοδιοίκηση, λαογραφικοί σύλλογοι, εθελοντικές οργανώσεις, κ.ά. Ο χώρος που επελέγη εξ αρχής για την *παράσταση* είναι ο παραδοσιακός οικισμός της πόλης, σχετίζεται δηλαδή με την («ένδοξη») *πολιτισμική αναπαραγωγή* και την *αναβίωση της μνήμης της*, και έχει στόχο την προβολή του ξανθιώτικου πολιτιστικού κεφαλαίου, ως πολιτισμικής αναπαραγωγής και αναβίωσης της ιστορικής μνήμης. Η όλη *παράσταση* (ανα)διαμορφώνει *προσωρινά* ολόκληρον τον παραδοσιακό οικισμό σε πολλούς επιμέρους μικροχώρους συνεύρεσης ανθρώπων.

Οι «Γιορτές» επιτελούν μια συλλογική *παράσταση* (performance) με συμποσιασμό, με προσφορά γεύσεων και μουσικής, οπτικών, ακουστικών και παραστασιακών σημασιοδοτήσεων της παράδοσης και του πολιτισμού (ημερίδες, συμπόσια, συναυλίες, περίπατοι στα μνημεία, εκθέσεις, βιβλιοπαρουσιάσεις, παιδικό και λαϊκό θέατρο, κ.ά.): οι «Γιορτές» (α) διαχέονται συνήθως σε μεγαλύτερο χρονικό διάστημα (προετοιμάζουν τις Απόκριες), (β) παρουσιάζουν χωροτοπική διάχυση, (γ) αποκτούν υπερτοπικό χαρακτήρα με την ευρεία συμμετοχή λαογραφικών συλλόγων και την εισροή επισκεπτών από όλη

την Ελλάδα. Το μουσουλμανικό τμήμα του γηγενούς πληθυσμού *αυτο-αποκλείεται*, με ελάχιστες εξαιρέσεις, γεγονός που ερμηνεύεται από την βίωση της ταυτότητάς του ως ετερότητας, (δ) συνδέονται με την τοπική ιστορία, τις παραδόσεις, τη σύγχρονη καλλιτεχνική παραγωγή, την αστική διάρθρωση, την ανάδειξη της ξανθιώτικης καλλιτεχνικής δημιουργίας, κ.ά., (ε) έχουν *διαβατήριο χαρακτήρα* εν όψει της έναρξης των παραγωγικών δραστηριοτήτων του χειμώνα, *σηματοδοτούν* το τέλος του καλοκαιριού, στοχεύουν σε μια σαφώς *ψυχοθεραπευτική εκτόνωση* του λαού.

Αναλύουμε, ειδικότερα, τον *αυτοπροσδιορισμό* της πόλης σε συνάρτηση προς τη *συλλογικότητα* (στο πλαίσιο του «ανταμώματος»), την προβαλλόμενη «δομική νοσταλγία των αστών», τις αναπαραστάσεις περί «αυθεντικότητας» και ανακατασκευής ενός παραστασιακού σκηνικού «προς πάσαν χρήσιν», την καταφυγή προς το φαντασιακό παρελθόν, την ιδέα περί «αντίστασης» στην παγκοσμιοποίηση και στην τρέχουσα οικονομική κρίση· τη σκηνοθετημένη όψη του σύγχρονου λαϊκού πολιτισμού, *άνωθεν επιβληθείσα*· τη *λαϊκότητα στη χρήση και την κατανάλωση πολιτισμικών προϊόντων* (στο πλαίσιο του μεταμοντερνισμού σε έναν ετερογενή πολιτισμικά τόπο)· την εκ νέου σύνθεση στοιχείων *παραδοσιακότητας* (αστικού / folk), τη «μεταφορά» του πολιτισμού της υπαίθρου στο άστυ, την ανακάλυψη και αποκρυστάλλωση τελικά της *νέας τοπικότητας* της Ξάνθης. Πιο συγκεκριμένα οι «Γιορτές»:

- αποτελούν μια «πρόσκαιρη ετεροτοπία» (εν σχέσει με το αναπαραγόμενο ιστορικό παρελθόν της πόλης, το προβαλλόμενο από τις *αναπαραστάσεις* των λογίων και τις ιστορικές πηγές) ή έναν «πρόσκαιρο μη τόπο» (κατά M. Augé) όσον αφορά τουλάχιστον στην πρόσληψή της από τους «γηγενείς» κατοίκους της, με εμφανή στοιχεία *αντι-δομής*,

- η πρόσληψή τους δεν είναι ενιαία, συντελούν όμως προς έναν καινούργιο *αυτοπροσδιορισμό της πόλης, που συναρτάται με τις μεταφερόμενες ταυτότητες, τα νέα ήθη και έθιμα των μικρο-ομάδων*, τα οποία μεταφέρονται από το χωριό και εντάσσονται στο πλαίσιο των *Γιορτών* στην πόλη.

68. «Ταυτότητες από την κοινωνία του στρατού, στο διήγημα του Διονύση Χαριτόπουλου πρόβες πολέμου. Συμβολή στη μελέτη των «λαογραφικών της στρατιωτικής ζωής», στον τόμο *Ταυτότητες, Γλώσσα και Λογοτεχνία, Πρακτικά Διεθνούς Επετειακού Συνεδρίου*, τ. Α΄, Κομοτηνή 2017, 593-613.

Η εργασία αυτή συμβάλλει στη μελέτη των σχέσεων της *Λαογραφίας με την Ιστορία και τη Λογοτεχνία*, αλλά κυρίως αποτελεί μια πρώτη επιστημονική συμβολή στη μελέτη

των *Λαογραφικών της Στρατιωτικής Ζωής*, ένα από τα desiderata της ελληνικής λαογραφικής βιβλιογραφίας.

Το «Πρόβες Πολέμου» του Διον. Χαριτόπουλου (Δ.Χ.) είναι ένα προσωπικό ημερολόγιο, ένα ρεπορτάζ «και εξομολόγηση» μαζί, όπου καταγράφονται όψεις της κοινωνίας του Έβρου στις αρχές του 1967, αλλά και η προσωπική εμπειρία του της ελληνοτουρκικής κρίσης του Νοεμβρίου 1967, την οποία εβίωσε ως δόκιμος.

Στο πρώτο μέρος της εργασίας παρουσιάζονται θεωρητικά περί τον στρατό ζητήματα, κυρίως αυτό του χαρακτήρα του, ως ενός κόσμου ανδρικού, περιχαρακωμένου μικρόκοσμου, καταπιεστικού, με τους δικούς του κώδικες, κλπ. Ο στρατός είναι μια ιδιότυπη κοινωνική ομάδα «κλειστού τύπου» και ένα κοινωνικό υποσύστημα με όλα τα επιμέρους χαρακτηριστικά του που παρουσιάζω (το *πολυσύνθετον*, το *άνοιγμα*, πολιτιστικές αξίες, οικονομικές παραμέτρους, τεχνολογικές γνώσεις, κλπ.). *Στρατός σημαίνει ανδρικό σύμπαν*, με προκαθορισμένους ρόλους, αυστηρά ιεραρχικό σύστημα και αδιαπραγμάτευτους σκοπούς. Η θητεία σ' αυτόν σηματοδοτεί τη μετάβαση του αγοριού από την εφηβεία στον *ανδρισμό*, αλλά αποτελεί μια ακόμη τελετουργία της διαφοροποίησης των δύο φύλων. Βασικό στοιχείο της ταυτότητας του στρατιώτη είναι ο ορισμός της ταυτότητάς του διά του αντιθέτου: είναι ό,τι δεν είναι η ασθενής (κατά την αρσενική ρητορική) γυναικεία φύση. Η εργασία επιβεβαιώνει ότι ο κόσμος του στρατιώτη χαρακτηρίζεται από έναν στερεότυπο ανδρισμό, η γλώσσα του είναι αθυρόστομη και η σεξουαλικότητά του άμεση και αγενής (γλώσσα και σεξουαλικότητα είναι συναφείς έννοιες).

Κυρίαρχη θέση στην ανάλυσή μου κατέχει η θεωρία του Erving Goffman περί *ολοπαγών ιδρυμάτων* (total institutions). Αρωγοί μου στάθηκαν κάποια πορίσματα της *Στρατιωτικής Κοινωνιολογίας / Military Sociology* και της Κοινωνικής Ψυχολογίας. Γενικώς, η όλη διαδικασία της στράτευσης εκλαμβάνεται ως μια *διαβατήρια* μυητική *τελετουργία*, με τις επιμέρους φάσεις της, η δε κυρίαρχη έννοια της *ταυτότητας* σε μια ανανεωμένη εκδοχή της: *Ταυτότητα δεν είναι το ποιος είμαι, αλλά πότε-πού-πώς είμαι*, που σημαίνει ότι αναπροσδιορίζεται συνεχώς (θεωρία που εν πολλοίς επεκτείνει την αντίστοιχη του Goffman, για την *θεατρική παρουσίαση του εαυτού στην κοινωνία*).

Στο κύριο μέρος της αναλύονται οι αναπαραστάσεις των ταυτοτήτων των φαντάρων, των δοκίμων και των στρατιωτικών: φαντάροι («φυσιολογικοί», «αλαφροΐσκιωτοι», «λειψοί»), στρατιωτικοί («κολλημένοι», «δημοκρατικοί» και «φαντάσματα» του Εμφυλίου, «στρατόκαυλοι», αλλά και ηγέτες-πρότυπα), δόκιμοι (απείθαρχοι, ερωτύλοι, «γαμπροί»), κλπ.

Η καθημερινότητα στο στρατόπεδο (τα «καψόνια», οι επιστολές προς τους οικείους και τις ερωμένες, οι «φυλακές», οι συναπτόμενες φιλίες και οι έχθρες, τα πειράγματα, τα θανάσιμα τυχαία ατυχήματα), ο ελεύθερος χρόνος τους, οι διασκεδάσεις στα χωριά (χαρτοπαιξία, γλέντια στα πανηγύρια, ηδονικές ζωντοχήρες, ερωτοδουλειές με κορίτσια που βλέπουν τις σχέσεις τους ως μέσον διαφυγής από τη μίζερη καθημερινότητά τους), ο έρωτας που διασπά τις εθνικές οριοθετήσεις, όλα αυτά αποτελούν τον κύριο καμβά επί του οποίου εξυφαίνεται η αφήγηση. Ένας κόσμος - επιπλέον - που δεν ορρωδεί μπροστά στη φρίκη του ενδεχόμενου πολέμου, αποφασισμένος για όλα. Ο Δ.Χ. φιλοτεχνεί εξ ίσου εναργώς την ιστορική ατμόσφαιρα τού επεισοδίου με την Τουρκία, τον Νοέμβριο του 1967, που οδήγησε τις δύο χώρες στα πρόθυρα του πολέμου. Η λογοτεχνική εξιστόρηση τελειώνει με το κίνημα του Βασιλέως (Δεκ. 1967) και την καταστολή του.

«Σύνθετη», «μεταιχμιακή» είναι η ταυτότητα του αφηγητή: αξιωματικός και φαντάρος ταυτόχρονα, κινείται σε μια ενδιάμεση θέση, με σταθερό ιδεολογικοπολιτικό προφίλ (αντιχουντικός, μη ενταγμένος «αριστερός»), σαρκαστής κάθε μορφής εθνικολαϊκισμού, αλλά διόλου «αντιπολεμικός» αν χρειαστεί να υπερασπισθεί την πατρίδα.

69. «Όψεις της κοινωνικής ζωής μιας αγροτικής κοινότητας της Νάξου μέσα από τη μελέτη σύγχρονων παρωνυμίων της. Πρόταση για μια λειτουργική κατηγοριοποίηση των παρωνυμίων», *Ονόματα* 21, 337-362.

Στο πρώτο μέρος της εργασίας παρουσιάζω ένα γενικό διάγραμμα μιας πρόσφατης τότε εργασίας μου (βλ. εδώ την υπ' αριθμ. 28) στην οποία, με case study την περίπτωση του Γλινάδου Νάξου, καταθέτω την δική μου επιστημονική πρόταση μελέτης του παρωνυμίου.

Στο δεύτερο μέρος της προτείνω μια σύγχρονη, λειτουργική κατηγοριοποίηση των παρωνυμίων, που θα συμβάλει, πιστεύω, με τις (μελλοντικές) προσθήκες και τις τροποποιήσεις των ερευνητών, σε μια αρτιότερη επιστημονική θεώρηση τους.

Η πρότασή μου για μια σύγχρονη και λειτουργική κατηγοριοποίηση των παρωνυμίων διακρίνει έξι κατηγορίες περί τις οποίες μπορεί να στραφεί επιτυχώς μια σφαιρική, σύγχρονη λαογραφική, δηλαδή πρωτίστως ανθρωποκεντρική, θεώρησή τους. Διακρίνω λοιπόν παρωνύμια που σχετίζονται:

1. *με το βαπτιστικό ή το επίθετο του ατόμου.* Η επιλογή γίνεται για προφανείς λόγους: είναι γνωστή -η κατά Λεβί-Στρωζ- ταξινομική, κατατακτήρια και ταυτοποιητική λειτουργία του ονόματος

2. *με τη γλωσσική επιτέλεση-πλήρωση.* Επινοώ την κατηγορία από το γνωστό στη γλωσσολογία σχήμα «γλωσσική ικανότητα (competence) – γλωσσική πλήρωση (performance)»

3. *με το σώμα, το βιολογικό, που είναι ταυτόχρονα και κοινωνικό,* με το σώμα-πομπό μηνυμάτων, μεσολαβητή ανάμεσα στον εαυτό και την κοινωνική ταυτότητα του ατόμου, με την «κανονικότητά» του, την ενσώματη ετερότητα

4. *με την θέση του υποκειμένου στην τοπική κοινωνική δομή.* Πιο συγκεκριμένα: με την οικονομική του κατάσταση, με την κοινωνική του κατάσταση, με τον τόπο κατοικίας ή ασκήσεως του επαγγέλματός του, με την «μητροκρατία» (θα μπορούσε να χαρακτηριστεί στρατηγική από επιβιώσεις της αρχέγονης μητριαρχίας), με τον τόπο καταγωγής (πρόκειται για τον «ξένο», για τον Άλλον, που μετοίκησε για κάποιο λόγο στο χώρο της κρίνουσας κοινότητας), με τα επαγγέλματα και άλλες εμπορικές δράσεις

5. *με συγκεκριμένα στοιχεία της ταυτότητας του ατόμου.* Ειδικότερα: με μια προσποιητή ή επιθυμητή ή φαντασιακή ατομική ταυτότητα, με τη μεταφορά ταυτότητας (αντλείται υλικό από ιστορικά πρόσωπα, πρόσωπα της θρησκευτικής ζωής, της τρέχουσας πολιτικής, των Μ.Μ.Ε., του ποδοσφαίρου, από «άγνωστα» πρόσωπα της κοινωνικής ζωής του χωριού ή κάποιου άλλου γειτονικού), με τα ιδιαίτερα πνευματικά και ηθικά χαρακτηριστικά του ατόμου, με την παραβίαση (αλλιώς) των ηθικών και πολιτισμικών αξιών της κοινωνίας, αλλά και την επιδεικνυόμενη υπερβολική τήρηση κάποιων άλλων, με την εξυπνάδα/κουταμάρα, ειδικότερα

6. *παρωνύμια που σχετίζονται με κάποιες ξεχωριστές, προσωπικές στιγμές του ατόμου* (ευτράπελες ή τραγικές) από την καθημερινότητα της ζωής του.

Η ενδελεχής μελέτη του συνόλου των σύγχρονων γλιναδιώτικων παρωνυμίων με οδήγησε στη διαπίστωση ότι η παραγωγή παρωνυμίων μετά το 1960 είναι μικρή, κατ' άλλους ίσως θεωρηθεί, συγκριτικά πάντα, ικανοποιητική. Αναλύω εκτενώς τις αιτίες του φαινομένου.

Επειδή η πρόσκληση για τη σύνταξη αυτής της εργασίας προέρχεται από την Ελληνική Ονοματολογική Εταιρεία επέλεξα να παρουσιάσω κατηγορίες παρωνυμίων που σχετίζονται με το όνομα και με τη νεωτερική έννοια της ταυτότητας. Παρουσιάζω, λοιπόν, σύγχρονα παρωνύμια που δημιουργήθηκαν: 1. με μετατροπή του βαπτιστικού ονόματος, 2. από το βιολογικό σώμα μέσω του υποκορισμού και της μεγέθυνσης του βαπτιστικού

ονόματος, 3. από την προσποιητή / φανταστική ατομική ταυτότητα, 4. από την τοπική ταυτότητα του «άλλου», 5. από τη μεταφορά της ταυτότητας κάποιου άλλου, 5.1. από την πολιτική σκηνή, 5.2. με τη μεταφορά ταυτότητας από τους χώρους του ποδοσφαίρου, της τηλεόρασης, του κινηματογράφου. Με τα παραπάνω μού δίδεται η ευκαιρία να αναπαραστήσω όψεις της κοινωνικής ζωής του Γλινάδου την εποχή της Επταετίας. Μεταφέρω εδώ μερικές:

- όψεις που σχετίζονται με τα παιχνίδια των παιδιών και την εισβολή της τηλεόρασης στη ζωή των κατοίκων του, κοινωνικές ανατροπές, νέα ήθη διασκέδασης και συμπεριφοράς,

- καινούργιες συλλογικότητες: η τηλεθέαση έγινε (στα πρώτα χρόνια της παρουσίας του μέσου) μια συλλογική δραστηριότητα, αφού «μετέφερε» την οικογένεια από το σπίτι στον κατ' εξοχήν ανδρικό κοινωνικό χώρο. Η τηλεόραση του καφενείου δημιούργησε νέο πλαίσιο αναφοράς για συζητήσεις, αυτή θέτει πλέον τα θέματα τους, προπαγανδίζει, δημιουργεί αντιπαλότητες, κ.ά.

- κάποιες γυναίκες «κρέμονται» στα παράθυρα των καφενείων ή στέκονται όρθιες στην πόρτα τους για να παρακολουθήσουν τα σήριαλ, επειδή ο παγιωμένος από αιώνες κανόνας απαγόρευε την είσοδό τους στο καφενείου, έμπρακτη απόδειξη του διχοτομικού ορίου που αποτελούσαν οι πόρτες και τα κατώφλια, ως «μεταξύ» του έξω και του μέσα, αντεστραμμένου πλέον: εδώ «μέσα χώρος» είναι ο ανδρικός, «έξω» ο γυναικείος

- τα αγόρια του δημοτικού, οι μαθητές του Γυμνασίου και οι υπόλοιποι συνομήλικές τους είχαν προ πολλού διαβεί τα όρια και τις απαγορεύσεις. Είχαν καταστήσει το καφενείο δικό τους κοινωνικό χώρο. Εκεί άκουγαν πλέον μέρος των συζητήσεων των μεγαλύτερων, εκεί προέβησαν στις πρώτες παραβατικές συμπεριφορές τους, εκεί συζητούσαν τα προβλήματα της δικής τους εφηβείας, κ.λπ.

- νέες μορφές αφηγηματικότητας που δημιούργησε η τηλεόραση στον χώρο του καφενείου, όπου διαχεόταν ο (πρωταρχικός) αφηγηματικός λόγος των σήριαλ, που είχε βεβαίως την αναδίγησή του, στον ίδιο αλλά και σε άλλους χώρους, σε ένα πανομοιότυπο με την παλιά αφήγηση παραμυθιών παραστασιακό χώρο, σε μια ανάλογη παράσταση της όλης αφηγηματικής διαδικασίας

- τις σχέσεις κοινού και κινηματογράφου,

- τις σχέσεις ποδοσφαίρου και νέων ατόμων, το ποδόσφαιρο ως μια νέα μορφή κοινωνικότητας, κλπ., κ.λπ.

Θεωρώ ότι οι παραπάνω εκτενείς αναλύσεις μου αποτελούν συμβολή στην μελέτη της κοινωνικής ζωής των - σχεδόν πλήρως - εξαστισμένων χωριών της σύγχρονης ελληνικής επαρχίας.

70. «Από την “Λαϊκή Ιατρική” στην μελέτη του “Πολιτισμού της Λαϊκής Υγείας”, με “μελέτη περίπτωσης” δύο κείμενα “αλληλοελεγχόμενων” ιατρών στην Σπάρτη κατά την δεκαετία του 1870», *Πρακτικά Πανελληνίου Επιστημονικού Συνεδρίου με θέμα Λαϊκή Ιατρική και Ιατρική Επιστήμη. Σχέσεις Αμφίδρομες*, τ. Β΄, Δημοσιεύματα του Κέντρου Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας -33, Αθήνα 2018, 127-155.

Η εργασία μου αναφέρεται στο τελευταίο τέταρτο του 19. αι., στον μεταβατικό αιώνα της νεοελληνικής ιστορίας. Κρίνω ότι η έννοια «λαϊκή ιατρική» είναι πλέον ανεπαρκής για να καλύψει τις μεγάλες αλλαγές που έχουν επέλθει στον πολιτισμό της λαϊκής υγείας εκείνης της περιόδου. Η λαϊκή ιατρική δεν έχει πλέον τον κυριαρχικό ρόλο που είχε τους προηγούμενους αιώνες, συνεχίζει φυσικά να παρέχει τις υπηρεσίες της με ευρεία ακόμη αποδοχή, αλλά αποκτά, από το συμβατικό όριο του 1830 κ.ε., έναν σταδιακά ισχυροποιούμενο συνοδοιπόρο, την οργανούμενη από το Κράτος υγεία του λαού. Η επαγγελματικοποίηση της επιστημονικής ιατρικής με την κρατική μεσολάβηση έδινε μεγαλύτερη νομιμοποιητική ισχύ στο κληρονομημένο από αιώνες δικαίωμα των ιατρών να ασκούν εξουσία επί της κοινωνίας. Ο άνθρωπος του 19. αι. έχει να επιλέξει θεραπεία από μια ποικιλία *κοινωνικά νομιμοποιημένων λαϊκών πρακτικών και κρατικά θεσμοποιημένων άλλων*. Βρίσκεται σε ένα πιο πλουραλιστικό, εν σχέσει προς το παρελθόν, σύστημα επιλογών, αφού μπορεί να αντλήσει επιλογές από την «Μικρή», την «Μεγάλη Παράδοση», είτε και από τις δύο.

Για τους παραπάνω λόγους, ειδικότερα για τον 19. αι. από το 1830 κ.ε., αντί του όρου *λαϊκή ιατρική* εισηγούμαι τον όρο *Πολιτισμός της Λαϊκής Υγείας*, και τον αντίστοιχο λαογραφικό κλάδο *Ιατρική Λαογραφία*. Θεωρώ ότι η *Ιατρική Λαογραφία* μπορεί να επεκτείνει το χρονικό όριο των μελετών της (*για την ελληνική περίπτωση πάντοτε*) μέχρι η δεκαετία του 1970. Τότε πλέον, μπορούμε να θέσουμε την απαρχή μιας νέας «ιατρικής περιόδου», μιας *Σύγχρονης Ιατρικής Λαογραφίας* (το πρώτο επίθετο έχει καθαρά χρονικό χαρακτήρα), αφού τότε κρίνω πως μπορούμε να κάνουμε λόγο για τη *σύγχρονη ιατρική* (σύγχρονη ιατρική πράξη, προηγμένες τεχνολογίες, βιοϊατρική, νέες τεχνολογίες της αναπαραγωγής, πλήρης ιατρικοποίηση της ζωής - το «ιατροβιομηχανικό σύμπλεγμα»

αλλιώς), θέματα τα οποία όμως συμφύρονται και πάλιν με την «επιστροφή» στη λαϊκή θεραπευτική διά των αφηνιμάτων, στη βοτανοθεραπεία, στη δημιουργία καλλυντικών βασισμένων στη λαϊκή σοφία, στην διά εγκοιμίσεως θεραπεία, στο ξεμάτιασμα και στην επωδή, κλπ., στην εναλλαγή θεραπειών. Μιλώ δηλαδή για έναν σύγχρονο θεραπευτικό πλουραλισμό (αντιδομών κατ' ουσίαν, και επιστημονικών παραλλήλως) που επαναδιατυπώνουν και αναδιαμορφώνουν το παλιό δυστικό σχήμα «λαϊκή, παραδοσιακή, δημώδης πρακτική» και επιστημονική αντίστοιχη. Όσον αφορά στην προ του 19.αι. ιατρική, νομίζω ότι ο όρος *Αρχαιολογία της Ιατρικής* θα κάλυπτε όλη τη διαδρομή της από τα αρχαία χρόνια μέχρι το συμβατικό όριο του 1830. Εδώ θα υπάγονταν η *ακραιφνώς λαϊκή πρακτική* και όλος ο λαμπρός κόσμος των ιατροσοφιών, των μαγικών κωδίκων, των σολωμονικών, των γραπτών γενικώς κειμένων. Στις μελέτες της η *Ιατρική Λαογραφία* (ή η μελέτη του *Πολιτισμού της Λαϊκής Υγείας*) έχει πολλά να διδαχθεί από τα πορίσματα, τη μεθοδολογία και τη θεματική της *Medical Anthropology*, η οποία σημείωσε σημαντικές προόδους στο Εξωτερικό εδώ και 70 περίπου έτη.

Ακολουθώως παρουσιάζω ενδεικτικά θέματα *Ιατρικής Λαογραφίας* δικής μου εμπνεύσεως αλλά και όσα προκύπτουν από την ανάλυση των δύο κειμένων-πηγών της δικής μου εργασίας (τα οποία αναλύω στα επόμενα): πρόκειται για δύο κείμενα υπογεγραμμένα από τον γιατρό Π. Ι. Πανάκο, στη Σπάρτη της δεκαετίας του 1870. Πρόκειται για δύο «ελεγκτικά» κείμενα, με την έννοια ότι ο συγκεκριμένος ιατρός απαντά σε κατηγορίες ομοτέχνου του.

Παραθέτω εν συνεχεία κατάλογο πηγών, όπως αυτόν που προτείνω αμέσως παρακάτω και αφορά στην *Ιατρική Λαογραφία* του 19^{ου} αι. αποκλειστικά: 1. πολιτικός και ιατρικός Τύπος, 2. οι διαφημίσεις του ειδικότερα, 3. «αναμνήσεις» των ιατρών, 4. σχετικές με τις παραπάνω «ιατρικές αυτοβιογραφίες», 5. αλληλογραφία ιατρών, 6. «αλληλοελεγκτικά» ιατρικά κείμενα, 7. έγγραφα και πρακτικά ιατρικών συμβουλίων, 7. έγγραφα των αρχείων των τοπικών ιατρικών ενώσεων, 8. ιατρικά ιστορικά των πρώτων νοσοκομείων, 9. λογοτεχνικά κείμενα του 19^{ου} αι., 10. κρατική νομοθεσία, 11. ιατρικές εκδόσεις με τα επιτεύγματα της επιστήμης, 12. φωτογραφικό υλικό, 13. τα διασωθέντα τυχόν συνταγολόγια.

Υπενθυμίζω και ερμηνεύω την *αμφίθυμη στάση* του λαού έναντι των ιατρών: θαυμασμός και κριτική, φόβος και περιφρόνηση, εκτίμηση και αποστροφή χαρακτηρίζουν γενικά τη λαϊκή στάση.

Τα αναλυόμενα κείμενα μου παρέχουν αφορμή για σκέψεις και σχολιασμούς στα παρακάτω θέματα:

1. *Οι συντελεστές του κοινωνικού κύρους του ιατρικού επαγγέλματος τη δεκαετία του 1870* (= α. Τα επαγγελματικά εφόδια, β. η απαραίτητη πείρα, ο ιατρός οφείλει να είναι «...φιλόλογος άριστος», γ. το ηθικό του ανάστημα, η τήρηση της ιατρικής δεοντολογίας, δ. οι σπουδές τους στην Εσπερία. Στο παράδειγμά μου, αυτές ουδόλως συμβάλλουν στην τόνωση του κύρους του ευρωσπουδαγμένου γιατρού).

2. *Ο «επιτυχημένος» ιατρός ως παράσταση / επινοημένη ταυτότητα*: ο κατήγορος Πανάκος αναφέρει παραδείγματα φίλων του αντιπάλου του που αγοράζουν στα καφενεία εκθειάζοντας τα εργαλεία και τα βιβλία του, τα συμβολικά κεφάλαια του επαγγέλματός του, εγκωμιάζουν τις γνώσεις του, αλλά και συμβουλεύουν τους χωρικούς να επισκέπτονται μόνον τον φίλο τους ιατρό.

3. *Πολιτική, κομματισμός / πελατειακές σχέσεις και ιατρική* (άρρηκτη σχέση αποδεικνύει το δικό μου παράδειγμα).

4. *Οικονομικοί, επαγγελματικοί ανταγωνισμοί ιατρών*. Η αναλυόμενη ενδοϊατρική διένεξη ενέχει στοιχεία οικονομικού ανταγωνισμού μεταξύ των αντιδίκων.

5. *Ασυγγνώστων ιατρικών λαθών και αδεξιών χειρισμών ενδεικτικός κατάλογος*: η εκ των έδρων ιατρική σάτιρα. Πλην της ευτραπείας τους, μας παρέχουν ονόματα ασθενειών και μεθόδους καταπολεμήσεως άλλων, αφού προτείνονται λανθασμένες «συνταγές»

6. *Από την κατ' οίκον στην νοσοκομειακή περίθαλψη*: οι επιπτώσεις της αλλαγής (π.χ. ένας ασθενής μεταφέρεται για θεραπεία στην Αθήνα, η Σπάρτη δεν διαθέτει νοσοκομείο, από την «επιτόπια» θεραπεία περνάμε δηλαδή στην «κατά το κλεινόν άστυ». Αναλύω τις κοινωνικές επιπτώσεις του φαινομένου).

7. *Ενδυνάμωση του ρόλου των ασθενών ή η πάλη «παλαιού» – «νέου»* (τα παραδείγματα που επικαλούμαι σ' αυτήν την ενότητα δεν δείχνουν μια πρόωγη ενδυνάμωση του ρόλου των ασθενών στις αποφάσεις για την υγεία τους, πρβλ. τον αυτορρυθμιζόμενο θάνατο του λαϊκού ανθρώπου). Η σύζυγος π.χ. κάποιου ειρηνοδίκη στην Δημητσάνα απέθανε, διότι αρνήθηκε να εξετασθεί «διά του μητροσκοπίου». Από την άλλη, η άρνηση γυναικών να εκθέσουν εις θέαν το κορμί τους δηλώνει την επιθυμία τους να έχουν τον απόλυτο έλεγχο του σώματός τους (και του ανδρός τους). Η ιατρική επιστήμη διέβρωσε αρκετά αυτήν την περίοδο τα σύνορα της ιδιωτικότητας. Σχολιάζω παρεμπιπτόντως το «σεξ στο ιατρείο» και τη φλυαρία περί αυτό στην Ελλάδα, όχι μόνον στην πολυθρόνα του ασθενούς αλλά πανταχού.

8. «Παλιό» και «νέο»: σε συνύπαρξη και ανταγωνισμό (Η συλλογική αντιμετώπιση μιας σοβαρής ασθένειας με ιατροσυμβούλιο. Το οχυρό της *μαίας* είναι ακόμη απόρθητο, ο «κλάδος» τους εκσυγχρονίζεται, προσαρμόζονται στα νέα δεδομένα. Ο Πανάκος διαβεβαιώνει ότι έμαθαν τη χρήση του *μητροσκοπίου*. Αναφέρονται *ιατρικά εργαλεία, παλαιά και νέα, νέες τεχνικές, νέες ασθένειες*. Στα ποικίλα παραδοσιακά φάρμακα προστίθενται πλέον σύγχρονα. Παρατηρώ πολλές αναφορές σε αιμορραγίες γυναικών, σε εκτρώσεις (όχι με τη σημερινή εκούσια αποβολή, αλλά με την ακούσια), οι οποίες θα μπορούσαν να συναρτηθούν με τον αυξημένο «ανδρικό ρόλο» της γυναίκας στην οικονομία και την κοινωνία μιας κατ' εξοχήν ανδροκρατικής κοινωνίας. Είναι τυχαία η αναλογικά μεγαλύτερη αναφορά σε ασθένειες ανδρών και όχι γυναικών; (το θέμα *φύλο και υγεία*).

Συμπαρομαρτούντα από την εθνική (πολιτική και πανεπιστημιακή) σκηνή: τα κείμενα μάς παρέχουν αδρές πινελιές από τη (δυσ)λειτουργία του ελληνικού Πανεπιστημίου κατά τα μέσα του 19^{ου} αι., με κάποιες εικόνες οικείες και σήμερα...

71. «Donkeys in love on the roof: A case study of a «strange» custom in a Greek island community», *ΒΕΣΤΗΙΚ ΑΝΤΡΟΠΟΛΟΓΙΙ* (HERALD OF ANTHROPOLOGY) 1/41 (2018), 97-116.

Στην εργασία αυτή μελετώ και ερμηνεύω λαογραφικά ένα «παράξενο» έθιμο της Πρωτομαγιάς που συναντούμε τελούμενο μέχρι σήμερα *αποκλειστικά* στον Κινίδαρο της Νάξου: το ανέβασμα των γαϊδάρων στις στέγες των σπιτιών για πρόκληση - με μαγικό τρόπο - γονιμότητας σε γη και ανθρώπους. Τονίζω ότι πρόκειται για κάποιο *σταθερά επαναλαμβανόμενο* έθιμο και όχι για κάποιο *αναβιούμενο* τις τελευταίες δεκαετίες, αφού οι προφορικές μαρτυρίες διαβεβαιώνουν ότι καθ' όλον τον 20ό αι. ουδέποτε διεκόπη η τέλεσή του. Κατ' αρχάς παρουσιάζω

(α) την ανθρωπογεωγραφία και την οικονομία του χωριού και θέτω το πρόβλημα της σύνθεσης του πληθυσμού του. Θεωρείται βέβαιο ότι ο γηγενής πληθυσμός του συμπληρώθηκε κατά καιρούς με εποικισμούς από την Τσακωνιά της Πελοποννήσου στις αρχές του 18^{ου} αι. και από την Κρήτη το 1770. Μελέτησα προσεκτικά την τοπική λαογραφία των δύο παραπάνω περιοχών για να διερευνήσω αν επιχωρίαζε σ' αυτές το αναλυόμενο εδώ έθιμο. Το αποτέλεσμα ήταν αρνητικό

(β) το τελετουργικό του εθίμου.

Εν συνεχεία παρουσιάζω (α) τις δύο λαϊκές ερμηνείες του, τις οποίες χαρακτηρίζω ανίσχυρες να συνδράμουν την αιτιολογική ερμηνεία της δημιουργίας του το έθιμο, (β) την λαογραφική ερμηνεία του, την οποία βασίζω σε τρεις όρους - κλειδιά: *άνοιξη-Πρωτομαγιά*, *στέγη κατοικίας* και *γάιδαρος*, οι οποίοι ερμηνεύουν με τη μεταξύ τους λειτουργική συνάφεια το δρώμενο.

Η *Πρωτομαγιά*, ως πρώτη μέρα του μήνα, ήταν μια *διαβατήρια* ημέρα, η κορύφωση της οργιαστικής άνοιξης. Η *αναβλάστηση* της φύσης, η *νεκρανάστασή* της από τη χειμερία νάρκη, η προσδοκώμενη από αυτήν τη διαδικασία *γονιμότητα* και ευετηρία φύσης και ανθρώπων που θα διώξει τον φόβο της πείνας (ως κατεξοχήν κινδύνου), είναι το σταθερό μοτίβο όλων των τελετουργιών και των θεατρικών δρωμένων που ελάμβαναν χώρα στον «παραδοσιακό» πολιτισμό αυτήν την μακρόσυρτη περίοδο. Παρουσιάζω στην εργασία μου σειρά παραδειγμάτων από τον ελλαδικό και τον ναξιακό χώρο.

Η *στέγη* του σπιτιού συμβολίζει τον ουρανό, όπως, αναλόγως, το πάτωμα συμβολίζει τη γη, οι τέσσερις τοίχοι τις ισάριθμες κατευθύνσεις του κοσμικού χώρου. Είναι ταυτοχρόνως το «επάνω κατώφλι» του, είναι σε όλες τις εθνικές λαογραφίες *χώρος ιερός*, αφού είναι το μεταίχμιο ανάμεσα στον «εδώ» κόσμο (που εκπροσωπεί το σπίτι) και τον «επάνω», τον ουρανό, τον κόσμο του υπερφυσικού, είναι η έδρα καλοποιών και κακοποιών δαιμόνων.

Μεγάλο τμήμα της εργασίας αφιερώνεται στην τρίτη λέξη-κλειδί της ερμηνείας μου, τον *γάιδαρο*. Συγκεκριμένα, παρουσιάζω την *διαχρονική πορεία της εξέλιξης των αναπαραστάσεων* αυτού του αρχικά (ιερού) θρησκευτικού και σεξουαλικού συμβόλου στον ελλαδικό χώρο. Την πορεία αυτήν χαρακτηρίζει μια αμφιθυμική συμπεριφορά του ανθρώπου έναντι του ζώου. Η *αμφισημία του ιερού* του Μιρτσέα Ελιάντε ή του Roger Caillois αποτελεί βασική θεωρητική αρχή ερμηνείας των πραγμάτων στην παρούσα εργασία. Ήδη από τον 7^ο αι. π.Χ. ο γάιδαρος έχει αποκτήσει και άλλες αναπαραστάσεις με κύρια χαρακτηριστικά τους το *πείσμα*, την *οκνηρία*, τη *λαιμαργία*, τη *μωρία*, την *αχαριστία*, την *αμουσία* του, κ.λπ. Ο Χριστιανισμός κρίνω πως μετέλλαξε σημαντικά την μέχρι τότε πρόσληψη του ζώου, την προσαρμοσε στο δικό του ιδεολογικό σύμπαν. Γίνεται πλέον σύμβολο ειρήνης και ταπεινότητας.

Η στάση έναντι του ζώου είναι και σήμερα στην Ελλάδα διφυής, διφορούμενη, όπως και ο πολύσημος επινοημένος χαρακτήρας του: (α) ως ιερό ζώο, ως σύμβολο γονιμότητας από τη μια (κατάλοιπα της πρωτογονικής αναπαραστάσής του) και (β) ως «φορτωμένο» με όλα τα προαναφερθέντα επίκτητα αρνητικά χαρακτηριστικά της «ταυτότητάς» του.

Αποδεικνύω στην εργασία μου τις επιβιώσεις του *ιερού χαρακτήρα* του ζώου και της ιδιότητάς του ως *συμβόλου γονιμότητας* στη σύγχρονη Ελλάδα. Άρα, στο υπό συζήτηση έθιμο οι κάτοικοι, για να εισάγουν συμβολικά τη γονιμότητα μέσα στην οικία τους, αφού δεν ήταν πρόπον να εισάγουν το *ιερό ζώον* από την πόρτα του, προτίμησαν να καθιερώσουν την εισαγωγή της γονιμότητας σ' αυτό από τον άλλον «μεταβατικό» του χώρο, τη στέγη.

Στο τελευταίο τμήμα της εργασίας συζητώ αναλυτικά τη σημερινή λειτουργικότητα του εθίμου.

72. «Το Ηρώο των Αρμενίων στην Αθήνα: Τα σύμβολά του και οι (ανα)νοηματοδοτήσεις τους», στον τόμο L. Abrahamian, Y. Anchabadze, Ελ. Χαρατσίδης, Μ. Σέργης, Γαρυφ. Θεοδωρίδου (επιμ.), *Θέματα ρωσικής και αρμενικής λαογραφίας από τη Ρωσία, την Αρμενία, την Ελλάδα και τον ευρύτερο παρευξείνιο χώρο (19^{ος} - 21^{ος} αιώνες)*, Εκδόσεις Κ. & Μ. Αντώνη Σταμούλη, Θεσσαλονίκη 2018, 229-253.

Στην εργασία αυτή (*Συμβολικής Λαογραφίας*) αναλύω το μνημείο της γενοκτονίας των Αρμενίων στην Αθήνα, τα λαογραφικά σύμβολά του και τις επανασηματοδοτήσεις που αυτά υφίστανται, για να υπηρετήσουν - σε συγκεκριμένες ιστορικές συνθήκες - τα οράματα και τους πολιτικούς / εθνικούς στόχους της Εθνικής Αρμενικής Επιτροπής. Συγκεκριμένα, υποστηρίζω ότι με αυτό το μνημείο οι Αρμένιοι κατέθεσαν σε κοινή θέα την συμβολική αναπαράσταση του εθνικού τους δράματος αλλά και την παρουσία τους στο παρόν, τη διάθεσή τους να συνεχίσουν τον αγώνα τους για δικαίωση. Η εργασία βασίστηκε σε ένα και μοναδικό δημοσίευμα του περιοδικού *Αρμενικά* και σε επιτόπια έρευνα (κατευθυνόμενες συνεντεύξεις) με τους πρωταγωνιστές των ημερών των αποκαλυπτηρίων του (1979). Στην αρχή της:

(1) παρουσιάζω πραγματολογικά στοιχεία για το Ηρώο: Πρόκειται για μία χάλκινη καμπάνα, που φέρει στην κορυφή της ομοίωμα μιας αρμενικής εκκλησίας. Το σώμα της φέρει οπές/πληγές και ένα «μισοτραβηγμένο» από τη θήκη του σπαθί. Έχει τοποθετηθεί πάνω σε μια αλείαντη πέτρα, και (2) το συνδέω

(α) με την ιδεολογική ταυτότητα και την εν γένει προσωπικότητα του γλύπτη-δημιουργού του Β. Καπάνταη, ποιητή, βαθύτατα ελληνοκεντρικού δημιουργού και πανανθρώπινου ταυτοχρόνως, «γλύπτη του ξεριζωμού» όπως απεκλήθη,

(β) με τη σημειολογία του χώρου που επελέγη να τοποθετηθεί (σε κεντρική πλατεία της Ν. Σμύρνης, την Χρυσοστόμου Σμύρνης, στο «Άλσος Μικρασιατικής Μνημοσύνης».

Το παράδειγμα μας υπενθυμίζει την linguistic construction of place. Εδώ, πλην της *Καμπάνας*, έχουν τοποθετηθεί κι άλλα έργα του Καπάνταη αφιερωμένα στις χαμένες πατρίδες της Μ. Ασίας. Αποδεικνύεται και πάλι ότι ο χώρος αποτελεί το σημείο προβολής της κοινωνικής μνήμης, ότι η κοινωνία εγγράφει τη σχέση της με το παρελθόν επάνω του διά των μνημείων που επιλέγει να τοποθετήσει, ότι, επιπλέον, χώρος παράγεται μέσα από τον τρόπο με τον οποίο η κοινωνία τον προσλαμβάνει και τον αξιολογεί.

Έπεται το θεωρητικό πλαίσιο περί των ηρώων ως επίσημων και ανεπίσημων μνημονικών τόπων. Στην συνέχεια (με την επισημάνση ότι αμφότερα τα κύρια σύμβολα της εργασίας μου, η *καμπάνα* και το *σπαθί*, ανήκουν στην κατηγορία που η Ortner ονόμασε key symbols) (α) παρουσιάζω τη διαχρονική λαογραφική θεώρησή τους, για να καταδειχθεί η σημασία της επανασηματοδοτήσεώς τους και (β) αναλύω την «καταγωγική / αιτιολογική ιστορία» της «Καμπάνας» που είναι άκρως ενδιαφέρουσα. Η αρχική πρόταση του Καπάνταη («*ήρεμη, άθικτη*», χωρίς δηλαδή τις «πληγές» της και το ξίφος) τόνιζε την επιστροφή στην πατρίδα, ήταν το μέσον που συμβολικά θα διέχεε στον απανταχού διεσπαρμένο αρμενικό λαό την ελπίδα και την προσδοκία για επιστροφή στη μητέρα πατρίδα. Η πρόταση του ρομαντικού δημιουργού της ήταν εξόχως καλλιτεχνική, έδινε έμφαση στη μνήμη, ως κινητροποιό δύναμη της ιστορίας. Ήταν (ταυτόχρονα) η καμπάνα του το ίδιο το σώμα της πατρίδας, ο ναός της, ένα ολόκληρο σύμπαν που το στέφει στην κορυφή του συμβολικά ομοίωμα αρμενικής εκκλησίας. Ο καλλιτέχνης επιθυμούσε να τονίσει το αυτονόητο: την πίστη του αρμενικού λαού στο Θείο και στην δικαιοσύνη Του. Η πρότασή του ταυτιζόταν με την καθαρά λαογραφική - τελετουργική χρησιμότητα της καμπάνας-συμβόλου.

Όμως τα μέλη της Αρμενικής Εθνικής Επιτροπής θέλησαν να προσδώσουν στο Ηρώο τους τον συμβολισμό της αγωνιστικότητας του αρμενικού λαού. Τα επιπρόσθετα στοιχεία του (οπές/πληγές και ξίφος) κρίθηκαν από όλους μετά από συζητήσεις (δημιουργό και αποδέκτες) ως αντιπροσωπευτικά αυτού του πνεύματος. Η εκ των υστέρων προσθήκη τους κρίνω πως μετέλλαξε τον πρότερο συμβολισμό χωρίς να τον αποκλείει. Οι επιπρόσθετες **ουλές** στο σώμα της σημαίνουν τις πληγές που δέχθηκε το συλλογικό σώμα της Αρμενίας στην μακραίωνή του ιστορία. Τις οδυνηρές αλλά και τις ένδοξες στιγμές της αρμενικής ιστορίας θυμίζουν επίσης τα (ανάγλυφα αποτυπωμένα στο χείλος της Καμπάνας) ονόματα των πεδίων των μαχών, πεδία νίκης ή ήττας. Η ιστορία «μετακομίζει» στο σώμα της, επώδυνη ή χαροποιός. Οι οπές της γενικά σημαίνουν την

διακοπή, την άρση της συνέχειας, εδώ διασπούν τη συνέχεια του αρμενικού σώματος, δημιουργούν κενά, αιμορροούν.

Το *ξίφος* παραπέμπει πρωτίστως στο μέσον που επιβάλλει δικαιοσύνη. Ο αγώνας των Αρμενίων για δικαιοσύνη αναπαριστάται με το προσαρτημένο στο γλυπτό σπαθί. Το ελαφρά τραβηγμένο από τη θήκη του ξίφος υποστηρίζω πως δηλώνει την αρχή του αγώνα για δικαίωση (το 1979 το αρμενικό ζήτημα ήταν ακόμη σε λήθαργο). Επίσης, πως επελέγη να τοποθετηθεί στην Καμπάνα επειδή συνδέεται τραγικότερα με την ιστορική τους πορεία: ήταν εκ των βασικών όπλων που χρησιμοποίησαν οι Τούρκοι για να εξοντώνουν τα ανυπεράσπιστα θύματά τους.

Στο τέλος δίδω τους λαογραφικούς συμβολισμούς των υλικών κατασκευής του μνημείου ως συνόλου, *πέτρας και ορείχαλκου* και τις εκ νέου νοηματοδοτήσεις τους: τα υλικά αυτά «*εκφράζουν απόλυτα τα συναισθήματα, την αποφασιστικότητα και τον αγώνα του αρμενικού λαού για εθνική δικαίωση*».

73. «Ο Έβρος του Διονύση Χαριτόπουλου (έν έτει 1967) στο διήγημά του *Πρόβες Πολέμου*», εφημ. *Παρατηρητής της Θράκης*, ηλεκτρονική έκδοση (14 Ιουλίου 2015).

Όψεις της *Λαογραφίας της Στρατιωτικής Ζωής* και του *Έβρου* παρουσιάζονται στην εργασία αυτήν. Μια εργασία που αναφέρεται κυρίως σε *ταυτότητες*, χώρων (των στρατοπέδων -ως ετεροτοπιών, του ποταμού Έβρου -ως ορίου και τόπου εξορίας, και ατόμων -στρατιωτικών και πολιτών. Αναλύω την καθημερινότητα αυτών των κόσμων, την εντός και εκτός στρατοπέδου ζωή των μονίμων, των δοκίμων και των φαντάρων που βαίνει εκ των πραγμάτων παράλληλα με την πολλαπλή κοινωνική ζωή στην επικράτεια του Έβρου. Επικεντρώνω στα ερωτικά περιστατικά με τις ντόπιες ανύπανδρες κοπέλες ή τις «μεγαλοκοπέλες» που κατέχουν ικανό μέρος στις αφηγήσεις του Δ.Χ., ο σεξισμός είναι πανταχού διάχυτος, λόγω και της ιδιότητας του αφηγητή ως στρατιώτη. Στα στιγμιότυπα όπου αποδίδονται οι συνενυρέσεις με τα κορίτσια της περιοχής αντιπαρατάσσω ένα τραγικό αντίβαρο: τις απεγνωσμένες προσπάθειες που καταβάλουν οι νεαρές αυτές υπάρξεις προκειμένου να ξεφύγουν από τον ασφυκτικά κλειστό μικρόκοσμό τους. Ο ντόπιος γυναικείος πληθυσμός βιώνει συνθήκες στέρησης των ανέσεων της ζωής του άστεως. Κάθε χωρικός (το έχει εκφράσει προ πολλού ο Μ. Μερακλής) επιθυμεί κατά βάθος να γίνει αστός. Τα κορίτσια ονειρεύονται τη φυγή στις «μεγάλες, μακρινές και απλησίαστες πόλεις». Επισημαίνω παραλλήλως και άποκαθιστώ» κάποιες υπερβολές του Χαριτόπουλου που αναφέρονται στα παραπάνω ζητήματα.

74. «“Ξεχωριστοί άνθρωποι” στην ελληνική “παραδοσιακή” κοινωνία του 20ού αιώνα. Το παράδειγμα του «μεταπράτη» Νικόλα Θεωνά από το Φιλώτι της Νάξου», *Ναξιακά* 6 (2016), 207-226.

Η παρούσα εργασία αποτελεί εγκώμιο στους ξεχωριστούς εκείνους γνωστούς (στις τοπικές κοινωνίες) ανθρώπους του «παραδοσιακού» μας πολιτισμού, οι οποίοι με την στάση και τη συμπεριφορά τους σε ποικίλα ζητήματα και την εν γένει δράση τους (ή ακόμη και με την ενεργητική απραξία τους) άλλαξαν την ιστορία του δικού τους κοινωνικού περιγύρου, είτε (ακόμη πιο περιοριστικά) ανέδειξαν με την παρουσία τους και μόνον τις ελλειμματικές δομές ή αμφισβήτησαν τους κυριαρχικούς λόγους της κοινωνίας τους. Αναφέρομαι στους ανθρώπους εκείνους που κατέστησαν ακόμη και *ασυνταύτιστοι* με το υπόλοιπο «ομοιογενές» σύνολο, *ετερότροποι* στις ατομικές εκδηλώσεις τους, μοναχικοί «διανοητές», εκφραστές μιας «ανέκφραστης συγκρουσιακής συνύπαρξης»: αναφέρομαι σε εκείνους που διετύπωσαν *εμπράκτως* τους δικούς τους λόγους (discourses) για τα πράγματα, ενάντιοι: 1. στους κυρίαρχους λόγους της Εκκλησίας περί το επιβεβλημένο θρησκευτικό αφήγημα, 2. στον μαγικό τρόπο σκέψης του «παραδοσιακού» ανθρώπου, που *καθιέρωσε* (με την πρωταρχική του σημασία το ρήμα) κάθε λογής δεισδαιμονική σκέψη και κραταίωσε τη δύναμη της τύχης και του αναπόφευκτου της μοίρας, 3. στους διαμορφωμένους προ αιώνων έμφυλους λόγους, που ενίσχυαν την ανδρική ρητορική για τα «πράγματα» των ανθρωπίνων σχέσεων, 4. στην καταπιεστική και αδιανόητη γι’ αυτούς *λογική* και *αλήθεια* της κοινωνίας. Αναφέρομαι (ποιητικά) στους τρελούς των μικροκοινωνιών των χωριών, αυτούς τους στιγματισμένους ανθρώπους, τους καταστροφείς της κοινωνικής τάξης, που η «γνωστική» υπόλοιπη κοινωνία μετέτρεπε σε *ζώντα παίγνια* προς συμπλήρωση της ανύπαρκτης διασκεδάσεώς της, 5. στην καθιερωμένη *ηθική* της κοινότητας, ως «ανήθικοι Άλλοι», ως «κατηραμένοι» και «παρεκκλίνοντες» που εξοβελίστηκαν στο «πυρ το εξώτερον» χωρίς να ακουσθεί ποτέ γι’ αυτούς ένας λόγος συνηγορίας, 6. στον κοινωνικό ντετερμινισμό, που όριζε τα όρια της κοινωνικής κινητικότητας των ατόμων εντός του πλαισίου που είχε θεσμοθετήσει *ατύπως* η τοπική κοινωνική πρακτική.

75. «Τόποι του φαγητού (εσθίειν): “Από το σοφρά, στο τραπέζι” ως δείγμα διάβασης από το παραδοσιακό στο νεωτερικό. Από το τραπέζι στον καναπέ; Στο

χέρι;», στο Παρακάθ' κι Αροθυμίας. Γιορτή Πολιτισμού στην Καρδιά του Θέρους, του έτους 2017, 4-8.

Αν οι τόποι του εσθίειν οι «μετακινηθέντες» από τον σοφρά στο τραπέζι ήταν ήδη μελετημένοι, η δική μου μικρή συμβολή σ' αυτές τις «μετακινήσεις» βρίσκεται στη μελέτη των σύγχρονων τόπων ή στην *μη ύπαρξη* σχετικών τόπων, που δημιουργήθηκαν ως αναπόφευκτη ίσως ανάγκη από τις νέες συνθήκες ζωής, εργασίας, διασκέδασης του σύγχρονου νεοέλληνα «αστού».

76. «Μνήμη Μανώλη Ιακ. Ψαρρά (1910-1997)», Ναξιακά 7/2017, Αθήνα 2017, 117-138.

Ο Μανώλης Ψαρράς ανήκε στη μεγάλη εκείνη χορεία των αυτόκλητων πατριωτών του πνεύματος, οι οποίοι ενστερνίστηκαν το κάλεσμα του Νικολάου Πολίτη να συγκεντρώσουν τον θαυμαστό πλούτο τού (τότε *συγχρονικού*) ελληνικού λαϊκού πολιτισμού. Ανήκει στους πατριώτες λογίους, στους *σιωπηλούς* λαογράφους, όπως τους αποκαλεί ο Λουκάτος, που έκαναν όνειρο ζωής να αναδείξουν *σε τοπικό επίπεδο* την ιδιαιτερότητα / *ετερότητα* του δικού τους τοπικού πολιτισμού, *σε εθνικό* δε τον λαϊκό πολιτισμό ως *ανταξία*. Στην παρούσα εργασία αναδεικνύω την προσφορά του Μ.Ψ. στ ναξιακή, αλλά και την ελληνική λαογραφία.

77. «Μια ακόμη μυθιστορία για τον Βιζυηνό: “Το πρώτο φιλί. Ένα απόγευμα του Γεωργάκη Βιζυηνού στο χαρέμι του Αμπντούλ Αζίζ’”, του Θ. Κοροβίνη, υπό λαογραφική έποψη», Παρατηρητής της Θράκης, Πέμπτη 1 Φεβρουαρίου 2018.

Επεξηγώ κατ' αρχάς το «*μια ακόμη μυθιστορία*» του τίτλου της εισηγήσεως, την εντάσσω στην κατηγορία των μη «καθαρόαιμων» μυθοπλαστικών βιογραφιών και καταθέτω τις γνωστές ερμηνείες για την πληθωρική «μυθιστορηματική» παραγωγή περί τον «καταραμένο» Βιζυηνό. Εν συνεχεία αναπαριστάνω εν συντομία την *αναπαράσταση*, μέσα από τα μάτια του 12χρονου ραφτάκου Γιωργή, του ηδυπαθούς και λάγνου κλίματος του χαρεμιού, το οποίο, συν άλλους, γίνεται η αφορμή για τις ανακλήσεις στη μνήμη του νεαρού οικείων του προσώπων, της ανθρωπογεωγραφίας της Θράκης, των Αναστεναρίων, κάποιων λαμπρών εθιμικών στιγμών της θρησκευτικής ζωής της, αλλά και τραγικών ιστορικών αντιστοιχών (παιδομαζώμα). Αναλύω το έργο με καθαρά

λαογραφικούς όρους όπως όρια, διαβάσεις ορίων, επινοημένες ταυτότητες, φιλί (η διπολική του φύση ως καλού και κακού, η σημειολογία του, η λογοτεχνική του εκμετάλλευση από τον σ.: Κρίνω ότι η επινόηση του θανατηφόρου από την πανέμορφη Μπας χανούμη στον Γιωργή προοιωνίζεται μυθιστορηματικά την όλη τραγική εξέλιξη του υπολοίπου βίου του). Καταλήγω, τέλος, στο συμπέρασμα ότι το διήγημα (παρά τις πολιτισμικές διαφορές του τουρκικού και του ελληνικού κόσμου που διαγράφονται σε αυτό με ζωηρότητα) είναι ένας έμμεσος ύμνος στην αποδοχή του Άλλου, του διαφορετικού, στον κόσμο της Ανατολής, όπως τουλάχιστον τον βίωσε ο ίδιος (παιδί προσφύγων από την Ανατολή) στην Θεσσαλονίκη. Ο Κ. καταδεικνύει την καταλυτική επίδραση που ασκούν στον άνθρωπο τα επιβεβλημένα συστήματα των ιδεών, των νοοτροπιών, των συνόρων, των ιστορικών συγκυριών και των χώρων ειδικότερα· θρηνεί εν κρυπτώ (όπως απαιτεί η Λογοτεχνία) για την μοίρα των ανίσχυρων και απροστάτευτων ανθρώπων, θυμάτων των ιστορικών συγκυριών, ακόμη και της ομορφιάς τους, που ευνουχίζονται, αγοράζονται, πωλούνται, γίνονται σεξουαλικά αντικείμενα, κατανοεί τις δράσεις και τις συμπεριφορές τους.

78. «Προς νέες πηγές μελέτης του λαϊκού πολιτισμού. “Τα Βιβλία Συμβάντων των Κοινοτικών Φυλάκων”». Το παράδειγμα του αγροφύλακα Κωμιακής Γεωργίου Κ. Χωριανόπουλου», στο Μ. Γ. Σέργης, Β. Ι. Φραγκουλόπουλος (επιμ.), *Πρακτικά του Ε’ Πανελληνίου Συνεδρίου Η Νάξος διά μέσου των αιώνων* (Απεράθου Νάξου, 30 Αυγούστου - 1 Σεπτεμβρίου 2013, Αθήνα 2017, 557-577.

Πρβλ. εργασία 62

79. «Καλινίτσα: ένα πανάρχαιο θρακικό δρώμενο. Η ερμηνεία των ασμάτων της και η κοινωνική τους λειτουργία», *Erytheia* 39 (2018), 239-263.

Η εργασία αναφέρεται στην *Καλινίτσα*, ένα θεατρικό δρώμενο που προηγείτο, ως «εισαγωγική σκηνή» (του ευρύτατα γνωστού ανά το πανελλήνιο εθίμου του Κλήδονα) στον Στενίμαχο της Βόρειας Θράκης και στην Αδριανούπολη. Μελετώνται οι παραλλαγές του δρωμένου και τα συνοδευτικά του άσματα, όπως αυτά επιτελούνταν στις παραπάνω περιοχές μέχρι το συμβατικό όριο των αρχών του 20^{ού}. Αναλύω τις «σκηνές» του δρωμένου, τα κοινωνικά του συμφραζόμενα και τα σύμβολά του, με έμφαση στον

βασιλικό. Έπεται η ανάλυση της κοινωνικής λειτουργίας των ασμάτων, άγνωστων και εκπληκτικών στο περιεχόμενό τους, όπως αποδεικνύω, μνημείων του πανάρχαιου θρακικού πολιτισμού που είχε αναπτυχθεί στην ευρύτερη περιοχή.

80. «Αυτοεθνογραφία», στον τόμο Μ. Βαρβούνης & Μ. Σέργης (επιμ.), *Πλάτανος ενσκίοφυλλος. Τιμητικός τόμος για τον καθηγητή Μηνά Αλ. Αλεξιάδη*, Εκδόσεις Κ. & Μ. Αντώνη Σταμούλη, Θεσσαλονίκη 2018, 675-697.

Η Autoethnography είναι μια προκλητική *ποιοτική ερευνητική μέθοδος* που αναδύεται (στα τέλη της δεκαετίας του 1970) από την μεταμοντέρνα «φιλοσοφία» για την έρευνα, στην οποία η κυριαρχία της παραδοσιακής επιστήμης και έρευνας τίθενται υπό αμφισβήτηση και νομιμοποιούνται πολλοί τρόποι για την προσέγγιση ή και την κατάκτηση της αλήθειας. Είναι μια μέθοδος που δίνει βήμα στην *προσωπική εμπειρία*, ώστε να προχωρήσει η κοινωνιολογική κατανόηση (understanding)· επιτρέπει στον συγγραφέα να γράψει σε προσωπικό ύφος και (στηριζόμενος στην εμπειρία του) να *επεκτείνει* την κατανόηση του κοινωνικού φαινομένου ή μιας κουλτούρας που επιλέγει να πραγματευθεί του επιτρέπει να χρησιμοποιεί τον εαυτόν του ως «αντικείμενο έρευνας / αναζήτησης», τον θέτει στο *επίκεντρο* της ερευνητικής διαδικασίας, τον μετατρέπει δηλαδή από εξωτερικό παρατηρητή σε *άμεσα εμπλεκόμενο* στην έρευνα. Ειδικότερα, η Αυτοεθνογραφία χρησιμοποιείται για να αναλύσει τις ζωές των ανθρώπων, ένα εργαλείο που οι Ellis και Bochner ορίζουν ως «... ένα αυτοβιογραφικό είδος (genre) γραφής που παραθέτει διάφορες στρωματώσεις συνείδησης, ενώνοντας το προσωπικό με το πολιτιστικό». Με την εργασία μου αυτή κάνω γνωστή στο ελληνικό κοινό αυτήν την ποιοτική μέθοδο και τη χρησιμοποιών πλέον στις δικές μου εργασίες.

81. «Όταν κάποτε οι άνθρωποι και τα άλλα ζώα γερνούσαν, Μια ακόμα κοινή μοίρα τους. Ενδεικτικές περιπτώσεις», στον τόμο *Ο άνθρωπος και τα άλλα ζώα*, Άννα Λυδάκη (επιμ.), Παπαζήσης, Αθήνα 2019, 89-98.

Ο «παραδοσιακός» άνθρωπος της υπαίθρου θεωρούσε μεν τη ζωή σεβαστή, αλλά όχι *αυταξία* αν αυτή δεν υπηρετούσε τον ίδιο και την κοινωνία. Θεωρώ, γενικώς, ότι οι συνθήκες διαβίωσής του, οι δυσυπέρβλητες ενίοτε δυσκολίες τού είχαν αναπτύξει ένα είδος *ωφελιμιστικής / χρησιμοθηρικής ηθικής*, μια «εργαλειακή» αντίληψη όχι μόνον για τα ζώα, αλλά για τον συνάνθρωπό του, τον οποίο δεν εξελάμβανε πάντοτε ως μια

ατομική αυθύπαρκτη οντότητα, αλλά ως «εξάρτημα» της κοινότητας, προς την οποία εκείνος όφειλε να αποδεικνύεται χρήσιμος (*χρειώδης*, αναγκαίος), αποδοτικός, δημοφιλής. Ήταν ανελέητα σκληρός και πραγματιστής (υπό το πρίσμα ενός συγχρόνου / νεωτερικού νοός βεβαίως θεωρημένος), σε πολλές πτυχές του βίου του. Αγαπούσε τα ζώα του με εντελώς διαφορετικόν τρόπο από αυτόν που τα αγαπά ο σύγχρονος αστός. Ο πρώτος εξακολουθούσε να τα θεωρεί κατώτερα όντα και υπηρέτες του, τα μεταξύ τους όρια ήταν σαφέστατα ορισμένα: Όφειλε να τα διατηρεί υγιή, να φροντίζει γι' αυτά ανελλιπώς, να επικαλείται το Θείον για την υγεία και τη γονιμότητά τους, *διότι απλούστατα τα είχε απόλυτη ανάγκη* και τα ήλεγχε. Ήταν χρηστικά εργαλεία του. Ως ζωικό είδος ο ίδιος, αυτοπροσδιοριζόταν με την αντίθεσή του στην ταυτότητα των ζώων. *Ζωολάτρης* πάντως δεν ήταν. Όλα τα παραπάνω είναι το εν περιλήψει συμπέρασμα της εργασίας μου στο οποίο οδηγούμαι μετά την παράθεση έξι περιπτώσεων-παραδειγμάτων ειλημμένων από τη Λαογραφία και τη Λογοτεχνία που σχετίζονται με την αντιμετώπιση των γηραλέων ατόμων και των άλλων ζώων...

82. «Ο Γεώργιος Α. Μέγας του Εμμανουήλ Βαρβούνη, με αφορμή την έκδοση του τόμου Ο Γεώργιος Α. Μέγας (1893-1976) και η επιστημονική οργάνωση των ελληνικών λαογραφικών σπουδών», στον τόμο Μ. Γ. Βαρβούνης, Γ. Χ. Κούζας (επιμ.), *Ο Γεώργιος Α. Μέγας και η Ελληνική Λαογραφία. Πρακτικά ημερίδας*, Παράρτημα 19 του περ. *Λαογραφία*, Αθήνα 2018, 35-44.

Ο τίτλος της εισηγήσεως είναι σαφής: Τον απέδωσα κατ' αυτόν τον τρόπο για να δηλώσω ότι πρόθεσή μου είναι να *αναπαραστήσω* την *αναπαράσταση* του Γεωργίου Μέγα που επιχειρεί ο λαογράφος Μανόλης Γ. Βαρβούνης. Επικεντρώνω την εισήγησή μου στο *Τέταρτο Κεφάλαιο* («Ο Γ. Α. Μέγας και η κριτική»). Σε ένα υποθετικό δικό μου πόνημα για τον Γ. Μέγα το κεφάλαιο αυτό θα ήταν πρώτο, όλα τα προηγηθέντα στην κατάταξη θα το «υπερητούσαν» στην αποδεικτική, αναιρετική, προασπιστική «πολιτική» μου. Επιχειρώ μια κάθετη θεώρηση της κριτικής, με τη γενική παρατήρηση ότι διακρίνω μεγάλη διαφορά ανάμεσα στη «*θύραθεν*» και στην *εσωτερική*, πριν από τον θάνατο του Μέγα και μετά από αυτόν (δεκαετία του 1980 κ.ε.) και συνταυτίζομαι με τις θέσεις του Μανόλη Βαρβούνη.

83. «Το λαογραφικό ερευνητικό και συγγραφικό έργο του Μ. Γ. Βαρβούνη», στον τόμο *Ινστιτούτο Λαϊκού Πολιτισμού Καρπάθου του Τμήματος Φιλολογίας [της] Φιλοσοφικής Σχολής του Ε.Κ.Π.Α. (εκδ.), Ο καθηγητής Μ. Γ. Βαρβούνης και το έργο του*, Πορεία, Αθήνα 2017, 109-118.

Όπως ο τίτλος της εργασίας μαρτυρεί, παρουσιάζω το ποικίλο και πολύτομο λαογραφικό έργο του καθηγητή Μανόλη Γερ. Βαρβούνη.

84. «From myth to mythologies: Orpheus at Rodolivos of Serres today (scholarship, local identity, special practises of cultural tourism), *Revista de Etnografie si Folklor / Journal of Ethnology et Folklore* 1-2 (2019, new series), 5-22.

Η παρούσα εργασία δεν στοχεύει να αποδείξει αν ο αρχαίος μύθος του Ορφέως σχετίζεται με τα Λεϊβήθρα της Πιερίας ή με το Ροδολίβος Σερρών, αλλά να αναδείξει το πώς οι σύγχρονοι λόγιοι του συγκεκριμένου χωριού συντηρούν έναν μύθο που έφθασε μέχρι τις ημέρες τους, πώς τον ερμηνεύουν και με ποιες «ειδικές πρακτικές» του «πολιτιστικού τουρισμού» τον ενισχύουν εν συνεχεία, για να οριοθετήσουν και να ενισχύσουν την τοπική ταυτότητα των κατοίκων του χωριού τους.

Ο μύθος του Ορφέως και η σύνδεσή του με το Ροδολίβος υφίσταται σήμερα, έστω και στις πολύ γενικές του διατυπώσεις, στις βασικές του παραμέτρους. Ελάχιστοι κάτοικοι γνωρίζουν τις λεπτομέρειες που αναπτύσσω στην εργασία μου. Τους τον υπενθυμίζουν όμως (επί καθημερινής βάσεως) τα συγγράμματα των λογίων, οι ιθύνοντες τα πολιτιστικά πράγματα του χωριού, οι δράσεις κάποιων νέων του που μετέχουν στο πολιτιστικό γίνεσθαι, οι ποικίλες πολιτιστικές εκδηλώσεις, η σχολική εκπαίδευση, η κατασκευασμένη καθημερινότητα με την παρουσία (διά του ονόματος) του μύστη-ήρωα Ορφέα και των συνταυτιζόμενων με αυτόν θεών, η ίδια η ονομασία του χωριού που είναι σλαβική, αλλά οι λόγιοι εμφανίζουν ως αρχαιοελληνική. Όλα τα δεδομένα που αναφέρω στοχεύουν στη δημιουργία μιας ισχυρής, *πραγματικής* βιωματικής σχέσης των Ροδολιβινών με τον σχετικό μύθο. Με άλλα λόγια, για να επιστρέψω στην προσπάθεια των ελλήνων λογίων του 19^{ου} αι. να ισχυροποιήσουν την άλλοτε υπαρκτή σύνδεσή τους με το αρχαιοελληνικό τους παρελθόν ή να την επινοήσουν άλλες φορές, οι σύγχρονοι λόγιοι του Ροδολίβους χρησιμοποιούν το *πολιτιστικό κεφάλαιο* που τους παρέχει η Αρχαιότητα (στην *ιστορική* και τη *μυθολογική* της διάσταση, κυρίως στη δεύτερη) ως

μηχανισμό οργάνωσης και ενίσχυσης της τοπικής ταυτότητας του χωριού, στην αρχαιολατρική βεβαίως και μόνον διάστασή του, αλλά και ευρύτερα ως βιο-πολιτικό και οικονομικό εργαλείο. Το πολιτισμικό κεφάλαιο είναι πλέον σήμερα και μηχανισμός δημιουργίας πλούτου, περιέχει δυνατότητες που επιτρέπουν τη διαχείρισή του με όρους αγοράς, εισάγεται στους προς αξιοποίηση «τοπικούς πόρους», δεν ανήκει μόνον στις *Αξίες Μη Χρήσης*, *non use values*, αλλά σε κάτι ενδιάμεσο: σε ό,τι έχει χαρακτηριστεί ως externalities, ένα τρίτο δηλαδή είδος εκτιμώμενων Αξιών, προερχόμενο από την μεταξύ των άλλων δύο (αναπόφευκτη) διάδραση.

85. «Η συμβολή του Αριστείδη Ν. Δουλαβέρα στη μελέτη της εθιμικής λαογραφίας», στον τόμο Μ. Αλεξιάδης (επιμ.), *Πορεία Καλλίδρομος – Τιμητικό αφιέρωμα στον Καθηγητή Αριστείδη Ν. Δουλαβέρα*, Θεσσαλονίκη 2019, 93-100.

Ο συνάδελφος κ. Αριστείδης Δουλαβέρας είναι γνωστός στην ελληνική και τη διεθνή βιβλιογραφία πρωτίστως για τη συμβολή του στη μελέτη της ελληνικής παροιμίας. Αποδεικνύεται στην παρούσα εργασία ότι ο τιμώμενος ασχολήθηκε και με ενδιαφέροντα θέματα Εθιμικής Λαογραφίας, τα οποία πραγματεύτηκε με επιστημοσύνη, επάρκεια και βαθεία γνώση της σχετικής βιβλιογραφίας.

86. «Το δρώμενο των Κορδελάτων / Κορδελάδων / Φουστανελάδων / Λεβεντών / Τσολιάδων / στη Νάξο: Πρώτη επιστημονική απόπειρα για την ‘αποκρυπτογράφηση’ μιας άλλης ‘αυθεντικότητάς’ του», *Ναξιακά Γράμματα* 32 (Ιούλιος-Σεπτέμβριος 2019), *Τιμή τε και γέρας. Τιμητικός τόμος Στεφάνου Δ. Ημέλλου*, 185-198.

Η εργασία ήταν ΠΡΟΔΗΜΟΣΙΕΥΣΗ από το βιβλίο μου υπ’ αριθμ. 17. Πρόκειται για την πρώτη επιστημονική ερμηνεία του δρωμένου των Κορδελάτων / Κορδελάδων / Φουστανελάδων κλπ. που καταθέτω στην επιστημονική κοινότητα. Διατυπώνονται σε αυτήν κάποιες σκέψεις που σχετίζονται με την «αυθεντικότητά» του, με έναν άλλον, δηλαδή, «αρχαϊκό», άγνωστο χαρακτήρα του, με μια άλλου είδους λειτουργία του, για τα οποία δεν διαθέτουμε πηγές ή άλλα τεκμήρια, παρά μόνον κάποιες πληροφορίες-«εγκαταλείμματα», ενσωματωμένες/-α στις υφιστάμενες καταγραφές. *Δεν υπεισέρχομαι διόλου στη σύγχρονη λειτουργία του δρωμένου, επιχειρώ να το «επανασκηνοθετήσω» στην*

παλαιότερή του μορφή και να επισημάνω τις τότε λειτουργίες του, λησμονημένες παντελώς σήμερα.

87. «Towards the urform of a Greek folk theatre dromenon at Naxos island», *Erytheia* 41 (2020), 385-401.

Βλ. την αμέσως προηγούμενη εργασία 86.

88. «Τα Ηρώα ως μνημονικοί τόποι. Η περίπτωση του Ηρώου του Γλινάδου, με έμφαση στον τελευταίο νεκρό Μανόλη Ιω. Ζαχαράτο», *Ναξιακά* 9/2019 (Αθήνα 2020).

Στο Πρώτο Μέρος της εργασίας παραθέτω όλα τα στοιχεία για τους 18 νεκρούς του Γλινάδου, από το 1913 μέχρι το 1974, των οποίων τα ονόματα αναγράφονται επί της στήλης του Ηρώου του. Στο Δεύτερο αναφέρομαι, ειδικότερα, στην περίπτωση του τελευταίου νεκρού ήρωα, του Μανόλη Ιωάννου Ζαχαράτου.

Η εργασία πρωτίστως αποσκοπεί στο να αποδοθεί η δέουσα τιμή στους νεκρούς του χωριού και να καταστεί το αιώνιο μνημόσυνό τους. Ως επιστημονικοί της στόχοι ετέθησαν (α) να αναδειχθούν οι διαδικασίες ανέγερσης του συγκεκριμένου μνημείου ως μνημονικού τόπου, (β) να αναλυθούν τα ζητήματα που θέτουν η επιλογή των αναγραφέντων ονομάτων και οι τυχόν αποκλεισμοί κάποιων άλλων, (γ) να εντοπισθούν οι επιδιώξεις των ιθυνόντων εκείνην την περίοδο (Επταετία) το χωριό, οι πολιτικές διαχείρισης της μνήμης που μετέλθαν δηλαδή, κ.ά. συναφή. Εκτενής είναι η αναφορά μου στα σύγχρονα θεωρητικά θέματα που σχετίζονται με τις έννοιες *μνημεία*, *ηρώα*, *αντι-μνημεία*, κλπ.

89. «Όταν τά Σόδομα καί τά Γόμορα 'μετακομίζουν' στά Λουτρά Αϊδηψού: Τά θερμά λουτρά ως τόποι μιαιρότητας. Ή μαρτυρία δύο λαϊκῶν παραδόσεων (καί τῶν παραλλαγῶν τους)», *Βαλκανικά Σύμμεικτα* 19 (2019-2020), 59-80.

Στην εργασία αυτήν αναλύεται από λαογραφική έποψη το περιεχόμενο δύο λαϊκών παραδόσεων και των παραλλαγών τους, σύμφωνα με τις οποίες η (γνωστή σήμερα πανελληνίως και στο Εξωτερικό) λουτρόπολη των Λουτρών Αϊδηψού συνταυτίστηκε στην τοπική λαϊκή μνήμη με τον (συνεκφερόμενο συνήθως) χώρο των Σοδόμων και των

Γομόρων, αλλά και της Βαβέλ της Παλαιάς Διαθήκης. Αναπαραστάθηκε, δηλαδή, ως χώρος της μιαιρότητας, της ακολασίας, της ανηθικότητας, γι' αυτό και δέχθηκε τις επιπτώσεις της θεοδικίας, την καταστροφή της «διά τας αμαρτίας των ενοικούντων αυτήν». Από τους κατοίκους της διεσώθη προσωρινά, κατά το μυθικό αρχέτυπο, μόνον μία γυναίκα, ως άλλη του Λωτ, αλλά είχε και αυτή το οικτρό τέλος εκείνης.

Αναλύονται επίσης ή επανεπισημαίνονται (και εντάσσονται οργανικά στην προηγούμενη θεώρηση ως γενικά ζητήματα θεωρίας) η έννοια του ανθρωπίνου σώματος ως πηγής ρυπαρότητας και εστίας μολύνσεως (θεωρία της M. Douglas), η αμφισημία του ύδατος (κανονικού και θερμού, από τα έγκατα της γης πηγάζοντος) και ο ηγεμονικός λόγος κορυφαίων πνευματικών ηγετών της Εκκλησίας και επιγόνων τους «εκκλησιαστικών κύκλων» περί λουτρών και ιαματικών υδάτων. Επίσης, παρατίθενται (α) συντομότατη ιστορία της κωμοπόλεως των Λουτρών Αιδηψού, στην οποία επισημαίνονται οι μαρτυρίες περί αποδεδειγμένων καταστροφών ή ερημώσεων της, γεγονός που παρέχει αφορμή για κάποιες σκέψεις περί των ιστορικών λαϊκών παραδόσεων, αλλά και περί της υπάρξεως ή όχι *ιστορικού πυρήνα* στις (κατά πάσαν πιθανότητα) από εκκλησιαστικούς κύκλους εκπορευόμενες (και αναλυόμενες εδώ) παραδόσεις.

90. «Ο Σταύρος Ζουμπουλάκης Στ' αμπέλια της Αυτοεθνογραφίας: Αναπαραστάσεις όψεων του «παραδοσιακού» στη «ύστατη ώρα» του (δεκαετία 1960), σε μια κοινότητα της Λακωνίας», *Ο σύγχρονος ελληνικός λαϊκός πολιτισμός: Μεταξύ Λαογραφίας και Κοινωνικής Ανθρωπολογίας*, Κομοτηνή 2020, 97-122.

Εργασία με αρκετά αυτοεθνογραφικά στοιχεία, όπως συνηθίζω εσχάτως. Ο Στ.Ζ. αναπαριστάνει χωρίς εξωραϊσμούς τη λακωνική επαρχία της δεκαετίας του 1960. Έναν κόσμο με πολλά «οικεία κακά» (αλληλοεξοντώνονταν για λίγα μέτρα γης, ανάμεσα στα ίδια τα αδέλφια του πατέρα του «υπήρχε μεγάλη έχθρα, τα περισσότερα χρόνια που θυμάμαι δεν λέγανε καλημέρα». Ο σ. επικεντρώνει στην χαρτοπαιξία, που οφειλόταν στην απόλυτη ακινησία της ζωής στο χωριό, στην ανία και την πλήξη της καθημερινότητας ιδίως κατά τους μήνες του χειμώνα. Η σκληρότητα των ανθρώπων της υπαίθρου *απέναντι στα ζώα* είναι εμφανής και στην περίπτωση μας, κλπ.).

Ο κόσμος που περιγράφει είναι ένας ακίνητος κόσμος, της «μακράς διάρκειας», με ελάχιστες μεταβολές, στο μετρίχιο της πλήρους ανατροπής του. *Ακινησία* παντού: Οι

αγροτικές δομές του χωριού μπορεί να εκληφθούν ως μια μικρογραφία ανάλογων περιοχών του ελληνικού κόσμου. Αγροτικά μικρονοικοκυριά, οικογενειακές εκμεταλλεύσεις, ισότητα στη φτώχεια, αποτυπώσεις της φτώχειας, *διατροφή*, ένας *κατελιμμένος* από τη *δεισδαιμονία* κόσμος, αποδημίες, ελάχιστες κοινωνικές μεταλλαγές, ιδιότυπη κατά τον σ. θρησκευτική συμπεριφορά, και άλλα θέματα συνθέτουν ένα όμορφο μωσαϊκό-αντίγραφο του κοινού εν πολλοίς λαϊκού πολιτισμού αυτής της περιόδου.

Τέλος, δίδω τις απαντήσεις μου στις (λανθασμένες θαρρώ) εκτιμήσεις του Στ.Ζ. ότι «Ο άνθρωπος του αγροτικού πολιτισμού γενικώς δεν γνωρίζει την αισθητική στάση. Ένας τόπος δεν είναι γι' αυτούς ωραίος ή άσχημος, αλλά εύφορος ή άφορος (...)» και ότι την μη αισθητική στάση «οι άνθρωποι του αγροτικού πολιτισμού την τηρούσαν ακόμη και έναντι του μεγαλύτερου μέρους των έργων που σήμερα τα θεωρούμε λαϊκή τέχνη».

Προηγούνται όλων η σύντομη παρουσίαση των θεωρητικών ζητημάτων που θέτει η ανάλυση ενός λογοτεχνικού έργου

91. «Όψεις της βυζαντινής κοινωνίας και του πολιτισμού της στους Στίχους Διαφόρων του Χριστοφόρου Μυτιληναίου (11^{ος} αιώνας)», *Βυζαντινός Δόμος* 28 (2020), 47-78.

Ο Χρ.Μ. δεν είναι λαογράφος, ούτε ενδιαφέρεται να αναπαραστήσει στο έργο του τον λαϊκό πολιτισμό της Πόλης του 11^{ου} μ.Χ. αι. Ο λαϊκός πολιτισμός της (από τον κόσμο του παλατιού έως την τελευταία συνοικία της) χρησιμοποιείται από τον ποιητή μας για να επιτύχει άλλους του στόχους και σκοπούς. Συμβαίνει κι εδώ, δηλαδή, ότι οι λαογράφοι έχουμε παρατηρήσει προ πολλού για την απρόθετη συνδρομή στη μελέτη του λαϊκού πολιτισμού του καιρού τους των Πατέρων της Εκκλησίας και άλλων εκκλησιαστικών λογίων.

Στην εργασία (α) υπενθυμίζω και επισημαίνω βασικά χαρακτηριστικά του 11^{ου} αι., τη σχέση ποίησης και εξουσίας, την διπλή του ταυτότητα (ως ευσεβούς ατόμου και «βυζαντινιστή», αλλά και σκεπτικιστή χριστιανού που απεχθάνεται τις ακρότητες κάποιων ανοήτων φορέων της· «ασεβούς» ενίοτε, όταν διατυπώνει την κριτική του στον κόσμο των λειτουργών του Θεού του, όταν μελετά και υμνεί έργα ανθρώπων (ζωντανά αντίγραφα της Δημιουργίας), όταν ουδεμίαν αποδείχνει προκατατάληψη για τον αρχαιοελληνικό κόσμο, όταν υμνεί την φύση και την γυναικεία ομορφιά, όταν με σεβασμό και φόβο προς την Θεία Οικονομία διατυπώνει αιρετικές απόψεις για την

κοινωνική ανισότητα, όταν υπεραμύνεται του κόσμου των λουτρών, κλπ. (β) αναλύω τον κόσμο της ποίησης στο έργο του, (γ) επικεντρώνω στην ανάλυση όλων των στοιχείων του λαϊκού πολιτισμού που εγκιβωτίζει στο συγκεκριμένο έργο του.

92. «Κριτική έκδοση των σωζομένων από την απολεσθεῖσα Τραγέδια τοῦ ἁγίου Γεωργίου στίχων (χειρόγραφο 2240 τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης τῆς Ἑλλάδος). Συμβολή στή μελέτη τοῦ θρησκευτικοῦ θεάτρου στή Νάξο», *Erytheia* 42 (2021), 275-299.

Οἱ παρουσιαζόμενοι στήν παρούσα ἐργασία στίχοι δέν εἶναι ἄλλο τι, παρά τά κείμενα (σέ στίχους) τοῦ ρόλου ἑνός προσώπου, τοῦ Ἀνατόλεου, στή χαμένη (μέχρι σήμερα) «Τραγέδια τοῦ ἁγίου Γεωργίου», ἡ ὁποία παραστάθηκε στή Χώρα τῆς Νάξου, ἄγνωστον πότε ἐπακριβῶς, εικάζω, ἐξ ὅσων ἐκθέτω στήν ἐργασία μου, στίς ἀρχές τοῦ 18^{ου} αἰ. Οἱ στίχοι αὐτοί ἀποτελοῦν τό περιεχόμενο τοῦ ἀνεκδότου ὑπ' ἀριθμόν 2240 χειρογράφου τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης τῆς Ἑλλάδος.

Βασιζόμενος σέ ὅσα ἐκθέτω καί σέ ὅσα πρό πολλοῦ ἔχει δημοσιεύσει ὁ Βάλτερ Ποῦχνερ στήν *Τραγέδια τοῦ ἁγίου Δημητρίου*, θεωρῶ βέβαιον ὅτι πρόκειται γιά ἀποσπάσματα ἀπό τή χαμένη (μέχρι σήμερα) «Τραγέδια τοῦ ἁγίου Γεωργίου». Στήν ἐργασία μου κάνω κριτική έκδοση τῶν 92 στίχων τῆς (ἐκθέτω στό οἰκεῖο σημεῖο τήν «πολιτική» τῆς ἐκδόσῆς τους), παρουσιάζω τίς σκέψεις μου (α) γιά τή σκοποθεσία τῶν παραστάσεων *Τραγεδιῶν (μέσα ἡθικοποίησης τῆς τότε ναζιακῆς κοινωνίας καί ὅλων τῶν ἄλλων αἰγαιοπελαγίτικων* ὅπου παριστάνονταν ἔργα τῆς ἰησουϊτικῆς δραματοουργίας, ἀλλά καί προσηλυτισμοῦ τοῦ ὀρθοδόξου ποιμνίου), (β) γιά τό θέμα τῆς μεικτῆς γλώσσας τῶν στίχων τῆς (ἄξια παρατηρήσεως κρίνω τά συναντώμενα σ' αὐτούς διαλεκτικά στοιχεῖα, ἀλλά καί ἐκεῖνα τῆς «ἐπισημότερης» γλώσσας, τῆς λογίας ἐν προκειμένῳ), (γ) διατυπώνω τήν παράτολμη ὑπόθεση νά πρόκειται γιά τόν ἴδιον συγγραφέα, πού ἀπεφάσισε νά συγγράφει μιά νέα *Τραγέδια* (γιά τόν ἅγιο Γεώργιο πλέον), κλπ. Στήν ἀρχή τῆς ἐκθέτω δι' ὀλίγων τά τοῦ θρησκευτικοῦ θεάτρου στό Αἰγαῖο κατά τούς 17^ο καί 18^ο αἰῶνες.

93. «Ανασκόπηση καὶ ἀδιευκρίνιστες πτυχές των περί τον Κλήδονα. Ἡ Καλινίτσα καὶ ὁ Γιάγιαννος-Αγιογιαννος στή Θράκη: Ἑτυμολογία των δύο ὀρων καὶ τὸ συνδεόμενο με τα ἀντίστοιχα δρώμενα «ιερό φυτό» γιάγιαννος-απήγανος», στον τόμο Χριστίνα Μάρκου, Εὐαγγελία Θωμαδάκη, Ξενοφών Τζαβάρας (ἐπιμ.), *Ἡ «ιστορική»*

Θράκη υπό το πρίσμα της Εθνογλωσσολογίας, Εκδοτικός Οίκος Κ. & Μ. Σταμούλη, Θεσσαλονίκη 2021, 405-423.

Στην εργασία (α) παρουσιάζω (έν συντομία) κάποιες γνωστές και αναλυτικότερα κάποιες αδιευκρίνιστες άλλες πτυχές που αφορούν γενικά στο δρώμενο του Κλήδονα (με έμφαση στη Θράκη), (β) επιχειρώ την ετυμολογία των όρων *Καλινίτσα* (δρώμενο επιχωριάζον στον Στενίμαχο, στην Αδριανούπολη και σε κάποια χωριά του Έβρου) και *Γιάγιανος-Αγιόγιαννος* (την τοπική εκδοχή του Κλήδονα στον Έβρο). Έν συνεχεία (από τα συνδεόμενα με τα παραπάνω δρώμενα) «ιερά φυτά» παρουσιάζω τον *απήγανο-γάγιαννο* (ως μια μικρή συμβολή στη μελέτη της σχέσης της Λαογραφίας με τα φυτά).

94. «Το σκίτσο του εξωφύλλου της 2ας Δεκεμβρίου 2020 του περιοδικού *The New Yorker* το σχετικό με την πανδημία Covid-19 (Με το ‘βλέμμα’ ενός ‘ξένου’ λαογράφου)», *Επιστημονική Επετηρίδα της Σχολής Κλασικών και Ανθρωπιστικών Σπουδών του Δ. Π. Θράκης*, τ. Α΄, *Γλωσσανθοί. Μελέτες αφιερωμένες στην Πηνελόπη Καμπάκη-Βουγιουκλή*, 249-260.

Βασικά θεωρητικά θέματα της εργασίας είναι η «ανάγνωση της εικόνας, η «ρητορική» της, η *στρατηγική ανάλυση ενός έργου τέχνης*, η χρήση της εικόνας ως *ιστορικού τεκμηρίου*, η αλματώδης εξέλιξη από τη δεκαετία του '80 των «Σπουδών του Πολιτισμού της Εικόνας» (Visual Culture Studies), η μελέτη των «εικονοκειμένων», η χρήση της Τέχνης στην Εκπαίδευση. Το έν λόγω σκίτσο του εξωφύλλου «έχει αιχμαλωτίσει» ένα συγκεκριμένο χρονικό σημείο της καθημερινής ημέρας μιας αμερικανίδας κοπέλας κατά την περίοδο τού «κατ' οίκον περιορισμού» της. Μιας γυναίκας *μόνης* σε μια περίοδο πρωτόγνωρη για την ανθρωπότητα. Εκκινώ από μια γενική *θέαση* του εξωφύλλου, από την *πρόσληψή* του ως ενός *συνολικού εικονοκειμένου*. Έν συνεχεία, αποκρυπτογραφώ τις επιμέρους του λεπτομέρειες, κάποια key symbols (Ortner 1973), επεκτείνω τις σκέψεις μου ενίοτε σε κάποιες αόρατες πλευρές του. Η *πρόσληψή* του βεβαίως έχει *υποκειμενικό* χαρακτήρα, όπως κάθε έργο τέχνης, γίνεται εξ άλλου από έναν πολιτισμικά *Έτερον*, ο οποίος το «διαβάζει» βασιζόμενος στις ελλαδικές έρευνες για την πανδημία και στη ιδική του *αυτοεθνογραφική* παρατήρηση και καταγραφή.

95. «Η ίδρυση του Γυμνασίου Νάξου: Προσωπική επιλογή του αειμνήστου Πέτρου Πρωτοπαπαδάκη;», στον τόμο *100 χρόνια από την ίδρυση του Γυμνασίου Νάξου (1921-2021)*, Εκδοτικός Οίκος Κ. & Μ. Σταμούλη, Θεσσαλονίκη 2022, 37-52.

Στην παρούσα εργασία αποδεικνύω με πειστικά επιχειρήματα ότι ουδείς νάξιος λόγιος ή άλλος πολιτικός, πνευματικός ή εκπαιδευτικός φορέας του νησιού εξέφρασε καθ' όλη την περίοδο από το 1900 μέχρι το 1921 την ιδέα οικοδομήσεως (κλασικού) Γυμνασίου. Όλοι ομιλούσαν για την έλλειψη θεσμών και δομών ενισχυτικών των ταλαιπώρων γεωργών, δηλαδή Αγροκηπίου, Γεωργικού Σταθμού, Σχολής (Γεωργικής, γεωπόνων, Τυροκομικής, Μελισσοκομίας, Σηροτροφίας), Τραπεζικού Καταστήματος, λιμανιού και αμαξιτής οδού· όλοι προσέβλεπαν προς την μόνη και μοναδική πηγή πλούτου που θα φέρει την εθνική αναμόρφωση, τη γεωργία.

Στο πρώτο τμήμα της αναλύω το μεγαλεπήβολο όραμα του βενιζελικού εκσυγχρονισμού (την προσπάθεια να εισαχθεί στην Ελλάδα η εξορθολογισμένη οργάνωση των διαφόρων πεδίων της κοινωνικής ζωής, η καινοτομία, το νεωτερικό, η στροφή προς τις παραγωγικές δυνάμεις του τόπου, μια πιο δημιουργική Εκπαίδευση).

Αφόρμιση για τη σύνταξή της στάθηκε η δημοσίευση στην επιστημονική επετηρίδα *Ναξιακά* δύο κειμένων, σχετικών με το Γυμνάσιο της Νάξου κατά την περίοδο που αυτό ακόμη βρισκόταν στη φάση της οικοδομήσεώς του. Συγγραφείς τους ήταν ο λόγιος Γ. Βαρδής και ο Γ. Γιαννακόπουλος, Πρόεδρος της Κοινότητας Ναξίων κατά τις περιόδους 1925-1927 και 1928-1929. Το θέμα τους ήταν σαφές: *Γυμνάσιο ή Γεωργική Σχολή στη Χώρα;*

Αποδεικνύω τελικά ότι η επιλογή της ίδρυσής του ήταν εντεταγμένη στην ιδεολογία της πολιτικής παράταξης που υπηρετούσε ο αείμνηστος νάξιος πολιτικός Πέτρος Πρωτοπαπαδάκης, διαμετρικώς αντίθετη στο γενικότερο πνεύμα που είχε καλλιεργηθεί, ως εκπαιδευτική ιδεολογία, ως κυρίαρχη ιδέα στον ελλαδικό χώρο τουλάχιστον από τις αρχές του 20^{ου} αιώνα (μέχρι και το 1936 που ασχολούμαι στην παρούσα εργασία) και έφερε, μετά το 1910, τη σφραγίδα του μεταρρυθμιστικού προγράμματος του Ελευθερίου Βενιζέλου.

96. «Μνήμη Μιχαήλ Μητσάκη. Εκατόν πέντε έτη από τον θάνατό του (με αφορμή ένα «αταυτοποίητο» δημοσίευμα της εφημερίδας *Εμπρός* (1897)», *Νέος Ελληνισμός* 2 (2022), 205-222.

Η Χριστίνα Κουλούρη, στο πρόσφατο πόνημά της *Φουστανέλες και χλαμύδες. Ιστορική μνήμη και εθνική ταυτότητα 1821-19302*, θεωρεί ότι το ύφος του κειμένου με τις «ταξιδιωτικές εντυπώσεις» που δημοσιεύθηκε στην εφημερίδα *Εμπρός*, του Δημητρίου Οικ. Καλαποθάκη, στις 2 Σεπτεμβρίου 1897, ιδίως του πρώτου του τμήματος που αναφέρεται στο πανόραμα της Πάτρας, ομοιάζει με του Μιχαήλ Μητσάκη (εφεξής: Μ.Μ.), αλλά δεν μπόρεσε (δικαιολογημένως) να το ταυτίσει, επειδή προφανώς δεν ήταν στις προτεραιότητες της συγγραφής της. Αποδεικνύω (με επιχειρήματα ειλημμένα από τον ιδεολογικό και ποιητικό κόσμο του Μ.Μ.) ότι το ενδιαφέρον (όντως) αυτό δημοσίευμα ουδεμία σχέση έχει με τον ξεχωριστό λογοτέχνη και δημοσιογράφο, αλλά απλούστατα ο υποκρυπτόμενος συντάκτης του (*Καμπανίτης*, ψευδώνυμο) πραγματεύεται δύο θέματα, τα οποία είχε παρουσιάσει παλαιότερα, με το *ίδιον*, το ξεχωριστόν του ύφος ο «κοινωνικός λαογράφος» Μ.Μ.

97. «Δυσετυμολόγητα ναξιακά ονόματα», *Ονόματα* 23 (2022). Αφιέρωμα στον Νικόλαο Κοντοσόπουλο, 285-305.

Στην εργασία αυτήν καταθέτω τις προτάσεις μου για την ερμηνεία δέκα δυσετυμολόγητων ναξιακών ονομάτων:

- τριών γενικότερου ναξιακού ενδιαφέροντος, συγκεκριμένα, δύο τοπωνυμίων, *Υρια* και *Κριτόματη*, και ενός επωνύμου (*Γιαμπουράς*), που επιχωριάζει στα χωριά Γαλανάδο, Ποταμιές και στη Χώρα πλέον· πέντε τοπωνυμίων (*Αντέλονας*, *Ντεζαοράρια*, *Πορταλαμίδι*, *Σακοντετέδαινας*, *Ευρετή*) και ενός παρωνυμίου (*Λιαρμής*) που σχετίζονται αποκλειστικά με το χωριό Αγερσανί· ενός «λαογραφικότατου» μικροτοπωνυμίου (σχετίζεται αμεσότερα με τη λαογραφία του χωριού) από Τ' Απεράθου (*Καλή Στοιχειά*).

Για τα δύο προαναφερθέντα πρώτα τοπωνύμια έχουν διατυπωθεί διάφορες ερμηνείες τις οποίες παραθέτω, ως εισαγωγή στις υποβαλλόμενες δικές μου. Με τα υπόλοιπα δεν έχει ασχοληθεί η μέχρι σήμερα διαλεκτολογική έρευνα.

98. «Πρόσφυγες τοῦ 1907 καί τοῦ 1915 στή Νάξο», *Ναξιακά* 11/2011 (Αθήνα 2012), 409-427.

Στήν έργασία παρουσιάζονται γιά πρώτη φορά στοιχεῖα γιά τούς πρόσφυγες τοῦ 1907 καί τοῦ 1915 στή Νάξο, μέσα ἀπό ἔγγραφα τοῦ Ἱστορικοῦ Ἀρχείου Νάξου. Πληροφορίες γιά τήν παρουσία ἐλλήνων προσφύγων στή Νάξο τό 1907 ἀντλῶ ἀπό μιά κατάσταση πού συνέταξαν οἱ ἐπιφορτισμένοι πρὸς τοῦτο ἄνθρωποι τῆς Κοινότητος Νάξου καί ἡ ὁποία περιέχει «τὰς ἐπινοικιασθείσας οἰκίας» στή Χώρα πού θά χρησιμοποιοῦνταν ὡς χῶροι προσωρινῆς κατοικίας γιά ἔλληνες πρόσφυγες ἐκείνου τοῦ ἔτους.

Περὶσσότερα στοιχεῖα ἀρύομαι ἀπὸ το *Ἀρχεῖον Κοινότητος Νάξου* γιά τούς *Κατωπαναγιούσηδες* πρόσφυγες τό 1915: Ἀναπαριστάνω τήν ἄφιξή τους στή Χώρα καί τίς δυσκολίες τῆς ἐκεῖ σύντομης (ὅπως φαίνεται) φιλοξενίας τους, διατυπώνω σκέψεις γιά τήν μετέπειτα τύχη τους, κ.ἄ. Ἐπιπλέον, ἀναλύω τήν κοινωνική γεωγραφία τῶν συγκεκριμένων προσφύγων, βασιζόμενος στὸν *Κατάλογο* τῆς ἀπογραφῆς τους. Ἡ ἐργασία πλαισιώνεται μὲ τό ἀπαραίτητο ἱστορικό περίγραμμα (τέλη 19^{ου} αἰ. - 1915).

III. ΜΕΛΕΤΕΣ ΥΠΟ ΕΚΔΟΣΙΝ

1. «Ἐπώνυμοι-αφανεῖς νάξιοι Ἀγωνιστές κατὰ τὸν ἀγῶνα τῆς Ἀνεξαρτησίας αἰτούμενοι τὴν ανταμοιβή τους ‘διὰ τὰς πρὸς τὴν πατρίδα θυσίας καὶ ἐκδουλεύσεις των», στὸν ἐπετειακὸ τόμο γιὰ τὰ 200 ἔτη μετὰ τὴν Ἐπανάσταση τοῦ 1821 πὺν ετοιμάζει ἡ Ἐταιρεία Κυκλαδικῶν Μελετῶν.

Στο πρῶτο μέρος τῆς ἐργασίας παρουσιάζω συνοπτικὸ διάγραμμα τῆς περιόδου 1830-1880 πὺν σχετίζεται ἀπολύτως μὲ τὸ ὑπὸ ἀνάλυση θέμα: Μὲ ἀφόρμηση τῆ σκέψῃ ὅτι ἡ συμμετοχή στὴν Ἐπανάσταση ἀναδείχθηκε σὲ θεμελιώδες κριτήριό πατριωτισμοῦ, ἐπικεντρώνω τὴ θεώρησή μου στὴ θέση τῶν Ἀγωνιστῶν ἐντὸς τοῦ διαμορφούμενου μετὰ τὸ 1830 κοινωνικοπολιτικοῦ σκηνικοῦ, στὸν ἀγῶνα τους νὰ ἐξαργυρώσουν «τὰς θυσίας καὶ τὰς πρὸς τὴν πατρίδα ἐκδουλεύσεις των», στὴ στάση τους ὡς εκπροσώπων τῆς ἀπειλούμενης ἐξ αἰτίας τῶν ἐτεροχθόνων καὶ τῶν Φαναριωτῶν κυρίως *ἐλληνικότητας*, στὶς συσταθεῖσες *Ἐπιτροπές* ἀξιολογήσεως τῆς πρὸς τὴν πατρίδα προσφορᾶς τους, στὸ δύσκολο ἔργο πὺν αὐτές ἀνέλαβαν νὰ ἐπιτελέσουν· ἐπεξηγῶ κάποιους ὅρους τοῦ τίτλου, ἀναφέρομαι δι’ ὀλίγων στὴ συμμετοχή τῆς Νάξου στὸν Ἀγῶνα, προβαίνω σὲ κάποιες ἀναγκαῖες ἐπεξηγήσεις ὁρων τῆς ἐργασίας.

Στο δεύτερο μέρος τῆς, παρουσιάζω *ἐπιλεκτικά* τὶς περιπτώσεις 12 ἐπώνυμων-αφανῶν νάξιων Ἀγωνιστῶν μὲ βάση τὰ στοιχεῖα πὺν ἀρύομαι ἀπὸ τὸ *Ἀρχεῖο Ἀγωνιστῶν* τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης· ἐπιχειρῶ *ἀνάλυση λόγου* τῶν κειμένων πὺν ἐγράφησαν ἀπὸ

κάποιους άλλους γι' αυτούς: Επισημαίνω τα αιτήματά τους (πόσα από αυτά εισακούστηκαν άραγε;) τις νοοτροπίες που τα διέπουν, τα προβαλλόμενα επιχειρήματα που αποδεικνύουν τα ανδραγαθήματά τους στα πεδία των μαχών (το πώς τα εξορθολογίζουν), τις εις βάρος τους διαπραχθείσες αδικίες που ενίοτε επικαλούνται και τα εξ αυτών δημιουργούμενα ανάλογα συναισθήματα, κλπ.

Αντί άλλου επιλόγου, παρουσιάζω ακροθιγώς μια μεταγενέστερη (1982 κ.ε.) συναφή αναγνώριση «των προς την πατρίδα εκδουλεύσεων» κάποιων άλλων Αγωνιστών και παραθέτω τρεις ακόμη σχετικές με το κύριο θέμα της εργασίας σκέψεις μου.

2. «Τό Πάθος τοῦ Χριστοῦ καί ὁ θρήνος τῆς Θεοτόκου (χειρόγραφο 1241 τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης τῆς Ἑλλάδος). Κριτική ἔκδοση»

Κριτική ἔκδοση, ἀνάλυση περιεχομένου, ιστορικές και υφολογικές ἐπισημάνσεις, σκέψεις για τη λαϊκή ποιητική δημιουργία, με αφορμή την «ανακάλυψη» ενός ανέκδοτου χ/φου της Εθνικῆς Βιβλιοθήκης με θέμα το *Πάθος του Χριστοῦ και τον Θρήνο της Θεοτόκου*.

3. «Ἐπαινος του τιμωμένου» Μιχαήλ Γ. Μερακλή, που ἐκφωνήθηκε κατά την τελετή ἀναγόρευσής του εις Επίτιμον Διδάκτορα του Τμήματος Γλώσσας, Φιλολογίας και Πολιτισμοῦ, την Τετάρτη, 3 Ἀπριλίου 2019.

Στην εργασία αυτήν παρουσιάζω συνοπτικά, ἀλλά θεωρώ πολύ κατατοπιστικά, την προσφορά του Μιχαήλ Μερακλή στην ελληνική Λαογραφία, του ἀνθρώπου που πρότεινε (αλλιώς, με άλλα λόγια) στην ἐπιστημονική κοινότητα των λαογράφων το «ἄλλο Παράδειγμα» (με την ἔννοια του Κουν) για τη μελέτη της ἐπιστήμης του λαϊκού πολιτισμοῦ (ὡς πρῶτο θεωρώ αὐτό του Ν. Γ. Πολίτου).

4. «Λαογραφική θεώρηση του σύγχρονου ‘πολιτισμοῦ της ελιάς’ στη Θράκη, με σημείο ἀναφοράς το ἐλαιοτριβεῖο *Κύκλωπας* στη Μάκρη Ἀλεξανδρουπόλεως. Συμβολή στην μελέτη του «κόσμου της εργασίας» και της διαχείρισης μιας οικογενειακῆς ἐπιχείρησης την ἐποχή της οικονομικῆς κρίσης», στο ὑπό διοργάνωση Διεθνές Ἐπιστημονικό Συνέδριο *Ἀλεξανδρούπολη: Ἡ ἱστορία της πόλης και της γύρω περιοχῆς της* (15-17 Οκτ. 2021).

Στην παρούσα εργασία παρουσιάζω και αναλύω τον σύγχρονο «πολιτισμό της ελιάς», την τελευταία φάση της όλης του διαδικασίας, στην «ελαιοποίηση», με κέντρο αναφοράς το ελαιοτριβείο *Κύκλωπας* στη Μάκρη Αλεξανδρουπόλεως. Η επιλογή του συγκεκριμένου εργοστασίου σχετίζεται αποκλειστικά με την προσφορά του στην τοπική οικονομία της Θράκης (ενίσχυση του οικονομικού κεφαλαίου της περιοχής), αλλά και του συμβολικού, εξ αιτίας του γεγονότος ότι η συγκεκριμένη ιδιωτική επιχείρηση με τις δράσεις και τις επιτυχείς επιλογές της κατόρθωσε να εισαγάγει την «ά-λαδη/ανάλαδη» («αλάδιαστη» επί το λαϊκότερον) σιτοπαραγωγική Θράκη στον παγκόσμιο ελαιοκομικό χάρτη, να καταστήσει την περιοχή γνωστή ανά την υφήλιο για το μονοποικιλιακό της ελαιόλαδο, γεγονός που έχει ωφελήσει και πάλιν, από άλλον δρόμο, την τοπική οικονομία.

Δευτερευόντως, ο τρόπος που επελέγη για την παρουσίαση του όλου θέματος μου δίνει την ευκαιρία να αποδείξω και πάλιν ότι ο λαϊκός «παραδοσιακός» πολιτισμός επιβιώνει και ευδοκιμεί εντός της νεωτερικότητας, ότι επιβιώνει εντός του σύγχρονου τεχνολογικού πολιτισμού, πολλώ δε μάλλον σε μια χώρα «παραδόξως νεωτερική», όπως η Ελλάδα.

«Μελέτη περίπτωσης» προς απόδειξιν των παρακάτω, όπως προειπώθηκε, αποτελεί το σύγχρονο ελαιουργείο *Κύκλωπας*, ιδρυμένο από το 1982, από τον γενάρχη της συγκεκριμένης οικογενειακής επιχείρησης Αργύρη Κελίδη, την παράδοση του οποίου συνεχίζει με επιτυχία η οικογένειά του.

5. «Η καλλιέργεια του καπνού στη Νάξο (18^{ος} αι. - 1950): Ιστορική αναδρομή», στο Δ' Διεθνές Κυκλαδολογικό Συνέδριο της Εταιρείας Κυκλαδικών Μελετών, Τήνος 22-25 Σεπτεμβρίου 2021.

Η παρούσα εργασία είναι μια πρώτη συστηματική προσπάθεια να αναπαρασταθεί η ιστορία της καλλιέργειας του καπνού στη Νάξο, από τον 19^ο αιώνα (πρώτη ιστορική μαρτυρία για καλλιέργεια καπνού στο νησί) μέχρι το 1950, όταν πλέον αυτή διακόπτεται οριστικά. Διακρίνω την ιστορική πορεία της σε πέντε φάσεις:

- Την προδρομική (αρχές 19^{ου} αιώνα-1905).
- Την πρώτη περίοδο (1905-1922), στην οποία διαλάμπει η ατομική-ιδιωτική πρωτοβουλία, του Δημητρίου Παλαιολόγου συγκεκριμένα.
- Την περίοδο της ακμής (1922-1940), με όλα τα σχετικά προβλήματα που αντιμετωπίζει το προϊόν στην ελλαδική του διάσταση (υπερκαλλιέργεια, κρίση

υπερπαραγωγής και απορροφήσεως), αλλά και στην παγκόσμια. Προβλήματα που όμως υπερκεράστηκαν, με το ολιγότερο (κρίνω) οικονομικό κόστος, έν συγκρίσει προς το παγκόσμιο οικονομικό κραχ. Εντοπίζω, ειδικότερα, την περίοδο της ύφεσης μεταξύ των ετών 1928-1933.

- Την περίοδο της σταδιακής παρακμής (1940-1950).

Τα οικονομικά στοιχεία της περιόδου ακμής αναδεικνύουν τον καπνό ως ένα από τα σημαντικότερα οικονομικά μεγέθη του νησιού (την περίοδο του Μεσοπολέμου). Η καλλιέργειά του υπήρξε η οδός διά της οποίας η Νάξος συνδέθηκε ισχυρότερα με την εθνική (τουλάχιστον) οικονομία, ίσως και με τη διεθνή.

Αξιοσημείωτη κρίνω μια παρατήρηση που σχετίζεται με την έλλειψη ιστορικών πηγών και τεκμηρίων κατά τις τρεις πρώτες μνημονευθείσες περιόδους.

6. «Από το μικροτοπωνυμικό του Αγερσανιού», εισήγηση στο 7^ο Πανελλήνιο Συνέδριο της Ελληνικής Ονοματολογικής Εταιρείας Νάξος, 1-3 Οκτωβρίου 2021, στο περιοδ. *Ονόματα* 24.

Στην εργασία (προϊόν επιτόπιας έρευνας και έρευνας γραφείου, βασισμένης στις δηλώσεις πατατοκαλλιεργητών Αγερσανιωτών των τελευταίων ετών στην Ένωση Αγροτικών Συνεταιρισμών Νάξου και σε επιτόπια πολυετή έρευνα) καταγράφονται όλα σχεδόν τα μικροτοπωνύμια της ευρύτερης περιοχής του Αγερσανιού (περί τα 750). Η κατάταξή τους γίνεται κατά τον *λαογραφικό* (δηλαδή *ανθρωπολογικό*) τρόπον που περιέγραψα στο βιβλίο μου *Για μια Λαογραφία των τοπωνυμίων...*, βελτιωμένον σε κάποια σημεία του, και με κριτήριο το *σημαινόμενο* κάθε μικροτοπωνυμίου. Αυτό με βοηθά να αποφύγω τυχόν διπλοεγγραφές κάποιων από αυτά. Π.χ.: ο *Λόφος της Καταραμένης* εντάχθηκε στην ενότητα τη σχετική με την μορφολογία του χώρου, αλλά κάλλιστα εντάσσεται στην ενότητα *προφορική ιστορία και λαϊκές παραδόσεις*, αφού μετά βεβαιότητα εικάζω ότι το εν λόγω μικροτοπωνύμιο κρύβει μια τραγική λαϊκή αφήγηση.

Ως προς τα συμπεράσματά μου, υπερτερούν αριθμητικά τα τοπωνύμια τα σχετιζόμενα με τις ονομασίες των αγρών, οι οποίες παραπέμπουν στους παλαιότερους (κυρίως) αλλά και σε νεότερους ιδιοκτήτες γης, αφού το καλλιεργούμενο τμήμα του Λιβαδιού που ανήκει στην (άλλοτε) κοινότητα του χωριού αποτελεί τμήμα (το νότιο συγκεκριμένα) του ενιαίου αυτού χώρου (της Χώρας, του Γαλανάδου, του Γλινάδου). Οι υπόλοιπες κατηγορίες τοπωνυμίων είναι πανομοιότυπες με αυτές που κατέγραψα στο προαναφερθέν

βιβλίο μου, ως μία ακόμη λογική συνέπεια της παραπάνω γεωγραφικής και ιστορικής συνθήκης.

7. «Αναπαράστασεις όψεων του εθνικού αγώνα του 1821 σε μελοποιημένα ποιήματα συγχρόνων ελλήνων ποιητών, με έμφαση στην περίπτωση του ήρωα Μακρυγιάννη», εισήγηση στο συνέδριο «Ο Εθνικός Αγώνας του 1821» που διοργάνωσε στην Αμαλιάδα, ο Δήμος Ήλιδος (17-19 Δεκ. 2021).

Στην εργασία αυτήν μελετώ 45 μελοποιημένα ποιήματα σύγχρονων ελλήνων ποιητών, το περιεχόμενο των οποίων αναφέρεται κατά τον ένα ή τον άλλον τρόπο στο 21. Μελετώ, δηλαδή, (α) πώς αναπαριστάται η επανάσταση στην «επώνυμη» ποίηση ελλήνων δημιουργών και (β) πώς η Εθνεγερσία τους εμπνέει στις συνθέσεις τους που αφορούν πλέον στην κοινωνική και πολιτική κατάσταση της Ελλάδας από το 1966 κ.ε. Υπό τον όρο «σύγχρονοι έλληνες ποιητές» εντάσσω τους έλληνες ποιητές και στιχουργούς της *μεταπολεμικής περιόδου*. Εννοείται ότι αναφέρομαι σε μουσικοσυνθέτες της ίδιας (με την παραπάνω) χρονικής περιόδου.

Εν συνεχεία παρουσιάζω δύο θεωρητικά ζητήματα που σχετίζονται άμεσα με το θέμα μου: (α) το ζήτημα ποίηση και ιδεολογία και μάλιστα πατριωτική ποίηση, και (β) το θέμα της ένταξης ενός μελοποιημένου τραγουδιού στον «εθνικό πολιτισμό».

Συμπερασματικά: Το '21 αναπαριστάται στα αναλυόμενα μελοποιημένα ποιήματα όπως το έχει διασώσει η συλλογική μνήμη, η σχηματοποιημένη από τη σχολική παιδεία (από τα *σχολικά εγχειρίδια ιστορίας* κυρίως) και την «επίσημη» ιστορία: Ηρωικά κατορθώματα, γενναίοι πρωταγωνιστές, αποσιώπηση των εμφυλίων συγκρούσεων και των άλλων εθνικών παθών, καταδίκη του ταξικού / κοινωνικού χαρακτήρα του, υπερθεματισμός του χαρακτήρα του ως αγώνα «για του Χριστού την πίστη την αγία και της πατρίδας την ελευθερία», και πάνω από όλα ο «περιούσιος, ηρωικός λαός». Τη μαρξική θεώρηση ως *εναντιοδρομία* την αντιπροσωπεύει στην εδώ εργασία ο Μήτσος Ευθυμιάδης, με τα ποιήματά του «χάθηκε η επανάστασή μας» και «μια φορά κι έναν καιρό», που μελοποίησε ο Χρ. Λεοντής το 1975.

2. Μελοποιημένα ποιήματα περί το '21 των «επώνυμων», γνωστών ποιητών της Αριστεράς, δεν επεσήμανα. Το γεγονός οφείλεται θαρρώ στη συνειδητή εκ μέρους τους απόφαση να επιλέξουν άλλες θεματικές: τους απασχολεί η ήττα στο πεδίο της μάχης και οι απογοητεύσεις που αυτή επέφερε.

3. Ποιοι είναι οι ποιητές των μελοποιημένων ασμάτων. Όπως φαίνεται στον ΠΙΝΑΚΑ 1 που παραθέτω, οκτώ από τα αποδελτιωμένα ποιήματα φέρουν την υπογραφή του Μάνου Ελευθερίου, επτά του Δ. Ιατρόπουλου, τρία του Ν. Γκάτσου, του Βαγγ. Γκούφα και του Λ.

Παπαδόπουλου, δύο του Μήτσου Ευθυμιάδη, του Μίκη Θεοδωράκη, του Μανώλη Ρασούλη, του Πυθαγόρα, του Θ. Γκόνη, και ένα αρκετών άλλων, μεταξύ των οποίων ο Διον. Σαββόπουλος, ο Ντ. Χριστιανόπουλος και ο Κ. Μύρης. Αποδεικνύω στην εργασία μου ότι όλοι οι ποιητές-στιχουργοί, πλην του Ευθυμιάδη, ασχέτως ιδεολογικών (μικρών ή μεγαλύτερων) διαφορών, αποδεικνύουν άλλη μια φορά αξιοπρόσεκτη σύμπνοια στην αναπαράσταση του '21.

4. Η κειμενική ανάλυση των μελοποιημένων τραγουδιών απέδειξε ότι ελλείπουν αναφορές στην *καθημερινότητα* της επαναστατικής περιόδου, ακόμη και η αναμενόμενη αναφορά σε καθοριστικές μάχες ή σε καταλήψεις ισχυρών κάστρων. Δεν είναι τυχαία η αναφορά των ποιητών στη μάχη της Αλαμάνας. Διότι *ταυτίστηκε* αυθορμήτως στη λαϊκή συνείδηση με τις Θερμοπύλες, τον Λεωνίδα και τους 300 του.

6. Τον ιδιότυπο κόσμο των κλεφταρματολών, τις σχέσεις τους με την οθωμανική εξουσία και αυλή αναπαριστάνει

7. Η παρουσία της Εκκλησίας στον Αγώνα κρίνω πως δεν είναι αντιπροσωπευτική της ιστορικής της προσφοράς.

8. «Αναμόχλευση» των εμφυλίων σπαραγμών του Αγώνα απαντώ μόνον σε δύο ποιήματα.

9. Είναι (;) απορίας άξιον γιατί *απουσιάζουν από τους στίχους (ηχηρώς) οι ηρωίδες του Αγώνα*.

Στο δεύτερο μέρος της εργασίας αναλύω την περίπτωση της αναπαραστάσεως του Μακρυγιάννη: Ο Στρατηγός είναι ίσως η πλέον προβεβλημένη ιστορική προσωπικότητα του 1821, το απέδειξε και η δική μου παρούσα έρευνα.

IV. ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΣΥΓΚΡΟΤΗΣΕΩΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΩΝ ΤΟΜΩΝ

Επιμελήθηκα / συνεπιμελήθηκα τους παρακάτω επιστημονικούς τόμους:

1. *Νάξος. Αρμενίζοντας στο χρόνο*, έκδοση Δήμου Νάξου, Αθήνα 2006, σελ. 604 (με τη συνεργασία του ναξιώτη δρος Ιστορίας Στέφ. Ψαρρά).
2. *Μιχαήλ Μητσάκης. Αφηγήματα και ταξιδιωτικές εντυπώσεις*, τ. Α', Ίδρυμα Κώστα και Ελένης Ουράνη, Αθήνα 2006, σελ. 756 και *Μιχαήλ Μητσάκης. Κριτικά κείμενα, επιστολές, ποίηση*, τ. Β', Ίδρυμα Κώστα και Ελένης Ουράνη, Αθήνα 2007, σελ. 769.

3. *Αρης Υψικάρηνος. Τιμητικός τόμος για τον Δημήτριο Β. Οικονομίδη*, εκδόσεις Graphopress, Αθήνα 2007 (σε συνεργασία με τον Αναπλ. Καθηγ. Λαογραφίας στο Δ.Π. Θράκης Μ. Γ. Βαρβούνη).
4. *Γιώργος Δ. Ζευγώλης, Φιλολογικά - Λαογραφικά μελετήματα*, Αθήνα 2006 (σε συνεργασία με άλλους ναξίους λογίους και ερευνητές).
5. *Πόντος. Θέματα Λαογραφίας του Ποντιακού Ελληνισμού*, εκδόσεις Αλήθεια, Αθήνα 2008, σσ. 462.
6. *Ελληνική Λαογραφία: Ιστορικά, θεωρητικά, μεθοδολογικά, θεματικές, τ. Α΄*, σε συνεργασία με τον Μ. Γ. Βαρβούνη, Ηρόδοτος, Αθήνα 2012, σσ. 1044.
7. *Ελληνική Λαογραφία: Ιστορικά, θεωρητικά, μεθοδολογικά, θεματικές, τ. Β΄*, σε συνεργασία με τον τότε Αναπλ. Καθηγ. Λαογραφίας στο Δ.Π. Θράκης Μ. Γ. Βαρβούνη, Ηρόδοτος, Αθήνα 2012, σσ. 970
8. *Από το Αραράτ στον Όλυμπο: Θέματα αρμενικής Λαογραφίας* (σε συνεργασία με τον Επίκ. Καθηγ. Εθνογραφίας στο Δημοκρίτειο Παν/μιο Θράκης Λευτέρη Χαρατσίδα και την τότε υποψ. δρ Λαογραφία στο ίδιο Τμήμα Γαρυφαλλιά Γ. Θεοδωρίδου), Ινστιτούτο Αρχαιολογίας και Εθνογραφίας της Εθνικής Ακαδημίας Επιστημών της Δημοκρατίας της Αρμενίας και Εκδοτικός Οίκος Κ. & Μ. Αντώνη Σταμούλη, Θεσσαλονίκη 2015, σσ. 783.
9. *Όψεις της Ιστορίας και του πολιτισμού της Θράκης* (με τους συν. Κ. Ζαφείρη, Ελ. Ναξίδου, Γ. Μπακιρτζή και And. Farrington). Ηλεκτρονική έκδοση της Σχολής Κλασικών και Ανθρωπιστικών Σπουδών του ΔΠΘ και της Περιφερειακής Δ/σης Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης, Κομοτηνή 2015. Βλ. στον ιστότοπο:
<http://pdeamth.gr/topikiistoria/entipo/el/%CE%9A%CE%B1%CF%84%CE%B5%CE%B2%CE%AC%CF%83%CF%84%CE%B5-%CF%8C%CE%BB%CE%BF-%CF%84%CE%BF%CE%BD%20-%CF%84%CF%8C%CE%BC%CE%BF.html>
10. *Πρακτικά της 3ης Συνάντησης Πανεπιστημιακών λαογράφων των ελληνικών Α.Ε.Ι.*, που συν-οργάνωσα στην Κομοτηνή, 4-6 Οκτωβρίου 2013, με θέμα: «Η διαχείριση της παράδοσης. Ο λαϊκός πολιτισμός ανάμεσα στον φολκλορισμό, στην πολιτιστική βιομηχανία και στις τεχνολογίες αιχμής». Συνεπιμέλεια με τους συναδέλφους Μανόλη Βαρβούνη, Δέσποινα Δαμιανού, Νάντια Μαχά-Μπιζούμη και Γαρυφαλλιά Θεοδωρίδου, Εκδοτικός Οίκος Κ. & Μ. Αντώνη Σταμούλη, Θεσσαλονίκη 2016.

11. *Πρακτικά του διεθνούς συνεδρίου «Ρωσική και Αρμενική Λαογραφία: Παράδοση και Νεωτερικότητα (19^{ος} - αρχές 21^{ου} αιώνα)», που συνδιοργάνωσα με τους συναδέλφους Ελευθ. Χαρατσίδη και Γαρυφ. Θεοδωρίδου, στο Τμήμα Γλώσσας Φιλολογίας και Πολιτισμού Παρευξενίων Χωρών (30 - 31 Οκτ. και 1 Νοε. 2015), από τον Εκδοτικό Οίκο Κ. & Μ. Αντώνη Σταμούλη, Θεσσαλονίκη 2016.*
12. *Πρακτικά του Ε΄ Πανελληνίου Συνεδρίου «Η Νάξος διά μέσου των αιώνων», Δήμος Νάξου και Μικρών Κυκλάδων, Αθήνα-Νάξος 2017 (σε συνεργασία με τον Β. Φραγκουλόπουλο).*
13. *Πλάτανος Ευσκιόφυλλος. Τμητικός τόμος για τον καθηγητή Μηνά Αλ. Αλεξιάδη (με τον Μ. Βαρβούνη). Εκδοτικός Οίκος Κ. & Μ. Σταμούλη, Θεσσαλονίκη 2018.*
14. *100 χρόνια από την ίδρυση του Γυμνασίου Νάξου (1921-2021), Θεσσαλονίκη 2022 (με τη συνεργασία ναξίων λογίων).*
15. *Τρίτη Ηλικία: Διαχρονική και διεπιστημονική προσέγγιση, με τη συνεργασία Μιχ. Μερακλή, Αριστ. Δουλαβέρα και Νότη Παπακυπαρίσση. Εκδοτικός Οίκος Κ. & Μ. Σταμούλη, Θεσσαλονίκη 2022.*

V. ΠΡΟΛΟΓΟΙ ΣΕ ΒΙΒΛΙΑ. ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΕΙΣ ΒΙΒΛΙΩΝ

και ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΕΣ (επιλογή)

1. Παρουσίαση του βιβλίου του Μανόλη Ψαρρά *Οι παλιές απόκριες στο Φιλώτι Νάξου*, σε εκδήλωση του Συλλόγου Φιλωτιτών, στις 17 Απριλίου 1995. Μέρος του κειμένου της παρουσιάσεως δημοσιεύθηκε στο περιοδικό *Ζας*, τχ. 5-6, Νοέ. 1994 - Ιούν. 1995, 32-33.
2. Παρουσίαση του βιβλίου του Μανόλη Ψαρρά, *Οι παλιές απόκριες στο Φιλώτι Νάξου*, εφημ. *Παρέμβαση*, φ. 38 (Ιούλιος - Αύγουστος 1995), 3.
3. Παρουσίαση του βιβλίου του Ν. Κεφαλληνιάδη, *Γιώργος Κονιτόπουλος. Ο βάρδος του Αιγαίου*, στο *Παράδοση και Τέχνη*, Σεπτέμβριος - Οκτώβριος 1995, 21-22.
4. Παρουσίαση του περιοδικού *Αργοκοιλιώτισσα. Η Παναγία της Νάξου*, σε εκδήλωση του «Πανναξιακού Ιερού Προσκυνηματος Αργοκοιλιωτίσσης» στην αίθουσα της «Εταιρείας Φίλων του Λαού», στις 14. 12. 1995.

5. Παρουσίαση του βιβλίου του Ν. Κεφαλληνιάδη, *Ποταμιά. Το καταπράσινο παραδοσιακό χωριό της Νάξου*, Αθήνα 1996, στην αίθουσα της ΕΣΗΕΑ, στις 23. 2. 1997.
6. Παρουσίαση του βιβλίου του Ν. Κεφαλληνιάδη *Κιτρινισμένα Φύλλα (Μαθητικά λευκώματα)*, Αθήνα 1997, εφημ. *Ναζιακόν Μέλλον*, φ. 644, 5.
7. Παρουσίαση του βιβλίου του Γιώργη Ψαρρού, *Ποίηση και Λαογραφία. Λαογραφία και ποίηση*, στα *Κορωνιδιάτικα Χρονικά*, τχ. 86 (1998), 30-31.
8. Συμπαρουσίαση (με τους Μανόλη Γλέζο, Ιάκωβο Καμπανέλλη, Αντώνη Βγόντζα) του βιβλίου του Γ. - Α. Μαγκάκη, *Ίχνη του χθες με το βλέμμα στο αύριο*, στη Χώρα Νάξου, στο πλαίσιο των εκδηλώσεων «Διονύσια 1998», στις 12 Αυγ. 1998.
9. Προλογισμός του βιβλίου της Γιάννας Σέργη, *Να τα πούμε; Παραδοσιακά κάλαντα*, Αθήνα 1998, 11-14.
10. Βιβλιοκρισία του βιβλίου του Μ. Γ. Βαρβούνη, *Εκκλησιαστική ρητορική και παραδοσιακή θρησκευτική συμπεριφορά στη Σάμο του 19^{ου} αιώνα, Σαμιακές Μελέτες*, τ. 4 (2000), 560-562.
11. Βιβλιοκρισία του βιβλίου του Μ. Γ. Βαρβούνη, *Λαογραφικά στη «Σύνοψη Χρονική» του Κωνσταντίνου Μανασσή. (12^{ος} αι.)*, *Παρνασσός*, τ. 43 (2001), 476-478.
12. Βιβλιοκρισία του βιβλίου του Μ. Γ. Βαρβούνη, *Λαογραφικά Εφήμερα*, *Παρνασσός*, τ. 43 (2001), 472-476.
13. Βιβλιοκρισία του βιβλίου του Μ. G. Varvounis, *Studies on Greek Folk Culture*, *Παρνασσός* 43 (2001), 469-472.
14. Παρουσίαση του βιβλίου του Γ. Προμπονά *Ο λαβωμένος αετός*, στο Χαλκί Νάξου, τους 24.8.2001, μετά από πρόταση του Πολιτιστικού Τμήματος του Δήμου Δρυμαλίας Νάξου.
15. Παρουσίαση του βιβλίου του Γ. Προμπονά *Ο λαβωμένος αετός*, *Ναζιακά* τχ. 1/39 (καλοκαίρι 2001), 114-115.
16. Βιβλιοπαρουσίαση του βιβλίου των Μανόλη Αρχοντάκη, Γιάννη Γιαννούλη «*Ποίηση χαραγμένη στην πέτρα. Κοινωνική μνήμη και ποιητική με θέμα το σμυρίγλι από τ' Απεράθου και την Κόρωνο Νάξου*», *Ναζιακά*, τχ. 2 (40), φθινόπωρο 2001, σελ. 84-86.
17. Βιβλιοπαρουσίαση του τόμου Ν. Ι. Λεβογιάννης (εκδ.), *Κωμική Νάξου. Τόπου χρώματα-αντιθέσεων αρμονία*, τ. Β', *Ναζιακά*, τχ. 3 (41), χειμώνας 2001-2002, 79-83.

18. Παρουσίαση του βιβλίου του Γ. Βερόνη *Ξεχασμένα παραδοσιακά επαγγέλματα στη Νάξο*, στον Δαμαριώνα (11.8.2001), με πρόταση του Συλλόγου Δαμαριώνα Νάξου.
19. Βιβλιοκρισία του βιβλίου του Γ. Βερόνη *Ξεχασμένα παραδοσιακά επαγγέλματα στη Νάξο, Ναξιακά*, τχ. 5/43, καλοκαίρι 2002, 103-106.
20. Βιβλιοκρισία του βιβλίου του Μ. Γ. Βαρβούνη, *Όψεις και μορφές του ελληνικού παραδοσιακού πολιτισμού, Σαμιακές Μελέτες* τ. 5 (2002), 440-443.
21. Βιβλιοκρισία του τρίτου έργου των Μ. Γ. Μερακλή και Μ. Γ. Βαρβούνη, *Τα παραμύθια της Σάμου. Κείμενα και σχόλια, Παρνασσός* τ. 44 (2002), 463-466.
22. Βιβλιοκρισία του βιβλίου του Μ. Γ. Βαρβούνη, *Νεοελληνικοί εθιμικοί πλειστηριασμοί, Λαογραφία* 39 (2003), 593-596.
23. Βιβλιοκρισία των βιβλίων του Μ. Γ. Βαρβούνη, *Σαμιακά λαογραφικά και εκκλησιαστικά σύμμικτα*, τ. Α' και Β', *Λαογραφία*, τ. 39 (2003), 597-598.
24. Βιβλιοκρισία του βιβλίου του Δ.Β. Οικονομίδη, *Ιστοριοφιλολογικά, Ναξιακά* 11/49 (Δεκέμβριος 2003 - Φεβρουάριος 2004), 102-106.
25. Παρουσίαση του βιβλίου του Γ. Προμπονά, *Αθήνα, μέρες του 1918. Ο άνθρωπος που ήρθε από την Οδησσό*, στην αίθουσα εκδηλώσεων του Οργανισμού Προώθησης Εξαγωγών, στις 25 Φεβρουαρίου 2004.
26. Βιβλιοκρισία του βιβλίου της Παρασκευής Μάρκου, *Το Σπηλιάδι του Κατσάγριλα, Ναξιακά* 12 /50 (Μάρτιος - Μάιος 2004), 113-117.
27. Βιβλιοπαρουσίαση του βιβλίου του Γ. Προμπονά, *Αθήνα, μέρες του 1918. Ο άνθρωπος που ήρθε από την Οδησσό, Ναξιακά* 12 / 50 (Μάρτ. - Μάιος 2004), 121-125.
28. Παρουσίαση του βιβλίου του Στ. Σπηλιάκου, *Παιχνίδια και παιχνιδιατοίχοι του χορού στη Νάξο*, στις 27.4.2004, στον πολυχώρο Άγκυρα (Σόλωνος 124).
29. Βιβλιοκρισία του έργου του Μ. Γ. Βαρβούνη, *Μελετήματα Ελληνικής Λαογραφίας*, τ. 4, *Παρνασσός* 46 (2004), 447-448.
30. Βιβλιοκρισία του έργου του Μ. Γ. Βαρβούνη, *Η λαογραφική φυσιολογία του θρακικού δήμου Αιγείρου, Παρνασσός* 46 (2004), 445-446.
31. Βιβλιοκρισία του έργου του Μ. Γ. Βαρβούνη, *Η μονή του Αγίου Ιωάννου του Θεολόγου στην Πάτμο και η Σάμος. Οικονομικές επαφές και πνευματικές παρακαταθήκες, Παρνασσός* 46 (2004), 448-450.
32. Βιβλιοκρισία του βιβλίου του Ζαχαρία Στέλλα, *Της Πάρου ζωνγραφίες ατσούμπαλες. Αηθείες και άλλα λαογραφικά και γλωσσικά, Παριανά* 97 (Απρίλιος-Ιούνιος 2005), 213-217.

33. Παρουσίαση του βιβλίου του δημοσιογράφου, ποιητή και κριτικού Μάνου Χωριανόπουλου *Δώδεκα εξέχουσες προσωπικότητες του καιρού μας*, στην αίθουσα της Ε.ΣΗ.Ε.Α., στις 20 Απριλίου 2005.
34. Βιβλιοκρισία του βιβλίου του δημοσιογράφου, ποιητή και κριτικού Μάνου Χωριανόπουλου *Δώδεκα εξέχουσες προσωπικότητες του καιρού μας*, *Ναξιακά* 17/55 (Ιούν. – Αύγ. 2005), 99-102.
35. Παρουσίαση του βιβλίου του δημοσιογράφου, ποιητή και κριτικού Μάνου Χωριανόπουλου *Δώδεκα εξέχουσες προσωπικότητες του καιρού μας*, στη Χώρα Νάξου (Αμφιθέατρο «Ιάκωβος Καμπανέλλης»), στις 13 Αυγούστου 2005.
36. Βιβλιοπαρουσίαση του βιβλίου του Ζαχαρία Στέλλα, *Της Πάρος ζουγραφιές ατσούμπαλες. Αηθείές και άλλα λαογραφικά και γλωσσικά*. Αθήνα 2004, *Παριανά* 97 (Απρίλιος- Ιούνιος 2005), 213-217.
37. Παρουσίαση του βιβλίου του Κ. Κλουβάτου, *Όλη η ζωή παιχνίδι*, στην εκδήλωση που οργάνωσε προς τούτο ο Πολιτιστικός Σύλλογος Κινιδάρου «Ο Απίκραντος», στον Κινίδαρο, στις 12 Αυγούστου 2005.
38. Βιβλιοκρισία του βιβλίου της Έλσας Γαλανίδου-Μπαλφούσια, *Ο άγιος Γεώργιος στον ελληνισμό του Πόντου*, *Ποντιακή Λύρα* 97 (Ιούλιος - Σεπτέμβριος 2005), 69-73.
39. Βιβλιοκρισία του έργου του Μ. Γ. Βαρβούνη, *Οι μονές της Σάμου*, *Παρνασσός* 47 (2005), 431-432.
40. Βιβλιοκρισία του έργου του Μ. Γ. Βαρβούνη, *Το Οικουμενικό Πατριαρχείο και η Ηγεμονία της Σάμου*, *Παρνασσός* 47 (2005), 432-434.
41. Παρουσίαση του βιβλίου *Ομεύω κ' ονειρεύκουμαι, θυμούμαι και πορεύω. Οι μουσικοί του χωριού μας*, στις 13 Ιουλίου στο Θρυλόριο Κομοτηνής στο πλαίσιο των εκδηλώσεων της χρονιάς με αφορμή το πανηγύρι της Αγίας Μαρίνας (βλ., π.χ., εφημ. *Παρατηρητής της Θράκης*, φ. 4344, 15.7.2006, 10).
42. Βιβλιοπαρουσίαση του βιβλίου του Μηνά Αλ. Αλεξιάδη, *Νεωτερική Λαογραφία. Συναγωγή μελετών*, *Παριανά* 104 (Ιαν. - Μάρτιος 2007), 131-133.
43. Βιβλιοπαρουσίαση του ημερολογίου του συλλόγου «Φάρος Ποντίων και του Ελληνικού Σωματείου Διάσωσης και Διάδοσης της Πολιτισμικής μας Κληρονομιάς “Οι Μωμόγεροι”» (έκδ.), *Ακρίτας κάστρον έκτιζεν*, εφημ. *Εύξεινος Πόντος*, φ. 122 (Μάρτιος 2007), 10.

44. Παρουσίαση του βιβλίου της Έλσας Γαλανίδου-Μπαλφούσια, *Ο άγιος Γεώργιος στον ελληνισμό του Πόντου*», στον Σύλλογο Ποντίων «Αργοναύται-Κομνηνοί», στις 12.3.2007.
45. Βιβλιοκρισία του έργου του Μ. Γ. Βαρβούνη, *Κατά το όρος του Άθωνος. Αθωνικά και αγιορειτικά μελετήματα*, *Μακεδονικά* 36 (2007), 272-274.
46. Βιβλιοκρισία του έργου του Μ. Γ. Βαρβούνη, *Νεοελληνικά λαϊκά επιτύμβια επιγράμματα*, *Μακεδονικά* 37 (2008).
47. Βιβλιοκρισία του έργου των Μ. Γ. Βαρβούνη και Γ. Μυτιληνού, *Οι σκήτες του Αγίου Όρους*, *Μακεδονικά* 38 (2009).
48. Βιβλιοκρισία του έργου του Μ. Γ. Βαρβούνη, *Σαμιακά λαογραφικά και εκκλησιαστικά σύμμεικτα, τόμοι Α', Β', Γ', Λαογραφία* 41 (2009), 1121-1126.
49. Βιβλιοκρισία του έργου του Μ. Γ. Βαρβούνη, *Το σατιρικό δημοτικό τραγούδι για την «Αχόρταγη σύζυγο». Τυπολογικά, ιδεολογικά και εκδοτικά ζητήματα στα σατιρικά ελληνικά δημοτικά τραγούδια*, *Λαογραφία* 41 (2009), 1131-1133.
50. Βιβλιοκρισία του έργου του Μ. Γ. Βαρβούνη, *Το Οικουμενικό Πατριαρχείο και η Ηγεμονία της Σάμου*, *Λαογραφία* 41 (2009), 1126-1128.
51. Βιβλιοκρισία του έργου του Μ. Γ. Βαρβούνη, *Μονές της Σάμου*, *Χελάνδιον, Λαογραφία* 41 (2009), 1129-1131.
52. Βιβλιοκρισία του έργου των Μ. Παπαθωμόπουλου - Μ. Γ. Βαρβούνη, *Βερναρδάκειος μαγικός κώδικας. Εισάγωγον της μαγείας*, *Λαογραφία*. 41 (2009), 1134-1136.
53. Παρουσίαση του βιβλίου της Έλσας Γαλανίδου-Μπαλφούσια, *Λαϊκή μετεωρολογία στον Πόντο και τα φυσικά φαινόμενα*, στον Σύλλογο Ποντίων «Αργοναύται - Κομνηνοί», στις 12. 3. 2007.
54. Παρουσίαση του βιβλίου του Αναστ. Ναυπλιώτη, *Μικρασιάτες Έλληνες πρόσφυγες στη Νάξο*, στο αμφιθέατρο «Ιάκωβος Καμπανέλλης» του Δημαρχιακού Μεγάρου του Δήμου Ναξίων, στη Χώρα Νάξου, στις 17 Αυγούστου 2008. Η παρουσίαση επαναλήφθηκε στην αίθουσα της «Παλαιάς Βουλής», την Παρασκευή, 14 Νοε. 2008.
55. Παρουσίαση του βιβλίου του Στέλιου Μουζάκη, *Μύλοι και διαμόρφωση φεουδαρχικού δικαίου στη Δυτική, Βυζαντινή και Οθωμανική οικονομία και κοινωνία*, *Παρνασσός* 50 (Ιαν. - Δεκ. 2008), 473-476.
56. Παρουσίαση του λευκώματος του Στέφ. Κληρονόμου, *Αθλητικό λεύκωμα Νάξου. Πενήντα χρόνια, 1930-1980*, *Ναξιακά* 32/70 (Μάρτιος - Μάιος 2009), 99-102.

57. Παρουσίαση του βιβλίου του Γιάννη Βερόνη, *Βοσκοί και βοσκοσύνη στην ορεινή Νάξο*, στον *Παρνασσό*, 29 Ιανουαρίου 2010. Βλ. εφημ. *Δαμαριώνας*, φ. 111 (Ιαν. - Φεβρ. 2010).
58. Παρουσίαση του βιβλίου του Ν. Λεβογιάννη, *Νεώτερη ιστορία της Νάξου, 1880-2000*, τ. Α', εφημ. *Χωραϊτής*, φ. 131 (Νοέ. - Δεκέμ. 2010), 21-22.
59. Παρουσίαση του βιβλίου του Μανόλη Γ. Βαρβούνη, *Λαϊκές θρησκευτικές τελετουργίες στην Ανατολική και Βόρεια Θράκη*, στον Μορφωτικό Όμιλο Κομοτηνής, στις 13 Οκτωβρίου 2010.
60. Παρουσίαση του βιβλίου του Ευθ. Πριόβολου, *Το άλλο χρώμα του κρασιού. Από τους ληνούς του έντεχνου λόγου*, στον πολυχώρο *Απόλλων* της Νομαρχίας Πειραιά, στις 25 Φεβρουαρίου 2011.
61. Παρουσίαση του βιβλίου του Αλέκου Φλωράκη, *Βωλαξιανοί καλαθοπλέκτες. Ένα μονοτεχνικό χωριό στην Τήνο*, στο Πνευματικό Κέντρο του Δήμου Αθηναίων, στις 15 Απριλίου 2011.
62. Βιβλιοκρισία του βιβλίου της Έλσας Γαλανίδου-Μπαλφούσια, *Ο άγιος Γεώργιος στον ελληνισμό του Πόντου*, *Αρχαίον Πόντου* 53 (2011), 297-302.
63. Παρουσίαση του βιβλίου του Κ. Κλουβάτου, *Κυνίδαρος ο «Απίκραντος»*. Κοινές και ιδιότυπες πολιτισμικές και γλωσσικές αποτυπώσεις, στον Κινίδαρο, στις 12 Αυγούστου 2011.
64. Βιβλιοπαρουσίαση του βιβλίου του Κ. Κλουβάτου, *Κυνίδαρος ο «Απίκραντος»*. Κοινές και ιδιότυπες πολιτισμικές και γλωσσικές αποτυπώσεις, *Ναξιακά* 1 (2011), 645-651.
65. Βιβλιοπαρουσίαση του τόμου των Στέφ. Ημέλλου και Στέφ. Ψαρρά, *Νοταριακές πράξεις Φιλωτίου παπά-Στεφάνου Αρώνη (1716-1742)*, τ. Α', *Ναξιακά* 1 (2011), 641-643.
66. Βιβλιοπαρουσίαση του βιβλίου του Γιάννη Χουζούρη, *Λαϊκή ποίηση για την Κόρωνο και την ιστορία της*, έκδοση Συλλόγου Κορωνοδιατών Νάξου, Αθήνα 1997, *Αργοκοιλιώτισσα. Η Παναγιά της Νάξου* 65 (Απρίλιος - Ιούλιος 2012), 8-12.
67. Βιβλιοπαρουσίαση του βιβλίου του Ν. Αλιπράντη, *Η στρατιωτική θητεία ενός Μικρασιάτη στην Αθήνα του Μεσοπολέμου. Το ημερολόγιο του Γιάγκου Μασσέλου* (1928), *Παριανά* 127 (Οκτ. - Δεκ. 2012), 505-511.
68. Παρουσίαση του βιβλίου του Ν. Αλιπράντη, *Η στρατιωτική θητεία ενός Μικρασιάτη στην Αθήνα του Μεσοπολέμου. Το ημερολόγιο του Γιάγκου Μασσέλου* (1928) στον Φίλοπρόοδο Όμιλο Υμηττού, στις 19 Φεβρ. 2012.

69. Βιβλιοπαρουσίαση του βιβλίου των Στεφ. Ψαρρά και Μ. Campagnolo, *Ο νοτάριος της Νάξου Στέφανος Τρουμπίνος (1712-1738)*, Χωραϊτης, φ. 138 (Απρ. - Ιούν. 2012), 12.
70. Σάββας Π. Παπαδόπουλος, *Λαϊκή λατρεία του ποντιακού ελληνισμού*, Εκδ. Οίκος Αφών Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 2013, στο *Αρχαίον Πόντου* 50, Αθήνα 2013, 257-259.
71. «Δελτίο Σαμιακών Σπουδών»: ένα Σαμιακό επιστημονικό περιοδικό», *Δελτίο Σαμιακών Σπουδών* 3 (2014), 154-157.
72. Παρουσίαση του βιβλίου του λαογράφου-εθνολόγου Αλέκου Φλωράκη, *Η Αγία Γέννηση Εγκαρών Νάξου*, έκδοση του Συλλόγου Εγκαριτών Νάξου «Ο άγιος Τρύφων» (Αθήνα 2014), μετά από πρόσκλησή του, στις 19 Αυγ. 2014.
73. Νίκος Χρ. Αλιπράντης, *Μια αρσακειάδα στην Αθήνα του 19^{ου} αιώνα: Το λεύκωμα της Σοφίας Θραψιάδου (1890)*, στην Στοά τού Βιβλίου, την Παρασκευή 12 Δεκεμβρίου 2014.
74. Βιβλιοπαρουσίαση του βιβλίου του Νίκου Χρ. Αλιπράντη, *Μια αρσακειάδα στην Αθήνα του 19^{ου} αιώνα: Το λεύκωμα της Σοφίας Θραψιάδου (1890)*, Παριανά 136 (Ιαν. - Μάρτ. 2015), 42-50.
75. Βιβλιοπαρουσίαση του βιβλίου των Μ. Βαρβούνη και Παν. Τζουμέρκα (εκδ.), *Ο κώδικας της κοινότητας Μαρωνείας*, στον Μορφωτικό Όμιλο Κομοτηνής, την Τετάρτη 18 Φεβρουαρίου 2015 (συμπαρουσιάστρια η κ. Τζένη Κατσαρή).
76. Βιβλιοπαρουσίαση του βιβλίου του Αλέκου Φλωράκη *Η Αγία Γέννηση Εγκαρών Νάξου*, *Επετηρίς Εταιρείας Κυκλαδικών Μελετών* 21 (2014), 331-333.
77. Παρουσίαση του βιβλίου του Αλέκου Φλωράκη, *Η μαρμαρογλυπτική στη Νάξο. Από το 15^ο αιώνα μέχρι σήμερα*, στο Μουσείο Καμπανέλλη (μετά από πρόσκληση του ΝΟΠΠΑΠΠΠΑ), 10 Αυγούστου 2015.
78. Παρουσίαση του βιβλίου του Θανάση Κωτσάκη, *Κρητικοί έποικοι στη Νάξο. Μύθος ή πραγματικότητα*, Εναλλακτικές Εκδόσεις, στον χώρο των εκδόσεων, την Παρασκευή 22 Απριλίου 2016.
79. Συμπαρουσίαση (με τους συν. κ.κ. Κ. Χατζόπουλο και Β. Δαλκαβούκη) του βιβλίου του Ομότιμου Καθηγητή του Α.Π.Θ. κ. Ιωάννη Χασιώτη *Αδελφά έθνη εν μέσσω θυέλλης. Αρμένιοι και Έλληνες στις μεγάλες κρίσεις του Ανατολικού Ζητήματος (1856-1914)*, την Τετάρτη 25 Μαΐου 2016, στην Κομοτηνή, στο Αμφιθέατρο της Παλιάς Νομικής, στο πλαίσιο της τελετής αγόρευσης του συγγραφέα σε Επίτιμο

Καθηγητή του Τμήματος Ιστορίας και Εθνολογίας της Σχολής Κλασικών και Ανθρωπιστικών Σπουδών του Δ. Π. Θράκης.

80. Παρουσίαση του βιβλίου του Θ. Κεχαγιά, *Όψεις της κοινωνικής ζωής του Δαμαριώνα Νάξου μέσα από τις αυτοβιογραφικές αφηγήσεις των κατοίκων του*, στον Δαμαριώνα, στις 10 Αυγούστου 2016, στο *Ανδρονίκειο Πολιτιστικό Κέντρο* του χωριού.
81. Παρουσίαση του βιβλίου του Ο.-Σ. Αγαμπατιάν, *Τα αρμενικά επώνυμα έχουν τη δική τους ιστορία*, στο Τμήμα Γλώσσας Φιλολογίας και Πολιτισμού Παρευξείνιων Χωρών, το Σάββατο 27 Μαΐου 2017, μετά από πρόσκληση της Αρμενικής Κοινότητας Κομοτηνής.
82. Παρουσίαση του λευκώματος *Ενενήντα χρόνια από την ίδρυση της Επιτροπής Ποντιακών Μελετών (1927-2017)*, στο κτήριο της *Επιτροπής*, το Σάββατο 14 Οκτωβρίου 2017, μετά από πρόσκληση του Δ. Σ. της.
83. Παρουσίαση του βιβλίου της Αναστ. Σακαλίδου-Χουρδάκη, *Κάλαντα και τραγούδια στους Μεταξάδες Θράκης*, στην αίθουσα της Πανθρακικής Ομοσπονδίας, Συγγρού 137, στις 26 Νοεμβρίου 2017, κατόπιν προσκλήσεως της Ομοσπονδίας.
84. Παρουσίαση του βιβλίου της Χριστίνας Μάρκου, *Γιορντάν Γιόβκοβ, Θρύλοι του Αίμου*, στην αίθουσα της Λέσχης Κομοτηναίων, στην Κομοτηνή, στις 7 Μαρτίου 2018.
85. Παρουσίαση του βιβλίου του Νικ. Καρπούζη, Μ. Ananikian, *Αρμενική Λαογραφία*, στις 12 Μαρτίου 2018, στον πολυχώρο *Γαλαξίας* του δήμου Ν. Σμύρνης, που οργάνωσε ο αρμενικός πολιτιστικός σύλλογος Χαμασκαϊν. (Μετά από πρόσκληση του Προέδρου του εν λόγω συλλόγου).
86. Παρουσίαση του βιβλίου του Δ. Αγγελή, *Το Σαγκρί της Νάξου στο διάβα του χρόνου*, *Ναξιακά* 8/2018 (2019), 463-467.
87. «Τα *Παριανά* του Νίκου Απιπράντη», στην αίθουσα της Στοάς του Βιβλίου.
88. Παρουσίαση του τόμου *Πλάτανος ευσκιόφυλλος: Τιμητικός τόμος για τον καθηγητή Μηνά Αλ. Αλεξιάδη*, επιμ. Μ. Γ. Βαρβούνης & Μ. Γ. Σέργης, τη Δευτέρα 11 Νοεμβρίου 2019 στην κεντρική αίθουσα του Πανεπιστημίου Αθηνών.
89. «Παρουσίαση του τιμητικού τόμου για τον καθηγητή Μηνά Αλ. Αλεξιάδη», Πανεπιστήμιο Αθηνών (εκδ.), *Επίσημοι λόγοι*, Αθήνα 2020, 129-136.
90. Παρουσίαση του βιβλίου του ποιητή Στάθη Σιώμου, *Ελεο-γραφίες*, στο Πνευματικό Κέντρο Πετρούπολης, Δευτέρα 24 Φεβρουαρίου 2020.

91. Βιβλιοπαρουσίαση των ποιητικών συλλογών του Σωκράτη Μελισσαράτου, *Ο Υπάνθρωπος και Της Φύσης ο Λόγος*.
92. Παρουσίαση του βιβλίου του Ν. Αλιπράντη, *Λυρική τοπογραφία της Πάρου*, Παριανά 166 (Ιούλιος - Σεπτέμ. 2022), 196-201.

VI. ΑΛΛΑ ΑΥΤΟΤΕΛΗ ΒΙΒΛΙΑ ΚΑΙ ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΑ

A. ΒΙΒΛΙΑ

1. *Το μοναστήρι των Αγίων Τεσσαράκοντα Μαρτύρων στο Γλινάδο Νάξου*, έκδοση του Προοδευτικού Ομίλου Νάξου, Αθήνα, 1990, σσ. 135.

Στο βιβλίο αυτό μου δίνεται η ευκαιρία να παρουσιάσω, μέσα από τη μακράιωνη ιστορία ενός ναξιακού μονυδρίου (ιδρύεται το 1653), μετοχίου του Αγίου Όρους, όψεις της εξελικτικής πορείας του ναξιακού μοναχισμού, ενός πολιτισμικού φαινομένου καθορισμένου σε μεγάλο βαθμό από κοινωνικά και ιστορικά αίτια, στα οποία εκτενώς αναφέρομαι. Στο περιορισμένης έκτασης δημοσιευμένο υλικό προσθέτω νέα στοιχεία από τη ναξιακή κοινωνική ιστορία, που βασίζονται σε ανέκδοτα έγγραφα από τα Γενικά Αρχεία του Κράτους και το Ιστορικό Αρχείο Νάξου.

2. *Μονές των Κυκλάδων, τ. Α΄, Σύρου, Πάρου, Νάξου, Αμοργού*, εκδόσεις Χελάνδιον, Αθήνα 2007.

Η πολιτισμική ιστορία όλων των μονών των νησιών Σύρου, Πάρου, Νάξου, Αμοργού που υφίστανται σήμερα ως χώροι θρησκευτικής λατρείας και θρησκευτικού τουρισμού. Προηγείται *Εισαγωγή* μου, όπου αναπαριστώ τις ιστορικές συνθήκες που δημιούργησαν και ενίσχυσαν τον μοναχισμό στον κυκλαδικό χώρο.

3. *Ο Ζακύνθιος μοναχός Παχώμιος Ρουσάνος και ο λαϊκός πολιτισμός του 16^{ου} αιώνα*, εκδόσεις Paulos, Αθήνα 2000, σσ. 224.

Πρβλ. ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΕΡΟΣ, ΣΥΓΓΡΑΦΙΚΟ ΕΡΓΟ, ΑΥΤΟΤΕΛΕΙΣ ΜΕΛΕΤΕΣ, ΜΟΝΟΓΡΑΦΙΕΣ, αριθμ. 9.

B. ΑΡΘΡΑ (ενδεικτικά)

1. «Πασχαλινές μνήμες», εφημ. *Παρέμβαση*, φ. 1 (Απρίλιος 1989), 2.
2. «“Τόλμη και γοητεία” ή “η αβάσταχτη ελαφρότητα” του “είναι” μας», *Παρέμβαση* 2 (Ιούνιος 1989), 3.
3. «Κάποιοι βάρβαροι και αχρείοι ζευγάδες περιχωρίται», *Παρέμβαση*, φ. 3 (Οκτώβριος 1989),
4. «Βυζαντινές καλένδες», *Παρέμβαση*, φ. 4 (Δεκέμβριος 1989), 3.
5. «Από το δήμο Βίβλου στην κοινότητα Γλινάδου», *Παρέμβαση* 6 (Μάι.1990), 1, 3.
6. «Έγραψαν, είπαν για το Γλινάδο», *Παρέμβαση*, φ. 7 (Ιούλιος 1990), 3.
7. «Το μοναστήρι των Αγίων Σαράντα πρέπει να σωθεί...», *Παρέμβαση*, φ. 8 (Οκτ. 1990), 2.
8. «Έγραψαν, είπαν για το Γλινάδο», *Παρέμβαση*, φ. 8 (Οκτώβριος 1990), 3.
9. «Τζιτζαμολάγκαδα 1757», *Παρέμβαση*, φ. 9 (Νοέμβριος 1990), 3-4.
10. «Χριστουγεννιάτικα και πρωτοχρονιάτικα κάλαντα Γλινάδου», *Παρέμβαση*, φ. 10 (Δεκέμβριος 1990), 2-3.
11. «Τζιτζαμολάγκαδα 1757, μέρος Β΄», *Παρέμβαση*, φ. 10 (Δεκέμβριος 1990), 4.
12. «Μεγαλοβδομαδιάτικα», *Παρέμβαση*, φ. 12 (Μάρτιος 1991), 3-4.
13. «Γλινάδο-Αγαμιτάδο: Πρώτη ιστορική αναφορά», *Παρέμβαση* 13 (Μάι. 1991), 3.
14. «Γλιναδιώτικα παθήματα επί τη αφίξει του Όθωνος στη Νάξο», *Παρέμβαση*, φ. 14 (Σεπτέμβριος 1991), 3.
15. «Ευρισκόμεθα εις τον βυθόν της απωλείας», μέρος Α΄, *Παρέμβαση*, φ. 15 (Οκτ. 1991), 3.
16. «Ευρισκόμεθα εις τον βυθόν της απωλείας» μέρος Β΄, *Παρέμβαση*, φ. 17 (Φεβρ. 1992), 3.
17. «Ιάκωβος Μαϊτός: Δημογέρων Γλινάδου», *Παρέμβαση*, φ. 18 (Απρίλιος 1992), 3.
18. «Για ένα πηγάδι νερό», *Παρέμβαση*, φ. 19 (Ιούνιος 1992), 5.
19. «Τέσσερα ανέκδοτα έγγραφα για τους ανεμόμυλους του Γλινάδου», *Παρέμβαση*, φ. 20 (Αύγουστος 1992), 5.
20. «Γλιναδιώτικη ειδησεογραφία σε ναξιακές και κυκλαδικές εφημερίδες, μέρος Α΄», *Παρέμβαση*, φ. 21 (Οκτώβριος 1992), 5.

21. «Γλινάδο: ερμηνεία του τοπωνυμίου, πρώτη ιστορική του αναφορά και οι πέριξ αυτού οικισμοί Αγαμιτάδο, Τζίτζαμος, Λουλούδο», *Ναζιακά* 30-31 (1992), 18-23.
22. «Γλιναδιώτικη ειδησεογραφία σε ναξιακές και κυκλαδικές εφημερίδες, μέρος Β'», *Παρέμβαση*, φ. 22 (Νοέμβριος - Δεκέμβριος 1992), 5-6.
23. «Πώς είδε τη Χώρα και τους Χωραΐτες του 1883 ο Άγγλος περιηγητής Theodore Bent», *Ναζιακά* 37 (1993), 7-11.
24. «Γλιναδιώτικη ειδησεογραφία σε ναξιακές και κυκλαδικές εφημερίδες, μέρος Γ'», *Παρέμβαση*, φ. 23 (Ιανουάριος - Φεβρουάριος 1993), 5.
25. «Στάθης Ορφανός (1912-1941): Οι τελευταίες του επιστολές από το μέτωπο της Αλβανίας», *Παρέμβαση*, φ. 23 (Μάρτιος - Απρίλιος 1993), 3.
26. «Οι φωτιές του άι-Γιάννη και του Κληδόνου (23 Ιουνίου) στο Γλινάδο», *Παρέμβαση*, φ. 25 (Μάιος - Ιούνιος 1993), 3.
27. «Η κοινότης Γλινάδου εις μνήμην των πεσόντων τέκνων της», *Παρέμβαση*, φ. 26 (Ιούλιος - Αύγουστος 1993), 3.
28. «“Το όνειρο του Μουσολίνι”: Ένα παλιό στιχούργημα του παπα-Γιώργη Καστελλάνου», *Παρέμβαση*, φ. 28 (Νοέμβριος - Δεκέμβριος 1993), 3.
29. «Τα σημερινά γλιναδιώτικα επώνυμα: Μια πρώτη προσπάθεια ετυμολογήσεώς τους», *Παρέμβαση*, φ. 29 (Ιαν. - Φεβρ. 1994), 3.
30. «Τα σημερινά γλιναδιώτικα επώνυμα: Μια πρώτη προσπάθεια ετυμολογήσεώς τους, μέρος Β'», *Παρέμβαση*, φ. 30 (Μάρτιος - Απρίλιος 1994), 3.
31. «Τα σημερινά γλιναδιώτικα επώνυμα: Μια πρώτη προσπάθεια ετυμολογήσεώς τους, μέρος Γ'», *Παρέμβαση*, φ. 32 (Ιούλιος - Αύγουστος 1994), 3.
32. «Η τηλιακή παραλλαγή της «Μάννας - Φόνισσας», *Ο παλμός της Τήλου*, Αύγ. 1994.
33. «Παρουσιάστηκαν και στην Αθήνα τα *Πρακτικά* του Α' Πανελληνίου Συνεδρίου για τη Νάξο», *Παρέμβαση*, φ. 33 (Σεπτ. - Οκτώβρ. 1994), 2.
34. «Πατρί Φιλοθέω τφ εκ Γλινάδου εγκώμιον βραχύ», *Παρέμβαση*, φ. 33 (Σεπτέμβριος - Οκτώβριος 1994), 4.
35. «Φλώρα Ζαμαρία: Εξήντα χρόνια μετά...», *Παρέμβαση*, φ. 34 (Νοέμβριος - Δεκέμβριος 1994), 3-4.
36. «Οι δύο πρώτες σφραγίδες της κοινότητας Γλινάδου», *Παρέμβαση*, φ. 35 (Ιανουάριος - Φεβρουάριος 1995), 3. Βλ. και «Λαογραφική θεώρηση των τριών πρώτων σφραγίδων της κοινότητας Γλινάδου Νάξου (ή: Μια περίπτωση

- κατάργησης της τοπικής πολιτισμικής αυτονομίας από το ίδιο το Κράτος», *Αιγαιοπελαγίτικα Θέματα* 56 (Μάιος - Ιούνιος 1997), 216-218.
37. «Ο Τριποδιώτης στιχουργός Ν. Κυρ. Δημητροκάλλης», *Παρέμβαση*, φ. 35 (Ιανουάριος - Φεβρουάριος 1995), 3-4.
38. «Με αφορμή την Εγκύκλιο του Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτη μας κ. Αμβροσίου για την ανάγκη προστασίας των εξωκκλησιών της Μητροπόλεως Παροναξίας», *Παρέμβαση*, φ. 37 (Μάιος - Ιούνιος 1995), 2.
39. «Περί σκηνοθετημένων μαζικών και ιδιωτικών προσκυνημάτων», *Παρέμβαση*, φ. 37 (Μάιος - Ιούνιος 1995), 4.
40. «Από τον γλωσσικό μας θησαυρό: Το αγιομπάχι», *Παρέμβαση*, φ. 37 (Μάιος - Ιούν. 1995), 4.
41. «Από τον γλωσσικό μας θησαυρό: Ο θεογκαλεμένος», *Παρέμβαση*, φ. 38 (Ιούλιος - Αύγουστος 1995), 2.
42. [Λαογραφικό σχόλιο μιας φωτογραφίας], *Παρέμβαση*, φ. 38 (Ιούλιος - Αύγουστος 1995), 4.
43. «Από τον γλωσσικό μας θησαυρό: Η ανεορά», *Παρέμβαση*, φ. 39 (Σεπτέμβριος - Οκτώβριος 1995), 3.
44. «Γλινδιώτες στ' Αργοκοίλι (και μερικές σκέψεις για τη θρησκευτική μας συμπεριφορά)», *Αργοκοιλιώτισσα. Η Παναγία τους Νάξου* 1 (Οκτώβριος 1995), 22-24.
45. Σύντομο σχόλιο για «Τ' αποπαίδι» του «Ραμπαγά», *Παρέμβαση*, φ. 40 (Νοέμβριος - Δεκέμβριος 1995), 3.
46. «Μια αξιοσημείωτη παρατήρηση για το “κολόβι” και το χρόνο εγκαταλείψεως του στη Νάξο», *Παράδοση και τέχνη* 24 (Νοέ. - Δεκέμ. 1995), 25-26.
47. «Ναξίων παιγνίδια στο έργο του Άγγλου περιηγητή J. Th. Bent “Cyclades, or Life Among the Insular Greeks”» (ή: Ένα παράδειγμα ιδιότυπου φολκλορισμού στη Νάξο του 1883), *Αιγαιοπελαγίτικα Θέματα*, τχ 47 (Νοέ. - Δεκέμ. 1995), 415-417.
48. «Χρίστος Κωνσταντόπουλος», *Παρέμβαση*, φ. 40 (Νοέ. - Δεκέμ. 1995), 4.
49. «Η “Αργοκοιλιώτισσα” του Γλινάδου ως αφορμή για κάποιες σκέψεις περί του λαϊκού μας πολιτισμού», *Αργοκοιλιώτισσα. Η Παναγία τους Νάξου*, τχ. 4 (Ιούλ. - Σεπτ. 1996), 20-23.
50. «Δυο μονόχρωμοι λαογραφικοί πίνακες με βάση ισάριθμες επωδές (ξόρκια)», *Χωραϊτής*, φ. 56 (Ιανουάριος - Φεβρουάριος 1997), 11.

51. «Η “Λαμπρή” (με τα παράγωγα και σύνθετά της) στο απεραθίτικο γλωσσικό ιδίωμα. Ενδεικτικά παραδείγματα», *Χωραϊτης*, φ. 57 (Μάρτ. – Μάι. 1997), 9.
52. «Τρεις κληρικοί στη Νάξο του 1883, μέσα από το έργο “The Cyclades, or Life Among the Insular Greeks”», του Άγγλου περιηγητή J. Th. Bent», *Παράδοση και Τέχνη* 33 (Μάιος - Ιούνιος 1997), 12-14.
53. «Από την “έξεμαλλαριά” στη σημερινή γυναικεία γύμνωση», *Χωραϊτης*, φ. 58 (Ιούνιος - Ιούλιος 1997), 9.
54. «Κατάρες σε λαϊκά νανουρίσματα», *Χωραϊτης*, φ. 59 (Αύγ. - Σεπτέμ. 1997), 9.
55. «Νέα (ξενόφερτα προεκλογικά) ήθη, νέες λέξεις», *Χωραϊτης*, φ. 60 (Οκτώβριος - Νοέμβριος 1997), 9.
56. «Η Παναγία η Αργοκοιλιώτισσα από τις στήλες της Ναζιακής εφημερίδας “Αιγαίον”», περιοδικό *Αργοκοιλιώτισσα. Η Παναγία τους Νάξου* 9 (Οκτ. - Δεκ. 1997), 8-10.
57. «Λαογραφική θεώρηση των τριών πρώτων σφραγίδων της κοινότητας Γλινάδου Νάξου (ή: Μια περίπτωση κατάργησης της τοπικής πολιτισμικής αυτονομίας από το ίδιο το Κράτος)», *Αιγαιοπελαγίτικα Θέματα* 56 (Μάιος - Ιούνιος 1997), 216-218.
58. «Μερικά ελληνικά και ξένα πασχαλινά σύμβολα», *Χωραϊτης*, φ. 62 (Φεβρουάριος - Μάρτιος 1998), 9.
59. «Οι φωτιές τ’ άι-Γιάννη του Προδρόμου», *Χωραϊτης*, φ. 63 (Απρίλιος - Μάιος 1998), 9.
60. «Ναξιακός Τύπος και Κόρωνος: Η περίπτωση ενός Κορωνιδιάτη Μαθουσάλα και η αξιοποίησή του από την εφημερίδα “Αιγαίον”», *Κορωνιδιάτικα Χρονικά* 89 (Οκτώβριος - Δεκέμβριος 1998), 16-17.
61. «Η “Αργοκοιλιώτισσα” και τα θαύματά της. Η μαρτυρία της εφημερίδας “Παρναξία”», *Αργοκοιλιώτισσα. Η Παναγία τους Νάξου* (Οκτώβριος - Δεκέμβριος 1998), 23-24.
62. «Στο Αργοκόιλι του 1837, μετά την *Δευτέρα Εύρεσι* της εικόνας της Αργοκοιλιώτισσας», *Αργοκοιλιώτισσα. Η Παναγία τους Νάξου* 18 (Ιαν. - Μάρτ. 2000), 26-27.
63. «Σκηνές από την καθημερινότητα και την Κοινωνική Ιστορία της Νάξου κατά τον 20^ο αιώνα: Η επίσκεψη της Βασιλικής Οικογένειας στη Νάξο το 1904», *Ναξιακά* 7 / 45 (Δεκ. 2002 - Ιαν. 2003), 10-28.

64. «Σκηνές από την καθημερινότητα και την Κοινωνική Ιστορία της Νάξου κατά τον 20^ο αιώνα: II. “Βίος και πολιτεία” οργάνων της τάξης στη Νάξο την πρώτη δεκαετία του 20^{ου} αιώνα», *Ναξιακά* 8 / 46 (Μάρτ. - Μάιος 2003), 32-46.
65. «Σκηνές από την καθημερινότητα και την Κοινωνική Ιστορία της Νάξου κατά τον 20^ο αιώνα: Δημοκρατικές εκλογές στη Χώρα Νάξου την πρώτη δεκαετία του 20^{ου} αιώνα», *Ναξιακά* 9 / 47 (Ιούν. - Αύγ. 2003), 14-31.
66. «Στάθης Ορφανός (1912-1941): Οι τελευταίες επιστολές του από το Αλβανικό Μέτωπο», *Ναξιακά* 10 / 48 (2003), 50-55.
67. «Το Β΄ Διεθνές Συνέδριο Καρπαθιακής Λαογραφίας (Κάρπαθος, 26-29 Σεπτ. 2001)», *Λαογραφία* 39 (2003), 449-451.
68. «Σκηνές από την καθημερινότητα και την Κοινωνική Ιστορία της Νάξου κατά τον 20^ο αιώνα: Δημοκρατικές εκλογές στη Χώρα Νάξου την πρώτη δεκαετία του 20^{ου} αιώνα», *Ναξιακά* 9/47 (Ιούν. - Αύγ. 2003), 14-31.
69. «Σκηνές από την καθημερινότητα και την Κοινωνική Ιστορία της Νάξου κατά τον 20^ο αιώνα: IV. Εγκώμιον διθυραμβικόν εις τον γενναίον υπενωματάρχην Απειρανθίας Ν. Καρανάσον (έντυπο λαϊκό στιχούργημα του 1911)», *Ναξιακά* 11 / 49 (Δεκέμβριος 2003 - Φεβρουάριος 2004), 32-38.
70. «Για τα 100 φύλλα του Χωραΐτη», *Χωραΐτης*, φ. 100 (Οκτ. – Νοέ. 2004), 12.
71. «Επιστολή», *Ποντιακή Λύρα* 95 (Φεβρ. - Μάρτιος 2005), 72-73.
72. «Προλόγισμα», στο βιβλίο της λαϊκής ποιήτριας Ειρήνης Χάλκου, *Σαν παραμύθι...*, Αθήνα 2005, 5-8.
73. «Μια αξιέπαινη εκδήλωση στο Γλινάδο», με το ψευδ. «Ένας Ναξιώτης», *Ναξιακό Παρόν*.
74. Γ΄ Διεθνές Συνέδριο Καρπαθιακής Λαογραφίας» (απολογισμός), *Καρπαθιακή Ηχώ* 428 (Ιαν. - Μάρτιος 2006), 40-41.
75. «Ανοικτή επιστολή», *Ναξιακό Παρόν*, φ. 38 (Απρίλιος 2006), 5.
76. «Οκτώ δεκαετίες ζωή σε λίγες σελίδες: Σπαράγματα από την κοινωνική ιστορία του Θρυλόριου», στον τόμο *Ομεύω κι ονειρεύκομαι, θυμούμαι και πορεύω. Οι μουσικοί του χωριού μας*, Θρυλόριο 2006, 9-29.
77. «Προς τους Προέδρους των ναξιακών και κυκλαδικών Πολιτιστικών Συλλόγων», *Ναξιακό Παρόν*, φ. 45 (Νοέ. 2006), 4.
78. «Σκόρπιες σκέψεις πάνω στις έννοιες του χώρου και του τόπου με αφορμή το βιβλίο του Αντώνη Τζιώτη, *Φιλώτι Νάξου. Θέας μάλιστα άξιον!*», *Ναξιακό Παρόν*, φ. 47 (Ιαν. - Φεβρ. 2007), 10.

79. «Ολοκληρώθηκε ο τόμος προς τιμήν του Δημητρίου Β. Οικονομίδη», *Ναξιακό Παρόν*, φ. 51 (Μάιος 2007), 1 και 3.
80. «΄΄Θηλέων τεχνάσματα΄΄ στην καλοκαιρινή Νάξο», *Ναξιακό Παρόν*, φ. 56 (Οκτ. 2007), 4-5.
81. «Μανόλης Σαντοριναίος, *Ναξιακό Παρόν*.
82. «Προλογικό σημείωμα», στο βιβλίο της λαϊκής ποιήτριας Βαρβάρας Σέργη, *Αναμνήσεις και βιώματα. Στιχορρήματα*, Αθήνα 2007, 8-10.
83. «Πρόλογος», στο βιβλίο της λαϊκής ποιήτριας Στέλλας Δημητροκάλλη - Βερυκόκκου, *Όλες μου οι αγάπες. Ποιήματα*, Αθήνα 2007, 3-5.
84. «Πρόλογος του επιμελητή», στον τ. Μανόλης Γ. Σέργης (επιμ.), *Μιχαήλ Μητσάκης. Κριτικά κείμενα, επιστολές, ποίηση, τ. Β΄*, Αθήνα 2007, 7-10.
85. Το λήμμα «Νάξος» (ναξιακή εφημερίδα), στο Λ. Δρούλια - Γ. Κουτσοπανάγου (επιμ.), *Εγκυκλοπαίδεια του ελληνικού Τύπου, 1784-1974*, Αθήνα 2008, τ. 3, σελ. 214-216.
86. Το λήμμα «Παροναξία» (ναξιακή εφημερίδα), ό.π., τ. 3, 455-457.
87. Το λήμμα. «Αιγαίον» (ναξιακή εφημερίδα), ό.π., τ. 1, 140-142.
88. Το λήμμα «Ναξιακόν Βήμα» (ναξιακή εφημερίδα), ό.π., τ. 3, 212-213.
89. «Γλινάδο», στην ιστοσελίδα του χωριού στο επίσημο site του Δήμου Νάξου (σύντομη εξιστόρηση της κοινωνικής και οικονομικής ζωής του χωριού από τον 17^ο αι. μέχρι σήμερα).
90. «Η ιστορική ερμηνεία του τοπωνυμίου Θρυλόριο», στον τόμο που εξέδωσε ο Πολιτιστικός Σύλλογος Ποντίων Θρυλορίου Ν. Ροδόπης για τις εκδηλώσεις της Αγ. Μαρίνας του έτους 2007, Θρυλόριο 2007, 5-12.
91. «Ο γάμος ως διαβατήρια τελετουργία στον μικρασιατικό Πόντο (μέσα 19^{ου} αιώνα - 1922)», στο Πολιτιστικός Σύλλογος Ποντίων Θρυλορίου Ν. Ροδόπης (εκδ.), για τις εκδηλώσεις της Αγ. Μαρίνας το 2008, Θρυλόριο 2008, 5-20.
92. «Από τον δημιουργό στο έργο του και τανάπαλιν: Χρίστος Σαμουηλίδης», εφημ. *Εύξεινος Πόντος*, φ. 139 (Αύγουστος 2008), 8-9 και 10-11.
93. «Ο καθηγητής Μηνάς Αλ. Αλεξιάδης και η Νεωτερική Λαογραφία», *Χοροστάσι* 23 (Απρίλιος - Ιούνιος 2008), 14-17.
94. «Οι γιορτές του αγίου Τρύφωνος στα χωριά του νομού Ροδόπης (1923-1970)», στον τόμο Γ. Παπάζογλου (επιμ.), *Ανατολική Μακεδονία-Θράκη. Λαογραφικό οδοιπορικό*, Κομοτηνή 2008, 124-129.

95. «Σα ταφία: μια παραλλαγή της αναμνηστήριας τελετουργίας από το Θρυλόριο Κομοτηνής», στον τόμο Γ. Παπάζογλου (επιμ.), *Ανατολική Μακεδονία-Θράκη. Λαογραφικό οδοιπορικό*, ό.π., 130-135.
96. «Λαογραφική και εικαστική χροιά στα σοκάκια του Δήμου Νάξου», στο εικαστικό οδοιπορικό του ζωγράφου Απ. Σαχά *Ζωγραφικό Οδοιπορικό στα Σοκάκια του Δήμου Νάξου*, Αθήνα 2009, 23-27.
97. «Το ελληνικό ‘παραδοσιακό’ καφενείο (20^{ός} αιώνας - 1970). Ενδεικτικές επισημάνσεις», στον τόμο που εξέδωσε ο Πολιτιστικός Σύλλογος Ποντίων Θρυλорίου Ν. Ροδόπης, με αφορμή τις εκδηλώσεις για τον εορτασμό της Αγ. Μαρίνας, Θρυλόριο 2010, 5-8.
98. «Μια ξεχωριστή εκδήλωση του φετινού καλοκαιριού». Παρουσίαση της μουσικής εκδήλωσης «Οι μουσικοί δρόμοι της Νάξου: Ταυτότητες. Η κινητικότητα του χορευτικού τραγουδιού», που πραγματοποιήθηκε στο Γλινάδο, υπό την αιγίδα της Ο.ΝΑ.Σ., εφημ. *Χωραϊτής*, φ. 129 (Ιούνιος - Αύγουστος 2010), 11.
99. «Μια παραλλαγή αποκριάτικου “δικαστηρίου” από το Φιλώτι Νάξου. Συνέχειες και ασυνέχειες, μια αυτοσαρκαζόμενη κοινωνία», *Βιβλιοθήκη της Ελευθεροτυπίας*, φ. 645 (5 Μαρτίου 2011), 14.
100. «Τα αρχεία “μιλούν” ακόμη και κατεστραμμένα: Η τύχη του “βουλγαρικού αρχείου” της κοινότητας Θρυλорίου (1941-1944), *Ο Παρατηρητής της Θράκης*, φ. 5756 (11 Νοε. 2011), 14-15.
101. «Ονειρώδης αναπαράσταση μιας ονειρικής παράστασης». Παρουσίαση της μουσικής εκδήλωσης «Η Ανατολή του Αιγαίου. Βυζαντινοί και λαϊκοί μουσικοί διάλογοι», που πραγματοποιήθηκε στο Χαλκί υπό την αιγίδα της Ο.ΝΑ.Σ., στην εφημ. *Χωραϊτής*, φ. 134 (Ιούνιος - Αύγουστος 2011), 15.
102. Η καλοκαιρινή εκδήλωση της Ο.ΝΑ.Σ. στα Ύρια: “Μια από τα (εξαίσια) ίδια”», *Χωραϊτής* φ. 130 (Ιούλ. - Αύγ. 2012), 13.
103. «Η Ο.ΝΑ.Σ. τίμησε επ-αξίως τον Ιάκωβο Καμπανέλλη», *Χωραϊτής* φ. 137 (Ιαν. - Μάρτιος 2012), 13.
104. «Για το πρώτο Δημοτικό Σχολείο Θρυλорίου (1926;-1948): Δύο σκέψεις», στον τόμο *Παρακάθ’ κι αροθυμίας*, που εξέδωσε ο Πολιτιστικός Σύλλογος Ποντίων Θρυλорίου, με αφορμή τις εκδηλώσεις για τον εορτασμό της Αγ. Μαρίνας, Θρυλόριο 2012, 6-8.

105. «Για τη λαϊκή “χειρωνακτική τέχνη”...», στον τόμο που εξέδωσε ο Πολιτιστικός Σύλλογος Ποντίων Θρυλορίου Ν. Ροδόπης, με αφορμή τις εκδηλώσεις της Αγ. Μαρίνας, Θρυλόριο 2014, 4-10.
106. «Το επώνυμο Σέργης: Ετυμολογία και ιστορικές μαρτυρίες της παρουσίας του στη Νάξο», *Ναζιακά Γράμματα* 11 (Απρ. - Ιούν. 2014), 31-36.
107. «Ψίχουλα-σκέψεις για τον διατροφικό πολιτισμό», στον τόμο που εξέδωσε ο Πολιτιστικός Σύλλογος Ποντίων Θρυλορίου Ν. Ροδόπης, με αφορμή τις εκδηλώσεις της Αγ. Μαρίνας, Θρυλόριο 2015, 4-7.
108. «Η Χαρά της Δουκινιώς τότε και τώρα», στον τόμο Σύλλογος Εβριτών Ν. Έβρου (εκδ.), Μ. Παρασκευαΐδη, *Η χαρά της Δουκινιώς. Θρακική ηθογραφία*, Νοέμβριος 2016, 7-8.
109. «Πρόλογος», στο βιβλίο του Μανώλη Αρτ. Κατσούρη, *Έργα και ημέρες στον Κυνίδαρο της Νάξου*, Αθήνα 2016, 5-8.
110. «Ενδεικτικά αποτελέσματα μιας συγχρονικής έρευνας με θέμα: Νέοι του Θρυλορίου και ποντιακή διατροφή», στον τόμο *Παρακάθ’ κι Αροθυμίας*, που εξέδωσε ο Πολιτιστικός Σύλλογος Ποντίων Θρυλορίου Ν. Ροδόπης, με αφορμή τις εκδηλώσεις για τον εορτασμό της Αγ. Μαρίνας, Θρυλόριο 2018, 4-7.
111. «Περί μνημείων / ηρώων ολίγα θεωρητικά», στον τόμο *Παρακάθ’ κι Αροθυμίας*, που εξέδωσε ο Πολιτιστικός Σύλλογος Ποντίων Θρυλορίου Ν. Ροδόπης, με αφορμή τις εκδηλώσεις για τον εορτασμό της Αγ. Μαρίνας, Θρυλόριο 2019, 12-13.
112. «Φως της Νάξου», εφημ. *Ναξιοτυπία*.
- «Πρόλογος», στο βιβλίο του Γ. Πετρόπουλου, *Σημειώσεις για ποιητές του Μεσοπολέμου*, Πελασγός, Αθήνα 2020, 9-15.
113. «Η εκδρομή του Συλλόγου Δαμαριώνα στο Κάστρο τ’ Απαλίου: Εντυπώσεις ενός οδοιπόρου», εφημ. *Ο Δαμαριώνας*, φ. 159 (Απρ. - Ιούν. 2021), 1 και 16.
114. «Ο μάστορας και οι καρφάδες του», *Ναζιακά* 10 / 2020 (Αθήνα 2021), 453-454.
- «Σύντομος απολογισμός του 7^{ου} Συνεδρίου της Ελληνικής Ονοματολογικής Εταιρείας στη Χώρα της Νάξου (1-3 Οκτωβρίου 2021)», εφημ. *Ο Δαμαριώνας*, φ. 160 (Ιούλ. - Σεπτ. 2021), 10-11.
115. «Για τον Μανώλη Δ. Μανωλά, σε τόνο προσωπικό», στην ηλεκτρονική εφημερίδα NAXOSPRESS, 22 Δεκεμβρίου 2021.
116. «Αναμνήσεις της περιόδου 1969-1975 από τη ζωή μου στο Γυμνάσιο Χώρας. Μια αναξιόπιστη, προδοτική μνήμη ή η πικρή αλήθεια των πραγμάτων;

Μνημόσυνο Εμμανουήλ Καλδέλη (1911-1988)», στον τόμο *100 χρόνια από την ίδρυση του Γυμνασίου Νάξου (1921-2021)*, 323-329.

117. «Πρόλογος», στο βιβλίο του Μ. Αρτ. Κατσούρη, *Παρωνύμια Κυνιδάρου Νάξου και βιογραφικά στοιχεία των κατοίκων του*, Αθήνα 2022, 9-16.

Αθήνα, 21 Νοε. 2022

ΜΑΝΟΛΗΣ Γ. ΣΕΡΓΗΣ

